

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

SMYRNA AGORA BAZİLİKASI

Burak YOLAÇAN

Danışman
Yard. Doç. Dr. Akın ERSOY

İZMİR – 2013

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Smyrna Agora Bazilikası**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Burak YOLAÇAN

ÖZET

Doktora Tezi

Smyrna Agora Bazilikası

Burak YOLAÇAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Klasik Arkeoloji Programı

Batı Anadolu’da Roma mimarlığının anıtsal örneklerinden biri olan Smyrna Agora Bazilikası Smyrna Antik Kentinin Agorasında bulunmaktadır. Bir Roma sivil bazilikası olan yapı idari ve ticari fonksiyonlarının yanında aynı zamanda bir prestij yapısıdır.

170 metre uzunluğu, 29 metre genişliği ve 20 metre yüksekliğiyle Smyrna Agorasının hem mimari hem de düşünsel anlamda odağı konumunda olan yapı kendine özgü birçok özellik sergilemektedir. Bir bodrum kat üstünde 3 kat yükselen yapının 4 galerili olan bodrum katı temel olarak bir teras işlevi görmektedir. Agora avlu alanı ile ilişkisi çok kısıtlı olan bodrum kat daha çok Kuzey Cadde ile ilişkidir. Yapının 1. katı 3 neften oluşmaktadır. Yan neflerden daha geniş ve yüksek bırakılmış olan orta nef yapının içinde bir odak noktası oluşturarak dikkati batı taraftaki tribunalis’e yöneltmektedir. Yan nefler üzerinde yer alan 2. katlar hem yapı içindeki kullanım alanını arttırmak hem de agora avlu alanı için bir seyir terası yaratmak için kullanılmıştır.

Orta nefi sınırlayan kırmızı renkli sütunlar ve aralarında bulunan kemerler ile iç mekanında görsel bir karşıtlık yaratılan yapı dış görünüşü ile de agoradaki diğer yapılardan ayrılır; orta bölümünde bulunan propylon ile vurgulanan yapı süsleme özellikleri ile de diğer yapılardan ayrı bir şekilde vurgulanmıştır.

Roma mimarisinin bir ürünü olan bazilika yapılarının Anadolu'daki gelişimi açısından önemli bir durak noktası olan Smyrna Agora Bazilikası Asyatik bazilikaların tarihsel ve mimari gelişimi açısından çok değerli bilgiler vermektedir.

Yapı, M.S. 178 yılında bodrum katına eklenen kemerli bir altyapı ile yükseltilebilmiştir ve şu anda alanda görülen yapıya ait kalıntılar M.S. 178 depremi sonrası yapılan imalata ait olmasına rağmen yapının tarihi M.Ö. 3. yy'a kadar gitmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bazilika, Sivil Bazilika, Smyrna, Agora, Roma Mimarlığı

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy (PhD)
Agora Basilica of Smyrna
Burak YOLAÇAN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Archaeology
Classical Archaeology Program

Agora Basilica of Smyrna, one of the monumental examples of Roman Architecture in Western Anatolia, is found on the northern side in the Agora of Smyrna. Basilica's main function is juridical and commercial however it is also a prestige building.

Basilica, 170 meters long, 29 meters wide and 20 meters high, is the main focal point in the agora; both architecturally and intellectually. Building rises 3 stories on top of a basement floor with 4 galleries; basement floor's main function is to serve as a platform. Basement floor's connection with the agora courtyard is limited; its connection with the North Street is more pronounced.

First floor of the building consists of 3 galleries. Central nave, wider and higher than side naves, directs the attention to the tribunalis on the west end of the central nave. Second floors over side naves are used to create additional space inside the building as well as serving as balconies to the agora courtyard.

With its central nave's red columns and arches between those columns a contrast has been created inside the building. The propylon and the decoration of the building façade serve to separate the basilica from other buildings in the agora.

Agora Basilica of Smyrna provides us with valuable information in the historical and architectural development of Asiatic Basilicas which are derived from the Western Basilicas.

Building has been raised on top of arches in the basement floor after the earthquake in A.D. 178. and while the majority of the remains seen on site today are the result of the rebuilding phase after the earthquake in A.D. 178 building itself dates back to 3. century B.C.

Keywords: Basilica, Civil Basilica, Smyrna, Agora, Roman architecture

SMYRNA AGORA BAZİLİKASI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAZİLİKA: KÖKEN, GELİŞİM ve FONKSİYONU

1.1. ANADOLU'DAKİ ROMA DÖNEMİ BAZİLİKALARI	9
1.1.1. Ephesos Stoa-Bazilikası	9
1.1.2. Aphrodisias Bazilikası	13
1.1.3. Cremna Forum ve Bazilikası	15
1.1.4. Magnesia Meander Çarşı Bazilikası	15
1.1.5. Hierapolis Stoa-Bazilikası	16
1.1.6. Aspendos Bazilikası	17
1.1.7. Nysa Bazilikası	18
1.1.8 Kaunos Bazilikası	18
1.1.9. Ksanthos Bazilikası	18
1.2. ASYATİK BAZİLİKALAR HAKKINDA	20

İKİNCİ BÖLÜM

SMYRNA AGORASI VE KENT PLANI

2.1. SMYRNA AGORASI VE İLİŞKİLİ YAPILAR	27
2.1.1. Batı Stoa	27
2.1.2. Doğu Stoa	29
2.1.3. Mozaikli Salon	30
2.1.4. Bouleuterion	30
2.1.5. Avludaki Yapı Temelleri – Sunak	31
2.1.6. Hamam	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SMYRNA AGORASI BAZİLİKASI

3.1. AGORA BAZİLİKASININ MEVCUT PLAN VE STRÜKTÜR ÖZELLİKLERİ	35
3.1.1. Bodrum Kat	35
3.1.1.1. Birinci Galeri	37
3.1.1.2. İkinci Galeri	40
3.1.1.3. Üçüncü Galeri	41
3.1.1.4. Dördüncü Galeri	43
3.1.1.5. Kuzeydoğu Kapı	46
3.1.1.6.. Kuzeybatı Kapı	47
3.1.1.7. Kuzey Mekanlar	48
3.1.1.8. Batı Galeri	48
3.1.1.9. Çapraz Tonoazlar	50
3.1.2 Birinci Kat	51
3.1.2.1. Tribunalis	52
3.1.2.2 Yan Nefler	53
3.1.2.3. Orta Nef	54
3.1.2.4. Doğu Girişi	55
3.1.3. İkinci Kat	57

3.1.4. Üçüncü Kat – Işıklık	57
3.2. CEPHE ÖZELLİKLERİ/RESTİTÜSYON	58
3.2.1. Güney Cephe Birinci Kat	58
3.2.2. Güney Cephe İkinci Kat	63
3.2.3. Güney Cephe Propylon	67
3.2.4. Orta Nef Birinci ve İkinci Kat	70
3.2.5. Orta Nef Doğu Taraf	75
3.2.6. Orta Nef Batı Taraf	76
3.2.7. Orta Nef Üçüncü Kat	77
3.2.8. Çatı	78
3.3. YAPI EVRELERİ VE TARİHLEME	80
3.3.1. Alandaki ilk yapılaşma evresine ait izler	82
3.3.2. Birinci Evre – Hellenistik Dönem	83
3.3.3. İkinci Evre – M.S. 1. yüzyıl (?)	85
3.3.3.1. 2A Evresi	86
3.3.3.2. 2B Evresi	87
3.3.4. Üçüncü Evre – M.S. 178 Depremi ve Sonrası	89
3.3.4.1. 3A Evresi	94
3.3.4.2. 3B Evresi	95
3.4. MİMARİ DEKORASYON	97
3.4.1. Güney Cephe 1. Kat Kompozit Başlıkları	97
3.4.2. Güney Cephe 2. Kat Korinth Başlıkları	98
3.4.3. Güney Cephe 1. Kat/Propylon Ionik Başlıkları	100
3.4.5. Orta Nefe Ait Korintizan Başlıklar	101
3.5. İŞLEV	103
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	121
EKLER	

KISALTMALAR

AA	Anatolia Antiqua
AJA	American Journal of Archaeology
ArtB	The Art Bulletin
bkz.	Bakınız
cm	santimetre
IstForsch	Istanbuler Forschungen
IstMitt	Istanbuler Mitteilungen
JdI	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
JMR	Journal of Mosaic Research
JRA	Journal of Roman Archaeology
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
m	metre
ÖJh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya

EKLER LİSTESİ

EK 1: LEVHA LİSTESİ

Levha 1: a. Smyrna Antik Kenti Planı – b. Smyrna Agorası Planı	ek s.1
Levha 2: a. Ptolemaios’un Kral Çadırı b. Ephesos Bazilika Plan ve Cephe	ek s.2
Levha 3: a. <i>Piattabanda</i> Örnekleri – b. Ephesos Bazilikası Cephe	ek s.3
Levha 4: Aphrodisias Kent Planı	ek s.4
Levha 5: a. Aphrodisias Bazilika Plan ve Cephe – b. Güney Giriş Plan	ek s.5
Levha 6: a. Cremna Forum ve Bazilikası Plan – b. Cephe ve Kesit	ek s.6
Levha 7: a. Menderes Magnesiası Bazilikası Plan – b. Kesit	ek s.7
Levha 8: a. Hierapolis Stoa Restitüsyon – b. Stoa-Bazilika Görünüm	ek s.8
Levha 9: a. Hierapolis Stoa-Bazilika Propylonu	ek s.9
b. Aspendos Bazilika plan – c. Ksanthos Agora ve Bazilikası	
d. Bazilika Restitüsyon Çizim	
Levha 10: a. Batı Stoa Hellenistik Dönem Plan ve Cephe	ek s.10
b. Hellenistik Kapılar	
Levha 11: a. Güney Yönüne Doğru Batı Galeri	ek s.11
b. Kuzey Yönüne Doğru Batı Galeri	
c. Batı Galeri Profilli Kemer – d. Kemer Ayakları	
Levha 12: a. Doğu Stoa Görünüm – b. Mozaikli Salon Plan	ek s.12
c. Mozaikli Salon	
Levha 13: a. <i>Bouleuterion</i> Genel Görünüm	ek s.13
b. Altyapı ve Taşıyıcı Kemerler	
c. Avludaki Yapı Temelleri/Sunak kalıntıları	
Levha 14: a. Bazilika Bodrum Kat Planı – b. Bazilika 1.Kat Planı	ek s.14
Levha 15: a. Bodrum Kat 1. ve 2. Galeri Arası Kemer Ayakları	ek s.15
b. Kısa Kemerler – c. Büyük Kemer Cephe ve Kesit	
d. Küçük Kemer Cephe ve Kesit	
Levha 16: a. 1. Galeri Üst Örtüsü – b. 2. Galeri Tuğla Tonoz Üst Örtü	ek s.16
c. 3. Galeri Tonoz Üst Örtü – d. 3. Galeri Mekanlar	

Levha 17: a. 3. Galeri Mekanlar – b. 3. Galeri Sıva İzleri c. 4. Galeri Genel Görünüm d. Bazilika Bodrum Doğu Duvar Kapı ve Merdiven	ek s.17
Levha 18: a. Bazilika Teras Duvarı – b. Batı Stoa Teras Duvarı c. Bazilika Teras Duvar ve Su İletim Sistemi d. Bazilika Teras Duvarı Pencere	ek s.18
Levha 19: a: 1. ve 2. Galeri Arası Kemer Ayakları b. 2. Galeri Kuzey Duvar Kemer Ayakları Arası c. Avluya Çıkan Merdiven ve Batı Stoa'ya Açılan Kapı	ek s.19
Levha 20: a: 2. Galeri Pencereleeri – b. 3. Galeri Duvar Örgüsü c. 3. Galeri Nişler – d. 3. Galeri Duvar ve Niş Detayı	ek s.20
Levha 21: a-b: Bazilika Kuzey Mekanlar – c. 4. Galeri Batı Kapı d. 4. Galeri Batı Kapı ve Duvar Birleşim Detayı	ek s.21
Levha 22: a-b: 4. Galeri Duvar ve Zemin Kaplama Mermer Levhalar c. Bazilika Kesit	ek s.22
Levha 23: a: 4. Galeri Subasman – b. Duvar içindeki Yastık Taşları c. Atık Su kanalı Fotoğraf ve Çizim	ek s.23
Levha 24: a. Kuzeydoğu Kapı b. Kuzeydoğu Kapı Lentonun İçten Görünümü c. Tavan Kasetleri – d. Kuzeybatı Kapı	ek s.24
Levha 25: a. Alçak Tono – b. Merdiven Açıklığı – c. D1 Tono Detayı	ek s.25
Levha 26: a. Batı Galeri Planı ve Sunak – b. Sunak Restitüsyon Çizim c. Bazilika Güney Dış Duvar Merdiven İzleri – d. Yüksek Kemerler	ek s.26
Levha 27: a. Batı Galeri, Kuzey Yönü Heykel Kaideleri c-d. Batı Galeri, Tandır	ek s.27
Levha 28: a. Batı Çapraz Tono Görünüm – b. Batı Çapraz Tono Çizim c. Bazilika 1. Kat Genel Görünüm	ek s.28
Levha 29: a-b. Bazilika 1. Kat Kuzey Duvar Görünüm ve Çizim c. Bazilika 1. Kat Doğu Yön Sütunları	ek s.29
Levha 30: a. <i>Tribunalis</i> Görünüm – b. <i>Tribunalis</i> , Güney Yan Açıklık	ek s.30

c-d. <i>Tribunalis</i> Köşe Sütunları	
Levha 31: a-b. Bazilika-Batı Stoa, Köşe Postament ve Sütun	ek s.31
c. Bazilika-Doğu Stoa Köşe Kaide	
Levha 32 a-b. Bazilika 1. Kat Köşe Kaide-Çizim	ek s.32
c. Bazilika 1. Kat Kaideler	
Levha 33 a-b: 1. Kat Sütun Alt Parça – c-d. 1. Kat Sütun Orta Parça	ek s.33
Levha 34 a. 1. Kat Sütun Orta Parça – b-c. 1. Kat Sütun Üst Parça	ek s.34
Levha 35 a-b-c. 1. Kat Sütun Üst Parça	ek s.35
Levha 36 a. Dikilitaş Sokağı – b. Orta Nefe ait <i>in-situ</i> Kemerler	ek s.36
Levha 37 a. Orta Nefe ait 1. Kat Kaidesi –c. Kompozit Başlık	ek s.37
d. Kompozit Başlık Çizim	
Levha 38 a. 1. Kat <i>Ionik</i> Başlıklar – b. Arşitrav-friz Parçası	ek s.38
Levha 39 a. Korniş – b: Arşitrav-friz Parçası – c. Arşitrav-friz Çizim	ek s.39
Levha 40 a-b-c-d-e-f. 1. Kat Yazıtlı Arşitrav parçaları	ek s.40
Levha 41 a. 1. Kat Köşe Arşitrav – b. Korniş	ek s.41
Levha 42 a-b-c-d. 2. Kata Ait Sütun Alt Parçaları	ek s.42
Levha 43 a-b. 2. Kat Sütun Üst Parçası	ek s.43
c-d-e. Orta Nef 2. Kat Sütun Parçaları	
Levha 44 a: Orta Nef 2. kat başlık – b. 2. Kat Korinth Başlık	ek s.44
c: <i>Bukafelion</i> ve <i>Girland</i> Bezemeli Friz	
Levha 45 a-b. Eğimli Korniş ve Alınlık Parçası	ek s.45
Levha 46 a. Bazilika Kesit – b. Bazilika Kesit	ek s.46
Levha 47 a-b. Konglomera Sütun Parçaları–c-d. Burgulu Sütun Parçaları	ek s.47
Levha 48 a. <i>Propylon</i> Temel Kalıntıları–b. 1. Kata Ait Payanda Parçası	ek s.48
c: 2. Kata Ait Payanda Parçası – d. 2. Kata ait Payanda Parçası	
Levha 49 a. Aphrodisias <i>Tetrapylon</i> ’dan Eğimli Korniş Parçası	ek s.49
b-c. Eğimli Kaset Parçaları	
Levha 50 a. Aphrodisias Agora Kapısı–b. <i>Tetrapylon</i> ’dan Eğimli Kasetler	ek s.50
Levha 51 a. Aphrodisias <i>Sebasteion Propylon</i>	ek s.51
b. Orta Nef 1. Kat Sütunları L Şekilli Profil	
Levha 52 a-b. Orta nef 1. Kat Küçük Ion Başlıkları	ek s.52

c-d. Orta Nef Kemer Ayakları	
Levha 53 a-b. Orta Nef Kemer Ayağı Başlıkları	ek s.53
c. Orta Nef 1. Kat Başlık – d. Orta Nef Friz	
Levha 54 a. Orta nef Çizim – b. Korniş İzleri – c. Kaide İzleri	ek s.54
Levha 55 a. Zıvana İzleri – b. Korniş-kaide Restitüsyon Çizim	ek s.55
c. Korniş-Kaide	
Levha 56 a. 3 Fascialı Başlık – b. Eros Kabartmalı Mermer Plakalar	ek s.56
c. Orta Nef Cephe	
Levha 57 a. Orta Nef Cephe –b. Orta Nef 2. Kat Destek	ek s.57
c. 1. Kat Doğu Yönü Köşe Sütunu Detay	
Levha 58 a-b. 2. Kat Köşe Sütunu – c. Bodrum Kat Sütun Desteği	ek s.58
d. Bodrum ve 1. Kat Planı, Doğu Yönü	
Levha 59 a. Bazilika'nın Batısındaki Merdiven – b-c. 3. Kat Sütun	ek s.59
Levha 60 a. Çatı Planı – b. Erken Tarihli Korniş Parçası	ek s.60
c. Sütun ve Korniş Parçası	
Levha 61 a. Batı Stoa DevşirmeParapetler–b. Alandaki İlk Yapılaşma	ek s.61
c. Batı Stoa Bodrum, 2. Galeri Kapı İzi	
Levha 62 a. Birinci evre planı – b. İkinci evre planı	ek s.62
Levha 63 a-b. 3. Galeri Batı Duvar ve Tonoz Birleşim Detayı	ek s.63
c-d. Bazilika Kuzey Duvar	
Levha 64 a. 3 Galerili Bazilika Planı – b. D1 Kazı Alanı	ek s.64
Levha 65 a. Bazilika Kesit – b. 2B Evresi	ek s.65
Levha 66 a. Üçüncü Evre planı – b: Bazilika Bodrum Kat Kemerleri	ek s.66
c. Devşirme Oturma Sıraları	
Levha 67 a. Bazilika 1. Kat Mermer Zemin	ek s.67
b. Batı Stoa Bodrum Kat Kemerleri	
Levha 68 a. 2 Kat Sıva Detayı –b. G16 Numaralı Graffiti Panosu	ek s.68
Levha 69 a. Bazilika 1. Kat Mermer Zemin	ek s.69
b. Damokharis için Heykel Kaidesi	
Levha 70 a. Bazilika Bodrum Kat Kemer Ayağı Destekleri	ek s.70

b. Destekler İçindeki Devşirme Malzemeler	
c. <i>Sylobatta</i> Kullanılmış Kemer Ayağı Blokları	
Levha 71 a. Ephesos Vedium Gymnasiumu'ndan Kompozit Başlık	ek s.71
b. Kompozit Başlık 2 c. Aphrodisias A Bazilikası'ndan Kompozit Başlık	
d. Ephesos Liman Hamamı'ndan Kompozit Başlık	
Levha 72 a. Korinth Başlığı 2	ek s.72
b. Ephesos Liman Gymnasiumu'ndan Korinth Başlığı	
c. Korinth Başlığı 3 – d. <i>Ionik</i> Başlık 1	
Levha 73 a-b. <i>Ionik</i> Başlık 1 – c-d. <i>Ionik</i> Başlık 2	ek s.73
e-f. <i>Ionik</i> Başlık 3 – g-h. <i>Ionik</i> Başlık 4	
Levha 74 a. <i>Ionik</i> Başlık İzmir Müzesi	ek s.74
b. Aizanoi Tiyatrosundan <i>Ionik</i> başlık	
c. Latran Koleksiyonundan <i>Ionik</i> başlık	
Levha 75 a-b-c-d-e. Korintizan Sütun Başlığı 1	ek s.75
f. <i>Ion kymtaionu</i> ve <i>akanthus</i> Yaprakları ile Bezeli Friz	
Levha 76 1. a-b. Korintizan Başlık 2 – c-d. Korintizan Başlık 3	ek s.76
e. Korintizan Başlık 3	
Levha 77 a. Korintizan Başlık – b. Bazilika Batı Köşe Planı	ek s.77
Levha 78 Bazilika Kesitleri	ek s.78
Levha 79 Bazilika Zemin Kat Plan ve Cephe	ek s.79

GİRİŞ

Smyrna Agora Bazilikası, Smyrna Antik Kentinin (levha 1a) resmi agorasının (levha 1b) kuzey kanadında bulunmaktadır. Smyrna Kenti, Kadifekale ve eteklerindeki yeni yerine taşındıktan sonra kentin kimliği ve yapısı değişime uğramıştır. Bölgenin Roma egemenliğine girmesinden sonra daha köklü olarak meydana gelen bu değişim kentin mimarisinde de kendini gösterir. Batı Anadolu'nun Roma İmparatorluğu egemenliğine girmesinden sonra Roma mimarlığının ürünü olan bazilika yapıları da Batı Anadolu kentlerinde yer bulmaya başlamıştır. Anadolu kentlerinin köklü mimari geleneğinin devamı olarak ele alınmış bazilika yapıları Batı Roma bazilikaları ile aynı anlayışın sonucu inşa edilmiş olsalar da Hellen mimarisi ve anlayışı ile harmanlandığından ortaya çıkan sonuç Anadolu'ya özgü bazilika yapılarıdır; Smyrna Agora Bazilikası da aynı anlayışın devamı niteliğindedir. Bölgenin mimari ve sosyal anlayışı ile harmanlanan Roma geleneklerinin sonucu olan yapı Anadolu'daki öncüllerinden bazı özellikler de almıştır. Diğer yapılardan aldığı bu özellikleri de geliştiren ve dönüştüren mimarlar ortaya birçok açıdan eşsiz bir eser çıkartmıştır.

Smyrna'nın Anadolu kentleri arasındaki yerini de anlatmaya çalışan bu yapı kentin prestiji için önemli bir projedir. Bir prestij yapısı olmasının yanında aynı zamanda kentte yaşayanların ihtiyaçlarına da hitap etmesi gereken yapı içinde bulunduğu agora kompleksi ile tam bir uyum içinde ancak diğer yapılardan ayrı olarak özellikle vurgulanacak bir şekilde inşa edilmiştir. Hem süsleme elemanları hem de yapısal özellikleri ile vurgulanan Bazilika, Smyrna Agorasının odak noktasıdır. Bodrum katı aracılığıyla kentin iki alanı arasında ilişki kuran yapı Kuzey Alan ve Agora avlusunu birbirine bağlayan bir ara geçiş elemanı konumundadır. Avluya açılan sütun sırası sayesinde agora ile ilişkide olan yapı kuzey cephesindeki mekanlar ve kapılar ile de kuzey alan ile ilişkidir. Batı Galerisi sayesinde Kuzey Cadde ile Batı Stoa'yı birbirine bağlar. Doğu ve batı yönünde bulunan stoalar ile kesintisiz yapılmış sütun sırası ile de bu yapılarla ilişkisi kurulmuştur böylece hem düşünce hem de yapısal anlamda bir ara geçiş elemanı olmuştur.

Batı Roma Bazilikalarından farklı bir çizgide ancak ona paralel ilerleyen Asyatik bazilikalar için önemli bir durak olan Smyrna Agora Bazilikası hem Smyrna antik kenti hem de bölge arkeolojisi için zengin bir bilgi kaynağıdır. Bazilikaların

Anadolu’da geçirdiği evrim ve değişimi özetleyen yapı içinde barındırdığı birçok özellik ile öncü bir yapı görünümündedir. Daha önce inşa edilmiş olan bazilikalarda karşılaşılan yapısal sorunlar Smyrna Agora Bazilikasında akıllıca çözümlerle sorun olmaktan çıkmıştır. Hiçbir Roma mimarlığı eserinde görülmeyen kimi özellikleri ise yapıyı bu anlamda deneysel kılmakta ve öncü bir konuma getirmektedir. Bazilikanın mimarisi ile ilgili halen anlayamadığımız konular bulunsun da bu çalışmanın ileriki yıllarda yapılacak çalışmalara yardımcı olacağına inanmaktayız.

Smyrna Agora Bazilikasının sadece Anadolu Bazilikalarının gelişimi ile ilgili değil aynı zamanda uzun yıllardır tartışılan Anadolu’nun Romalılaşması ya da Anadolu mimarisinde Roma etkisi konusunda da söyleyecek sözleri vardır. Roma İmparatorluğu’nun Anadolu’ya olan etkisi tartışılmaz ancak bu etki Romalı öğeleri aynen alınıp kopyalanması şeklinde değil, dönüştürülüp, entegre edilmesi şeklinde olmuştur; Smyrna Agora Bazilikası bu sürecin önemli bir tanığıdır.

a. Amaç

Smyrna’da ilk olarak 1933 ile 1941 yılları arasında İzmir Müzesi Müdürlüğü ile Tarih Kurumu ortaklığında başlanan arkeolojik kazılar Agora’da yapılmıştır. Bazilikanın *in-situ* olarak korunmuş sütunları etrafında başlayan kazılar Batı Stoa’ya ve sonra da Doğu Stoa’ya genişlemiştir. Bu kazıların sonuçları ilk olarak 1934 yılında F. Miltner ve S. Kantar tarafından bir kazı raporu¹ ve 1943 tarihinde R. Naumann ve S. Kantar tarafından ikinci bir kazı raporu² olarak yayınlanmıştır, 1944 yılında Agoradaki kazıları yürüten R. Duyuran tarafından bu yıl yapılan kazının kısa bir raporu³ yayınlanmış ve daha sonra da 1950 yılında yine R. Naumann ve S. Kantar tarafından nispeten daha kapsamlı bir makale olarak yayınlanmıştır⁴. Bu yayınlar Bazilika özelinde olmayıp Smyrna Agorası genelindedir ve kısıtlı bir çalışma süresi

¹ Frank Miltner ve Selahattin Kantar, “İzmir’de Roma Devrine Ait Forumda Yapılan Hafriyat Hakkında İlk Rapor”, **Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, 11, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1934, (İkinci İlk Rapor), ss. 219-242

² Rudolf Naumann ve Selahattin Kantar, “İzmir’de Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İlk Rapor”, **Belleten**, Cilt: VII, Sayı:26, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1943, ss. 213-225

³ Rüstem Duyuran, “Türk Tarih Kurumu Adına İzmir’de Namazgah’ta 1944 Yılında Yapılan Kazıya Ait Kısa Rapor”, **Belleten**, Cilt:IX, Sayı:35, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1945, ss. 405-418

⁴ Rudolf Naumann ve Selahattin Kantar “Die Agora von Smyrna”, **Kleinasien und Byzanz, Istanbul Forschungen**, Bd 17, W. de Gruyter, Berlin, 1950, ss. 69-114

sonunda ulaşılmış sonuçları yansıtmaktadır. Bundan da öte alandaki kazılar bitmeden ve özellikle de bazilika'nın yarısından fazlası toprak altındayken yapılmış bu yayınlarda yapı ile ilgili birçok nokta aydınlığa ulaşmamış olup bir takım varsayımlardan hareket edilmiştir.

Agora'daki çalışmalar bu tarihlerden sonra uzun süre durmuş ve ancak yaklaşık yarım yüzyıl sonra 1997 yılında İzmir Müze Müdürlüğü tarafından tekrar kazılara başlanmıştır. Aralıklarla 2006 yılına kadar süren bu çalışmalar sonucunda yine bazı yayınlar yapılmıştır; bunların ilki Gül, Y. Tarafından müze kurtarma kazıları sempozyumunda sunulmuş bildiridir⁵. Müze tarafından yapılan kazıların el değiştirmesi ile yapılan kazıların raporları *Anatolia Antiqua* dergisinde yayınlanmaya başlamıştır, bunlardan ilki 2004 yılında Taşlıalan, M ve Drew-Bear, T. ve diğerleri tarafından yapılan yayındır⁶. 2005 yılında bazilikanın mimarisine yönelik veriler de içeren bir kazı raporu⁷ yayınlanmış ve 2006 yılında son olarak Smyrna Agorası kazı alanı içindeki yapıların tarihleme ve plan özelliklerine dönük bir yayın⁸ yapılmıştır.

2007 yılında Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy⁹ başkanlığında başlayan kazılar sadece Agora ile sınırlı olmayıp Smyrna antik kentinin 4 farklı noktasında yürütülmektedir. Bu kazıların sonuçları periyodik olarak kazı raporları ve çeşitli makaleler şeklinde yayınlanmaktadır.

Şu ana kadar yapılan yayınların hemen hepsi Agora genelinde olup Bazilika ile ilgili tartışmaya sadece R, Naumann ve S, Kantar'ın 1950 tarihli makalesi ve 2006 tarihli Taşlıalan, Drew-Bear ve diğerleri makalesinin bir kısmında kısaca değinilmiştir. Makalelerin Bazilika ile ilgili bölümlerinde, o ana kadar ele geçmiş olan buluntular ışığında restitüsyon ve tarihleme önerileri geliştirilmiştir. Oldukça kısıtlı olan bu yayınlarda bazilika ile ilgili bazı öneriler getirilirken detaya inilmeyip

⁵ Yusuf Gül, "İzmir Merkez, Agora Örenyeri Kazı, Çevre Düzeni ve Temizlik Çalışmaları" **VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Kuşadası 7 - 9 Nisan 1997, Ankara 1998, ss. 1-12

⁶ Mehmet Taşlıalan ve Thomas Drew-Bear, "Rapport sur les travaux effectués sur l'agora de Smyrne" **Anatolia Antiqua**, 12, İstanbul, 2004, ss. 293-308

⁷ Mehmet Taşlıalan ve diğerleri "Fouilles de l'Agora de Smyrne : rapport sur la campagne de 2004" **Anatolia Antiqua**, XIII, İstanbul, 2005, (Campagne de 2004), ss. 371-434

⁸ Mehmet Taşlıalan ve diğerleri, "Fouilles de l'Agora de Smyrne : rapport sur la campagne de 2005" **Anatolia Antiqua**, 14, İstanbul, 2006, (Campagne de 2005), ss. 309-361.

⁹ Konu ile ilgili çalışmama izin veren ve her konuda destek olan danışmanım Yard. Doç. Dr. Akın Ersoy'a teşekkür borçluyum.

genel gözlemler yapılmış ve yapının belli kısımları ile ilgili herhangi bir gözleme yer verilmemiştir.

Bu tezin yapılmasındaki amaç şimdiye kadar yapılan tüm yayınlardaki tarihleme, süsleme, restitüsyon ile ilgili önerileri inceleyip, 2007 yılında başlayan yeni dönem kazılarında elde edilecek sonuçlar ile karşılaştırıp bazilika yapısının tümünü kapsayan, detaylı plan, süsleme, restitüsyon, işlev ve tarihleme önerileri geliştirmektir.

b. Kapsam ve Yöntem

Smyrna Agorasında daha önce yapılan kazılara ait yayınlar incelenecektir. Bu yayınlarda bulunan ortak noktalar belirlenecek, çelişkili noktalara değinilecektir. Daha önceki yıllarda yapılan oldukça kısıtlı katalog ve kazievi çalışmaları incelenecek ve kazı alanında bulunan yapı malzemeleri ile karşılaştırılacaktır. Agoranın avlusunda, bazilikanın bodrum katlarında ve kuzeyinde bulunan mimari bloklar incelenecek ve olabildiğince geniş bir katalog çalışması yapılacaktır. Kazı alanında şu an 1000'in üzerinde mimari blok bulunmaktadır ve bu blokların bir kısmı üst üste istiflenmiş durumdadır. Bu parçalardan ulaşılabilenlerin çizimleri yapıp fotoğrafları çekilerek tanımlanmaya çalışılacaktır. Blokların tanımlanması sonucunda, yapının strüktür özellikleri de göz önüne alınarak detaylı ve yapının tümünü kapsayan bir restitüsyon önerisi geliştirilmeye çalışılacaktır. Geç Antik Dönemde işlevini kaybedip terk edilen yapı Bizans ve daha sonra da Osmanlı döneminde taş ocağı olarak kullanılmış, civardaki diğer inşaatlara yapı malzemesi sağlamasının yanında birçok yapı elemanı da kireç elde edilmek üzere eritilmiştir. Bu durumun sonucunda yapının belli kesimlerinde büyük oranda yapı elemanı kaybı görülmektedir; yapıya ait bazı elemanların hiçbir örneği günümüze ulaşamamış (ya da bugüne kadar yapılan kazılarda henüz ele geçmemiş) durumdadır. Bu durumda yapının kendine özel strüktür ve plan özelliklerini göz önüne almak kaydıyla benzer Roma mimarlığı ve Bazilika yapılarına bakıp karşılaştırmalar yapmak kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle Batı Anadolu'daki bazilika yapıları ve daha geniş bir çerçevede Roma dönemi mimarlığı örnekleri Smyrna Agora Bazilikası ile ilgili restitüsyon önerileri yapılırken göz önünde tutulacaktır.

Agora ve Bazilikada, özellikle 1997 ile 2006 arasında yapılan kazıların, sistemli bir şekilde yürütülmemiş olması, 2003 yılından itibaren Bazilikanın bodrum katlarında ele geçen graffitileri bir an önce ortaya çıkarmak için çok hızlı bir şekilde hafriyat yapılmış olması, kazı raporlarının yeterince düzenli tutulmaması, aradan geçen süre içinde Agora avlusuna, bazilikanın bodrum katına ve yapının kuzeyine yığılmış olan mimari elemanların düzgün bir envanterinin tutulmamış olması sonucunda bu parçaların bir kısmının buluntu yerlerinin bilinmemesi, yapının yaklaşık 800 yıllık bir süreç boyunca kesintisiz olarak kullanım görmesi ve buna bağlı olarak yapının içinde anlamlı bir stratigrafiye ulaşamıyor oluşu gibi sebeplerden yapı ile ilgili birçok konuda yapının görülebilir özelliklerine başvurulmak zorunda kalınmış ve bazı konularda da kesin sonuçlara varılamamıştır.

Bazilika'nın halen kazılmamış bazı bölümlerinde 2007 yılından itibaren yapılan kısıtlı kazı ve sondaj çalışmalarından elde edilecek veriler incelenerek yapının planı, işlevi ve tarihlendirilmesi ile ilgili son bilgilerimiz ışığında yeni öneriler geliştirilecektir.

Tezin ilk bölümünde Bazilikaların köken ve gelişimlerinden kısaca bahsedildikten sonra şu ana kadar kazılarda bulunmuş ve bazilika olarak adlandırılan yapılar hakkında bilinen bilgiler ayrı başlıklar altında anlatılacaktır. Ortak yönlerine değinilen yapılardan özellikle Ephesos Bazilikasına detaylı olarak değinilecektir. Anadolu'da bilinen ilk bazilika yapısı olan Ephesos Stoa-Bazilikası Anadolu'da daha sonra yapılan bazilikalar için önemli ipuçları içermektedir.

Tezin ikinci bölümünde Smyrna Antik Kenti ve Agorasından bahsedilecektir. Smyrna Agora Bazilikasının da içinde bulunduğu Smyrna Agorasının genel karakteristiği ve agora ve etrafında bulunan diğer yapılara değinilecektir.

Üçüncü bölümde Smyrna Agora Bazilikasının mevcut plan ve strüktür özellikleri *in-situ* ve de şu anda alanda görülebilen özelliklerinden başlayarak detaylı olarak anlatılacaktır. Bu bölüm altında yapının planı ve cephe özellikleri açıklanıp yapı için alanda bulunmuş olan mimari elemanlar ve benzer örnekler göz önüne alınarak restitüsyon önerileri geliştirilecektir. Dekorasyon özelliklerine değinilecek olan Bazilikanın yapı evrelerinin ve tarihsel gelişim kurgusunun yapılmasıyla yapıda görülen değişik evreler tarihlendirilmeye çalışılacaktır. Yapının işlevinden de ayrı bir

alt başlıkta bahsedilecek olan bu bölümden sonra Sonuç bölümünde yapı ile ilgili söylenenler özetlenip, yapının özellikleri tekrar sıralanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAZİLİKA: KÖKEN, GELİŞİM ve FONKSİYONU

Roma sivil Bazilikaları bir Roma icadı olmalarına rağmen bazilika kelimesinin kökeni Hellence olan *basilike* kelimesinden gelmektedir. Roma’da M.Ö. 2. yy’dan itibaren Basilica Porcia ile başlayan bazilika geleneğini¹⁰ Anadolu’da bu kadar erken tarihte bulmak şu an için mümkün değildir.

Kendi içinde bir gelişim gösteren Roma bazilikaları¹¹ Müller’e göre 4 ana tipe ayrılır¹². Bazilikaların mimarisinin örnek alındığı yapı kökeni için çeşitli görüşler öne sürülmüştür; bazilikaların stoalardan¹³ geliştiği fikri öne çıkmaktadır. Son yıllarda bazilikanın kökeni ile ilgili yeni bir teori Welch’in değindiği¹⁴ *Atrium Regium* ve bu yapıya ilham vermiş olabilecek Hellenistik kral çadırlarıdır¹⁵ (levha 2a-b). Yazara göre bazilikaların kökenleri arandığında stoalara bakmak nafiledir. Stoaları bazilikaların kökeni olarak gören bakış açısı ile ilgili yazara göre bazı sıkıntılar vardır. Bunların ilki bazilikaların hem adını hem de formunu, Atina Agorasında bulunan ve *Archon Basileos*’un ofisine ev sahipliği yapan *Stoa Basileos* yapısından aldığını öne sürenlerle ilgili düşüncesidir. Yazara göre bu yapı ile daha sonraki Roma Bazilikalarının işlevleri farklıdır. *Archon Basileos* dini konulardaki mahkemelere

¹⁰ Philip Stinson, **The Civil Basilica of Aphrodisias in Its Local and Wider Settings**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), New York University, 2007, (Civil) s. 89; Ayrıca bazilika kelimesinin ve Roma bazilikalarının kökeni ve gelişimi için bkz; Hirsch L. Gordon, “The Basilica and Stoa in Early Rabbinical Literature”, **Art Bulletin** 13, Chicago University, Chicago, 1931, s. 368; Glanville Downey, “The Architectural Significance of the Use of the Words Stoa and Basilike in Classical Literature”, **American Journal of Archaeology** 41, 1937, ss.194-211; J.B.Ward-Perkins, “Constantine and the Origins of the Christian Basilica”, **Papers of the British School at Rome** vol. 22, 1954, ss. 69-70; J.J. Coulton, **The Architectural Development of the Greek Stoa**, Clarendon Press, Oxford, 1976, (Greek), s. 180; Katherine Welch, “A new view of the origins of the Basilica: the Atrium Regium, Graecostasis, and Roman Diplomacy”, **Journal of Roman Archaeology** 16, 2003, ss. 5-33

¹¹ Valentin Müller, “The Roman Basilica”, **American Journal of Archaeology** 41, 1937, ss. 250-261; C. V. Malthew, “Roman Basilicas, A Progress Report”, **Classics Ireland** 2, Dublin, University College Dublin, 1995, ss. 133-149

¹² Müller, s. 258

¹³ Bazilikanın kökeni olarak stoa için bkz: H. Lauter, “Bemerkungen zur spathellenistischen Baukunst in Mittelitalien.” **Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts**, 94, 1979, ss. 390-459; **Die Architektur des Hellenismus**, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1986, s. 116, Karlfriedrich, Ohr, **Die Basilika In Pompeji**, W. de Gruyter, Berlin-New York, 1991, ss.79-86,

¹⁴ Welch, ss. 5-33

¹⁵ Hellenistik Dönem kral çadırları ve saraylar için bkz; Inge Nielsen, **Hellenistic Palaces, Tradition and Renewal**, Aarhus University Press, Aarhus, 1994

bakarken Roma bazilikaları mahkeme işlevlerinin yanında daha çok ticari işlevleri olan yapılardır¹⁶. Yazarın bir ikinci itirazı da Roma Bazilikası ve Yunan Stoa'sı arasındaki yapısal mimari farklılıklardır; Yunan Stoa'sı uzun, bir cepheleri açık, merkezi alanı sütunlarla bölünmüş galerilerdir. Roma Bazilikaları ise Yunan Stoalarına göre daha geniş, ortada büyük bir nefe ve iki ya da daha fazla yönde ikincil alanlara sahip yapılardır.¹⁷ Bu yüzden de bazilikaların kökeni olarak stoaları görmek yanlış olacaktır. Ancak bu açıklama Asyatik bazilikalar için tatmin edici olmaktan uzaktır. Asyatik Bazilikalar hem var olan yapı komplekslerine uyum göstermeleri hem de Yunanlı formları kullanmaları açısından Roma bazilikalarından farklıdır; Batı Roma bazilikalarından daha uzun ve ince formda olan yapılar aynı zamanda stoalarla iç sütun sıralarının farklı kullanımı gibi daha fazla ortak özellik taşımaktadır.

¹⁶ Welch, s. 9

¹⁷ Welch, s. 9

1.1. ANADOLU'DAKİ ROMA DÖNEMİ BAZİLİKALARI

Anadolu'da şu ana kadar bazilika olarak tanımlanabilmiş, Smyrna Agora Bazilikası, haricinde 9 adet bazilika bulunmaktadır. Kronolojik sıra ile tek tek açıklanan bu bazilikaların bir kısmı plan olarak Batı Roma bazilikalarını andırsa da yapısal özellikleri açısından hepsi Asyatik bazilikalardır.

1.1.1. Ephesos Stoa-Bazilikası

Anadolu'da bilinen en erken bazilika Ephesos'ta bulunmaktadır¹⁸. C. Sextilius Pollio ve ailesi tarafından Geç Augustus Döneminde, 11-14 yıllarında, yaptırılmış olan bazilika (levha 2c) Ephesos'ta Devlet Agorası da denilen Yukarı Agora'da bulunmaktadır.

Yapının arşitravında bulunan Yunanca ve Latince yazıta göre yapı Artemis, Augustus, Tiberius ve Ephesos Halkına adanmıştır. Bu yazıtta yapıdan Yunanca *ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΟΑ*, Latince ise *BASILICA* olarak bahsedilir¹⁹. Devlet Agorası'nın kuzey kanadını tamamen kaplayan yapı 180,2 m uzunluğu ve 20,25 m genişliği ile oldukça dar ve uzun bir formdadır. Yapının doğu ve batı uçlarında 14,5 m uzunluğunda ve 20,25 m genişliğinde birer salon bulunmaktadır; batıdaki salon daha geç bir evrede eklenmiştir. Her iki yöndeki salonlara kemerli birer açıklıkla ulaşılmaktadır. Doğu Salon'da Augustus ve Livia'nın büyük boyutlu heykelleri yanında bir Augustus portresi ve Sextilius Pollio ile karısına ait heykel kaideleri ele geçmiştir²⁰.

¹⁸ Yapı hakkında genel bilgi için Wilhelm Alzinger, **Augusteische Architektur in Ephesos**, Selbstverl, Wien, 1974, ss. 26-37; süsleme elemanları için Alzinger, ss. 49-51; Elisabeth A. Fossel-Peschl, **Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos**, Graz, 1982; H. von Hesberg, "Die Basilika von Ephesos - die kulturelle Kompetenz der neuen Stifter, **Patris und Imperium**, (Ed. C. Berns ve diğerleri) Leuven, Peeters, 2002, ss. 149-158; Gilbert Wiplinger ve Gudrun Wlach, **Ephesos, 100 Jahre österreichische Forschungen**, Verlag der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1995, ss. 112-113

¹⁹ Alzinger, ss. 26-28, Dieter Knibbe ve diğerleri "Neue Inschriften aus Ephesos VII", **Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes**, 62, A. Hölder, Wien, 1993, ss. 148-149; (Ed. R. Kearsley) "Greeks and Romans in Imperial Asia. Mixed Language Inscriptions and Linguistic Evidence for Cultural Interaction until the End of AD III", **Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien** 59, Bonn, 2001, ss. 127-129

²⁰ Alzinger, ss. 32-33

Üç nefli olan yapının orta nefi yan neflerden daha geniştir ve iki kat yüksekliğindedir. Yan neflerin üzerinde olasılıkla ikinci kat yoktur böylece yapının orta nefi yükseltilerek hem ışık alması sağlanmış hem de yapının kesiti farklılaştırılmıştır. Yapı 4 basamaklı bir krepidoma üzerinde yükselmekte ve 67 sütundan oluşan cephesi agoraya açılmaktadır. Zemin katı İon düzeninde olup boğa başları ile genişletilmiş başlıklara²¹ sahip yapının ikinci katında Korinth başlıkları görülür. İkinci kat sütunlarının arası paravanla kapatılmıştır²².

Yapının zemin kat plan özelliği Hellenistik Stoalara benzerdir²³. Zaten yapı da olasılıkla daha erken bir stoanın üzerine inşa edilmiştir²⁴. Daha önceki stoalar genelde 1 ya da 2 nefli yapılıyor ve eğer yapı iki nefliyse orta bölümdeki sütun aralıkları cephedeki sütun aralıklarının iki katı genişliğinde bırakılıyordu. Coulton'a göre ön cephedeki sütunlar arası genişlik için 2,20 -2,50 aralığı normal olan ölçüdür. İç sütun sırası için ise genelde 4,40-5.00 m aralığı görülmektedir²⁵. Orta sırada bulunan sütun aralıklarının geniş bırakılması ile hem daha ferah bir görüntü elde ediliyor hem de yapının içinde kullanım için daha geniş bir alan kazanılıyordu. Oldukça geniş olan bu sütun aralıklarının taş üst yapıyla desteklenmesi mümkün olmadığından ahşap üst yapı elemanları kullanılıyor ve çatı bu sayede taşınabiliyordu. Ephesos'taki Bazilika Stoa'da da ön cephedeki sütun aralıkları 2,40 m iken iç sütun sıralarındaki sütun aralıkları bunun iki katı olacak şekilde 4,8 m olarak bırakılmıştır. Ephesos Hellen mimarisinde görülen bu uygulama Roma mimarisindeki bazilika mimarisi ile birleştirilmiştir. Hem bu sütun aralıkları korunmak istenmiş hem de yapının orta nefi yüksek bırakılmak istenmiştir. Yapıya bazilika görünümü ve kesiti kazandırmak için yapılan bu uygulama sonucunda da bir sorun ortaya çıkmıştır; 4,80 m sütun aralıklarını ahşap üst yapı ile aşmak mümkündür ancak orta nefi yüksek yapabilmek için taş üst yapıya ihtiyaç vardır. Yapıyı tasarlayanların bulduğu çözüm belki de ilk defa uygulanan bir çözümdür; orta nef sütunları 4,80 m aralıklar ile yerleştirilmiştir ancak üst yapı taş olarak yapılmış ve

²¹ Alzinger, s. 36, levha 86-91; Fossel-Peschl, s.31, levha 6-9

²² Fossel-Peschl, s. 33, levha 10

²³ Stoalarla ilgili daha geniş bilgi için bkz; J.J. Coulton, Greek, 1976; Batı Anadolu'daki Hellenistik Dönem Stoaları için bkz; Akın Ersoy, **Batı Anadolu Hellenistik Dönem Stoaları Işığında Metropolis Stoası**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1998, ss. 5-26

²⁴ Stinson, Civil, s.177

²⁵ Coulton, Greek, s.78

yapının ikinci katında da hem mermer üst yapıyı hem de çatıyı destekleyebilmek için 2,40 m aralığında yerleştirilmiş sütunlar kullanılmıştır. Yani ilk katta her 2 sütuna karşılık ikinci katta 3 adet sütun kullanılmıştır. Bu geniş aralığı sorunsuz aşabilmek için yapıda bazı özel önlemler alınmıştır; birinci katın orta nef sütunları her iki yanda birer boğa başı ile genişletilerek yüzey alanları arttırılmış ve daha fazla yük taşımaları sağlanmak istemiştir²⁶. Bununla da yetinilmeyip orta nefin frizleri bir nevi yatay kemer (levha 3a) (*piattabanda*²⁷/*arch-lintel*²⁸) gibi çalışacak şekilde yapılmış (levha 3b) ve yük bu şekilde taşınmak istemiştir²⁹. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu önlemler sonuç vermemiş ve yapıda sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da zemin katta orta nefe her iki Ion sütunu arasına Korinth başlığına sahip birer sütun eklenmiş ve üst yapı bu şekilde desteklenmiştir (levha 3b). Bu sütunların eklenmesi ile her iki kattaki sütun aralıkları eşit hale gelmiş ve böylece klasik kolon kiriş sistemine dönmüştür. Yapıdaki bu değişikliğin ne zaman yapıldığı konusu açık değildir. Henüz yapının inşaatı devam ederken fark edilen sorunlar üzerine inşaat yarım bırakılıp bu sütunlar eklenmiş olabilir. Ya da inşaat bittikten sonra yapının ikinci katı ve çatının sökülmesi ve tekrar inşa edilmesi gerekmektedir³⁰.

Her iki durumda da yapı ve geçirdiği bu değişim ilginç noktaları görmemizi sağlamıştır. Kâğıt üstünde yapılan planların her zaman doğru olmadığını ve inşaat ilerlerken ya da hemen bittikten sonra da planlarda değişiklik yapılabileceğini göstermesi açısından Ephesos bazilikası oldukça ilginç bir örnektir. Bunun yanında belki de yapı için para veren ve inşaatı finanse eden kişilerin ve mimarların proje üzerindeki etkileri de konuşulmalıdır. Ephesos örneğinde, sütun aralıklarının Hellen stoalarına benzer tarzda ön cepheye göre 2 kat genişliğinde tutulmasında ısrar eden kişinin mimar mı yoksa yapıyı yaptıran Pollio ailesinden biri mi olduğunu bilmiyoruz. Pollio ailesi Roma kökenli olmasına rağmen Ephesoslular tarafından kabul görececek bir yapı yapmak amacıyla sütun aralıkları konusunda ya da, yapıya bazilikal bir kesit sağlaması için gerekli gördüğü, orta nefin yüksek olması konusunda ısrar etmiş olabilir. Bunun yanında aynı ısrarı yapan kişi yapının projesini

²⁶ Alzinger, s. 36, levha 86-91; Fossel-Peschl, s. 31, levha 6-9

²⁷ Cairoli Fulvio Giuliani, *L'edilizia nell'antichità*, Carocci Editore, Roma, Üçüncü Baskı, 2008, ss. 114-117

²⁸ Janet Delaine, "Structural experimentation: the lintel arch, corbel and tie in western Roman architecture" *World Archaeology*, Volume 21, 1980, ss. 407-424

²⁹ Fossel-Peschl, s. 31, levha 9; Stinson, Civil, s. 192, levha 3.5

³⁰ Stinson, Civil, s.192

çizen mimar da olabilir. Hellen kökenli olan mimar Batı Anadolu’da birçok örneğini gördüğü ve hatta daha önce kendisinin de yaptığı projelerden dolayı sütun aralığını geniş tutmak istemiş olabilir. Bu durumda sütun aralıklarının geniş tutulması ve orta nefin yükseltmek istenmesi birbirinle çakışmış ancak orta yol bulunup, çeşitli önlemlerle her iki özellik de yapıya konulmaya çalışılmıştır.

Bu yapı aynı zamanda bazilika yapılarının Anadolu’daki gelişimi açısından da önemlidir. Anadolu’da, Romalı bir konsept olan bazilikayı yerel mimari özelliklerle birleştirmek ve her ikisi için de geçerli olan mimari gereklilikleri sağlayabilmek için ortaya konan ilk çaba bu yapıda görülür³¹.

Anadolu’daki şu ana kadar bildiğimiz ilk bazilikanın Ephesos’da yapılmış olması çok da şaşırtılacak bir şey değildir. Roma İmparatorluğunun Asia Eyaletinin merkezi olan Ephesos politik durumu yüzünden Asia Eyaletinin en kozmopolit ve etkili kenti olmaya aday kentlerindendi; kentte birçok Latin kısa ya da uzun süreli olarak yerleşik durumdaydı³². Kentle birlikte giderek zenginleşen üst sınıf hem çeşitli görevlere geliyor hem de buralarda bulunduğu sürece kentteki bayındırlık faaliyetlerine kaynak sağlıyorlardı³³; bu sayede hem kent gelişiyor hem de bu zenginler isimlerini ölümsüz hale getiriyorlardı. Kentteki Latinlerin varlığı sayesinde ilk bazilikanın yanında Roma tarzı kemerlerle desteklenmiş bir su kemeri³⁴ ve Roma’nın zafer taklarına benzeyen üç açıklıklı bir tak da yapılmıştır³⁵.

³¹ Stinson, Civil, s.193

³² Peter Scherrer, **Efes Rehberi**, Ege yayınları, İstanbul, 2000, s. 27.

³³ Scherrer, s. 23-4. Ephesos’daki Latinlerin üstlendiği bayındırlık faaliyetleri için bkz; H, Halfmann, “Städtebau und Bauherren im römischen Kleinasien : Ein Vergleich zwischen Pergamon und, Ephesos” **Istanbul Mitteilungen** Supp. 43, ss. 21-35, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen, 2001; Antik çağda sponsorluk ile ilgili bkz; Orhan Bingöl, **Bu koca taşları nasıl işlediler, nasıl kaldırdılar**, Bilgin Kültür Yayınları, Ankara, 2012, s. 35

³⁴ Alzinger, ss. 21-23, Scherrer, ss. 228-229

³⁵ Stinson, Civil, s. 202; Scherrer, ss. 138-139; Marc Waelkens, “Hellenistic and Roman Influence in the Imperial Architecture of Asia Minor”, **The Greek Renaissance in the Roman Empire**, (Ed. Susan Walker ve Averil Cameron) Bulletin of the Institute of Classical Studies 36, supplement 55, University of London, Institute of Classical Studies, London, 1989, ss. 77-88

1.1.2. Aphrodisias Bazilikası³⁶

Aphrodisias kentinde (levha 4) bulunan bazilika yapısı M.S. 1. yy'ın ikinci yarısında yapılmıştır. 146 m x 29 m ölçülerindeki³⁷ yapının içi 3 nefli olarak planlanmış ve orta nef yan neflerden daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Bazilika mekansal kurgu anlamında ana olarak dört bölüme ayrılır³⁸ (levha 5a); 8 sütunlu ve üç kapı ile Güney Agora'ya geçiş sağlayan kuzey cephesi ve hemen arkasındaki giriş holü, her biri 38 intercolounniaya sahip 2 sütun sırası ile 2 kat yüksekliğindeki 3 nefe ayrılmış bir ana mekan, güney hol ve doğu-batı doğrultulu bir sokağa açılan güney girişi. Yapı bu şekliyle kesintisiz bir mekan kurgusu göstermektedir ve bu yüzden de orta nefin üst yapısını çevreleyen kabartmalar³⁹ ile birlikte yapının kendisinin, kentin iki farklı alanını birbirine bağlayan bir geçiş mekanı da olduğu düşünülmüştür. Yapının uzun holünde bulunan 72 adet kabartmanın içindeki 8 adet kabartma diğerlerinden farklılık gösterir; kentin efsaneyi kurucularının işlendiği bu kabartmalar ile yapının mekansal kurgusu düşünüldüğünde kurucuların kabartmalarının bulunduğu alan olan uzun holün ortası, hem bu kabartmalar hem de yan neflerden daha yüksek olan yapısıyla binanın görsel ve düşünsel anlamda odak noktasıdır⁴⁰.

Yapının ana mekanında orta nefi sınırlayan 2.88 m intercolumnniaya sahip 2 adet sütun sırası görülür. Orta nefin alt katında İon sütun başlıklarına sahiptir. Üst katta ise yarım kolonların üstünde yaprak ve acanthus başlıkları görülür⁴¹.

³⁶ Yapı ile ilgili bkz. Christopher Ratte "The Urban Development of Aphrodisias in the Late Hellenistic and Early Imperial Periods," **Patris und Imperium**, (Ed. C. Berns, ve diğerleri) 2002, ss. 22-23; Philip Stinson, "Imitation and Adaptation in Architectural Design: Two Roman Basilicas in Ephesus and Aphrodisias", **Neue Zeiten – Neue Sitten, Zu Rezeption und Integration Römischen und Italischen Kulturguts in Kleinasien**, (Ed. Marion Meyer), Wien, Phoibos, 2007, ss. 91-100; Philip Stinson, "The Civil Basilica, urban context, design and significance" **Aphrodisias Papers 4**, (Ed. R.R.R. Smith ve diğerleri), 2008, ss. 79-106, Philip Stinson, "Local Meanings of the Civil Basilica at Aphrodisias: Image, Text and Monument" **Basiliques et Agoras De Grèce et d'Asie Mineure**, (ed. Laurence Cavalier ve diğerleri) Ausonius, Bordeaux, 2012, (Image), ss. 107-126

³⁷ Stinson, Civil, s. 3

³⁸ Stinson, Civil, ss. 4-5

³⁹ Yapının içinde bulunan kabartmalar için bkz; Yıldırım, Bahadır "Karya'daki Aphrodisias'da Bulunan Sivil Roma Bazilikasının Kabartmaları", **Eskiçağ'ın Mekanlar, Zamanları, İnsanları**, (Der. Lale Özgenel), Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, ss. 133-145; Yıldırım Bahadır, "The date of the reliefs from the colonnades of the Civil Basilica", **Aphrodisias Papers 4**, (Ed. R. R. R. Smith ve diğerleri), Portsmouth, Journal of Roman Archaeology, L.L.C, 2008, ss. 107-130.

⁴⁰ Stinson, Civil, s. 223

⁴¹ Stinson, Civil, ss. 44-46

Yapının kuzey cephesi ve arkasındaki holde 8 adet sütun çift yarım sütundan oluşmuştur. Kuzey cephedeki sütun başlıkları Korinth düzenindeyken giriş holündekiler Ion başlıklarıdır⁴².

Yapının ana mekanını güney holden ayıran 3 kemerli bir geçiş bulunmaktaydı. Ana kemeri taşıyan ayakların üzerinde kompozit başlıklar, yanlarda ise figürlü başlıklar bulunmaktaydı⁴³.

Güney cephe 3 katlı bir görüntüye sahipti; batı yönde Ion sütun başlıkları taşıyan sütunların arasına yapılan kemerler üst katlarda bulunan kompozit başlıklı sütunları taşıymaktaydı.

Son yıllarda yapılan kazılarda yapının Güney Holünün arkasında yükseltilmiş bir platform olabileceği ortaya çıkmıştır⁴⁴. Bu yeni kurguya göre (levha 5b) Güney Giriş bölümü, Smyrna Agora Bazilikasına benzer şekilde, her iki yanda merdivenlerin bulunduğu yükseltilmiş bir platform, tribunalis görünümündedir⁴⁵. Güney Girişi tamamen kapatmayan bu platform her iki yanda bulunan kapılara geçişi olanaklı bırakmıştır ancak Güney Holle birlikte ele alındığında yapıda merkezi bir alan oluşturmuştur.

Yapının kamusal alanda göz önünde olmasına dair bir başka kanıt da kuzey cephesinde bulunan Latince yazıttır. Roma İmparatoru Diocletian tarafından fiyat ve kurların standart hale getirilmesi için yayınlanan fermanın bulunduğu bu yazıtlar yapının en azından 4. yy. içinde bir dönem şehir yönetimi ile ilgili bir işlevi olduğuna dair bir ipucu olmaktadır⁴⁶.

Aphrodisias bazilikası Hellen Stoaları ve Roma Bazilikalarına ait özellikleri birleştirip, içinde bulunan kabartmalar ve Kuzey Cephesindeki yazıtlar ile birlikte Aphrodisias kentinin merkezinde kentin düşünsel ve idari merkezi konumunda olmasının yanında aynı zamanda bir prestij yapısı olarak da görülmelidir.

⁴² Stinson, Civil, s. 51

⁴³ Stinson, Civil, ss. 67-69

⁴⁴ Yapının güney tarafında bulunan bu yükseltilmiş platform ile ilgili verdiği bilgi ve İzmir'e gelip Aphrodisias ve Smyrna Agora Bazilikaları ile ilgili fikirlerini paylaştığı için Philip Stinson'a teşekkür borçluyum.

⁴⁵ R.R.R. Smith. "Aphrodisias 2009" **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt: 2, Ankara, 2010, res. 5

⁴⁶ Stinson, Civil, ss. 145-148, Yapıda ele geçmiş olan yazıtlar için bkz: J. M. Reynolds, "The inscriptions of the Basilica", **Aphrodisias Papers 4**, (Ed. R.R.R. Smith ve diğerleri), Portsmouth, Journal of Roman Archaeology, L.L.C, 2008, ss. 131-143

1.1.3. Cremna Forum ve Bazilikası

Cremna’da bulunan bazilika yapısı kentin forum kompleksinin kuzey bölümünü tamamen kaplamaktadır (levha 6). 56.8 m x 57 m boyutlarındaki⁴⁷ bu forum kompleksi Hadrianus döneminde Gaius oğlu Fabricius Longus tarafından yaptırılmıştır⁴⁸. 57 m x 19.8 m boyutlarındaki yapı 3 neflidir ve orta nefi yan neflerden daha geniş yapılmıştır. Orta nefi iki kat yüksekliğinde olan yapının yan nefleri tek katlıdır.

Batı yönünde kemerli 3 bir girişi bulunan yapının güney yönü Dorik bir sütun sırası ile foruma açılmaktadır. Dikdörtgen kemer ayakları ile bölünen yapının doğu yönünde orta nef hizasında, kuzey ve güneyde birer duvarla sınırlandırılmış bir eksedra bulunmaktadır⁴⁹.

Cremna bazilikası her ne kadar Ephesos ve Smyrna bazilikaları ile yerleşim anlamında paralellik gösterse de yapının daha çok benzediği örnekler Roma İmparatorluğu’nun batısında bulunmaktadır. Bu bölgelerde bulunan ve Romalılaşıma sonrasında kendini gösteren forum-bazilika kompleksleri Cremna örneği ile benzeşmektedir. Kare bir plana sahip Cremna forum kompleksi planlama anlamında bu örneklerin de önüne geçip bir Roma koloni kentinde görülebilecek tipik bir sembol yapı haline gelmiştir⁵⁰.

1.1.4. Menderes Magnesiası Çarşı Bazilikası

Hellenistik Agoranın kuzeydoğu köşesinde bulunan ve doğu-batı yönlü konumlanmış yapı (levha 7) 78 m uzunluğunda ve 29,9 m genişliğindedir⁵¹. Çarşı Bazilikası⁵² olarak adlandırılan yapının doğu yönünde kemerli bir açıklıkla geçilen

⁴⁷ Stephen Mitchell, **Cremna in Pisidia, An Ancient City in Peace and in War**, Duckworth, London, 1995. (Pisidia), s. 56,

⁴⁸ Stephen Mitchell, "The Hadrianic forum and basilica at Cremna", **Festschrift für Jale Inan. Jale Inan armağanı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1989, s. 242

⁴⁹ Mitchell, Pisidia, s. 63

⁵⁰ Mitchell, Pisidia, s. 68-69

⁵¹ Serdar Hakan Öztaner, **Menderes Magnesiası Bazilikası (haçayak, kemer, sütun sistemleri)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, (Haçayak), ss. 8-9

⁵² Yapıyla ilgili bkz; Orhan Bingöl, "Magnesia Ad Meandrum 1990", **13. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 1991, ss. 82-87; Orhan Bingöl ve Görkem Kökdemir, "Magnesia Ad Maeandrum, 2004", **27. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2005, ss. 277-278; Orhan Bingöl ve Görkem

yükseltilmiş bir platform üstünde yarım daire bir apsis ve önünde bir sunak masası bulunmaktadır. 3 nefli yapının orta nefi yan neflerden oldukça geniştir ve iki kat yüksekliğindedir⁵³. Yapının orta nefi 12,4 m., yan nefleri ise 5,5 m genişliğindedir⁵⁴. Yapının yan neflerinin iki katlı olduğu düşünülmektedir ancak bu yan neflerin üstünün açık ya da kapalı mı olduğu konusunda farklı öneriler geliştirilmiştir⁵⁵.

Yapıda en ilgi çekici özelliklerden biri yapının figürlü başlıklarıdır. *Odysseus*'un *Skylla* macerasını tasvir eden bu başlığın bulunması ile alandaki kazı başlamıştır⁵⁶.

Çarşı Bazilikasının ana girişi batı kısa kenarda olmakla birlikte kuzey uzun kenar ve doğu kısa kenarda da ikincil girişlere sahip olduğu görülmektedir.

Yapıdaki mimari elemanlar ve süsleme özellikleri göz önüne alındığında yapının tamamlanmadan bırakıldığı düşünülmektedir; mevcut süsleme elemanları M.S. II. yy'ın 2. ve 3. çeyreğine işaret etmektedir ve yapının M.S. 178 depremi ile birlikte yıkıldığı düşünülmektedir⁵⁷.

1.1.5. Hierapolis Stoa-Bazilikası

Hierapolis Agorasının doğu yönünü boydan boya kapatan yapı 280 m uzunluğunda ve 20 metre genişliğindedir⁵⁸ (levha 8).

5 m yüksekliğindeki bir stylobat üstündeki ön cephesinde bulunan Ion düzeninde sütunlar ile boydan boya agora avlusuna açılan yapının⁵⁹ orta bölümünde, merkezde kemerli bir girişin olduğu, propylon bulunmaktadır. Her iki yönde öne

Kökdemir, "Magnesia Ad Maeandrum 2005", **28. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2006, ss. 211-212; Serdar Hakan Öztaner, "Menderes Magnesiası Çarşı Bazilikası", **Anatolia** 31, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006, ss. 123-152, Serdar Hakan Öztaner, "La basilique civile de Magnésia du Méandre" **Basiliques et Agoras De Grèce et d'Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri) Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 167-187

⁵³ Öztaner, Haçayak, s. 108

⁵⁴ Öztaner, Haçayak, s. 138

⁵⁵ Öztaner, Haçayak, ss. 115-129

⁵⁶ Orhan Bingöl "Magnesia Ad Meandrum (1989)", **12. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 1990, ss. 110-114

⁵⁷ Öztaner, Haçayak, s. 142

⁵⁸ Francesco D'Andria, **Hierapolis**, Ege Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 98-100

⁵⁹ Maria Pia Rossignani ve Furio Sacchi, "La Stoa-basilica dell'Agora settentrionale (Regio I)", (Ed. Francesco D'Andria ve M. Piera Caggia), **Hierapolis Di Frigia I**, Ege Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 359-411

doğru çıkıntı yapan ikişer adet sütunun bulunduğu propylon yapının cephesinden farklı olarak Korinth düzeninde yapılmıştır. (levha 9a).

Yapının iç nefleri hakkında yeterince veri elde edilemediğinden restitüsyon önerisi yapılamamaktadır. Ancak iç nefte herhangi bir temel izi bulunamadığından burada bir sütun sırasının olmadığı düşünülmektedir⁶⁰.

Yapı, mimari ve stilistik özellikleri ile 140 ile 160/170 yılları arasına tarihlenmektedir⁶¹.

Bazilikanın cephesinde gladyatörlerin isim ve resimleri işlenmiştir. Bazilikanın önündeki alan da gladyatör dövüşlerini de kapsayan birçok faaliyet için kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bu durumda bazilikanın yüksek krepidomasının da oturma basamağı olarak kullanıldığı düşünülmektedir⁶².

1.1.6. Aspendos Bazilikası

Aspendos agorasının doğu kanadında daha önce alanda bulunan Hellenistik bir yapının üzerine inşa edilmiş olan Aspendos bazilikası⁶³ 132 m uzunluğunda ve 28 m genişliğindedir (levha 9b). 3 nefli plana sahip yapının orta nefi yan neflerin iki katı genişliğindedir; yan nefler 6,50 m genişliğindeyken orta nefin genişliği 13 metreyi bulmaktadır. Orta nef iki kat yüksekliğindeyken yan nefler tek katlıdır. Yapının uzun kenarının agoraya açılıp açılmadığı bilinmemektedir.

Yapının kısa kuzey ucuna eklenmiş dikdörtgen bir bölüm bulunur. Bu dikdörtgen bölüme geçiş 3 adet kemerli girişle yapılmaktadır. Yapının güney ucunda ise orta neften biraz daha geniş çaplı yarım daire bir eksedra bulunmaktadır.

Yapıya ait süsleme elemanları iyi korunmamıştır. Yapı için olası bir tarih kentin bir gelişim evresinde olduğu 2. yy.'ın sonu ile 3. yy.'ın başı olacaktır. Bu

⁶⁰ Francesco D'Andria, "Phrygia Hierapolis (Pamukkale) 2009 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:4, Ankara, 2010, s. 78

⁶¹ Rossignani, Sacchi, ss. 397-407

⁶² Francesco d'Andria ve Maria Pia Rossignani, "La stoa-basilique Hiéropolis de Phrygie. Architecture et contexte urbain" **Basiliques et Agoras De Grèce et d'Asie Mineure**, (ed. Laurence Cavalier ve diğerleri), Ausonius, Bordeaux, 2012, s. 148, fig. 18

⁶³ K. G. Lanckoronski, **Pamphylia ve Pisidia Kentleri, I. Cilt Pamphylia**, (Çev. S. B. Gün) Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 2005, ss. 96-98

durumda bazilika yapısı Agora *Nymphaeion*'u ve tiyatro ile neredeyse çağdaş demektir⁶⁴.

1.1.7. Nysa Bazilikası

Nysa kentinde 1994 yılında tiyatronun güneydoğusunda, bouleuterion ile Agoraya giden yolun kenarında 5m x 5mlik bir alanda kazı çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda ele geçen bazı üst yapı elemanlarının alanda bulunan bir bazilikaya ait olduğu düşünülmüş ve M.S. 2. yy.'ın 2. yarısına ait olduğu düşünülen üst yapı elemanları ile yapı Pazar Bazilikası olarak adlandırılmıştır⁶⁵ ancak daha sonra alanda yeterli çalışma yapılmadığından yapı ile ilgili bilgi bu üst yapı elemanları ile sınırlı kalmıştır.

1.1.8. Kaunos Bazilikası

Kaunos kentinde Ticari limanın kuzey kıyısında, Liman Agorasının ise batısında bulunan alandaki bir yapı Roma Agorasının Roma İmparatorluk Dönemine ait bazilikası olarak tanımlanmıştır. Çarşı Bazilikası olarak adlandırılan yapının 3 nefli apsidal bir planda olduğu ve daha dar olan yan neflerinin iki katlı olduğu düşünülmektedir⁶⁶.

Alanda genel bir temizlik haricinde yapının sadece doğu giriş bölümünde kazılar yapılmıştır o yüzden elde yeterli veri bulunmamaktadır.

1.1.9. Ksanthos Bazilikası

Agoranın doğu nefini kaplayan bazilikanın (levha 9c-d) kazısı sırasında ele geçmiş olan üst yapı malzemeleri süsleme özellikleri itibarıyla M.S. 2. yy.'ın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Ele geçen yapı malzemeleri arasında M.S. 150'den önceye tarihlenebilecek malzeme şu an için yoktur ancak yapıda görülen tadilat izleri daha

⁶⁴ Stinson, Civil, s. 188

⁶⁵ Vedat İdil, **Nysa ve Akharaka**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 51-52

⁶⁶ Cengiz Işık, "Kaunos 2009, Çalıştay-Kazı-Araştırma-Restorasyon-Konservasyon-Onarım ve "Arkeolojik Park" Çalışmaları", **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2010, ss. 20-21

erken yapı evrelerinin daha geç tadilatlar tarafından gizlenmiş olabileceğini de düşündürmektedir⁶⁷.

Yapının bodrum katı 2 neflidir. Bazilikanın zemin katının doğu yan nefi ve orta nefini kaplayan bodrum kat doğu yönde bulunmamaktadır. Bodrum katın tüm orta nefi boyunca üzeri tuğla tonozla örtülmüş büyük bir sarnıç bulunmaktadır. Bodrumun katın doğu nefinde ise bazı bölmeler bulunmaktadır. Bu bölmelerin erken dönemde ne amaçla kullanıldığı bilinmese de M.S. VII. yy'dan sonra çeşitli atölyelerin bulunduğu görülmüştür⁶⁸. Yapının bodrum katından agoraya ya da bazilikanın birinci katına giriş bulunmamaktadır.

Yapı zemin katta 75 metre uzunluğunda ve 18 metre genişliğindedir. Yan nefleri 5 metre genişliğinde planlanan yapının orta nefi ise 8 metre genişliğindedir. Yan neflerden daha geniş planlanmış olan orta nefin yükseltilmiş olup bazilikal bir kesite sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak orta ya da yan nefler üzerinde ikinci kata ait yapı malzemeleri ele geçmediğinden tek katlı bir restitüsyon önerilmektedir.

Yapının kuzey yönünde 3 adet kemerli açıklık ile geçilen 18m x 10m ölçülerinde dikdörtgen bir salon bulunmaktadır. Ephesos Stoa-Bazilikası'nda benzer bir örneği bulunan dikdörtgen salonda M.S. 5. yy'da yaşamış olan Lykia'lı bir yöneticinin adının yazılı olduğu bir mozaik, alanın resmi işler için kullanılan bir karakteri olduğunu göstermektedir⁶⁹.

⁶⁷ Laurence Cavalier, "La basilique civile de Xanthos étude architecturale et proposition de restitution" **Basiliques et Agoras De Grèce et d'Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri) Ausonius, Bordeaux, 2012, (Basilique), s. 197; ayrıca bkz. Ksanthos ve bazilikası ile ilgili kazı raporları periyodik olarak Anatolia Antiqua'da yayınlanmaktadır.

⁶⁸ Cavalier, Basilique, s. 191

⁶⁹ Cavalier, Basilique, s. 191

1.2. ASYATİK BAZİLİKALAR HAKKINDA

Şu ana kadar Anadolu’da bulunan bazilikalar ile ilgili tek derli toplu çalışma Stinson tarafından yapılmış olan Aphrodisias Bazilikası ile ilgili tezde bulunmaktadır. Bu tezin “Asyatik Bazilikalar; Roma Bazilikaları Tarihinden Eksik Bir Bölüm” olarak adlandırılan 5. bölümünde⁷⁰ Anadolu’da bilinen bazilikalar hakkında kısaca bilgi verilmiş ve bazı tespitlerde bulunulmuştur. Stinson tarafından kullanılan “Asyatik Bazilikalar” ifadesi bu tezde de tercih edilmiştir; bu teriminin özellikle Türkçe’de Anadolu Bazilikalarına nazaran daha açıklayıcı ve kapsayıcı olacağı düşünülmüştür.

Anadolu’da bilinen bazilikalardan Aphrodisias, Magnesia, Aspendos ve Smyrna bazilikaları 29 m genişliğindedir. Ephesos, Cremna ve Hierapolis Bazilikaları 20 m, Ksanthos bazilikası ise 18 m genişliğindedirler⁷¹. 29 m yaklaşık 100 ayak ölçüsüne denk gelirken 20 m ise 100 ayağın 2/3’ü kadardır. Bu benzer ölçüler hem mimarların yaptıkları projeler aracılığıyla belirli bir geleneğin oluşmasını sağladığı ve böylece bir fikir alışverişi oluştuğunu⁷² hem de belki de aynı mimarların⁷³ belli yapı türleri için belli standartlarda projeler çizdiğini düşündürmektedir.

Bazilikaların genişliklerinin uzunluklarına oranları da ilgi çekicidir. Ephesos bazilikası 1:9 oranındadır. Aphrodisias’da bu oran 1:5 iken Ksanthos’ta 1:4 ve Cremna’da ise 1:3’tür. Magnesia’da 1:2,5, Hierapolis’te ise 1:14’tür. Smyrna’da ise 1:6’dır. Bu oranlar Batı bazilikalarından genelde farklılık gösterir. Batı bazilikaları daha geniş yapıdayken Anadolu bazilikaları daha ince ve uzun formdadır⁷⁴.

⁷⁰ Stinson, Civil, ss. 190-199

⁷¹ Diğer bazilikalar Nysa, Kaunos ve ile ilgili yeterli veri bulunmadığından bu bölümde bu iki yapı göz önüne alınmamıştır.

⁷² Stinson, Civil, s.199; Konu ile ilgili bkz J. J. Coulton, “Greek Architects and the Transmission of Design”, *Architecture et société. De l’archaïsme grec à la fin de la République. Actes du Colloque international organisé par le Centre national de la recherche scientifique et l’École française de Rome (Rome 2-4 décembre 1980). École Française de Rome*, Roma, 1983, ss. 453-470

⁷³ Antik çağda mimarlar ve projeler ile ilgili bkz; J. J. Coulton, *Greek Architects at Work*, Elek, London, 1977, ss. 15-29, Bingöl, Nasıl, s. 65

⁷⁴ Bazilikaların ölçü ve oranları ile ilgili bir çalışma için bkz. Paul D. Scotton, “The Basilica at Fano and the Vitruvian Norm” *Basiliques et Agoras De Grèce et d’Asie Mineure*, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri) Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 25-89

Bazilikalar kimi yerlerde daha eski stoaların bulunduğu alanlara inşa edilmişlerdir; Aphrodisias, Ephesos, Aspendos ve Smyrna'da olduğu gibi. Bu durumda bazilikaların yerlerini aldıkları stoaların en boy oranlarına uymalarını beklemek yerinde olacaktır.

Bazilikalar yerlerini aldıkları stoaların planlarını aynen takip etmeseler bile, Ephesos, Smyrna, Cremna, Hierapolis örneğinde olduğu gibi, agoraların avlusunu çeviren diğer stoalardan kopuk bir yapıda değildirler. Bazilikalardan her iki yanda bulunan stoalara geçiş sağlanmıştır. Hatta Cremna'da tüm bazilika-forum kompleksine giriş sadece bazilikanın kısa kenarındaki girişten yapılabilmektedir.

Asyatik bazilikaların hepsi, bir yapı kompleksine bağlıdır; Ephesos, Smyrna, Cremna, Ksanthos, Aspendos ve Hierapolis bazilikaları uzun kenarları ile agoralara bağlanır ve hatta yapı kompleksinin bir kenarını oluştururken Aphrodisias ve Magnesia bazilikaları agoralara kısa kenarları ile bağlanmaktadır.

Asyatik bazilikaların çoğunda uzun cephede görülen sütunlar da aynı anlayışın ürünüdür; bu bazilikalar tüm uzun kenarları boyunca içinde bulundukları yapı kompleksleri ile bağlantı halindedirler; uzun kenardaki sütunların arasında geçişi engelleyici bir parapet ya da duvar yoktur. Bu durum yapıların hem mimarisini farklı kılmakta hem de işlevi ile ilgili ipuçları vermektedir. Asyatik bazilikalar işlev olarak içlerinde bulundukları agora komplekslerinden ve stoalardan kopamamıştır. Bu bazilikalar içinde bulundukları agoraların ve diğer stoaların hem mimari hem de anlayış bakımından devamı niteliğindedir ve bu yüzden de hem diğer stoalar hem de avludan bu yapılara kolayca geçiş yapılabilmektedir.

Asyatik Bazilikalar içinde sade Ksanthos ve Smyrna bazilikaları bodrum katlar üzerine inşa edilmiştir. Ancak Ksanthos Bazilikası bodrum katının yapının sadece bir bölümünün altında bulunması, bu bodrum katının bir bölümünün sarnıç olarak kullanılması⁷⁵ ve bodrum kata geçişin sadece agoranın doğusundaki sokaktan yapılması dolayısıyla Smyrna Agora Bazilikası'ndan ayrılmaktadır.

Elbette bazilikaları değerlendirirken yer seçimi de önemlidir; daha önce söylendiği gibi birçok bazilika daha önceki stoaların yerine ya da en azından agora/forum komplekslerinin içine inşa edilmiştir. Hellen mimarisinde görülen alçak ve ince, uzun hatlar ister istemez bazilika mimarisinde de görülecektir. Bu durum

⁷⁵ Bu kullanımın bir benzeri Smyrna Agorası Batı Stoa'sının bodrum katındaki sarnıçlarda görülmektedir.

bazilika yapılarını mevcut arazi ve peyzaja uygun inşa etme kaygısı ile olduğu kadar gelenek ile de ilgilidir. Anadolu’da Roma egemenliğinin öncesinde de köklü bir mimari anlayış ve gelenek oluşmuş durumdadır. Kanonik formlar ve ölçüler yüzyıllar boyunca yerleşmiş ve kullanılmıştır. Bölgenin Roma egemenliği altına girmesi ile birlikte bu mimari miras tamamen terk edilmemiş fakat değişime uğramıştır. Roma egemenliği altında Anadolu’ya gelen sadece yeni inşaat teknikleri⁷⁶ değildir; aynı zamanda yeni fikirler ve formlar da gelmeye başlamıştır. Bu yeni fikirlerden olan bazilika mimarisi de aynen alınıp kullanılmamış, taklit edilmemiştir. Onun yerine yeni fikirler daha eski gelenekler ile harmanlanmış ve ortaya yeni bir form çıkarılmıştır⁷⁷. Romalı bir fikir olan bazilika yapısı, Hellen mimari geleneğinin devamı olarak inşa edilmiş ve sonuçta ortaya, Hellen ve Romalı düşünce ve formlarının uyumlu birlikteliğinin bir sonucu olan Asyatik bazilikalar çıkmıştır. Asyatik bazilikalar Ephesos bazilikasının çift dilli adak yazıtı gibi her iki dilde birden konuşmaktadır.

Asyatik Bazilikaların, Batıdaki örneklerinden ayrılmasını sağlayan, ortak özellikleri ince, uzun oranları, yapının bir ya da iki ucuna eklenmiş dikdörtgen mekanlar ve Batı bazilikalarında görülen, yapının dar uçlarındaki sütunla çevrilmiş alanların, *ambulatorium*, olmayışıdır⁷⁸. Bunun sonucunda da her iki ucta bulunan dikdörtgen mekanlar yapının ana alanından koparılmamış ve böylece en azından orta nefe hakim bir konuma yerleştirilmişlerdir. Smyrna Agora Bazilikasında doğu yönde yapılmış olan sütunlar batı yönde tribunalisin önünde kaldırılmış ve tribunalisin önü açılmıştır. Aynı şekilde diğer tüm Anadolu bazilikalarında da Smyrna’daki tribunalis benzeri alanın önü açılmıştır. Smyrna’da sütunların kaldırılması ile yapılan bu uygulama Ephesos stoa-bazilikası ve Hierapolis bazilikası gibi diğer yapılarda kemer kullanılarak yapılmıştır.

⁷⁶ Romalı inşaat tekniklerinin Anadolu’daki kullanımı için bkz ed. Sarah Macready ve F. H. Thompson, **Roman Architecture in the Greek World**, Society of Antiquaries of London, London, 1987, özellikle, Marc Waelkens “The Adoption of Roman Building Techniques in the Architecture of Asia Minor” ss. 94-105

⁷⁷ Fikret. K. Yegül, "Memory, Metaphor and Meaning in the Cities of Asia Minor" **Romanization and the City**, Journal of Roman Archaeology, supp. 38, 2000, s. 143

⁷⁸ Stinson, Civil, s. 197

İKİNCİ BÖLÜM

SMYRNA AGORASI VE KENT PLANI

Hellenistik Dönem içinde inşasına başlanmış olan Smyrna Agorası⁷⁹, kentin Bayraklı Höyüğünden Pagos yamaçlarına taşınma aşamasında kentin bu yeni yerinde planlanan ilk yapılardan olmalıdır⁸⁰.

Kentin kuruluş efsanesine göre *Pausanias*, yeni kenti kuran kişinin *Aleksandros III* olduğunu söylese de⁸¹ *Strabon*'a göre kentin taşınması işi *Antigonos* tarafından başlatılıp *Lysimakhos* tarafından bitirilmiştir⁸². Kente yaklaşık 20 yıl boyunca egemen olan *Antigonos* kentin taşınması için en azından ilk adımları atmıştır⁸³ ve *Antigonos*'tan sonra kenti ele geçiren *Lysimakhos* zamanında da kentin yeni yerine taşınması işi bitirilmiş olduğu düşünülmektedir⁸⁴. Kent yeni yerine taşındığında adı da değiştirilmiştir; *Lysimakhos*'un kızı *Eurydike* onuruna kent *Euridikeia* adını almıştır ancak bu isim değişikliği uzun süreli olmamıştır⁸⁵.

Kentin merkezinde bulunan agora için hem büyük bir avlu alanı hem avlunun etrafındaki stoalar hem de agoranın yakınında bulunacak olan diğer kamu yapıları için oldukça büyük bir boş alan ayrılması ve planlanması gerekmektedir. Böyle büyük bir alanın ayrılması için yapılan planlama işleminin yeni kent gelişmeye başladıktan sonra değil kentin ilk planlama aşamasında yapılması birçok açıdan kolaylık sağladığından tercih edilen bir yöntemdir. Bu anlayış çağdaş kentlerde de görülmektedir; yeni kurulan kentler belli bir plan dâhilinde gelişmiş olup kentte bulunan yapılar için kent merkezlerinde alanlar ayrılmıştır. Yeni kurulan kentlerde ızgara planının kullanılmasının iyi bir örneğini Priene'de görmek mümkündür.

⁷⁹ Akın Ersoy ve Çağdaş Yılmaz, "Smyrna Agorası", *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, İzmir, 2010, Sayı:6, ss. 46-52

⁸⁰ Akın Ersoy, "Urban History within the National Context: The Case of Izmir, Turkey - Ancient Smyrna: Archaeology in Izmir and Stratigraphy in Ancient City Centre" **Urban Historical Stratum: from Smyrna to İzmir**, 2010, (Stratum), s. 136. Bu konu ile ilgili Didier Laroche'un bir çekincesi vardır; Taşlıalan ve diğerleri, *Campagne de 2005*, s. 318. Bu konuya Tarihleme bölümünde daha geniş olarak değinilecektir.

⁸¹ Pausanias, VII. 5.1-2, (Çev. Jones, W. H. S) Londra, 1977-1988 (The Loeb Classical Library)

⁸² Strabon, XIV. 1.37, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000

⁸³ Ersin Doğer, **İzmir'in Smyrna'sı, Paleolitik Çağdan Türk Fethine Kadar**, İletişim Yayınları, 2011, s. 93

⁸⁴ Doğer, s. 94

⁸⁵ John Cecile Cadoux, **Ancient Smyrna: A History of the City from the Earliest Times to 324 A.D.** Blackwell, Oxford, 1938, s. 104

Hellenistik Dönemde yeni yerine taşınan kent⁸⁶ ızgara plan kullanılarak oluşturulmuş ve kent bu plan dâhilinde gelişmiştir.

Smyrna kentinde çok katı bir ızgara plan değil ama araziye uydurulmuş ızgara plan⁸⁷ kullanıldığını söylemek mümkün görünmektedir ancak modern kentin altında kalmış olan antik kente ait izlere çok sınırlı bazı noktalarda ulaşmak mümkün olmuştur. Bu planlama dâhilinde Smyrna Agorası kentin merkezinde, yollara ve limana yakın bir noktada, akropolün yamaçlarında inşa edilmiştir (levha 1a).

Şu anda Smyrna Agorasında dükkânların bulunmayışı, ele geçen ticari buluntuların azlığı gibi nedenlerden ötürü kentte iki agoranın varlığından söz etmek mümkündür. Kentin merkezinde yer alan agora kentin idari ve siyasi merkezi iken limana daha yakın bir noktada bulunan ikinci bir agoranın kentin ticari merkezini oluşturduğunu düşünmek mümkündür⁸⁸. Ancak bu iki agoralı oluşumun kentin kurulduğu Hellenistik Dönemde mi yoksa Roma Döneminden itibaren mi uygulamaya geçtiği konusu net değildir. Kent planlaması için gerekli olan bu adımın yanında kent yeni yerine taşındığında vatandaşların günlük ve idari işleri için gerekli olacak en önemli kamusal alan olan Agora'nın inşası, kent yeni yerine taşındığında ve vatandaşlar yeni kente gelmeye başladığında tamamen bitmiş olmasa bile, temel fonksiyonlarını yerine getirebilecek bir konumda olmalıdır. Agora için gerekli olan avlu düzlüğünün inşasının kolaylığı yanında Agora'yı çevreleyen stoalar ve Agora'ya komşu olan çeşitli idari ve adli yapıların inşası kısmen de olsa bitirilmiş olmalıdır.

Roma Dönemi ile birlikte Smyrna'nın genişleyip önem kazanması ve Roma idaresi altındaki kentte yeni yönetimin gerektirdiği yeni yapılara ihtiyaç duyulması sonucunda Smyrna Agorası ticaret işlevini kaybedip idari bir agora işlevine bürünmüş olmalıdır. Bazilika'da ve özellikle de Batı Stoa'da, en azından ilk evrede, dükkan olarak ayrılmış mekanların olmayışı, ticaret ile ilgili verilerin bulunmaması, arkeolojik kalıntıların da çok kısıtlı olması burasının idari bir agora olarak kimliğini ortaya koymaktadır. Smyrna kenti limanının gelişip buradaki trafiğin artması ile

⁸⁶ Priene kent planı için bkz; C. Tietze, "Priene, Rekonstruktion einer antiken Stadtplanung", *Altertum* 34, Berlin, 1998, ss. 217-233. W. Radt, "Landscape and Greek Urban Planning. Exemplified by Pergamon and Priene", *City and Nature. Changing relations in time and space*, (Ed. T. M. Kristensen ve diğerleri) Odense University Press, Odense, 1993, ss. 201-209.

⁸⁷ Ersoy, *Stratum*, s. 136

⁸⁸ Naumann ve Kantar, *İkinci İhzari Rapor*, s. 220

birlikte limana daha yakın bir ticari agora ihtiyacı kaçınılmazdır. Özellikle Batı Anadolu'daki birçok kentte gördüğümüz birden fazla ve farklı işlevlerde agoraların inşa edilmesi uygulaması Smyrna'da da görülmektedir. Kent merkezinde bulunan ve akropolis'e daha yakın olan Smyrna Agorası idari bir işlev kazanmış ve ticaret fonksiyonlarını kaybetmiştir. Bunun ne zaman olduğu konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir, kentte gerçekten iki agora olup olmadığı konusu bile halen buluntularla kesinlik kazanmamışken bu ikinci agoranın yapım tarihi ile ilgili öneride bulunmak şu an için imkansızdır.

Smyrna Agorası (levha 1b) kentin merkezinde, ızgara planına uygun olacak şekilde, dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Şu ana kadar ortaya çıkarılan agora avlu alanı 129 m x 83 m bir alanı kaplamaktadır. Mermer kaplı olan avlunun kuzeyinde 161 m uzunluğunda ve 29 m genişliğindeki Agora Bazilikasının tamamı ortaya çıkarılmıştır. Batı yönde 20 m genişliğindeki Batı Stoa'nın 83 m kadar bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. Batı Stoa'nın bir kısmı olasılıkla hala modern yol altında kalmaktadır. Doğu yönde 15 m genişliğinde olması gereken Doğu Stoa'nın küçük bir kısmı ortaya çıkarılmıştır. Güney yönde ise modern yol ve yerleşim nedeniyle henüz bir çalışma yapılamamıştır. Avlunun içinde ise olasılıkla bir sunağa ait olan temeller görülebilmektedir.

Agora alanının batısında kalan bölümde ise çeşitli kamu yapılarının bulunduğu görülür. Batı Stoa'ya bitişik yapılmış olan bouleuterion ve Mozaikli Salon haricinde kuzeybatıda da bir hamam yapısı bulunmaktadır.

Avlu alanının kuzey yönünü tamamen kapatan 3 nefli bazilika agoranın baskın yapı elemanı ve odağı konumundadır. Avlu alanının batı yönünde yine 3 nefli olan bir stoa ve doğu yönünde de başka bir stoa bulunmaktadır. Olasılıkla Batı Stoa ve bazilika gibi 2 katlı olan Doğu Stoa alanın eğiminin gerektirdiği şekilde bodrum kat olmadan planlanmıştır. 2 nefli bir plana sahip olması gereken Doğu Stoa, Batı Stoa'ya benzer bir mimariye sahiptir. Alanın güney yönünde henüz kazılar yapılmamıştır ancak Doğu ve Batı Stoalara benzer bir Güney Stoa'nın varlığı düşünülmektedir. Kazılarda şu ana kadar ele geçmiş olan çok sayıda mimari blok ve kabartma avlu alanında merkezi bir yerde bir tapınak ve sunak ayrıca çeşitli anıtlar, eksedralar ve benzeri yapıların olabileceğini düşündürmektedir ancak şu ana kadar bu yapılarla ilgili kesin bir bulgu elde edilememiştir.

Son yıllarda agora ve çevresinde yapılan kamulaştırmalar ile birlikte kazılar batı yönde yoğunlaşmıştır. Kuzey ve güney yönde yapılacak kamulaştırmalar sonucunda ileriki yıllarda bu alanlarda da çalışma yapılması ve olası yapılara ulaşılması mümkün olacaktır.

2.1. SMYRNA AGORASI İLE İLİŞKİLİ YAPILAR

2.1.1. Batı Stoa

Batı Stoa'nın Hellenistik Dönem içindeki işlevi tam olarak bilinmese de bodrum kat üstünde yükselen bir kattan oluşan iki nefli bir yapı olmalıdır (levha 10a). Bu dönemde Batı Stoa'nın arkasında dükkanların sıralanıp sıralanmadığını, yapının ticari işlevi olup olmadığını söylemek şu anda elimizdeki kısıtlı bulgularla mümkün değildir ancak bu yönde bir buluntu yoktur. Görünüşe göre Hellenistik Dönem stoası da arkasında dükkanlar olmadan yapılmış 2 nefli bir yapıdır.

Batı Stoa Hellenistik dönemde de şu an olduğu seviyededir. Şu an alanda görülen Batı Stoa yapısı 18 m genişliğindedir. Korunmuş olan uzunluğu ise 83 metredir. Kuzey yönde bazilika ile birleşen yapının güney yönünde geniş bir giriş bölümü görülmektedir. Bu giriş bölümü olasılıkla kentin ızgara planına uygun olarak bir caddeyle birleşiyordu⁸⁹. Tek sütun açıklığı korunmuş olan bu giriş orijinalinde 2 kemer açıklığından oluşuyor olmalıdır. Faustina Kapısı⁹⁰ olarak adlandırılan bu girişin kemerine ait kilit taşında Marcus Aurelius'un karısı Genç Faustina'nın portresi⁹¹ bulunmaktadır. M.S. 178 yılında meydana gelen depremle yıkılan Smyrna kentine yardım eden imparator ve eşinin portresinin Smyrnalıları tarafından şükranlarını göstermek için bu kapıya konulduğu düşünülmektedir⁹².

Agora avlusundan 3 basamakla çıkılan Batı Stoa 3 neflidir. Ön nefte 2,50 m olan intercolumnia orta nefte her bir sütun atlanarak 5 m aralıklarla yerleştirilmiştir.

Yapının birinci katında postamentler üzerinde yükselen monolit sütunlar bulunmaktaydı. Bu sütunların üzerinde Korinth başlıkları ve onların üzerinde de 3 parçadan oluşan kemerler bulunmaktaydı. Batı Stoa'da yapılan kazılarda çok sayıda ele geçmiş olan kemer parçaları yapının birinci katında değerlendirilmiştir⁹³.

Yapının ikinci katında da postamentler ve monolit sütunların üzerinde Korinth başlıkları kullanılmıştı.

⁸⁹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, fig. 12; Ersoy, Stratum, s. 136

⁹⁰ Faustina Kapısında yapılan rekonstrüksiyon çalışması için bkz. Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 429-434

⁹¹ Naumann ve Kantar, İkinci İhazari Rapor, s. 221-222, şek. 12

⁹² Naumann ve Kantar, Smyrna, ss. 102-103, levha 38

⁹³ Yusuf Perçin Erturan, **Smyrna Agorası, Batı Stoa Restitüsyon Önerisi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 60, şekil 4.38

Hellenistik Dönemde 2 nefli olan yapının şu anki 3 nefi batı alandaki seviyenin daha alçak olması nedeniyle bir sokak aralığı olarak oluşturulmuştur⁹⁴. Bu sokağa açılan 2 adet kapıdan (levha 10b) doğu cephesi bu sokağa bakan bir yapıya giriş sağlanmıştır. Bu yapı olasılıkla, Roma Döneminde 10 metre kadar kuzeye taşınmış olan, *bouleterion* yapısıdır. Bu yapının kapılarının bulunduğu güney duvarı, burada bulunan sokak daha sonraki bir tarihte iptal edildiğinde, Batı Stoa'nın bodrum katının 3. nef duvarını oluşturmuştur. Duvarın önüne yapılan giydirme ikinci bir duvar ve kemer ayakları ile Batı Stoa'nın 3. nefi ve Bazilika Batı Galeri (levha 11) oluşturulmuş, buradaki sokak dokusu iptal edilerek bu alan stoanın bodrum katına dâhil edilmiştir.

Bu alandaki bu değişim 2 farklı evrede olmuş olmalıdır. İlk evrede Bazilika Batı Galeri oluşturulmuştur; buradaki kemerlerin profil ve işçiliği (levha 11a-b-c), Batı Stoa tarafındaki işçilikten farklılık göstermektedir. Sokağın Batı Stoa boyunca olan bölümü ilk evrede aynen, bir sokak olarak, bırakılmış, Batı Galeri kemerli bir üst yapı ile kapatılmış bir galeri ya da geçide dönüştürülmüştür. Bu alandaki kemer ayakları bazilikanın mevcut duvarının önüne eklenmiş, kaplama yapılmış olan ikinci bir duvarın içine yerleştirilmiştir. Yapıda görülen daha geç dönem imalatları olan kemer ayakları ise duvar ile organik bağı olmayan, duvarın hemen önüne yerleştirilmiş ayaklar şeklindedir (levha 11d).

İkinci evrede sokağın batı stoa bölümü de kapatılmıştır. Bu ikinci evrenin ne zaman olduğu kesin değildir ancak şu an alanda deprem sonrası imalatları olan kemerler görülmektedir. Bu alanda bulunan iki adet kapı ve duvar aynen bırakılmış, Batı Stoa'nın 3. Nefi için beden duvarı olarak kullanılmış ve daha sonraki bir dönemde duvarın arkasına, bu kapılarla ulaşılan, bir su iletim sisteminin bulunduğu bir galeri oluşturulmuştur. Pişmiş toprak boruların döşeli olduğu bu dar alan tonozlu bir oluşum şeklinde olup Batı Stoa ve Bazilika Batı Galeri boyunca uzanmaktadır.

Batı Stoa'nın bir kısmı Geç Roma Döneminde yeni bir işlev kazanmıştır. Ne zaman olduğu tam olarak bilinmeyen bir evrede yapının bodrum katının büyükçe bir kısmı iptal edilmiş, duvarlarla çevrilip birbiri ile bağlantılı 5 adet sarnıç

⁹⁴ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 314, fig. 9

oluşturulmuştur⁹⁵. Bu sarnıcın oluşumunda etki etmiş olan su alanda hala Batı Stoa ve Batı Galeri’de görülmektedir.

2.1.2. Doğu Stoa

Şu anda alanda görülen Doğu Stoa (levha 12a) M.S. 2. yy. sonunda inşa edilmiş olup agoranın batı kanadı ile uyumlu olduğu düşünülmektedir ancak ileride değinileceği gibi Doğu Stoa’nın Kantar ve Naumann’ın iddia ettiğinin aksine⁹⁶ Batı Stoa gibi 3 nefli değil 2 nefli bir plana sahip olması daha olasıdır. Aslında Kantar ve Naumann önce Doğu Stoa’nın iki nefli olduğunu söylemiş⁹⁷ ancak daha sonra bundan vazgeçip Doğu Stoa’nın Batı Stoa ile simetrik olduğunu ve 3 nefli bir yapıda olduğunu söylemişlerdir.

Kısmen agora alanını doğu yönünden çeviren istinat duvarı ve modern sokak ve kısmen de kazıevi ve müstemilatının altında kalmış olan Doğu Stoa ile ilgili yeterli bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Çok kısıtlı bir alanda ortaya çıkarılan bölümde yapının bodrum katının olmadığı görülmektedir. Arazinin doğal eğiminin izin vermesi sonucu bodrum katı olmadan inşa edilen Doğu Stoa’nın Hellenistik dönemde bir öncülü olup olmadığını şu anki bilgilerimiz ile söylemek mümkün değildir. Doğu Stoa kazılarında ele geçmiş olan mimari elemanlar oldukça kısıtlı olmakla birlikte Batı Stoa ile paralel bir strüktür ve süsleme özelliğine sahip oldukları görülmektedir.

⁹⁵ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 380

⁹⁶ Naumann ve Kantar, Smyrna, levha. 48

⁹⁷ Naumann ve Kantar, İkinci İhzari Rapor, s.221

2.1.3. Mozaikli Salon

Batı Stoa'nın batısında ve Bouleuterion'un güneyinde her iki yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olan mozaikli bir salon bulunmaktadır. Bu alan Kantar ve Naumann tarafından alanda yapılan ilk kazılarda görülmüştür⁹⁸ ancak *Mosaiksaal* olarak adlandırılan yapının (levha 12b-c) üstünde bulunan modern yerleşim yüzünden son dönem kazılarına kadar bu alanda kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır.

Batı Stoa'dan 3 adet kapı ile geçilen ve Bouleuterion'un ön avlusu, kabul salonu olarak işlev görmüş olması muhtemel Mozaikli Salon⁹⁹, Batı Stoa boyunca kuzey güney yönünde 35 m kadar uzunluğa sahiptir. Bouleuterion'a direk geçişi sağlayan Mozaikli Salon'un bu yapının genişliğinde olduğu düşünülmektedir; eğer gerçekten öyleyse elimizde 61 m x 35 m boyutlarında mozaik döşeli, üst yapısı sütunlarla taşınan bir yapı olacaktır. Alanda ele geçen in situ postament ve benzer postamentlerin temel izleri yapıdaki sütunların 2,60 m sütun aralığına sahip olduğunu gösterir. *In-situ* ele geçmiş olan bir *postament* Batı Stoa duvarından 8,5 m uzaklıktadır.

Mozaikli Salon'da en az iki yapım evresini görmek mümkündür; alanda ilk evre mozaikinin zarar gördüğü yerlerde, bu mozaik hemen üstüne, ikinci bir evre mozaik yapılmıştır¹⁰⁰.

2.1.4. Bouleuterion

Batı Galeri'ye bitişik olan alanda bulunan ve Roma Dönemine ait olan bouleuterion yapısı (levha 13a) yaklaşık 30 m çapında yarım daire formunda oturma sıralarına sahiptir¹⁰¹. Hellenistik Dönemde Bouleuterion, Batı Stoa bodrum katı 3. galeriden geçiş yapılan iki kapıdan anlaşıldığı kadarıyla Batı Stoa'nın bodrum katı seviyesinde ve Batı Stoa'ya bitişik olarak yapılmış olabilir. İşlevi her iki dönemde de

⁹⁸ Naumann ve Kantar, İkinci İhazari Rapor, s. 221

⁹⁹ Akın Ersoy ve Duygu Yolaçan, "Smyrna Agorası Mozaikli Yapı Mozaik Döşemi Konservasyon Çalışmaları", **Journal of Mosaic Research** 5, Uludağ Üniversitesi Yayınevi, Bursa, 2012, ss. 71-80

¹⁰⁰ Akın Ersoy ve Sarp Alatepeli, "Smyrna Agorası Mozaikli Yapı Mozaikleri", **Journal of Mosaic Research** 4, Uludağ Üniversitesi Yayınevi, Bursa, 2011, ss. 17-26

¹⁰¹ Ersoy ve diğerleri, "2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı", **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2010, (2009 Yılı), s. 134-136,

temel olarak aynı olan bu yapılar plan olarak da çok fazla değişiklik geçirmemiş olmalıdır ancak Hellenistik Dönem Bouleuterion'u ile ilgili elimizde herhangi bir veri yoktur. Daha geç bir dönemde Hellenistik Bouleuterion kuzeye doğru kaydırılmış ve ilk bulunduğu alanın seviyesi yükselterek aynı alanda Mozaikli Salon inşa edilmiştir.

Bouleuterion'un yarım daire formunda olan oturma basamaklarının dış sıraları tonozlu ışınal olarak açılan mekanlar, orkestra bölümüne yakın olan oturma sıraları ise yarım tonozlu bir altyapı tarafından taşınmaktadır (levha 13b). Yapının şu ana kadar kazılan bölümünde opus sectile ile bezeli olan orkestra bölümü ve bu alanı sınırlayan beden duvarlarının bir kısmı, oturma sıraları ve yapıya ait olup olmadığı henüz kesinleşmemiş bazı üst yapı elemanları ele geçmiştir. Yapının orkestra bölümünün arkasında devşirme malzemeye yapılmış olan ve çatıyı taşıyan fil ayakları göze çarpmaktadır.

2.1.5. Avludaki Yapı Temelleri – Sunak

Smyrna Agorası avlusunda 2004 yılında bir sondaj yapılmıştır. Bu sondaj sonucunda kazı ekibi tarafından yalancı-altar olarak adlandırılmış bir yapının temellerine ulaşılmıştır. Düzgün kesilmiş bloklardan oluşan bu temel taşları (levha 13c) kenetlerle birbirine bağlanmıştır¹⁰². Aynı alanda daha sonra 2007 yılında da bir kazı yapılmış, bu temellerin kuzey yönünde derinleştirilmiştir. Hellenistik ve Roma dönemi seramiklerinin karışık olarak ele geçtiği kazı sonunda bu temellerin sunak ya da *heroon* tarzında bir yapıya ait temeller olabileceği düşünülmüştür¹⁰³.

2.1.6. Hamam

Smyrna Agorasının kuzeybatısında kalan alanda bir sondaj çalışması yapılmıştır. Bu sondajda bir hamama ait kalıntılar ele geçmiştir. Yapıya ait bir apsisin ele geçtiği sondajda bu apsisin duvarlarındaki ısıtma sistemine ait tuğla borular ele geçirilmiştir. Çok kısıtlı bir alanda sürdürülen bu sondajın sonucunda

¹⁰² Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, ss. 372-374

¹⁰³ Akın Ersoy, "2007 yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı", **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2008, (2007 Yılı) ss. 34-35

yapının planını anlamak mümkün olmamıştır. Kazısı halen devam etmekte olan yapı ile ilgili ileriki yıllarda yapılacak yeni kazılarla daha geniş bilgi elde edilmesi umulmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SMYRNA AGORA BAZİLİKASI

Smyrna Agora Bazilikası (levha 14a-b) Smyrna Agorasının kuzey kanadını tamamen kaplamaktadır. 161.4 metre uzunluğunda ve 29,3 metre genişliğindeki yapı kemerlerle yükseltilmiş bir bodrum kat üstünde 2 kat ve bir ışıklık olacak şekilde 3 kat yükselmektedir. Bodrum katı 4 nefli olan yapının zemin katı 3 nefli olarak planlanmıştır. Yapının zemin katında orta nef, yan neflerden daha geniş tutulmuştur. Yapının yan neflerinde 2. kat bulunurken orta nef yüksek tutulmuş ve çatıya kadar yüksek ve geniş tek bir mekan olarak değerlendirilmiştir.

Agorada bulunan yapılardan en dikkat çekici şekilde süslenmiş olan bazilika yapısı alanın hem fiziki hem de düşünce anlamında odak noktasıdır. Bazilika’da Doğu ve Batı stoalardan farklı olarak yapının avluya bakan güney cephesinde kaliteli beyaz mermer kullanılırken iç mekandaki 1. ve 2. kat sütunları kırmızı renkli konglomera (breş) ile yapılmıştır. Süsleme ve form özelliklerinin yanında farklı işlevi ile de stoalardan ayrılan yapı, günlük işleri için agoraya gelen kişilerin uğradıkları esas bina olmalıdır.

Yapıya Agora Bazilikası denmesinin sebebi Smyrna’da iki adet bazilika olması ve yapının Hristiyan bazilikalarından farklı bir şekilde algılanması isteğidir. Kentte 2 adet agora olduğu gibi 2 adet de bazilika olduğu uzun süreden beri kabul görmüş ve yayınlar bu yönde yapılmıştır¹⁰⁴. Smyrna’da 2 adet bazilika olduğu kentte daha önce ele geçmiş bir yazıt sayesinde bilinmektedir. M.S. 124’e tarihlenen ve çeşitli yapı faaliyetleri için bağışta bulunan kişilerin sıralandığı bu yazıtın¹⁰⁵ ilgili kısmı Türkçe’ye şu şekilde çevrilmiştir;

“...Cl(audius) Bassus, Nemeseia’nın agonothetes’i, basilikanın döşenmesi için; Fuscus, bir binanın inşası için 70 000 dinar değerinde; asiarkhes Khersiphron hurma bahçeleri için; Lucius Pompeius, hurma bahçelerine ayırdığı 50 000 dinar

¹⁰⁴ Naumann ve Kantar, İkinci İhzari Rapor, s. 220

¹⁰⁵ Georg Petzl, **Die Inschriften von Smyrna**, I, II, 1-2, Habelt, Bonn, 1982, 1987, 1990, s. 191, no. 697

*için; Lucius Vestinus konsey salonuna bitişik basilika için ve bronz bir kapının yapımı için; ... ”.*¹⁰⁶

Kentteki yapı faaliyetleri için bağış yapan birçok kişinin yanında bu yazıtta Roma imparatoru Hadrianus’un da adı geçmektedir. Hadrianus’tan başka toplam 25 kişi ve kentteki Yahudilerin toplu olarak yaptığı bağışları sıralayan ve Smyrna’nın ikinci kez Neokoros olmasının senato tarafından onaylandığını bildiren yazıtta Hadrianus’un bağışları ve kentin ikinci kez Neokoros olması 33. ve 42. satırlar arasında geçmektedir. Hadrianus’un bağışlarının fazlalığı ve adının ağırlığına rağmen adının diğer yerel bağışçıların ardına konulması ve herhangi bir şekilde vurgulanmaması ilginçtir¹⁰⁷.

Bu yazıtta yapının inşa tarihi kadar önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu da, yazıtta, iki farklı bazilikadan bahsediliyor olmasıdır. Bazilikalardan bir tanesi sadece basilika (*τὴν βασιλικήν*) olarak anılırken diğeri ise *bouleuterion*’un yanındaki basilika (*τὴν βασιλικήν στρώσειν τὴν πρὸς τῷ βουλευτηρίῳ*) olarak adlandırılmıştır. Yazıtta, yapılan her iki bağış ile ilgili, aynı fiil, *στρώσειν*, kullanılmasına rağmen bir bazilikanın *bouleuterion*un yanındaki basilika olarak açıklanması iki farklı bazilikadan bahsedildiğini göstermektedir. Eğer agoranın batı yönünde ele geçmiş olan ve *bouleuterion* olarak adlandırılan yapı gerçekten *bouleuterion* ise ki öyle görülmektedir, o zaman Smyrna Agora Bazilikası olarak adlandırdığımız tez konusu olan basilika da yazıtta ikinci olarak geçen, “*bouleuterion*un yanındaki basilika” olmalıdır. Kentte en azından iki tane agora olduğunu düşündüğümüzde aynı zamanda iki tane bazilikanın da olması çok şaşırtıcı olmayacaktır.

¹⁰⁶ Yazıtın Türkçe çevirisi için Pınar Özlem Aytaçlar, **Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Batı Anadolu’da Entelektüeller**, Ege Yayınları, İstanbul, 2006, ss.119-121, no.78

¹⁰⁷ Mary T. Boatwright, **Hadrian and the Cities of the Roman Empire**, Princeton University Press, Princeton, 2003, s. 161.

3.1. AGORA BAZİLİKASININ MEVCUT PLAN VE STRÜKTÜR ÖZELLİKLERİ

Smyrna Agorası'nın kuzey kanadına, daha önce burada bulunan stoa yapısının temelleri kısmen kullanılarak inşa edilmiş olan Agora Bazilikasını daha iyi anlayabilmek için ilerleyen bölümde yapı bazı bölümlere ayrılıp adlandırılmış ve bu bölümler tek tek açıklanmıştır. Bu bölümlemede yapı öncelikle bodrum kat, birinci ve ikinci kat ve ışıklık olarak ayrılmıştır. Bodrum kat kendi içinde dört galeriye ve daha sonra da kuzey-güney yönlü doğu ve batı galeriler olarak ayrılmış, çapraz tonozlar ve kuzey dükkanlar da ayrıca ele alınmıştır. İkinci kat ön ve orta cephe olarak ayrılmıştır. Işıklık olarak adlandırılan olası üçüncü kat ile ilgili de elde bulunan veriler ışığında bilgi verilmiştir.

3.1.1. Bodrum Kat

Agora'nın bulunduğu alanın güneydoğu-kuzeybatı yönlü eğiminden dolayı agora'nın kuzey ve batı yönlerinde kemerli altyapılar¹⁰⁸ oluşturulmuş ve avlu etrafındaki yapılar bu bodrum katlarının üstünde yükseltilmiştir. Avlunun kuzeyindeki bazilikanın bodrum katı da aynı kemerli yapı özelliğini gösterir. Avlu alanından bakıldığında toprak altında kalan bu bodrum kat yapının kuzey tarafında eğimden dolayı toprak üstünde kalmakta ve buradan geçen Kuzey Caddeye cephe oluşturarak birinci kat işlevi görmektedir.

Bazilikanın 4,40 m yüksekliğindeki bodrum katı (levha 77c, 78) doğu batı yönlü 4 ana galeriye ayrılmıştır (levha 14b). Yapı, 1. ve 2. galeride ortalama 2,6 m aralıklar ile yerleştirilmiş kuzey-güney yönlü toplam 2 sıradan oluşan 57şer adet kemer¹⁰⁹ ile taşınmaktadır. 1. Galerinin kemerleri güney yönde teras duvarı önüne yerleştirilmiş kemer ayaklarına basmakta iken kuzey yönde 2. galeriye de hizmet eden bağımsız kemer ayakları şeklindedir (levha 15). 2. Galerinin kemerleri de aynı şekilde güney yönde bu bağımsız kemer ayaklarına basmakta iken kuzey yönde 2. ve

¹⁰⁸ Cryptoporticolar ile ilgili genel bilgi için bkz. **Les cryptoportiques dans l'architecture romaine, École française de Rome, 19-23 avril, 1972**, École française de Rome, Rome, 1973

¹⁰⁹ Doğru ve batı yönde birer adet toplam 2 adedi, çapraz tonozlara bağlanan yarım kemerler olmak üzere toplam 57şer adet kemer bulunmaktadır.

3. Galeriyi ayıran duvarın önündeki ayaklara basmaktadır. 1. ve 2. Galeri arasında ayırıcı duvar bulunmamaktadır ve 1. ve 2. Galeriyi ayıran kemer ayakları birbirine doğu-batı yönlü kısa kemerler (levha 15b, d) ile bağlanmıştır.

1. Galerinin üst yapısı 2,5 m. uzunluğunda ve 75 cm genişliğinde ve 28 cm yüksekliğindeki blok taşların, kemerler arasına, doğu-batı yönlü yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur (levha 16a). Kemer taşlarının üst kısımları bu blok taşların oturmasına izin verecek şekilde bir profile sahiptir. 2. galerinin üst yapısında ise kemerlerde aynı profiller bulunmasına rağmen kemerlerin arasında doğu batı yönlü basık tuğla tonozlar görülmektedir. İlk evrede 2. Galerinin tavanı da blok taşlarla oluşturulmuşsa da daha sonraki bilinmeyen bir evrede¹¹⁰ bu blok taşlar kaldırılıp yerine tuğla tonozlar¹¹¹ yapılmıştır (levha 16b).

Üst yapıyı taşıyan kemerlerin ayakları 3. Galeride her iki yönde de duvarların içine yerleştirilmiştir. Yapının 1. ve 2. Galerisinde 2,60 m. aralıklarla toplam 57 adet kemer bulunurken 3. galerideki kemer sayısı yarıya indirilmiş ve kemer aralıkları 5,20 metreye kadar çıkartılmıştır. 3. Galerinin üst örtüsü de diğer 2 galeriye göre farklılık göstermektedir. Diğer 2 galeride taş bloklar ve tuğla tonozlar görülürken 3. galeride üst örtü 5,20 m aralıklı blok taşlardan oluşturulmuş kemerlerle desteklenen tek bir tonoz şeklindedir (levha 16c). Kemerlerin arasında moloz taşlarla oluşturulan bu tonoz 3. Galeriyi kesintisiz bir görünüm vermekte, bu alanı kesintisiz tek bir mekan olarak tanımlamaktadır.

3. Galeriyeye daha sonraki bir tarihte bazı eklemeler yapılmış ve galeri boyunca sağlı sollu 63 adet küçük mekan (levha 17a, d) oluşturulmuştur. Moloz taşlarla oluşturulan bu küçük mekanlar içten içe yaklaşık olarak 1.58m x 2.13 m boyutlarındadır¹¹². Ortalama 70cm genişliğinde dar bir kapı aralıkları ile geçiş sağlanan mekanların işlevleri tam olarak bilinmemektedir.

Yapının 3. galerisinin avlu alanı ya da bazilikanın zemin katı ile organik bir bağının olmaması, tam aksine 3. Galerinin doğu ve batı yönlerinde yapının kuzeyindeki Kuzey Caddeye açılıyor olması bu mekanların bazilikanın 4.

¹¹⁰ Naumann ve Kantar, İkinci İhzarı Rapor, s. 215

¹¹¹ Tuğla tonozlar için bkz Hazel Dodge, "Architectural Impact of Rome in the East", **Architecture and Architectural Sculpture in the Roman Empire** (Ed. Martin Henig), Oxford University Committee for Archaeology, Oxford, 1990, ss.108-120

¹¹² Akın Ersoy ve diğerleri, "Smyrna Agora Bazilikası 3. Galeri 13 ve 16 Numaralı Mekanlarda Ele Geçen Bir Grup Obje Çerçevesinde Bir Değerlendirme" **İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı**, Trakya Üniversitesi Yayınevi, Edirne, 2012, (3. Galeri), ss. 105-107

Galerisinde bulunan toplam 10 adet mekan ve Kuzey Cadde ile ilişkisini akla getirmektedir. 4. Galeride bulunan toplam 10 adet mekanın büyük kısmının sadece Kuzey Caddeden ulaşılabilir olması da yapının bu bölümünün sadece Kuzey Caddeye hizmet eden bir alan olduğuna işaret etmektedir.

Bazilikanın 4. Galerisinin taban seviyesi diğer galerilerden yaklaşık 1,50 m aşağıdadır. Alanın doğal eğiminin sebep olduğu bu durum sonucunda 3. ve 4. Galeri arasında ulaşım basamaklarla sağlanmıştır. 4. Galerinin doğu ve batı ucunda toplam 10 adet mekan bulunmaktadır. Galerinin geri kalan kısmı da kendi içinde kapalı bir plana sahiptir (levha 17c). Her iki yönden bir sütunun taşıdığı bir üst yapıya sahip olan kapılarla girilen alan oldukça iyi bir işçiliğe ve süslemeye sahiptir ve yapının geri kalanından ayrı planlanmıştır.

3.1.1.1. Birinci Galeri

Bazilikanın bodrum katının güneyinde, avlu tarafında bulunan, 4,90 m genişliğinde ve yapının tüm uzunluğu boyunca uzanan galeridir (levha 14). Doğu yönde çapraz tonozlar, batı yönde ise Çapraz Tonozlar ve Batı Galeri ile sınırlandırılmış alanda herhangi bir ayırma elemanı görülmemektedir. Kuzey yönünde kemer ayakları ve 2. Galeri ile sınırlanan galeri güney yönde ise avlu teras duvarı ile sınırlanmaktadır. 2007 yılında avluda, bazilikanın teras duvarının hemen önünde bir sondaj yapılmıştır. Bu sondaj çalışması sonucunda bazilikanın avlu yönünde temellerine ulaşmak mümkün olmuştur¹¹³.

Batı yönde çapraz tonozların olduğu alandan 2 adet kapı ile Batı Galeriye açılan 1. Galeri, doğu çapraz tonozların olduğu alanında ise bir kapı (K21) ve merdiven görülmektedir (levha 17d). Belirli bir noktaya kadar izlenebilen bu merdiven doğu yönde yapının beden duvarlarının dışına çıktıktan sonra sırasıyla güney ve doğu yönlerine iki dönüş yaptıktan sonra bazilikanın güneyindeki olası bir sokağa doğru ilerlemektedir. Modern sokağın hemen altında kalmış olan bu noktada henüz çalışma yapılamadığından bu merdivenin ulaştığı noktayı saptamak mümkün olmamıştır ancak görünüşe göre bu merdiven bazilikanın bodrum katı ile agora alanının doğusunda kalan alan arasında ulaşımı sağlamak için yapılmıştır. Bu

¹¹³ Akın Ersoy, "2007 yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı", **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2008, (2007 yılı) ss. 33-46

merdivenin varlığı aynı zamanda ileride değinileceği gibi bazilikanın Doğu Girişi ile ilgili de ipuçları vermektedir.

Bodrum katın güneyinde bulunan teras duvarı (levha 18a), yapının ilk evresi olan Hellenistik Dönemde inşa edilmiş olup hem bazilika yapısı için taşıyıcı görevi hem de avlu alanı için teras duvarı işlevi görmektedir. Bu duvarda Bazilikanın bodrum katını ışıklandırmak ve hava akımını sağlamak için yapının krepidomasında avluya açılan pencere açıklıkları bulunmaktadır. Her bir kemer aralığındaki pencereye 3'er adet olarak yapılan bu açıklıkların bazıları daha geç bir evrede avluda suyun yükselmesi nedeniyle kapatılmıştır. Bazı pencere açıklıklarının altına denk gelen kısımlarda ise duvarların önüne duvarlardan bağımsız olarak eklenen kemer ayaklarının arası tuğla duvarlarla örülmüş ve burada biriken sular pişmiş toprak borularla yapının taban seviyesindeki atık su kanallarına aktarılmıştır (levha 18c). Bu tuğla duvarlar ve pişmiş toprak borularla oluşturulan iletim sistemi yapı ile ilgili farklı yorumlara sebep olmuştur; Laroche bu alanda yapılan bu değişiklikler ve Batı Stoa'nın bodrum katında bulunmuş olan ve birbirine bağlı iki sıra halindeki küçük havuzlardan dolayı bazilikanın bir dönem *gymnasium* olarak kullanıldığını öne sürmüştür¹¹⁴. Ancak bu öneriyi destekleyecek başka herhangi bir veri yoktur.

Güney yönde avluya açılan bu pencereler toplam 51 adettir. Bazilikanın tüm cephesi boyunca her bir sütun ayağı arasına gelen pencereler 3'er adet açıklıktan oluşurken (levha 18c) yapının orta bölümüne denk gelen toplam 6 adet pencere tek bir açıklıktan (levha 18d) oluşmuştur. Bu 6 adet pencerenin her iki yanında kalan birer adet pencerede de iki adet açıklık kullanılmıştır. Yapının orta noktasında görülen bu değişiklik yapıya avludan girişi vurgulayan *propylon* yüzündendir. Bu alanda ek sütunların kullanılması ve krepidomanın avluya doğru çıkıntı yapması yüzünden bu değişiklik yapılmıştır.

Yapının 1. Galerisinin üst örtüsü yaklaşık 2,60 m aralıklarla yerleştirilmiş kesme taşlardan oluşturulmuş kemerlerle taşınmaktadır. Kilit taşı andezitten imal edilmiş olan kemerlerin geri kalan taşları için kireçtaşı kullanılmıştır. Bu kemerler güney yönde yapının ön cephesindeki 1. kat sütunlarının hizasına denk gelmektedir. Güney yönde Hellenistik Dönem teras duvarı önüne, duvardan bağımsız olarak yerleştirilen kemer ayakları ile taşınan kemerler kuzey yönde bağımsız kemer

¹¹⁴ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 314

ayaklarına basmaktadır. 1. katta orta nefin sütunlarının altına denk gelen her bir kemer ayağı 140 cm x 110 cm ölçüsündeyken geri kalan kemer ayakları ise 80 cm x 110 cm ölçülerindedir.

1. Galeri ile 2. Galeri arasında herhangi bir ayırma elemanı bulunmamaktadır ancak kemer ayakları arasındaki bazı noktalarda doğu-batı yönlü, yaklaşık 15 cm yüksekliğinde korunmuş olan seki şeklinde oluşumlar (levha 19a) görülmektedir. Moloz taşlarla oluşturulmuş bu kalıntıların yaklaşık 40cm'den daha fazla yükseldiğine dair herhangi bir kanıt görülmemektedir. Bu kalıntılar olasılıkla yapının içinde oturma sıraları oluşturmak için kullanılmış olmalıdır. Aynı şekilde oluşturulmuş oturma sıraları, 2. Galerinin kuzey duvarında daha net bir şekilde görülmektedir (levha 19b).

1. Galerinin üst yapısı 2 m uzunluğunda, 75 cm genişliğinde ve 28 cm yüksekliğindeki blok taşların, kemerler arasına, doğu-batı yönlü yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Kemer taşlarının üst kısımları bu blok taşların oturmasına izin verecek şekilde bir profile sahiptir.

1. Galerinin kuzeyinde bulunan kemer ayakları arasında, doğu-batı yönlü kısa kemerler bulunmaktadır. Kemerlerdeki yükü birbirine aktarmak için kullanılmış olan bu kemerler çapraz tonozlar haricinde tüm yapı boyunca bulunmaktadır ve toplam 54 adettir. Yapının 1. ve 2. katından sütunlar yoluyla gelen dikey yükleri doğu ve batı yönde dağıtan ve kuzey-güney yönlü kemerlerin birleştiği kemer ayaklarını birbirine bağlayan bu küçük kemerler bazilikanın bodrum katındaki yükü taşıyan önemli yapı elemanlarındandır.

1. Galeri batı yönde, çapraz tonozların olduğu alanda 90 cm genişliğindeki K2 kapısı ile Batı Galeriye açılmaktadır.

1. Galerinin güneybatı yönünden Batı Stoa bodrum katı 1. Galerisine geçişi sağlayan bir kapı (K1) bulunmaktadır (levha 19c). Yapının Hellenistik Dönem evresinde burada kesintisiz bir duvarın olduğu görülmektedir. Daha sonraki bir evrede, olasılıkla 178 depreminden sonra, her iki stoa'nın bodrum katları arasında bir geçiş yapılması istendiğinde burada bulunan duvar taşları kırılmış ve söz konusu kapı açılmıştır. Bu kapının hemen bitişiğinde bazilika bodrum katından avluya, bazilika ve Batı Stoa'nın birleştiği noktaya çıkış yapılan bir merdiven bulunmaktadır. 17 basamağa sahip bu merdivenin yapımında devşirme malzeme kullanılmıştır.

Merdivenin eğimini sağlamak için Batı Stoa tarafına dolgu yapılmış ve merdivenin üstünü kapatan kemer taşları da başka bir yerden getirilip burada kullanılmıştır.

Bu merdiven Bazilika ve Batı Stoa'nın bodrum katlarından avluya ulaşan tek merdivendir. Bodrum katlar ile avlu arasında geçişi sağlayan tek bir merdivenin olması ve bu merdivenin de geç bir evrede yapılmış olması yapıların bodrum katları ile avlu alanı ve üst katların arasında erken dönemden beri oldukça kısıtlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Hellenistik Dönem için elimizde yeterince veri olmasa da Roma Dönemi için bu konu oldukça önemlidir. Özellikle Bazilika açısından, bodrum kat ile hem avlu hem de üst katlar arasındaki bağlantının bu kadar kopuk olması yapının bölümlerinin birbirinden bağımsız olarak planlandığı ve farklı işlevler için kullanıldığını göstermektedir.

3.1.1.2. İkinci Galeri

Bodrum katın 2. Galerisi 1. Galeriyeye benzer bir plandadır. Uzun, tek bir mekan olarak planlanmış galeri güneyde kemer ayakları ve 1. Galeri ile, kuzeyde ise 2. ve 3. Galerileri ayıran duvar ile sınırlandırılmıştır. Doğu yönde çapraz tonozlar, batı yönde de çapraz tonozlar ve Batı Galeri ile sınırlanan alan yapının neredeyse tümünü kaplayan sıvaların en iyi korunduğu yer olduğundan dolayı Bazilikanın en önemli buluntularından olan graffitilerin en yoğun olarak bulunduğu mekandır.

2. Galerideki kemer sistemi 1. Galerinin benzeridir; 2,60 m aralıklarla yerleştirilen kemerler güney yönde 1. Galeri ile ortak olan bağımsız kemer ayaklarına, kuzey yönde ise 2. ve 3. Galerileri ayıran duvarın hemen önüne yerleştirilmiş kemer ayaklarına basmaktadır.

2. Galerinin 1. Galeriden bir farkı üst örtüsündedir. 1. galeride bulunan taş plakalar yerine 2. Galerinin üst örtüsü tuğla tonozlar ile oluşturulmuştur. Kemer taşlarının üst kısmında, aynen 1. Galeride olduğu gibi, taş plakaların oturacağı profiller bulunmasına rağmen daha geç bir evrede üst yapı değiştirilmiş ve her bir kemeri birbirine bağlayan doğu batı yönlü basık tuğla tonozlar (levha 16b) kullanılmıştır. Tuğla kullanılmasının nedeni hem kolay ulaşılabilir bir malzeme oluşu hem de ucuz oluşu ile ilgili olmalıdır ancak üst yapının neden ve ne zaman değiştirildiği konusunda herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

2. ve 3. Galeriye ayıran duvar kesme taşlarla örülmüştür. Bu duvarın içinde 10 tanesi sonradan kapatılmış olan Doğu ve Batı Çapraz Tonozlarda da 2şer tane olmak üzere, toplam 19 adet kapı 2. ve 3. Galeriye birbirine bağlamaktadır. Bu duvar üzerinde, batı yönde ilk iki, doğu yönde ise ilk kemer aralığı haricinde tüm kemer aralıklarında duvarın üst kısmında birer pencere (levha 20a) her iki galeri arasında hava akımını sağlamaktadır. Bu pencerelerin bir kısmı daha sonraki bir evrede moloz taş ve tuğla ile kapatılmış ve üstleri sıva ile örülmüştür.

3.1.1.3. Üçüncü Galeri

Bodrum kat 3. Galeri yapının diğer galerilerinden birçok açıdan oldukça farklı bir yapıdadır. İlk 2 galerinin aksine 3. Galeride duvarların önünde kemer ayakları bulunmaz; üst yapıyı taşıyan kemerler duvarların içine yerleştirilmiştir, görünüşe göre duvarlarla aynı anda yapılmıştır. 3. Galerinin duvarlarında hem blok taşlar hem de moloz taşlar kullanılmıştır. Kemerlerin olduğu noktalarda yere kadar inen kemer taşlarının arasında yapıyı boydan boya geçen bir blok taş sırası haricinde duvarın geri kalanı moloz taşlarla örülmüştür (levha 20b).

3. Galeri doğu-batı yönlü tek bir tonoz üst örtüye sahiptir. Üst yapının tek ve kesintisiz bir tonoz şeklinde yapılmasından dolayı kemer sayısı ilk iki galerinin yarısına düşürülmüş ve böylece kemer aralıkları da 2,60 m yerine 5,20 metreye çıkarılmıştır.

3. Galeri ilk iki galerinin aksine Batı Galeri'ye açılmaz, bu yönde duvarla kapatılmıştır ancak en batıdaki D1 mekanı içinden (K22 ve K23 kapıları ile) dolaylı olarak Batı Galeri'ye geçiş yapılabilir. Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Kapıları ile direk olarak Kuzey Cadde'ye açılan 3. Galeri aynı zamanda bu kapılar sayesinde 4. Galeriye de bağlanmaktadır.

3. Galeri doğu yönde kuzeye doğru L şeklinde kıvrılmaktadır. Bu alanda oluşan Doğu Salonu, kuzey duvarındaki bir kapı ve merdiven ile Kuzey Cadde'ye açılmaktadır.

Batı yönde D1 mekanına giriş yapılabilen 3. Galeri doğu yönde de hem 3. Galeri hem de Doğu Salonu yönünde birer kapı ile (K30 ve K31) D10 mekanına geçiş sağlar. D10 içinden hem Kuzey Cadde'ye hem de D9 mekanına geçiş

yapılabilmektedir. 3. Galerinin D1 ve D10 haricindeki diğer mekanlarla organik bağı bulunmamaktadır.

3. Galerinin orta noktasında güney yönündeki 2. Galeriye geçişi sağlayan 2 adet kapı (K11, K12) bulunmaktadır. Bu kapıların tam karşısında ve orta noktasında kuzey yönünde de 4. Galeriye geçişi sağlayan başka bir kapı (K25) bulunmaktadır. K11 ve K12'nin orta noktasından geçen yapının kuzey aksı K25'in ve de 4. Galeride K40'ın merkezinde bulunmaktadır. Her 3 kapı da daha geç bir evrede kapatılmışlardır. Yapının merkez aksı kuzey ve güney yönlerde bodrum ve zemin katlar arasında farklılık göstermektedir (levha 14). Avluya açılan güney yönünde zemin katta aks merkezde bulunan sütunun merkezindedir. Ancak kuzey yönünde bodrum kat yüzünden Kuzeydoğu ve Kuzeybatı kapılarının her birine 40,3 metre uzaklıkta olan merkez aks mecburen iki kemer arasına kaymıştır. Yapının avlu ve bodrum katları arasındaki farklılık, kuzey caddeye bağlanmak için yapılan kapılar ve 4. Galeride bulunan mekanlar yüzünden bu aks farklılığı görülmektedir. Bu aks farklılığı kendini Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Kapılar arasında da göstermektedir.

3. Galerinin kuzey ve güney duvarlarında aydınlatma için kullanılan yağ lambalarının konacağı nişler bulunmaktadır (levha 20c). Bu nişlerdeki is ve yanık izleri halen görülebilmektedir.

3. Galeri boyunca birbirine bitişik ve karşılıklı toplam 63 adet mekan oluşturulmuştur¹¹⁵ (levha 16d, 17a). Bu mekanları oluşturan bölme duvarları oldukça alçak seviyede korunabilmiştir. Bu mekanların arka duvarları için 3. Galerinin duvarları kullanılmış, tavanları da galerinin üst örtüsü olan tonoz kadar yükseltilmiş olmalıdır. Yan yana olan mekanlar da ortak duvarlarla birleştirilmiştir. Mekanların bu ortak duvarları ortalama 60 cm, öndeki koridora bakan duvarları ise ortalama 45 cm kalınlığındadır. İçten içe ölçüleri yaklaşık olarak 1.58m x 2.13m olan mekanların her birinde 70-75 cm genişliğinde kapı izlerine rastlanmıştır, bu kapılar herhangi bir sistematik içinde yerleştirilmemiştir¹¹⁶. Bu mekanların galeriye bakan yüzlerinde pencerelerin olup olmadığı bilinmemektedir ancak 3. Galerinin duvarları üzerinde bulunan havalandırma pencereleri bu mekanlara hizmet etmiştir. Karşılıklı yerleştirilen mekanlar yüzünden galerinin genişliği en dar yerinde 110 cm, en geniş yerinde ise 140 cm genişliğine kadar daralmıştır. Oldukça düzensiz yapılmış bu

¹¹⁵ Ersoy ve diğerleri, 3. Galeri, s. 105

¹¹⁶ Ersoy ve diğerleri, 3. Galeri, s. 106

mekanların duvarları kimi yerde pencere açıklıklarını kimi yerde de 3. Galeri duvarları üzerinde bulunan, kandil koymak için kullanılmış olması gereken, nişleri kapatmıştır (levha 20d)

3.1.1.4. Dördüncü Galeri

Bodrum kat 4. Galeri yapının geri kalanından ayrı bir yapıdadır. Hem yapısal hem de süsleme özellikleri açısından 4. Galeri kendi içine kapalı, fonksiyonu farklı bir alan görünümündedir. 4. Galerinin her iki ucunda bulunan 5er adet mekan (levha 14, 21a-b) esas olarak Kuzey Cadde'ye hizmet etmek için düzenlenmiştir. Bu mekanlardan her iki uçta olanları hariç diğerlerinden bazilikanın 3. ya da 4. Galerisine geçiş bulunmamaktadır; doğu uçta bulunan mekan (D10) birer kapı ile 3. Galeri ve Doğu Galeriye açılmaktadır. Aynı şekilde batı uçta bulunan mekan da (D1) birer kapı ile 3. Galeri ve Batı Galeriye açılmaktadır. Bazilikanın 4. Galerisinin, ilk kazılarda ortaya çıkarılan doğu ve batı köşelerdeki mekanlar yüzünden, son yıllara kadar tamamen Kuzey Caddeye açılan mekanlardan oluştuğu düşünülmekteydi¹¹⁷.

4. Galerinin kendisi ise her iki yönde birer Dor sütununun taşıdığı bir üst yapıya sahip ikişer açıklıklı birer kapı (levha 21c) ve arasındaki dikdörtgen bir mekandan oluşmaktadır. İki kapı arasındaki mesafe 67,75 m, galerinin genişliği ise 5,30 metredir¹¹⁸. Galerinin doğu ve batı uçlarındaki her iki kapı birbirine benzer yapıdadır. Ortada bir sütun ve her iki yönde anta olan iki açıklıklı bir giriş görülmektedir. Anta başlıkları, ortadaki sütun ve taşıdıkları lento beyaz mermerden yapılmıştır. Bu mermer lento batı yönde iki, doğu yönde ise tek *fascialı*dır. Sütun ve anta başlığı ve de lento benzer bezemelere sahiptir. Yapının geri kalanından hem Dor düzeninde olmasıyla hem de süsleme özellikleriyle oldukça farklı olan bu elemanların burada devşirme malzeme olarak kullanıldıkları düşünülebilir. Her iki kapının 4. Galerinin duvarları ile organik bağının olmaması ve yapı taşlarının 4. Galerinin duvarlarının önüne yerleştirilmiş olması da (levha 21d) bu düşünceyi desteklemekte ve bu kapıların daha sonraki bir tarihte yapıya eklendiğini göstermektedir.

¹¹⁷ Naumann ve Kantar, İkinci İhzarı Rapor, s. 214, şekil 2; Naumann ve Kantar, Smyrna, ss. 76-77, levha 45; Taşlıalan ve Drew-Bear, s. 300, fig. 6

¹¹⁸ Ersoy, 2007 yılı, s. 37

Yapının geri kalanının aksine kaliteli mermerden yapılmış olan bu Dor başlıklı sütun ve üst yapı, alanın karakteri hakkında da ipucu vermektedir. Mermer kullanma anlayışı galerinin geri kalanında da kendini göstermektedir. Galerinin yerleri ve tüm duvarlarında da mermer kaplama levhaları kullanılmıştır (levha 22a-b). Bodrum katın diğer galerilerinde duvar kaplaması olarak sıva kullanılmış olmasına rağmen 4. Galeride mermer kaplama levhalarının kullanılması ve böylece daha özenli süslenmiş olması bu galerinin kendi içine kapalı, yapının geri kalanından ayrı ve farklı bir önem ve işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Alanın eğimi ve yapılan kemerli altyapı dolayısıyla yapının kuzey ve güney cepheleri farklı seviyelerdedir. Güney cephede, agora avlu alanının seviyesi 14,04 m iken kuzey cephedeki Kuzey Caddenin seviyesi ise doğu yönde 8,82 metredir. Aradaki bu büyük farkı tolere edebilmek için yapı avluda zemin kat seviyesinde bulunurken kuzey cephede ise bodrum kat seviyesinde konumlandırılmıştır. Ancak yaklaşık 4,40 m yüksekliğindeki bodrum kat da aradaki farkı kapatamayınca 4. Galerinin seviyesi diğer galerilere göre yaklaşık 1,50 m kadar daha aşağıya çekilmiştir (levha 22c). Bodrum kattaki 3 galerinin seviyesi ortalama 10,50 m ile 10,70 m arasındayken 4. Galerinin seviyesi 8,80 ile 9,52 m arasındadır. Bu sayede 4. Galerinin yüksekliğinin artması pahasına da olsa yapının zemini Kuzey Cadde ile aynı seviyeye getirilmiştir. Bunun nedeni yapının 161 metrelik tüm güney cephesi boyunca merdiven kullanmak istenmemesi olmalıdır.

4. Galerinin içinde 2 farklı seviye bulunmaktadır. Doğu yönde kapının önünde seviye 8.82 m iken batı yönde 9,52 metreye çıkmaktadır. Her iki kapının önünde de zemin döşemesine ait mermer plakalar görülebilmektedir. Alanda görülen yaklaşık %1'lik eğim galerinin orta noktasında konumlanmış basamaklar ile aşılmış olmalıdır. Galerinin güney duvarındaki izler de bu fikri desteklemektedir (levha 23a). Güney duvarda, subasmana benzeyen bir iz galerinin yarısına kadar takip edilmektedir. Galerinin zemininden yaklaşık 1,60 m yüksekte bulunan bu iz galerinin orta noktasından sonra yaklaşık 10 metrelik bir alan boyunca okunamamaktadır¹¹⁹. Bu alanda, geç bir evrede zarar görmüş olan duvar moloz taşlarla tekrar inşa edilmiştir. Bu moloz taşlı duvarın ardından tekrar başlayan subasmanın yüksekliği zeminden 1 metreye kadar düşmektedir. Galerinin iki ucu arasında görülen bu seviye

¹¹⁹ Ersoy, 2007 yılı, s. 37

farklılığının nedenini şu an için açıklamak mümkün değildir. Agora alanının geri kalanında seviye farklılıkları düzenlenmiş ve tolere edilmişken tek bir mekan içinde 2 farklı seviyenin olması kolay anlaşılabilir bir durum değildir. İlerideki yıllarda 4. Galerinin kullanım amacı ile ilgili verilere ulaşılabilirse belki bu seviye farkı da açıklanabilir.

4. Galerinin üst yapısında kemerlerin arasının nasıl kapatıldığını tahmin etmek kolay değildir. Alanda yapılan kazılarda tuğla parçaları ele geçmiş olsa da bu alan çok geç dönemlere kadar kullanılmış olduğundan bu buluntular yanıltıcı olabilir. 4. Galerinin her iki ucundaki kapılarda geniş kemerler kullanılması ve Kuzey Mekanların da tonoz üst örtülere sahip olması 4. Galerinin kendisinin de tonoz bir üst örtüye sahip olabileceğini gösterir. Ancak tonoz üst örtü kullanılan 3. Galeride kemer aralıklarının 5,20 m olması ve 4. Galerideki kemer açıklıkların 2,60 m olması bu galerinin üst örtüsünün, 1. Galeride olduğu gibi, blok taşlar ya da 2. Galeride olduğu gibi tuğla tonoz şeklinde de olabileceğini gösterir.

4. Galerideki kemerlerin yastık taşlarının bir kısmı 4. Galerinin duvarları kırılarak yerleştirilmiştir (levha 23b). Bazilikanın yapım evreleri konusunda önemli bir ipucu sunan bu durum yapının bu bölümünün ilk evrede kemerli bir üst yapı ile taşınmadığını ve bu değişikliğin daha sonraki bir evrede olduğunu gösterir. Bu sayede yapıya kemerli altyapının eklenmesi ve 4 galeriye çıkmasının 2 farklı evrede olduğu anlaşılmaktadır.

Galerinin güney yönünde, duvarın üst kısmında 3. Galeriyeye açılan pencereler görülmektedir. Yapı içindeki hava akımını sağlamak için yapılmış bu pencerelerin bir kısmı sonradan kapatılmıştır. Aynı pencereler yapının kuzey duvarında da görülmektedir. Hem hava akımı hem de ışıklık olarak kullanılan bu pencereler duvarın yerden yaklaşık 2 m yukarısında konumlanmıştır.

Bazilikanın kullanım evresinin bitip terk edilmesinden sonra yapının en çok zarar gören kısmı 4. Galeridir. Yapının kuzeyinde kalan alan ve Kuzey Cadde'nin avlu alanından daha alçakta olması kuzey beden duvarının yapıdaki en yüksek duvar olması gerekliliğini doğurmuştur ve bu yüzden de bu duvar yapının en çok zarar görmüş olan elemanıdır. Bu kısımda bulunan yapı elemanlarının çoğu başka yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmak üzere alınmış ve bir kısmı da kireç ocaklarında eritilmiştir. 2007 yılında 4. Galeride yapılan kazılarda bu amaçla

kullanılmış bir kireç kuyusu bulunmuştur. Yapının kuzey beden duvarı, özellikle kuzey cephenin orta kısmında, temellerine kadar sökülüştür. Hatta 2008 yılında kuzey cephenin tam orta noktasında yapılan kazıda görüldüğü üzere yapının kuzey beden duvarının altında kalan atık su kanalının taşları dahi sökülüştür (levha 23c-d). Güney-kuzey eğimli bu atık su kanalı¹²⁰ 2007 yılında Agora avlu alanında bulunan kanallarla¹²¹ ilişkili olmalıdır. Avludaki bu kanallar ve kuzey duvar altındaki atık su kanalı avluda toplanan fazla suyu bazilikanın kuzeyindeki alana ve oradan da denize doğru götürmek için yapılmış olmalıdır. Zemini ve duvarları iyi işçilik gösteren blok taşlarla yapılmış kanalın üstü blok taşlarla tonozlu şekilde yapılmıştır. Kanalın ortaya çıkan bölümünde güneyden kuzeye doğru hemen hemen %10'luk bir eğim görülmektedir.

3.1.1.5. Kuzeydoğu Kapı

Bazilikanın kuzey cephesinde, yapının kuzey alan ve Kuzey Cadde ile bağlantısını sağlayan iki kapı bulunmaktadır. Bu kapılar birbirine benzer plan özellikleri göstermektedir.

Doğu yönde bulunan Kuzeydoğu Kapı (levha 24a) doğu batı yönlü 3 mekandan oluşmaktadır¹²². Her 3 mekan arasında, ortada bir sütunun taşıdığı lentolu iki aralıklı kapılar yapıldığı görülmektedir. Batı mekan 1,40 m genişliğinde, orta mekan 5 m, doğu mekan ise 1,50 m genişliğindedir.

Batı mekan 4. Galeriye açılırken orta mekan Kuzey Cadde ve 3. Galeriye açılmaktadır. Doğu mekan ise olasılıkla bazilikanın zemin katına açılan bir merdiveni barındırır.

Orta mekan Kuzey Caddeye 5 m genişliğindeki bir kemer altındaki tek bir açıklıkla ulaşmaktadır. 3. Galeriye geçiş ise toplam 3 adet kemer ayağı arasındaki 4 adet açıklıkla sağlanmıştır. Her iki yanda bulunan açıklıklar 90 cm genişliğindeyken, ortadaki iki açıklık 165 cm genişliğindedir. Bu kemer ayakları doğu batı yönlü kısa

¹²⁰ Akın Ersoy, "2008 yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı", **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2009, (2008 yılı) s. 411

¹²¹ Ersoy, 2007 yılı, ss. 35-37

¹²² Ersoy ve diğerleri, 2009 yılı, ss. 138-140, çizim 5, resim 7,8

kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Ortadaki kemer ayağı aynı zamanda 3. Galerinin kuzey güney yönlü kemerlerinden birini taşır.

Kuzeydoğu Kapısının kazısı henüz tamamlanmamış olduğundan arasında seviye farkı bulunan Kuzey Cadde ile 3. Galeri ve 3. Galeri ile 4. Galeri arasında geçişin tam olarak nasıl yapıldığını anlamak mümkün olmamıştır.

Kapının içi mekanında sütunun taşıdığı lentonun arka bölümünde görülen izler bu elemanın devşirme olarak kullanıldığı göstermektedir (levha 24b). Kapının batı mekanında üst yapıda tavan kasetleri görülebilmektedir (levha 24c).

3.1.1.6. Kuzeybatı Kapı

Kuzeybatı Kapı Kuzeydoğu kapıya benzer bir plan özelliği göstermektedir. 3 mekandan oluşan kapı 3. Galeri ile Kuzey Cadde arasındaki ulaşımı sağlarken aynı zamanda 4. Galeri ile 3. Galeriye de birbirine bağlamaktadır (levha 24d).

Daha önce sözü edildiği şekilde yapının aksının kaymasından dolayı Kuzeybatı Kapı Kuzeydoğu Kapıdan farklıdır. 3. Galeriden Kuzeydoğu Kapıya 4 adet açıklıkla geçilirken aynı galeriden Kuzeybatı Kapıya bir kemerin oluşturduğu tek bir açıklıkla geçilmektedir¹²³. Orta mekandan Kuzey Caddeye geçiş de tek bir kemer aralığından yapılmaktadır.

Kuzeybatı Kapının doğu mekanı 1,70 m genişliğindedir. Orta mekan ve Batı mekan ise Kuzeydoğu Kapıdan farklı olarak 4,40 m genişliğinde bırakılmıştır. Bu farklılığın nedeni batı mekanda farklı bir bölüm oluşturma isteği gibi görülmektedir. Burada yapılmış olan alçak bir tonozun neden yapıldığı açık değildir. Bu tonozun yüksekliği 1 m kadardır (levha 25a). Tonozun altındaki mekan bu kadar alçakken kullanılamayacağına göre burada farklı bir işlev aramak gerekmektedir. Bu alan daha geç bir evrede elden geçmiş, çeşitli onarımlar ve değişiklikler yapılmıştır ancak burada görülen su ile ilgili izler belki de burada bir çeşit çeşme olduğunu göstermektedir.

Bu tonozun üst kısmında, 3. Galeri duvarının bazilikanın zemin katına uzandığı yerdeki duvarda 90 cm genişliğinde bir açıklık görülmektedir (levha 25b).

¹²³ Bu kemerin üstünde, güneye doğru bakıldığında üst seviyelerde görülen bloklar bu kemerin duvarın içine sonradan eklendiğini göstermektedir. Her iki kapı civarında görülen bu izler yapının 178 depremi sonrası tadilatı ile ilgili olmalıdır.

Sonraki bir evrede bir kısmı moloz taşlarla doldurulan bu açıklık şu an net olarak okunamamaktadır. Belki de bu açıklık Kuzeydoğu Kapıdaki gibi bir merdivendir. Ancak şimdilik yeterli veri olmadığından bu sadece bir öneri olarak kalacaktır.

3.1.1.7. Kuzey Mekanlar

4. Galerinin doğu ve batı ucunda toplam 10 adet mekan bulunmaktadır. Bu mekanlar her iki uçta birer tanesi haricinde bazilikanın bodrum katı ile bağlantılı değildir. O yüzden bu mekanların asıl amacının agoranın kuzeyindeki alana ve Kuzey Cadde'ye hizmet etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Ortalama 4,5 m genişliğindeki mekanların her birine Kuzey Cadde yönünden kemerli açıklıkların oluşturduğu yüksek kapılarla, birer basamak yardımıyla girilmektedir. Batı yöndeki mekanlar ortaya çıkarılabilmişken doğu yönde bulunan mekanların büyük kısmında henüz bir çalışma yapılamamıştır. Bu alanda bulunan modern yapıların bir kısmının ancak yakın bir zamanda yıkılabilmesi ve bazılarının hala yıkılamaması yüzünden bu alandaki çalışmalar şu an için durdurulmuştur.

Mekanların üst örtüleri doğu batı yönlü moloz taş tonozlar ile oluşturulmuştur. Bu tonozların yapıya sonradan eklendikleri görülmektedir. D1 mekanında 4. Galerinin var olan batı duvarı önüne yerleştirilen ikinci bir duvar tonozu taşımaktadır (levha 25c). Bu mekanlar, yapının geri kalanı terk edildikten sonra da kullanılmaya devam etmiştir.

3.1.1.8. Batı Galeri

Batı Galeri bazilikanın batı kanadı boyunca uzanan ve Batı Stoa'nın 3. Galerisi ile birleşen kemerli galeridir (levha 14). Bazilika ve Batı Stoa'nın bodrum katlarına yapılan ana girişlerden biri olarak kullanılmıştır. Bazilikanın bodrum katlarına K2 ve K2 kapıları ile geçiş sağlayan Batı Galeri aynı zamanda K23 kapısı ile D1 mekanına da geçiş sağlamaktadır. Şu anda Batı Stoa 3. Galeriyeye kesintisiz geçiş yapılabilen galeride Naumann ve Kantar'a göre bir sunak¹²⁴ bulunmaktaydı (levha 26a-b). Bu sunak ve önünde bulunduğu duvar Batı Stoa'ya geçişin bazilikanın

¹²⁴ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 78, levha 43, 45

köşesinde bulunan kapıdan yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu duvar ve sunak daha sonra, bilinmeyen bir tarihte, yıkılmış ve kaybolmuştur¹²⁵. Bu kapının devamında, bazilikanın duvarında bazı izler (levha 26c) görülmektedir. Bir merdivene ait olduğu anlaşılan izler bu alanda, belki de kapı ile bağlantılı bir merdivenin bulunduğunu ancak daha geç bir evrede söküldüğünü göstermektedir¹²⁶.

Bazilikanın batısına sonradan eklenmiş olan galeride kemerleri taşıyan ayaklar, bazilikanın batı duvarı önüne inşa edilmiş bir kaplama duvarın içine yerleştirilmiştir. 4,50 m genişliğindeki galeride bulunan 15 adet kemer yapının geri kalanındaki kemerlerden daha sık bir biçimde yerleştirilmiştir; ortalama 2 m aralıklarla yerleştirilen kemerlerin genişlikleri de 55 cm ile 65 cm arasında değişmektedir.

Yapının ilk evresinde Batı Stoa'nın 3. Galerisi boyunca da devam eden bir sokağın parçası olan Batı Galerisi, bazilikanın 2 galeriden 4 galeriye genişletilmesinin ardından kemerli bir üst yapı ile örtülüp bir çeşit kapalı galeriye dönüştürülmüştür. Batı Stoa 3. Galeride görülen kemer ayaklarının farklı tarzda yapılması ve Batı Galerisi'ne Batı Stoa 3. Galeriden geçiş bölümünde yapılan kemerin diğerlerinden farklı ve vurgulayıcı bir özellikte olması nedeniyle bu alandaki değişimin 2 farklı evrede olduğu anlaşılmaktadır. İlk evrede sokağın Batı Galerisi kısmı kapatılmış ve daha sonraki bir evrede de Batı Stoa 3. Galerisi oluşturulmuştur. Batı Stoa tarafında yapılan değişimin ne zaman olduğu konusunda yeterince veri yoktur, şu an alanda görülen kemerler ve kemer ayakları malzeme ve işçilik özellikleri bakımından Batı Stoa'nın geri kalanında ve bazilikada görülen kemerler ile aynı anda yapılmış gibi görülmektedir. Bu kemerlerin yapılışı için en olası tarih 178 depremi sonrasındır.

Batı Galerinin kuzey ve güney yönlerinde bulunan 2 adet kemer diğerlerinden farklıdır, bu durum olasılıkla bu galeriye her iki yandan yapılan girişleri vurgulamak ihtiyacından doğmuştur. Galerideki diğer kemerlerin sadece kilit taşları andezit, geri kalanları açık renkli kireç taşından yapılmışken bu iki kemerin taşlarının çoğu koyu renkli andezitten oluşmaktadır. Ayrıca bu kemer taşlarının alt yüzeylerinde üzengiler de görülmektedir.

¹²⁵ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 380; Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 312, fig. 7

¹²⁶ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 314, fig. 9a,b

Batı Galeriye daha geç bir evrede diğer kemerlerden yüksek 3 adet kemer (levha 26d) eklenmiştir. Bazilikanın zemin katında batı köşede orta nefde denk gelen alanı yükseltmek için eklenmiş bu kemerler sayesinde bu alanda yaklaşık 1 m yüksekliğinde bir platform oluşturulmuştur.

Kuzey yönde bulunan girişin her iki yanında heykel kaidesi olarak kullanılmış olabilecek iki adet temel görülür (levha 27a-b). Devşirme malzeme kullanılarak yapılmış bu kaideler daha geç bir evrede iptal edilmiş ve bu alanda yapılan duvarlara dahil edilmiştir.

Batı Galerinin güney ucuna yakın bir noktada bir tandır görülmektedir (levha 27c-d). Osmanlı Dönemine tarihlenen bu yapı, Batı Galerinin uzunca bir süre kullanımda kaldığını göstermektedir.

3.1.1.9. Çapraz Tonozlar

Bazilikanın bodrum katında doğu ve batı yönlerde 1. ve 2. galeriyi birleştiren birer mekan bulunmaktadır. Bu alanların üst yapısı, 4 köşeden gelip ortada birleşen, çapraz tonozlarla taşınmaktadır ancak bu çapraz tonozlara her iki yönde birer kemer daha eklenmiş ve böylece üst yapı tam 5 noktadan desteklenerek taşınmıştır (levha 28a-b). Bu kemerlerin üzerine de 1. galeride görüldüğü gibi taş bloklar yerleştirilmiştir. Üzerinde büyük bir ağırlık taşıyacağından bu kadar karmaşık ve güçlü bir alt yapıya sahip olduğu görünümü veren alanların üstünde ise ağırlık yapacak hiçbir şey bulunmamaktadır. Batı yönde, yapının 1. katında bulunan, tribunalisin hemen önünde bulunan açık alanı taşıyan bu çapraz tonozlar doğu yönde bazilika ve Doğu Stoa'nın birleşme noktası ve orta nefi doğu yönden çeviren güneyden ilk iki sütunun hemen altına denk gelmektedir. Her iki yönde de bir ağırlık taşımadığı görülen bu çapraz tonozların bu denli karmaşık bir şekilde yapılmasının nedeni açıkça anlaşılamasa da amaç bodrum katın her iki yönünde de birer geniş alan yaratmak gibi görülmektedir.

3.1.2. Birinci Kat

Bazilikanın birinci katı (levha 28c) 3 neften oluşmaktadır. Yapı, güney yönde köşe sütunları dahil 51 adet sütunun oluşturduğu bir cephe ile agora avlu alanına açılmaktadır. Tüm sütunların arasının açık olduğu 130 metrelik bu uzun cephe boyunca giriş yapılabilen yapının orta bölümü, öne doğru çıkıntı yapan 4 adet sütundan oluşan bir propylon ile vurgulanmıştır.

Yapının kuzey yönü boydan boya bir duvarla kapatılmıştır. Orta nef sütunlarının hizasına denk gelen bölümlerde 40 cm derinliğinde çıkıntıların görüldüğü duvarda sütun aralarında ise 1,50 m çapında yarım daire şeklinde nişler görülmektedir (levha 29a-b).

Birinci katında orta nefi her iki yandan sınırlayan bir yarım sütun sırası görülür. 5,20 metre sütun aralığına sahip bu yarım sütunların arasında üst yapıyı taşımaya yarayacak bir kemer sistemi yapılmıştır. Yarım sütunların doğu ve batı yönlerine eklenen ayaklara oturan bu kemer sistemi zemin katı 3 yönden çevirmekte ve sınırlandırmaktadır. Yapının orta nefi hem fiziki bir sınırlandırma sağlayan bu kemerler hem de daha geniş ve yüksek olan orta nefi yapının geri kalanında farklı bir biçimde vurgulamaktadır.

Yapının güney nefi 5,60 m genişliğindeyken kuzey nef 5,40 metredir. Orta nefin genişliği ise 12,40 metredir. Yan neflerden daha geniş olan bu orta nef aynı zamanda daha yüksek yapılmıştır. Yan neflerin üzerinde balkonlar bulunurken orta nef çatıya kadar tek bir mekan olarak tasarlanmıştır.

Yapının batı bölümünde orta nefi tamamen kaplayan bir platform görülmektedir. Yapıyı boydan boya iki sıra halinde geçen bir yüzü oval sütunlar bu bölümde dikdörtgen köşe sütunları olarak bırakılmış ve bu platformun duvarları ile bütünleştirilmiştir. Altyapıda kullanılan yüksek kemerler ile yükseltilmiş olan bu platforma ulaşım orta bölümden değil ancak her iki yönde bulunan merdivenler sayesinde yapılmaktadır.

Zemin kat, doğu bölümde, iki adet yarım sütun ile çevrilmiştir (levha 29c). Zemin katın diğer sütunları arasında görülen kemerler bu kısımda da devam etmekte ve orta nef içinde 3 yönde kesintisiz bir görünüm olmasını sağlamaktadır. Batı yöndeki köşe sütunlarından farklı olarak her iki yüzünde kemer bulunan doğu

sütunlarının aralıkları, orta nefin genişliği yüzünden kaymıştır. İki yanda bulunan açıklıklar 4,70 metre, merkezdeki açıklık ise 4,50 metredir. Bu sütunlar şu anda alanda bulunan modern bir duvarın içinde kullanılmıştır. Duvarın arkasından bir sokak geçmekte olup bu yönde henüz bir çalışma yapmak mümkün olmadığından doğu yönde nasıl bir uygulama olduğunu anlamak çok kolay değildir.

3.1.2.1. Tribunalis

Bazilikanın zemin katında, orta nefin batı bölümünü tamamen kapatan bir platform (levha 30a) görülmektedir. Dikdörtgen planlı, 12,20 m genişliğinde ve 5 metre derinliğindeki bu *eksedra* Naumann-Kantar tarafından *tribunalis*¹²⁷ olarak adlandırılmıştır¹²⁸.

Bazilikanın zemininde yaklaşık 1 metre kadar yükseltilmiş olan platformun yapılması için Batı Galeride bulunan daha erken tarihli kemerlerin arasına bunlardan daha yüksek kemerler yerleştirilmiştir. Üstlerine gelecek olan duvarları taşıyabilmesi için diğerlerinden daha geniş yapılmış olan bu kemerler platformun taş zemini ve yan duvarları için destek sağlar. Platformun orta bölümünde ise daha alçak kemerlerin üstüne yerleştirilen taş bloklarla ikinci bir üst örtüsü oluşturulmuştur (levha 30b).

Orta nefi sınırlayan bir yüzü oval yarım sütunlar bu bölümde dikdörtgen olarak kullanılmış ve bu platformun her iki köşesini sınırlandırmaktadır (levha 30c-d). Orta nefi tamamen kaplayan platformun ön yüzünde herhangi bir merdiven izi görülmemektedir. Güney yüzünde in-situ ele geçmiş olan iki duvar taşı arasında 1,40 metre genişliğinde bir açıklık görülmektedir (levha 30b). Olasılıkla kapı aralığı olan bu açıklıktan bazilikanın 1 metre kadar daha alçakta olan zeminine inebilmek için bir merdiven yapılması gerekmekteydi. Kuzey ve güney yönlerde yan nefleri çok iyi korunmamış olan bu platformun her iki yanında toplantı ya da arşiv odası olarak kullanılması muhtemel mekanlar olduğu düşünülebilir. Alanda bu mekanlar ile ilgili herhangi bir veri ele geçmemiştir.

¹²⁷ Edmund Thomas, **Monumentality and the Roman Empire, Architecture in the Antonine Age**, Oxford University Press, New York, 2007, s. 22

¹²⁸ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 86, Fig. 5

3.1.2.2. Yan Nefler

Bazilikanın zemin katında güney ve kuzey yönde orta neften daha dar birer nef bulunmaktadır. Güney nef avlu alanına açılırken kuzey nef bir duvar ile sınırlandırılmıştır.

Güney nef ön cephede bulunan sütunlar arasından tüm yapı boyunca avluya açılırken kuzey yönde orta nefi belirleyen yarım sütunlar ile sınırlandırılmıştır. Güney nef aynı zamanda doğu ve batı yönde bulunan stoalara kesintisiz şekilde bağlanmaktadır. Ön cephenin her iki köşesinde bulunan köşe sütunları ile avludaki cephelerin devamlılığı sağlanmışken aynı zamanda yapıların kapalı mekanları da birbirinden bağımsız değildir.

Şu anda Bazilika ile Batı Stoa'nın birinci kat köşesinde stylobat üzerinde kalp şeklinde bir köşe sütunu ve buna uygun bir postament bulunmaktadır (levha 31a-b). 70 cm x 70 cm ölçülerindeki bu sütun ve altındaki postament boyutları küçük olduğundan buraya ait değildir. Alanda yapılan ilk kazılardan sonra buraya yerleştirilen bu iki eleman olasılıkla yapıların ikinci kat köşesini oluşturmaktadır.

Bazilikanın Doğu Stoa ile köşesinde de burada bulunması gereken köşe sütununa ait bir kaide görülmektedir. Hem bazilika hem de Doğu Stoa'da bulunan ön cephe sütunları yuvarlak olmasına rağmen bu kaide bunlara uymayan bir biçimde L şeklindedir. Dikdörtgen olan kısmı Doğu Stoa'ya doğru olan kaidenin bazilika tarafındaki kıvrımında, daha alçak bir seviyede ince, dikdörtgen bir sütuna ait gibi görünen bir bölüm görülmektedir. Doğu ve güney yönlerinde profili tam olan kaidenin batı ve kuzey yönlerinde bazı bölümleri kesilmiş ve düzeltilmiştir (levha 31c). Bu parça orijinalinde yapının orta nefinde duran bir sütun kaidesine benzemektedir. Ne zaman olduğu belli olmayan bir tarihte buradan alınıp Bazilika ile Doğu Stoa'nın köşesine, şu anki yerine, yerleştirilmiştir. Ancak her iki köşeye ait başkaca bir yapı elemanı henüz ele geçemediğinden bazilikanın her iki yapıyla birleşme noktasında nasıl bir detay olduğu henüz netlik kazanmamıştır. 5,60 metre genişliğindeki güney nef yapıyı boydan boya kat eder ve tek kat yüksekliğindedir.

Kuzey nef zemin katın kuzey yönünü kapatan ve sınırlayan konumdadır. Güneyinde orta nefi çeviren yarım sütun sırası bulunan kuzey nefin kuzey yönünde bazilikanın da kuzey sınırını oluşturan beden duvarı bulunmaktadır. Kuzey duvarın

orta nef sütun hizasına denk gelen bölümlerinde, 5,20 m aralıklarla, yaklaşık 1,30 m genişliğinde ve 40 cm derinliğinde çıkıntılar görülmektedir (levha 29a-b). Bu plasterlar üst yapıyı ve daha sonra çatı için gelecek olan kirişleri taşımak için eklenmiş olmalıdır. Hem yapısal bir eleman olan bu plasterlar hem de yapının kuzeyinde 160 metrelik bir sağır duvar kullanılmamak, duvara hareket katmak için yapılmıştır. Buradaki duvara hareketlilik katan bu plasterlar haricinde aynı zamanda sütun aralarına gelen bölümlerde 1,50 metre çapında yarım daire şeklinde nişler görülmektedir. Yerden 1,50 metre yükseklikte başlayan bu nişler, plasterlar gibi, hem yapıya hareket katmak hem de süsleme amacıyla kullanılmış olmalıdır. Bu nişlerin içinde, heykeller gibi, çeşitli süsleme elemanlarının kullanıldığı öngörülebilir.

Kuzey duvarın ele geçen bölümlerinde duvarda görülen zıvana izleri tüm bu duvarın, yapının zemini gibi, mermer plakalarla kaplandığına işaret etmektedir.

3.1.2.3. Orta Nef

Bazilikanın zemin katında orta nef yan neflere göre daha geniş bırakılmıştır. Binanın orta alanını vurgulamak için yapılan bu hareket aynı zamanda yapının içinde geniş bir merkezi alan oluşturmak içindir. Bu sayede gerekli görüldüğü durumlarda agora alanında avlu haricinde bazilikanın içinde büyük bir mekan oluşturulmak istenmiş ve orta nef hem daha geniş hem de daha yüksek bırakılmıştır. Yan neflerin üstünde her iki yönde de ikinci katlar bulunduğundan bu nefler tek kat seviyesindedir ancak orta nef çatıya kadar tek bir mekan olarak tasarlanmıştır. 160 m uzunluğunda ve 12 m genişliğindeki bu orta mekan yaklaşık 20 m yüksekliği ile oldukça etkileyici bir merkezi, kapalı alan oluşturmaktadır.

Kuzey ve güney yönlerde birer yarım sütun sırası ve bu sütunlar boyunca devam eden kemerlerle sınırlandırılan orta nef doğu yönde yine aynı yarım sütun ve kemer sırası ile sınırlandırılmıştır. Doğru yönde her iki sütun sırasının sonuna eklenen köşe sütunları her iki yönlerinde bulunan kemerleri desteklemekte ve ortaya eklenmiş fazladan 2 adet sütun boyunca kemerlerin devamını sağlamakta ve böylece orta nef kapatılmaktadır. Alanı sınırlamak için yapılan bu uygulama aynı zamanda yukarıda bulunan ikinci katı da taşıyan pratik bir gerekliliktir. Doğru yönde bu şekilde sınırlandırılan orta nef batı yönde daha açık bir engelle kapatılmıştır. Orta nefi

tamamen kapatan yükseltilmiş platform, tribunalis, bu alanın hem görsel hem de düşünce anlamında odak noktası konumundadır.

Orta nefi sınırlayan yarım sütunların aralıkları 5,20 metredir. Bu sütun aralığı ön cephede 2,60 metre olan açıklığın tam iki katıdır. Hellenistik Dönem stoalarında sıklıkla görülen bu uygulama Smyrna Agorasının Batı Stoasında da görülmektedir. Orta nefi sınırlayan her iki sütundan birinin kaldırılması ile daha ferah bir orta alan yaratılmak istenmiştir. Orta nef ve yan nefler arasındaki ilişkiyi daha kolay hale getirecek bu uygulama bazilikada bir takım sıkıntıları ortaya çıkartmıştır. Normalde orta nef üzerinde ikinci bir kat yükselmekte ve orta nef diğer neflerle aynı yükseklikte yapılmaktadır. Roma bazilikalarında görülen orta nefin geniş ve yüksek yapılması uygulaması ise binada bazı yapısal değişiklikler yapılmasını gerekli kılmıştır. Hem orta nefin yüksek ve tek bir mekan olarak tasarlanması hem de yan neflerden daha yüksek yapılmasının istenmesi sonucunda yapının orta nefinin ikinci katındaki taşıyıcı elemanların Hellenistik Stoaların aksine taş yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Daha önce Ephesos bazilikasında da görülen benzer sorunlar Smyrna Agora Bazilikasında daha farklı ve de daha yumuşak bir şekilde çözülmüştür; Ephesos Bazilikasında yatay kemerler ve genişletilmiş sütun başlıkları kullanılmışken Smyrna Agora Bazilikasında sütunların arasına kemerler ekleyerek daha sağlam bir taşıyıcı sistem oluşturulmuştur.

3.1.2.4. Doğu Girişi

Bazilika'nın doğu yönünde nasıl bir uygulama oluşu şu an için açık değildir. Orta nefi doğuda sınırlayan sütun sırasını içine alan modern duvar ve arkasında bulunan sokak bölümünde herhangi bir şekilde çalışma yapılamadığından yapının bu bölümü ile ilgili yapılacak öneriler tahminden öteye gitmeyecektir ancak eldeki verilerden yola çıkarak bazı öneriler getirilebilir.

Daha önce Doğu Stoa bölümünde kısaca değinildiği gibi Naumann ve Kantar bazilikanın doğu bölümü ile ilgili önerilerini yaparken agoranın Doğu Stoasının 3 nefli olduğu ön kabulünden yola çıkmışlardır. Bu yüzden de ortaya çıkan planda yanlışlık yapılmıştır. Olması gerekenden yola çıkıp elimizdeki bu ön kabule uydurmaya çalışmak yerine elde olan verileri sıraladığımızda daha sağlıklı bir sonuca

varılabilmektedir. Daha önce Laroche¹²⁹ tarafından da kısaca değinilen bu konuda bazilikanın doğu bölümünde yapılan yanlışlık öncelikle Doğu Stoa'nın 3 nefli olduğunu kabul edip daha sonra bu plana uygun şekilde bazilikanın batı tarafında bulunan *tribunalis*in yapısal olarak karşıtı ve dengeleyicisi olacak bir giriş kapısının doğruya yerleştirilmesinden ortaya çıkmıştır.

Batıda yer alan *tribunalis* bazilikanın Hellenistik Dönemdeki kabuğunun dışına taşmakta ve yapıya daha sonradan eklenmiş olan Batı Galeri üzerine oturmaktadır. Aynı durumun doğu yönde de olacağını düşünmek için hiçbir neden yoktur. Naumann ve Kantar'ın planında¹³⁰ bazilikanın doğu ucu yapının bodrum katındaki beden duvarlarının dışına taşmaktadır. Bu dışarı taşan kısma da bir *propylon* eklenmiştir. Ancak yapının esas ağırlığını taşıyacak olan beden duvarlarının dışında kalan bu giriş bölümü için hem ikinci bir temel yapılması gerekecek hem de planda görüldüğü şekilde arada kalan yaklaşık 11 metrelik mesafeyi, sütun aralıkları yaklaşık 5.20 m olarak alındığı taktirde, 2 kerede atlamak gerekecektir. Bunun sonucunda da yapının orta nefini doğudan çeviren sütun sırasının arkasına ya bir sıra daha sütun ya da Naumann-Kantar'ın yaptığı gibi bir duvar eklemek gerekecektir. Araya sütunların eklenmesi durumunda bu alanda tam 3 sıra sütun oluşacak ve bu da gereksiz bir kalabalık oluşturacaktır. Duvar eklenmesi ise daha da kötü bir çözümdür; bu alanda mekan zaten bir sıra sütun sınırlandırılmışken bir duvar ve de giriş kısmı için bir sıra sütun daha eklenmesi görüntüyü iyice bozacak ve bu alandaki yapıyı çok karmaşık hale getirecektir.

Bunun dışında Naumann ve Kantar'ın gözünden kaçan bir diğer unsur da bodrum katın doğu duvarında bulunan kapı ve arkasındaki merdivendir. Bu merdiven yapının doğu tarafına doğru yükselmektedir. Bu merdiven girişinin yapının doğu tarafına yerleştirilecek bir giriş bölümü ile çakışması kaçınılmazdır.

¹²⁹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 390, fig. 23

¹³⁰ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 85, levha 48

3.1.3. İkinci Kat

Bazilikanın güney ve kuzeydeki yan nefleri üzerinde birer ikinci kat bulunmaktadır. Orta nefin yüksek ve tek bir mekan olarak kullanıldığı yapıda yan nefler üzerinde bulunan bu ikinci katlar yapının içinde kullanım için ekstra mekanlar yaratmaktadır. Güney yönde bulunan ikinci kat agora avlu alanını yukarıdan görürken aynı zamanda bir seyir terası işlevi de görmektedir.

Yapısı itibariyle birinci kattan kopuk olan bu ikinci katlar her iki yönde Doğu ve Batı Stoa ile birleşmektedir. Böylece agorayı çevreleyen yapılar birinci kat seviyesinde kesintisiz bir görünüm sergiler ve birbirleri arasında geçiş sağlarken aynı özellikler yapıların ikinci katında da sağlanmıştır.

3.1.4. Üçüncü Kat-Işıklık

Yapının orta nefi üzerinde hem yapıya bazilikal bir görüntü ve kesit kazandıracak hem de yapının orta ve kuzey yan nefinin ışık almasını sağlayacak bir ışıklık olarak çalışacak üçüncü kat bulunması gerekmektedir. Orta nefin ikinci kat seviyesinin üstünden yaklaşık 4 metre kadar yükselmesi gereken bu üçüncü kat yapının orta nefinin algılamasını da değiştirerek yapıya daha anıtsal bir görünüm katacaktır. Yapının orta nefinden algılanabilecek bu görünüm aynı zamanda agora avlusundan da algılanabilecektir. Bazilika yapısını her iki yönünde bulunan stoalardan farklı kılacak bu üçüncü kat agoranın odak noktası durumunda olan bazilikayı mimari olarak da farklılaştırıp vurgulayacaktır.

Bu üçüncü kat ile ilgili yapısal detaylar bilinmemesine rağmen benzer örneklerle bakarak yapının orta nefinin ikinci katı üstünde yükselen sütunların arasında bulunan duvarlara açılmış pencerelerin bulunduğu düşünülmektedir.

3.2. CEPHE ÖZELLİKLERİ/RESTİTÜSYON

Smyrna Agora Bazilikası 161 metre boyunda, 29 metre genişliğinde oldukça büyük bir yapıdır. 3 adet *krepis* ile avluya açılan 2,60 m ölçüsünde 50 *intercoloumnia* ile oluşturulmuş cephenin ortasında 4 sütundan oluşan, öne doğru çıkıntı yapan bir *propylon* bulunmaktadır. Batı yönde Batı Stoa ile ve de doğu yönde Doğu Stoa ile bir bütün olarak tasarlanan bazilika cephesinin her iki ucunda da diğer iki yapı ile bağlantıyı sağlayan birer köşe sütunu bulunmaktadır. İki katlı olan cephenin ikinci katı da aynı strüktür özelliklerini gösterir.

3.2.1. Güney Cephe Birinci kat

Bazilikanın güney cephesinde birinci katta olması gereken sütun kaidelerinden sadece bir kaç tanesi ele geçmiştir. Bunlardan biri Naumann ve Kantar'ın da gördüğü¹³¹ 37 cm yüksekliğinde ve kalp şeklindeki bir *attik* sütun kaidesidir (levha 32a-b). Bir köşe sütununa ait olan bu kaide şu anda bazilikanın bodrum katının doğu ucunda bulunmaktadır. Aynı yerde yan yana duran iki kaide daha (levha 32c) bulunmaktadır. Üst çapları 70 cm olan bu kaidelerin hepsi 37 cm yüksekliğindedir. Katalog no. 119 olan kaide sekizgen olarak yapılmıştır.

Doğu ve Batı Stoa'da kullanılmış olan postamentlerden bazilika kazılarında hiç ele geçmemiştir. Buna dayanarak Doğu ve Batı Stoa'da simetrik bir şekilde kullanılan postamentlerin bazilikada kullanılmadığı ve yapının bu şekilde de hem görsel hem de yapısal olarak diğerlerinden ayrıldığı görülmektedir.

Orta nef yarım sütunlarının altında görülen in-situ kaideler ile paralel bir profile sahip olan ön cephe kaidelerinin üstüne gelecek sütunlardan tam olarak ele geçmiş olan bir örnek yoktur ancak parçalar halinde korunmuş 12 adet sütun parçası bulunmaktadır. 7 tanesi birinci kata ait olan bu sütun parçalarının alt çapları 65-69 cm arasındayken üst çapları ise 55-58 cm arasındadır. Alt kata ait olan sütun parçalarından biri (levha 33a-b) sütunun alt kısmına aittir. İki tanesi (levha 33c-d, 34a) sütunun orta kısmına aitken dört tanesi ise (levha 34b-c, 35a-c) sütunların üst kısımlarına aittir.

¹³¹ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82

Ön cephede bulunan bu sütunların yüksekliklerini kendi içlerinde belirlemek neredeyse imkansızdır o yüzden orta nefte *in-situ* durumda korunmuş yarım sütunlardan yardım almak gerekmektedir. Yapının orta nefine ait sütunlardan 2 tanesi doğu uçta modern bir duvarın içinde (levha 29c), 2 tanesi de yapının batı ucuna yakın bir noktada (levha 36b) bütün olarak korunmuşlardır. Batı uca yakın olan bu sütunlar alandaki ilk kazıların başlamasından önce de bazilikanın üstünden geçen Dikilitaş Sokağı'nın her iki yanındaki duvarların içinde görünmekteydi¹³² (levha 26a).

Bu sütunların yükseklikleri kaideleri (levha 37a-b) ile birlikte 6,33 metredir. 45 cm yüksekliğindeki başlıklar da eklendiğinde toplam yükseklikleri 6,78 metreye çıkmaktadır. Yapının ön ve orta nefi arasında yükseklik farkı olamayacağından her iki sütun yüksekliğinin başlıkla beraber aynı olduğunu farz edebiliriz. Aslında yüksekliğin arşitrav ve friz eklendikten sonra eşit olması gerekmektedir çünkü frizin içine yerleştirilecek ahşaplarla ikinci katın taşınması gerekecektir. Ancak şu aşamada kaide, sütun ve başlıkların yüksekliğini eşit kabul edip devam edebiliriz. Orta nefte 678 cm olan yükseklikten ön nefte bulunan 37 cm yüksekliğindeki kaideleri çıkardığımızda sütun ve başlıklar için 641 cm kalmaktadır. Daha önce Naumann ve Kantarın ön cepheye ait olduğunu söylediği¹³³ 77 cm yüksekliğindeki kompozit sütun başlıklarını (levha 37c-d) ön cephede değerlendirirsek sütunların kendi yükseklikleri 564 cm olarak ortaya çıkacaktır. Eğer, ileride değinilecek olan, Laroche tarafından önerilen¹³⁴ Ion başlıklarını (levha 38a) kullanırsak bu sefer sütunların yüksekliği 606 cm olarak ortaya çıkar.

Bu ön cephe sütunların üstünde ise kompozit ya da *Ionik* sütun başlıkları bulunmaktadır. Naumann ve Kantar'a göre cephedeki birinci kat sütunlarının üstünde 77 cm yüksekliğinde kompozit sütun başlıkları bulunmaktadır. Bazilikanın kazısı sırasında ele geçen bu başlıkları yapının birinci katına yerleştirmek her ne kadar çekici gelse de kazı alanında bulunan bazı diğer yapı elemanları göz önüne alındığında bu başlıkların bazilikaya ait olmayabileceği görülecektir. Yapılan kazılarda ele geçirilmiş olan bir arşitrav-friz parçası (levha 38b) ve korniş (levha 39a), kompozit başlıklarla beraber Naumann tarafından bazilikanın birinci katına

¹³² Miltner ve Kantar, s. 220, resim 1

¹³³ Naumann ve Kantar, İkinci İhazari Rapor, s. 216, şekil 5, Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82, levha 24a, 44

¹³⁴ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, 2. 392, fig. 25

yerleştirilmiştir ancak daha sonra yapılan çalışmalarda bu arşitrav-friz parçasının bazilikaya ait olmadığı görülmüştür. Bazilikanın cephesinde görülen 2,60 metrelik sütun aralığına uymayan 1,05 m yüksekliğindeki bu arşitrav-friz parçasının, alt kısmında görülen soffit bezemesi tamamlandığında ortaya çıkan yapı elemanı 3,45 m uzunluğunda (levha 39c) bir arşitrav-friz parçasıdır¹³⁵. Bu parçanın alt genişliği 67,5 cm üst genişliği ise 97 cm'dir. Bunun yanında korunmuş uzunluğu 2,37 m olan bu parçanın bir yüzünde antik çağda yapılmış olan bir tamiratın izleri görülmektedir. Bu yapı elemanının tam da köşe noktasından kırılma olasılığının çok az olması ve bunun yanında 23 cm'lik bir bölüm için tamir yapılamayacağı da düşünüldüğünde bu elemanın uzunluğunun neden 2,60 m olmayıp da 3,45 m olması gerektiği ortaya çıkar.

Bu yapı elemanının neden arşitrav ve frizi birleştiren tek bir blok olarak yapılmış olduğunun cevabı da bu 3,45 metrelik sütun açıklığıdır. Alışılmışın üzerinde olan bu geniş sütun aralığını aşabilmek için arşitrav ve friz tek bir parça olarak yapılmış ve elemanın dayanımı arttırılmak istenmiştir. Bu yapı elemanından Agora'da daha önce yapılan kazılarda toplam 3 adet ele geçmiştir. Ayrıca kazılarda bu arşitrav-friz bloğu ile aynı süslemeye sahip fakat daha küçük ölçülerde başka bir arşitrav-friz bloğu da ele geçmiştir (levha 39b). Aynı süslemeye sahip, aynı anlayışla arşitrav ve friz tek parça olarak işlenmiş bu blok diğer bloklarla aynı yapının olasılıkla ikinci katından geliyor olmalıdır.

Bunun yanında, ölçüleri bu arşitrav-friz bloğu ile uyumlu olan ve Naumann ve Kantar tarafından bu parçanın üzerine yerleştirilen korniş parçası da bazilikanın ön cephesine ait değildir. Bu korniş bloğunun frizin üstüne oturacak bölümünün genişliği 98 cm olup yüksekliği 50 cm'dir. Naumann ve Kantar tarafından arşitrav-friz bloğu üzerine gelmesi gerektiği söylenen bu parça da Agoranın avlusunda bulunan başka bir yapıya ait olmalıdır. Buradan hareketle kompozit sütun başlıklarına dönecek olursak; yüksekliği 77 cm, alt çapı 65 cm ve üst çapı 86 cm olan bu başlıkların üst oturum alanı ise 70 cm'dir. Ölçüleri, alt çapı 67,5 cm olan arşitrav-friz bloğu ile uyumlu olan bu kompozit başlıklar ve korniş bloğunun oluşturduğu üçlü restitüsyon Naumann ve Kantar tarafından ölçülerine bakılarak doğru olarak oluşturulmuştur ancak bazilikaya ait olmadıkları düşünülebilir. Ölçüleri ve süsleme

¹³⁵ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 390, fig. 25

özellikleri birbirine uygun olan ve 3,45 metre sütun aralığına sahip bir yapıya ait olan bu 3 yapı elemanı olasılıkla agoranın avlusunda bulunan başka bir yapıya aittir. Bu üçlü gruptan bazilikaya ait olabilecek tek parça kompozit sütun başlıklarıdır.

Bazilikanın birinci kat cephesine ait olabilecek diğer elemanlara baktığımızda kazıda ele geçmiş olan 4 adet Ionik başlık¹³⁶ göze çarpmaktadır (levha 38a). Bir tanesi köşe sütununa ait olan bu Ionik başlıkların alt çapları 60-62 cm yükseklikleri 35 cm üst genişlikleri ise 70 cm.dir. Ölçüleri aynı olmakla birlikte her biri farklı bir süslemeye sahip olan bu başlıklar bazilikanın birinci kat cephesinde kullanılmış olabilir.

Bazilikada yapılmış olan kazılarda ele geçen bu başlıklar yine bazilikada ele geçmiş olan arşitrav blokları ile uyumludur. Yüksekliği 47-50 cm arasında, alt genişliği 55 cm, üst ölçüsü ise 70 cm olan bu arşitrav bloklarının bir kısmı tam olarak korunmuştur. Yüksekliği 47 cm, uzunluğu ise 2,61 m olan bu blok (levha 40a) bazilikanın cephesinde görülen *intercolumnia* ölçüsüne uygun olmasının yanında üzerinde bulunan yazıtla¹³⁷ da bazilikaya ait olmalıdır.

Arşitrav üzerinde yapının Nemesis ve diğer tanrılara adandığına yönelik bir ifade görülmektedir. Bazilikanın Nemesis ve diğer tanrılara adanmış olmasının yapının bazilika olması ile ilişkisi görülmemektedir. Nemesis her ne kadar adalet ve yapının bodrum katında graffitoda görülen gladyatörlerle ilgili olsa da¹³⁸ Nemesislerin Smyrna'da günlük adaletle bir ilgisi olduğuna dair bir veri Magnesia ad Sipylum ile Smyrna arasındaki *Sympolity* metninde de bulunmamaktadır¹³⁹.

Bu blokların daha önce yapılan restorasyonlarda konuldukları yer olan Batı Stoa'da sütun aralıkları 2,5 metredir. 2,6 m olan uzunluğu ile bu bloklar Batı Stoa'ya ait olamaz¹⁴⁰. Agorada yapılan kazılarda bu blokların hepsinin bazilikanın içinde ve çevresinde bulunmuş olması da bu fikri desteklemektedir. Bu arşitrav ile aynı ölçülerde başka arşitravlar da bulunmaktadır. Bu parçaların hepsinin yüksekliği 46-49 cm arasında değişmektedir (levha 40).

¹³⁶ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, 2. 392, fig. 25

¹³⁷ Petzl, nr. 628

¹³⁸ L. Foucher, "Nemesis, le griffon et les jeux d'amphitheatre" **Melanges d'histoire ancienne offerts a William Seston**, E. De Boccard, Paris, 1974, ss. 187-195

¹³⁹ A. Boeckhius ve diğerleri, **Corpus Inscriptionum Graecarum**, Berolini, 1825-1877, Cilt:2, s. 690, n. 3137

¹⁴⁰ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 384, fig. 20

Yazıtın olası bir parçası da son yıllardaki kazılarda ele geçmiştir. Üzerinde TO harfleri bulunan bu arşitrav parçası diğer arşitravlarla aynı ölçülere ve benzer karakterde ve ölçülerde harflere sahiptir (levha 40f).

Bu arşitrav parçalarından başka bazilikaya ait olabilecek 2 adet yazıtlı arşitrav parçası (levha 41a) daha bulunmaktadır. Naumann ve Kantar'ın ikinci kat arşitravı olarak kullandığı¹⁴¹ bu parçalar, yapının ilk katında yazıtlı bir arşitravın kullanılması ile anlamsız hale gelecektir. Bu yüzden de birinci kattaki diğer yazıtlı arşitravlara benzer ölçülere sahip olan ve köşeli arşitravlara ait olan bu parçaların yapının orta bölümünde bulunan propylonda civarında değerlendirilmesi daha anlamlı olabileceği öne sürülmüştür¹⁴² ancak bu durumda binanın cephesinde, *propylon*'da farklı, her iki yönde binanın geri kalanında farklı bir yazıt olduğu gibi olağan dışı bir durumu kabul etmek gerekmektedir.

Naumann ve Kantar'ın kullandığı arşitrav-friz bloğunu ve korniş bazilika cephesinde kullanmadığımızda ortaya çıkan bir sorun birinci katın frizinin ve kornişinin olmayışdır. Arazide şu ana kadar ele geçmiş olan friz ve korniş parçalarının hiçbirisi birinci katın ölçülerine uygun değildir. Burada Naumann ve Kantar'ın ikinci kat korniş olarak kullandığı¹⁴³ kornişleri (levha 41b) birinci kata çekmek bir çözüm olabilir. 38-40 cm arasında yüksekliklere sahip bu parçaların hepsi aynen arşitrav blokları gibi köşe bloklarına aittir. Şu ana kadar yapılan kazılarda bu köşe kornişlerinin dışında uygun ölçülerde başka herhangi bir korniş bloğu ele geçmemiştir. Fakat 38 cm yüksekliğindeki bu kornişlerin cephenin birinci katında kullanılması halinde ölçüleri biraz alçak kalmaktadır. İleride değinileceği gibi yapının orta bölümündeki *propylona* ait olması muhtemel bir alınlık köşe parçasının korniş bölümü de yaklaşık 38 cm yüksekliğindedir. Bu durumda her iki parçanın aynı seviyede kullanılmış olma olasılığı görülmektedir.

¹⁴¹ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82, 26c

¹⁴² Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, ss. 390-392, fig. 26

¹⁴³ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82, 26b

3.2.2. Güney Cephe İkinci Kat

Güney cephenin ikinci katına ait buluntular da birinci kat buluntuları gibi oldukça azdır. İkinci kat sütunlarının da alt kattakiler gibi attik kaideler üzerinde taşındığı öngörülebilir. Olasılıkla, Batı Stoa'da görüldüğü gibi, sütunların aralarını kapatan bir paraphete sahip ikinci katın kaidelerinde de bu paraphet izlerinin görülmesi gerekmektedir. İkinci kat sütunlarının alt çaplarının birinci kata göre azalacağı ve yaklaşık 57 cm kadar olacağı düşünüldüğünde yaklaşık 60 cm üst çapa sahip olması gereken bu kaideler yapılan kazılarda henüz ele geçmemiştir.

Yapının ikinci katına ait 5 adet sütun parçası bulunmaktadır. 4 tanesi sütunların alt bölümüne ait olan parçaların alt çapları 53 cm ile 58 cm arasında değişmektedir. Sütunun üst kısmına ait olan tek parçanın üst çapı 52 cm'dir. Sütunun alt bölümüne ait olan 4 parça vardır (levha 42). Sütunun üst kısmına ait olan tek bir parça ele geçmiştir (levha 43a). İlginç olan sütunların alt kısmına ait olan bu parçaların hiçbirinde bir parapete ait izlerin olmamasıdır. Cephenin birinci katında kullanılan sütunlar ile aynı özellikleri gösteren ancak ölçüleri birinci kattakilerden daha küçük olan bu sütunlarda neden bu izlerin olmadığını söylemek şu an için mümkün değildir.

Bu sütunların yüksekliklerini kendi içlerinde hesaplamak yine ilk kat sütunları gibi zordur. Burada da hemen hemen tam korunmuş ve yükseklikleri tam olarak hesaplanabilen orta nef sütunlarına dönmek gerekmektedir. Naumann ve Kantar'ın da görüp¹⁴⁴ orta nefin ikinci katında kullandığı bu sütunlar dikdörtgen yapılmış ve yaklaşık 1,25 m yükseklikten sonra köşeleri kesilip profil verilmiştir (levha 43c-d-e). Yükseklikleri 3,75 m olan¹⁴⁵ bu sütunların üzerine yükseklikleri 51-53 cm arasında değişen dikdörtgen sütun başlıkları (levha 44a) gelmektedir. Böylece sütun ve başlığın toplam yüksekliği 4,28 m olmaktadır. Orta nefte bulunan ikinci kat sütunlarının altında kaide bulunmamaktadır.

Buradan yola çıkarak güney cephenin ikinci kat kaide, sütun ve başlıklarının toplam yükseklikleri 4,28 m olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sütunların üzerinde olması gereken başlıklar Naumann ve Kantar tarafından tespit edilememiştir¹⁴⁶. Daha

¹⁴⁴ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 84, levha 25d

¹⁴⁵ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 397

¹⁴⁶ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82

sonra Laroche tarafından yapılan restitüsyonda ise şu an bazilikanın bodrum katında bulunan Korinth başlıklarının (levha 44b) kullanılması gerektiği söylenmiştir¹⁴⁷. 50 cm alt çapında ve 60 cm yüksekliğindeki bu başlıklardan bazilika kazılarında sadece 2 adet ele geçmiştir. Güney cephenin ikinci katı için kullanılmış olabilecek arazide ele geçmiş olan yegane başlıklar bunlardır. Bu başlıkların kullanımı ile güney cephede alt katta kompozit ve/veya İon başlıkları üst katta da Korinth başlıkları ile akıcı bir görünüm sağlanmış olacaktır. İkinci kat sütunlarının üst çaplarına uygun olan bu başlıkların eklenmesi ile sütunların yüksekliği 3,68 m olarak ortaya çıkacaktır.

Bu başlıkların üzerine gelmesi gereken arşitrav parçaları kazılarda henüz ele geçmemiştir. Daha önce bahsedilen ve Naumann ve Kantar tarafından ikinci kata ait olduğu söylenen yazıtlı köşe arşitrav parçalarının ölçüleri birinci kata uygun olduklarından ikinci katın restitüsyonunda eksiklik kalmaktadır. Bazilika’da yapılan kazılarda herhangi bir arşitrav bloğu ele geçmediği gibi şu an arazide görülmekte olan farklı 3 grup arşitrav bazilikada kullanılmaya ölçüleri açısından uygun değildir.

Arşitravın üzerine gelmesi gereken friz Naumann ve Kantar tarafından bazilika kazısında ele geçmiş olan bir parça olarak tanımlanmıştır¹⁴⁸. 38-40 cm yüksekliğindeki bu friz parçaları üzerinde bukafelion ve girland bezemesi görülmektedir (levha 44c). Hiçbiri tam ele geçmemiş olan bu friz parçalarının genişlikleri tam olarak bilinmemektedir. Toplam 4 adet ele geçmiş olan bu parçaların korunmuş en geniş ölçüleri 57 cm’dir.

Bu frizin üzerine gelecek korniş olarak Naumann ve Kantar arazide 2 parça halinde bulunan bir korniş (levha 41b) seçmişlerdir¹⁴⁹. 38-40 cm yüksekliğindeki bu parçalar bir köşe bloğuna aittir. Bu kornişle benzer ölçülere sahip başka korniş parçaları da ele geçmiştir ancak bu parçaların da hepsi köşe bloklarına aittir. Hepsinin köşe bloğu olmasından dolayı genişlikleri belirlenemeyen bu blokların gerçekten de yapının güney cephesine ait olup olmadıklarından emin olmak imkansızdır. Bu kornişler ile ilgili sorunda ortaya çıkan bir başka yapı elemanı da bir alınlığın köşesinden gelen eğimli korniş parçasıdır (levha 45). 98 cm yüksekliğinde, 110 cm uzunluğunda ve 83 cm genişliğindeki bu elemanın 28,5 cm kadar çıkıntı

¹⁴⁷ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 392

¹⁴⁸ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82, levha 26a

¹⁴⁹ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 82, levha 26b

yapan bit konsola sahip olduğu gör÷lür. Olasılıkla yapının propylon bölümüne ait olan bu eleman propylonun her iki yönde 2 adet sütunla avluya doğru çıkıntı yapan köşelerinde kullanılmış olmalıdır. Elemanın üst köşe bölümünde bir akroter destek bölümü gör÷lmektedir. Bu elemanın korniş bölümünün yüksekliği 38 cmdir. Daha önce sözü edilen köşe bloklarına ait kornişler ile aynı yükseklikteki parçanın bu kornişlerle aynı seviyede kullanılmış olması gerekmektedir. Bu da olasılıkla ikinci kat seviyesidir.

Kornişin eğimi 25° olarak ölç÷lmektedir. Bütün yapıda tek bir eğimin kullanıldığını farz edersek bu parçanın eğimi yapının geri kalanındaki çatıların eğimi için bir ipucu olmaktadır.

Sonuç olarak Bazilikanın güney cephesinde ortaya çıkan görünüm şu şekildedir;

Yapının 1. katında 37 cm yüksekliğindeki attik kaideler üzerinde toplam yüksekliği 6,78 m olan sütun ve başlıklar gör÷lmektedir. Kompozit başlıklar kullanıldığında sütun yüksekliği 5,64 m olmaktayken İon başlıkları kullanıldığında sütun yüksekliği 6,06 m olarak hesaplanmaktadır.

Başlıkların üstüne 47 cm yüksekliğinde yazıtlı bir arşitrav gelmektedir. Arşitravin üstüne gelmesi gereken friz ve kornişler henüz ele geçmemiştir. Ancak burada yaklaşık 40 cm yüksekliğinde bir friz ve 50 cm yüksekliğinde de bir kornişin olması beklenebilir. Yapının restitüsyonu yapılırken de bu ölçülerde elemanlar kullanılmıştır.

Tüm bunlar eklendiğinde ortaya çıkan birinci kat toplam yüksekliği 8,15 metre olmalıdır (levha 46a). Bu yükseklik Naumann ve Kantar'ın yaptığı restitüsyonda (levha 47b) gör÷len 8,33 m yükseklikten 18 cm daha azdır¹⁵⁰. Naumann ve Kantar yayında kullanılan bu restitüsyonda maddi bir hata yapmışlardır. Çizim üzerinde 7,15 m olarak işaretlenmiş olan toplam yükseklik parçaların yüksekliklerinin tek tek hesaplanması ile 8,33 m olarak çıkmaktadır. Metin içinde bütün parçaların ölçüleri verildiğinden ve çizimde gör÷len ölçüleri tuttuğundan hatanın tek tek parçalarda değil ancak çizim üzerinde gösterilen toplam ölçüde olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁵⁰ Naumann ve Kantar, Smyrna, levha 44.

İkinci Kat seviyesinde kaide, sütun ve başlığın toplam yüksekliği 4,28 metredir. İkinci kata ait kaidelerin de henüz bulunamamış olmasından dolayı ve orta nefin ikinci katında korniş-kaide bloklarında görülen kaidelerin 20 cm olmasından dolayı burada da 20 cm yüksekliğinde bir eleman kullanılmıştır. Bunun üstünde yükselen 3,35 m yüksekliğinde bir sütun ve 60 cm yüksekliğinde de bir Korinth başlığı bulunmaktadır. Başlığın üzerine gelmesi gereken arşitrav henüz bulunamadığından 45 cm yüksekliğinde bir eleman kullanılmıştır. Arşitravın üzerine 40 cm yüksekliğinde *bukafelion*lu bir friz gelmektedir. Frizin üzerine gelen korniş de henüz sağlıklı olarak bulunamadığından ancak daha önce söz edilen köşe bloklarına ait kornişlerin ikinci kata ait olma olasılıkları göz önüne alınarak restitüsyonda 40 cm yüksekliğinde bir korniş kullanılmıştır.

Tüm bunlar eklendiğinde ortaya çıkan yükseklik 5,53 metredir. Naumann ve Kantar'ın ikinci kat yüksekliği olarak verdiği ölçü 7,11 metredir. Yapılan restitüsyon çiziminde 6,90 m olarak görülen ölçüye kornişin yarısı dahil olmadığından bu ölçüde maddi bir hata yoktur.

Naumann ve Kantar'ın restitüsyonuna oranla birinci kat için ortaya çıkan 18 cm fark tolere edilebilir ancak esas büyük farklılık ikinci kat seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık 1,58 metrelik farkın büyük kısmı Naumann ve Kantar tarafından orta nefte kullanılmış olan postamentler yüzünden oluşmaktadır. 90 cm yüksekliğindeki bu postamentler haricinde orta nef sütunlarının o zaman düşünüldüğünden daha kısa olduğunun anlaşılması sonucunda ikinci katın yüksekliği büyük oranda azalmıştır.

Bazilikanın cephesinde kullanılmış olabileceği Laroche tarafından önerilen 2 grup sütun vardır¹⁵¹. Bunların ilki konglomeradan yapılmış sütunlardır (levha 47a-b). Üzerlerinde yiv izleri olmayan bu sütun grubunun ele geçmiş olan parçalarının ölçüleri daha önce bahsedilen mermer sütun parçaları ile neredeyse aynıdır. Hem birinci kat seviyesinde hem de ikinci kat seviyesinde sütunlar ile çok benzer özellikler gösteren bu sütunlar da, bir dönem, yapının cephesinde kullanılmış olabilir. Ancak hangi grubun ne zaman kullanıldığını ya da aynı anda kullanılıp kullanılmadığını bilmek mümkün değildir. Bu sütunlar konglomeradan yapılmış olduğunu göre yapının orta nefindeki konglomera yapı elemanları ile aynı anda

¹⁵¹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 318,

yapılmış oldukları düşünülebilir. Bu durumda mermer sütunları restitüsyondan çıkarıp konglomera sütunları yerleştirmek ya da her iki grubun aynı anda kullanıldığını düşünmek mümkün olabilir.

İkinci grup ise yine konglomeradan yapılmış, üzerinde burgulu yivlerin görüldüğü bir sütun grubudur (levha 47c-d). 2007 yılında Avlu 2 açmasında küçük bir parçası ele geçmiş olan bu sütunların çapları 70cm civarındadır.

Yapılan bu restitüsyona göre yapının güney cephesinde birinci ve ikinci katın toplam yükseklikleri 13,68 metre olarak ortaya çıkmaktadır. Naumann ve Kantar tarafından yapılan restitüsyonda ortaya çıkan 15,60 metrelik yüksekliğe göre toplam 1,86 metrelik bir fark görülmektedir. Kısmen kullanılan yapı elemanlarının farklı olması kısmen de bazı elemanların farklı ölçülerde olduğunun anlaşılmasından dolayı ortaya çıkan bu fark Naumann ve Kantar'ın yapı ile ilgili bir sıkıntısını da gidermektedir. Onlara göre yapının yüksekliği zaten çok olduğundan bir de orta nefin yükseltilmesinin düşünülmesi bile gereksizdi. Yapının yükseklik-genişlik oranı konusuna değindikten sonra orta nefin biraz daha yükseltilmesi halinde çok biçimsiz olacağını o yüzden de tüm yapının tek bir çatıyla örtülmüş olması gerektiğini söylemektedirler¹⁵². Ancak şu anda yapının yüksekliğinin yaklaşık 2 m kadar azalması sonucunda bu sorun da ortadan kalkacak ve daha önce Laroche tarafından çok kısa şekilde dile getirilen¹⁵³ ışıklık olarak çalışacak bir üçüncü katın varlığı mümkün hale gelecektir.

3.2.3. Güney Cephe Propylon

Bazilikanın güney cephesindeki en önemli özelliği yapının merkezinde bulunan propylondur. Her iki yönde, 4 intercoloumnia aralıklı ikişer sütunla, toplam 6 *intercoloumnia* mesafesinde, öne doğru 2,30 m çıkıntı yapan bu propylon yapının orta bölümünde girişi vurgulamaktadır.

Temel seviyesinde iyi okunabilen bu *propylonun* (levha 48a) yapısı ile ilgili, ele geçen parçaların azlığından dolayı, birçok belirsizlik bulunmaktadır. Yapının geri

¹⁵² Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 85

¹⁵³ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 398

kalanında, *stylobatta* seviyesinde, her *intercoloumniada* 3 adet pencere görülmektedir. Propylon bölümünde ise tek bir pencere yapılmıştır¹⁵⁴.

Yapının bu bölümüne ait olduğu tanımlanabilen ele geçen mimari elemanlardan 3 tanesi yarım sütun/payanda parçalarıdır. Bir tanesi sütunun alt kısmına aittir, bir tanesi sütunun orta kısmına (levha 48b), bir tanesi de yarım sütunun üst kısmına aittir (levha 48c-d). Bu parçalardan bir tanesi birinci kata aitken (levha 48b), diğer iki parça ise (levha 48c-d) ikinci kata aittir.

Sütunun orta bölümüne ait olan parçanın alt genişliği 93 cm üst genişliği ise 90 cmdir. Korunan yüksekliği 140 cmdir.

Sütunun üst kısmına ait olan parçanın üst genişliği 75 cmdir. Alt genişliği 80 cm olan parçanın kalınlığı 56 cmdir. Korunan yüksekliği 106 cmdir.

İkinci kata ait diğer parçanın alt genişliği 84 cm üst genişliği 79 cm, kalınlığı ise 59 cmdir. Korunan yüksekliği ise 185 cmdir.

Bu payandaların ön kısımları yivli yarım sütunlar olarak işlenmiş geri kalan kısımları ise düz bırakılmıştır. Bütün parçalarda görülen ve yapılmış olan tamiratlara ait kenet izleri bu elemanların belki de tekrar kullanıldığını göstermektedir. Eğer deprem öncesinde alanda bulunan yapıda da benzer bir propylon varsa bu parçalar deprem sonrasında yeniden ayağa kaldırılan yapıda tekrar kullanılmış olabilir. Ancak aynı zamanda bunlar daha geç bir evrede olan tamirlerin izleri de olabilir. Yapının *Propylon* bölümünün tam olarak nasıl olduğunu anlamadan bu soruya cevap verebilmek zordur.

Bu 3 parça haricinde *propylon*'a ait olabilecek bir de eğimli korniş parçası (levha 45) ele geçmiştir. Bir alınlığın köşesine ait olan bu parça 98 cm yüksekliğinde ve 110 cm genişliğindedir. Korniş bölümünün yüksekliği 38 cm olan parçanın eğimi 25°dir. Bu parçanın hem yapısal hem de süsleme anlamındaki bir benzeri Aphrodisias'taki Tetrapylon'da ele geçmiş ve yapının *anastylosis*inde de (levha 49a) kullanılmıştır¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Naumann ve Kantar, İkinci İhazari Rapor, s. 217, Levha XVI, şekil 6, Levha XXI; Naumann, Kantar, Smyrna, ss. 82-83

¹⁵⁵ Ulrike Outschar. "Zur Baudekoration und typologischen Stellung des Tetrapyllos", **Aphrodisias Papers 3**, (Ed. Charlotte ve Roueché, R.R.R. Smith), JRA, supp. 20, Ann Arbor, Journal of Roman Archaeology, 1996, ss. 214-224

Kazılarda bulunmuş olan eğimli bir tavan kasetine ait olan iki parça (levha 49b-c) Naumann ve Kantar tarafından *propylon*'a ait olarak tanımlanmıştır¹⁵⁶. Ancak nasıl ve nerede kullanılabileceği konusunda onların da bir fikri yoktur. Bu eğimli tavan kasetlerinin her iki yanda öne doğru çıkan sütunlarla ilişkili bir şekilde kullanıldığını söylemek zordur. Bu eğimli parçaların propyonda nasıl kullanılmış olabileceğine benzer örneklerden bakılabilir. Bunlardan bir tanesi Aphrodisias'taki Agora Kapısıdır (levha 50a). İkişer sütunla öne doğru çıkıntı yapan kapının mimarisinde sütunların arasında 2. katta kemerli elemanlar görülmektedir. Burada her iki yapı arasındaki fark Agora Kapısında kemerleri taşıyan sütun aralıklarının diğer sütun aralıklarına eşit olmasıdır.

Bir diğer örnek ise yine Aphrodisias'taki Tetrapylondur¹⁵⁷. Burada da yapının doğu cephesinde merkezde eğimli tavan kasetlerinin oluşturduğu tonozlu (levha 50b) bir geçiş bulunmaktadır. 4 metrelik bir *intercoloumniaya* sahip yapıdaki tonozun açıklığı makul bir ölçüdedir. Ancak Smyrna Agora Bazilikasının propylonunda ise tonozla aşılması gereken açıklık tam 4 *intercoloumnia* ölçüsünde yani 10,40 metredir. Eğimli bir tavan kasetiyle bu mesafe aşılamayacağından bu eğimli kasetlerin bu şekilde kullanılmış olduğu fikrinden vazgeçmek gerekmektedir. Onun yerine eğimli kornişin tek başına kullanılması daha mantıklıdır. Her iki yöndeki ikişer adet sütunun üstünde çıkıntılı bir şekilde yapılmış 2 adet yarım alınlık olan bu restitüsyon daha sağlıklı olacaktır. Birçok yapıda benzeri olan bu şekilde bir restitüsyon eğimli tavan kasetlerini kullanmasa da en mantıklı görünen seçenektir. Bu restitüsyona benzer örnekler Aphrodisias'taki Agora kapısı ve Sebasteion'un *propylonunda*¹⁵⁸ (levha 51a) görülebilir.

¹⁵⁶ Naumann ve Kantar, İkinci İhzari Rapor, ss. 217-218, şekil 8; Naumann ve Kantar, Smyrna, s. levha 26d

¹⁵⁷ Paul Gerhard, "Die Anastylose des Tetrapylons in Aphrodisias" **Aphrodisias Papers 3**, (Ed. Charlotte Roueché ve R.R.R. Smith), JRA, supp. 20, Ann Arbor, Journal of Roman Archaeology, 1996, ss. 201-214

¹⁵⁸ Agora Kapısı için, Christopher Ratté, "The Urban Development of Aphrodisias in the late Hellenistic and Early Imperial Periods", **Patris und Imperium**, (Ed. Christof Berns, ve diğerleri) Leuven, Peeters, 2002, ss. 22-24, fig. 15; Sebasteion için bkz. ss. 17-19;

3.2.4. Orta Nef Birinci ve İkinci Kat

Orta nefin mimari elemanları birbirine bağlı olduğundan ve korniş-kaide blokları her iki kat arasında ortak kullanıldığından orta nefin cephesi birinci ve ikinci kat olarak ayrılmamıştır.

Bazilikanın orta nefi her iki yönde bulunan birer sıra yarım sütun ile ayrılmıştır. Bu iki sıradaki *intercoloumnia* 5,20 metredir. Sütunların aralarında hem orta nefi görsel olarak ayıracak hem de bu geniş *intercoloumnia* ölçüsünden dolayı üst yapıya destek olacak kemerler bulunmaktadır. *In-situ* olarak ele geçmiş bu iç sıra sütunlarının yan neflere bakan yüzleri düz bırakılmış orta nefe bakan yüzleri ise yarım daire şeklinde yapılmıştır. Yan nefleri daha fazla daraltmamak için yapılan bu uygulama aynı zamanda orta nefe de bir hareket katar ve bu yarım sütunları payanda görünümünden çıkarır.

Orta nefte *in-situ* olarak ele geçmiş olan attik profile sahip kaideler (levha 37a-b) 37 cm yüksekliğindedir. Üzerinde bulunan yarım sütunların her iki tarafına doğru yarım daire şeklinde genişleyen kaideler üzerlerine gelecek kemer ayaklarını desteklemektedir.

Sütunların alt ölçüleri 100 cm X 80 cmdir. Yukarıya doğru hafifçe daralan sütunların üst ölçüleri ise 91 cm X 72 cmdir. Sütunların altlarında 2 adet üstlerinde ise merkezde 1 adet kenet deliği görülür.

Yarım sütunların üst kısmında, yan neflere bakan tarafta, 17-20 cm derinliğinde ve 35 cm yüksekliğinde bir profil (levha 51b) görülmektedir. *In-situ* olarak ve daha sonraki kazılarda ele geçmiş olan sütunların hepsinde görülen bu profil küçük bir başlığın konması için yapılmıştır¹⁵⁹. Bu küçük Ion başlıkları 75 cm uzunluğunda, 17-20 cm kalınlığında ve 35 cm yüksekliğindedir (levha 52a-b).

Aynı zamanda sütunların her iki yanında üzerine diğer sütunun yanındaki ayağa bağlanacak kemerlerin geleceği ayaklar konulmuştur (levha 52c-d). Sütunlar ile aynı kaideyi paylaşan bu ayaklar 30 cm x 60 cm boyutlarındadır. Yükseklikleri sütunların yanlarında bulunan delikler sayesinde anlaşılan bu ayaklar 2,90 m yüksekliğe ulaştığı görülmektedir. Ayakların üzerinde 60 cm uzunluğunda, 30 cm

¹⁵⁹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 392, fig. 27

genişliğinde ve 30 cm yüksekliğinde alt bölümünde bir yumurta sırası görülen Korinth başlıkları gelmektedir (levha 53a-b).

Orta nefin yarım sütunlarının üzerine 45 cm yüksekliğinde başlıklar gelmektedir (levha 53c). Alt tarafında bir yumurta dizisi görülen bu Korinth başlıkları 60-62 cm çapındadır. Başlıkların her iki yanında verev olarak çıkıntılar bulunmaktadır. Bu sütun başlıklarının her iki yanına alt tarafında bir yumurta dizisi üst tarafında ise sarmaşık bezemesi olan bir friz sırası gelmektedir (levha 53d). Sütun başlığının yerleşeceği bir profile sahip bu frizler de 45 cm yüksekliğinde ve 50 cm genişliğindedir. Çıkıntı yapan profil kısımları ise 25 cm uzunluğunda ve 35 cm genişliğindedir. Böylelikle sütun başlığı ve yanına gelen friz birbirini takip eden bir bezeme özelliği gösterir. Sütun başlığı ve frizin birbirini takip eden bezeme özelliği gösterecek şekilde düzenlenmesi başka yapılarda da kullanılan bir özelliktir. Daha erken tarihli olan Ankara *Augustus* Tapınağı ve Menderes Magnesiası Bazilikası'nda da benzer bir süsleme anlayışı görülür¹⁶⁰.

Aynı sütunda iki farklı seviyede iki farklı başlık kullanılması ile yan ve orta neflerin görünümü de birbirinden ayrılmıştır. Yan nefe bakan Ion başlıkları güney cephedeki kompozit ve/veya ion başlıkları ile bir birliktelik gösterir. Orta nefe bakan Korinth başlıkları ise hem takip eden friz sırası hem de orta nefin ikinci katında da kullanılan Korinth başlıkları ile birliktelik yaratmıştır (levha 54a).

Yarım sütunların yan taraflarındaki ayakların üzerine bir kemer gelmektedir. Kazılarda ele geçen herhangi bir buluntu bu kemerlerle ilişkilendirilememiştir ancak olasılıkla yapının bodrum katında bulunan kemerler gibi kesme taşlardan yapılmışlardır. Bu kemerler 5,20 m olan *intercolumniayı* daha kolay aşabilmek ve ikinci kata ait yapı elemanlarını taşıyabilmek için yapısal bir gereklilik olarak planlanmıştır.

Orta nef birinci katta başlıkların üstüne gelen arşitrav ve friz henüz tanımlanamamıştır. Kazılarda ele geçen hiçbir yapı malzemesi bu iki parça için uygun ölçülerde değildir. Üst yapıdan sadece korniş tanımlanabilmektedir. Yaklaşık 50 cm yüksekliğinde ve yaklaşık 120 cm genişliğindeki yapı elemanının altta kalan yüzünde dış sırası ve konsol bezemesine ait izler görülebilmektedir (levha 54b). Üstte kalan yüzünde ters tarafta ise bir attik kaide profili (levha 54c) görülmektedir.

¹⁶⁰ Öztaner, Haçayak, levha 66, Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 392, fig. 29

Aynı zamanda bu parçanın üstünde ikinci kat sütunlarının oturacağı bir alan okunmakta ve zıvana delikleri ile kanırtma delikleri de (levha 55a) görülebilmektedir. Bu sayede bu parçanın hem birinci katın korniş-i hem de ikinci katın sütun kaidesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁶¹. Ele geçmiş olan hiçbir parça tam değildir ancak belirli ölçüde tamamlama yapılarak bu korniş-kaide bloklarının restitüsyonu yapılabilmektedir (levha 55b).

Her iki kata da hizmet eden ve kornişten ayrı kaide olarak çalışacak ikinci bir bloğun eklenmesine gerek kalmayan bu sistemle iki kat arasındaki geçiş yumuşak bir şekilde sağlanmış ve aynı zamanda üst yapının ağırlığı ve yüksekliği de azaltılmıştır. Ayrıca bu parçaların kullanılması ile Naumann ve Kantar tarafından ikinci kata eklenmiş olan postamentler¹⁶² de restitüsyondan çıkarılmıştır. Bu korniş-kaide bloklarının 2 tipi bulunmaktadır. İlk tip üzerinde ikinci kat sütunları için kenet delikleri bulunan tiptir. İkinci tip ise üstü düz olan tiptir (levha 55c); bunlar ikinci katta sütunların arasında kalan yerlere gelen bloklar olmalıdır.

Orta nefin ikinci katında bu korniş-kaide bloklarının üstüne dikdörtgen sütunlar gelmektedir (levha 43c-d-e). 82-85-cm x 55-60 cm ölçülerindeki sütunlar 3,75 m yüksekliğindedir¹⁶³. Sütunların altında 2 adet üstlerinde ise merkezde 1 adet kenet deliği görülür. Alt kısımlarında 1,25 m kadar bir alanda dörtgen olan sütunların üstte kalan bölümlerinde köşeleri çapraz şekilde kesilmiş ve böylece altıgen bir profil oluşturulmuştur. Sütunların köşeleri kesilmiş olan tarafları, birinci kat sütunlarına benzer şekilde, orta nefin doğru dönük duracaktır. Yukarıya doğru daralan sütunlar üst genişlikleri 45-50 cm x 72-75 cm'ye kadar düşmektedir.

Bu sütunların her iki yanında çeşitli izler görülmektedir. Sütunların alt seviyesinin 60 cm üstünden başlayan bu izler kimi sütunlarda 1,50 m kadar kimisinde ise sütunun üst kısmının 90 cm altına kadar yükselmektedir. Bu izler 10-12 cm genişliğinde ve çok sık izlerdir; yaklaşık 1-1,5 cm derinliğindedir. Ayrıca sütunların yan kısımlarında çeşitli kenet ve zıvana delikleri de görülmektedir.

Sütunların alt kısımlarında L profilli bir kısım sütunların geri kalanına göre daha kaba bırakılmıştır. Orta nefin bakan kısımlarda 125 cm kadar yükselen bu kaba işlenmiş alan yan neflere bakan tarafta 60 cm kadar yükselmektedir.

¹⁶¹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 397, fig. 30

¹⁶² Naumann ve Kantar, Smyrna, levha 44

¹⁶³ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 397

Bu sütunların üstüne 53-55 cm yüksekliğinde Korinth başlıkları gelmektedir (levha 44a). Sütunların dörtgen profiline uygun olarak yapılmış bu sütunların orta nefe bakan yüzleri yuvarlatılmışken yan neflere bakan yüzleri daha düzdür. Başlıkların her iki yanında yaklaşık 10 cm kadar bir çıkıntı görülmektedir. İşlenmemiş şekilde bırakılan bu çıkıntılar, Naumann ve Kantar tarafından, sütunların arasını kapatan parapetlerin devamı olduğu düşünülmüştür¹⁶⁴. Şu anda bazilikanın bodrumunda bulunan bu sütunların bir tanesinin her iki yanında diğer başlıklardan farklı olarak 3 *fascialı* arşitrav benzeri bir çıkıntı görülmektedir (levha 56a).

Bu başlıkların üzerine gelmesi gereken arşitrav, friz ve korniş kazılarda maalesef ele geçmemiştir. Naumann ve Kantar üst yapının ahşap olduğunu söylerken bu frize monte edilecek, üzerinde *girland* taşıyan eros figürleri bulunan, bazı mermer kaplamaları (levha 56b) bulduklarını da yazarlar¹⁶⁵. Ancak başlıkların üzerinde görülen çoklu kenet izlerinden anlaşıldığı üzere, Naumann ve Kantar'ın önerdiği gibi ahşap değil, taş bir üst yapı olması gerekmektedir. Naumann ve Kantar'ın ahşap üst yapı önerme nedenleri *intercolumnianın* birinci kattaki gibi 5,20 m olmasıdır. Bu mesafede olan bir taş üst yapı kendi ağırlığını gerçekten de taşıyamayacaktır. Bu yüzden ikili tarafından ahşap bir üst yapı önerilmiştir. Ancak metinde ahşap bir üst yapı önerilmesine rağmen yapılan restitüsyon çiziminde üst yapı taş olarak gösterilmiştir¹⁶⁶. Anlaşılan onlar da ahşap bir üst yapı konusundan emin değillerdir ve orta nefin yüksekliğini ön nefin yüksekliğine çekebilmek için taş bir üst yapı kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu mermer plakaların yapının neresinden geldiği bilinmemekle birlikte 4. Galeri duvarlarındaki diğer mermer plakalarla birlikte, belki de yapının birinci katında kuzey duvarda, kaplama elemanı olarak kullanılmış oldukları düşünülebilir.

Buradaki üst yapı sorununu aşabilmek için birkaç yol bulunmaktadır. İlki Naumann ve Kantar'ın önerdiği gibi ahşap bir üst yapıdır. Ancak daha önce söylenen nedenlerden ve bu boyutlarda ve ihtişamda bir yapıda ahşap bir üst yapı kullanılmış olmasının oldukça az bir ihtimal olmasından dolayı bu durum olası görülmemektedir.

¹⁶⁴ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 84,

¹⁶⁵ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 84, levha 27d

¹⁶⁶ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 84, levha 44

Bunun dışında bir çözüm yapının birinci katında kullanılmış olan çözümdür; iki sütun arasında kemer kullanmak. Ancak ikinci kat sütunlarının yan yüzlerinde bu kemerlere ait herhangi bir iz görülmemektedir.

Üçüncü bir çözüm üst yapıda en azından arşitrav ve frizi bir arada tek bir blok olarak yapmaktır. Ancak bu çözümde bile aradaki mesafe çok olduğundan en azından 90 cm yüksekliğinde bir arşitrav-friz bloğunun yapılması gerekmektedir. Yapının ikinci katında bu kadar ağır bir parçayı kullanmak çok mantıklı değildir. Zaten bu parçalardan kazılarda hiç ele geçmemiştir.

Dördüncü ve son çözüm Laroche tarafından sunulmuştur. Bu çözüm yapının orta nefinde ikinci kat sütunlarının arasını 2,60 metreye çekebilmek için tam ortaya bir sütun (levha 56c) yerleştirilmesidir¹⁶⁷. Yapılan kazılarda çok sayıda ele geçmiş olan 48 cm x 50 cm ölçülerindeki bu dörtgen destekler (levha 56b) ikinci katın sütunları ile aynı malzeme olan breşten yapılmıştır. Birinci katın arşitravının tam ortasına gelecek bu sütunun ağırlığı arşitravı çok zorlamayacaktır. Birinci katın sütunları arasına yerleştirilmiş olan kemerler üzerlerine gelen ağırlığı yanlardaki sütunlara ve oradan da dikey biçimde aşağıya iletecek şekilde çalışmaktadır¹⁶⁸.

Ephesos Bazilikasında daha önce yatay kemerler ve genişletilmiş sütun başlıkları ile aşılması denenen fakat ileriki bir tarihte ancak fazladan sütunların eklenmesi ile çözülebilen bu sorun Smyrna Agora Bazilikasında sütunlar arasına yerleştirilen kemerler ile kolayca aşılabilmiş gibi görülmektedir. Her ne kadar iki yapının inşası arasında 150 yıl kadar olsa da görünüşe göre Smyrna'daki bazilikanın tasarımını yapan mimar ya da mimarlar Ephesos'taki bazilikada yaşanan deneyimden haberdardı. Bu yüzden de aynı sorunu aynı yöntemle aşmaya çalışmak ya da tasarımı değiştirmek ve dolayısıyla Hellen mimarlığında stoalarda görülen geniş sütun aralıkları geleneğinden vazgeçmek yerine soruna farklı bir açıdan yaklaşmış ve Hellen ve Roma mimarlık geleneklerini bazilikanın mimarisinde bir araya getirecek yenilikçi bir tasarım uygulamıştır. Böylece hem orta nef sütunları arasındaki geniş açıklık korunmuş hem de bazilikaların gerekliliği olan yükseltilmiş orta nefin yapılması sağlanmıştır.

¹⁶⁷ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 397

¹⁶⁸ Bazilikanın ve özellikle de orta nefinin restitüsyonu hakkında verdikleri fikirler için Prof. Francesco Tomacelli ve eşi Prof. Elisabetta Pagello'ya teşekkür borçluyum.

Laroche yaptığı orta nef cephesi restitüsyonunda kazıda daha önce ele geçmiş olan tanrı ve tanrıça kabartmalarının kullanması da önerilmektedir¹⁶⁹. 2. katın orta nefi sütunları arasına yerleştirdiği bu kabartmalar alanda yapılan ilk kazılarda bazilikanın bodrum katında, Batı ve Doğu çapraz tonozların bulunduğu alanda ele geçmiştir. Aynı yerde çok sayıda başka plastik eser ve kabartma da dağınık olarak ele geçmiştir. Naumann ve Kantar'a göre bu kabartmalar avluda bulunması gereken bir sunağa ait olmalıdır¹⁷⁰. Bu görüş daha doğru görünmektedir ve bu kabartmaları kullanmadan yapılacak bir restitüsyon daha doğru olmalıdır (levha 57a).

3.2.5. Orta Nef Doğu Taraf

Yapının orta nefinde, doğu uçta orta nefi sınırlayan alanda, doğal olarak köşe sütunları kullanılmış ve böylece yapının orta nefinin birinci ve ikinci katı kesintisiz olarak orta nefi çevrelemektedir. Birinci katın 2 adet köşe sütunu in-situ olarak ele geçmiştir. Doğu uçta bulunan bu sütunlar modern bir duvarın içinde kalmıştır ancak ölçüleri bilinmektedir. 95 cm x 95 cm ölçülerindeki bu sütunlar hem doğu-batı hem de kuzey-güney yönünde kemerlerle bağlanmıştır. Bu köşe sütunlar bir yönlerinde yuvarlak bir şekilde bir profile sahiptir. Orta nefte bulunan diğer sütunlara uymaları için yapılan bu profil 15 cm genişliğindedir (levha 57c).

Bu köşe sütunlarının üstüne gelen ikinci kata ait köşe sütunları da aynı şekildedir. 85 cm x 85 cm ölçülerindeki bu sütunların da bir köşesinde kesilmiş bir profil görülür (levha 58a-b). Ancak ikinci katın sütunlarında görülen bu profil ikinci kattaki diğer sütunlara uyum sağlayacak şekilde köşelidir. Her iki yanında diğer sütunlara benzer sıg izler ve zıvana delikleri görülen bu sütunların tabanında ise 2 adet zıvana deliği görülmektedir.

Görünüşe göre yapının kuzey ve güney yan nefleri üzerinde bulunan ikinci kat doğu tarafta da kesintisiz olarak devam etmektedir. Olasılıkla Doğu Stoa ile birleşecek şekilde yapılmış olan bu bölüm yapıya en hakim olan noktadadır. Orta nefin tamamına hakim konumda olan bu ikinci kat diğer neflerdeki ikinci kat sahanlıkları ile aynı ölçülerde olmalıdır.

¹⁶⁹ Taşlıalan ve diğerleri, Capmagne de 2004, s. 397, fig. 32

¹⁷⁰ Naumann ve Kantar, İkinci İhazari Rapor, s. 225

Orta nefin doğu yönünde galeriyi kapatan bu sütunların bastığı noktalar bazilikanın bodrum katında desteklenmişlerdir. Güney yönede köşe sütunu bodrum kattaki bir kemer ayağına basmaktadır. Kuzey yönede köşe sütunu da aynı şekilde D10 mekanının kalın duvarlarının köşesine oturmaktadır. Ortada kalan sütunlardan güneyde olanı için 2. Galerinin kuzey duvarından bir destek çıkıntı yapılmıştır (levha 58c). Batı yönede bulunan çapraz tonozda bulunmayan bu çıkıntının tek amacı üstündeki sütunu desteklemek gibi görünmektedir.

İlginç olan ise ortadaki sütunlardan kuzey yönede olanının bastığı noktadır (levha 58d)¹⁷¹. Bu sütunun bastığı kemer Bazilikanın bodrum katında 3. Galerinin sonuna denk gelen bir noktada bulunmaktadır ve galerinin devamında da görülen kemerlerin bir benzeridir. Birinci katta bulunan, yapının ana taşıyıcıları olan, sütunların oturduğu noktalarda gerektiğinde destekler yapılmışken bu sütunun tüm yapıda da görülebilen bir kemere, fazladan bir destek olmadan, oturması ilginçtir. Yapının mimarı orta nefte uyguladığı kemer üzerine sütun oturtulması sistemine yeterince güvenmiş olmalı ki burada da çok benzer bir uygulamayı yapmaktan çekinmemiştir.

3.2.6. Orta Nef Batı Taraf

Yapının orta nefini batı yönede tribunalis tamamen kapatmaktadır. Orta nefin tüm genişliği boyunca yerleştirilmiş olan bu platformun her iki köşesinde dörtgen payandalar bulunmaktadır. Doğu yönede bulunan ortadaki sütunlar bu yönede kaldırılmış ve platformun önü açık bırakılmıştır.

Her iki köşesinde anta şeklinde çalışan payandaların bulunduğu platform orta nefin odak noktasıdır. Doğu yönede sütunlar ile çevrilen ve bu yönede belirgin olan bir odak noktası bulunmayan orta nef batı yönede yüksek tavanlı özelliğini tribunalis boyunca devam ettirir. Üzerinde ikinci kat bulunmayan bu platform her iki yanda kemerler üzerinden yükseltilmiş yüksek duvarlarla kapatılmıştır. Bazilikanın orta nefinden merdiven bulunmayan bir yükselti ile ayrılan platform yan neflerden ve dolayısıyla güney yönede Batı Stoa'dan da kemerlerin üstünde yükselen bu duvarlar ile ayrılmıştır. Platformun yanında bulunan her iki yan nefe duvarların ortasında

¹⁷¹ Kare içindeki sütun levha 58c'da görülen desteğin üzerine basmaktadır. Yuvarlak içindeki sütun ise kemerin üstüne basmaktadır.

açılmış kapılar ve merdivenlerle ulaşılmaktadır. Platformun her iki yönünde de birer odanın bulunduğu düşünülmektedir. Toplantı odası ya da arşiv gibi kullanılabilecek bu odalar yapıda mahkeme fonksiyonun yerine getirildiği *tribunalis* bölümünün destekleyici bölümleri olmalıdır. Bu odaların üstünde ikinci katın devam ettiği düşünülmektedir. Güney yönünde Batı Stoa ile birleşen bu ikinci kat kuzey yönde olasılıkla yapının dışında bulunan bir merdivene¹⁷² (levha 59a) bağlanmaktadır. Bazilikanın batı duvarına bitişik olarak yapılmış olan bu merdiven hem bazilikanın ikinci katına hem de yanında bulunan bouleuteriona hizmet ediyor olabilir.

3.2.7. Orta Nef 3. Kat

Daha önce kısaca sözü edilen ve ışıklık olarak çalışacak bir üçüncü katın varlığına dair tek buluntu bazilikanın bodrum katında ele geçmiş olan bir köşe sütunudur (levha 59b-c). Doğu köşeden düşmüş olması gereken bu köşe sütunu alt bölümünde 66 cm x 66 cm ölçülerindedir. Üst tarafa doğru hafifçe daralan sütunun ölçüsü 52 cm x 62 cm olarak ölçülmüştür. 2,03 m yüksekliğinde korunmuş olan sütunun tabanında 2 adet kenet deliği görülmektedir. Kenetlerin bulunduğu yüzü düz olan sütunda herhangi bir profil izi görülmemektedir. Yapının en üstünde yer alacak bu sütunun altında olasılıkla bir kaide kullanılmamıştır. Sütunun bir köşesi yuvarlatılarak aynen birinci kat sütunlarında olduğu gibi bir profil oluşturulmuştur. Bu sütunun üçüncü katın yapı elemanı olarak değerlendirilmesinin sebebi ölçüleri itibariyle birinci kata uygun olmamasıdır. Aynı şekilde hem ölçüleri hem de üstündeki köşe profili itibariyle ikinci kata da uygun değildir. Aynı şekilde birinci kat ve ikinci kat sütunları arasında yaklaşık 20 cm fark vardır; ikinci kat sütunları bir alt kata göre 20 cm küçülmüştür. Bu sütun da ikinci kat sütunlarına göre 20 cm daha küçüktür, böylece her 3 kata ait sütunların 20şer cm olarak küçüldükleri görülmektedir.

Üçüncü kata ait başka yapı elemanlarının ele geçmemiş olması üçüncü katın varlığını reddetmek için yeterli bir sebep değildir çünkü ilk iki katın yapı elemanlarından da çok miktarda ele geçmemiş olanlar vardır. Aynı zamanda

¹⁷² Miltner ve Kantar, s. 235, res. 18

Naumann ve Kantar'dan itibaren yapı üstünde çalışan herkesi rahatsız eden orta nefin yükseltilmemiş olması ve dolayısıyla üçüncü katın eksikliği de bu şekilde çözülecektir. Naumann ve Kantar'ı yapının restitüsyonuna üçüncü katı eklememeye iten hem yapının 2 katlı halinin zaten çok yüksek olması hem de ikinci katın üst yapısının ahşap olmalarını düşünmeleridir. Ancak ikinci katın üst yapısının taş olarak yapılabiliyor olması ve yapının toplam yüksekliğinin de Naumann ve Kantar'ın hesapladığından yaklaşık 2 m kadar alçak olduğunun görülmesinden sonra yapının orta nefin yükseltildiği bir restitüsyon önerisinde bulunulmasında bir sakınca kalmamıştır.

Eğer yapıya yaklaşık 5 m metre kadar bir üçüncü kat yüksekliği eklenirse yapının orta nefinin toplam yüksekliği 18,68 m olacaktır. Yapının çatısını 25° lik bir eğimle ayarlarsak ortaya çıkan durumda yapının üçüncü katındaki pencereler için toplam 2,05 metrelik bir yükseklik kalacaktır. Bu durumda orta nefin zemininden çatının en üst noktasına kadar ortaya çıkacak olan yükseklik ise 22,09 m olacaktır.

3.2.8. Çatı

Yapının çatısı ile ilgili herhangi bir ahşap eleman doğal olarak ele geçmemiştir. Çatıyı taşıyacak olan ahşap aksamın oturacağı yuvaların bulunması gereken 2. kat korniş ve üst yapı elemanlarının da hiçbiri ele geçmediğinden yapının çatısı ile ilgili tüm özelliklerin benzer örneklerle bakılarak tahmin edilmesi gerekmektedir.

Bazilikanın kuzey ve güneyde bulunan her iki yan nefi sundurma çatıya sahip olmalıdır. Güney nef üstündeki çatı avluya doğru, kuzey nef üstündeki çatı ise Kuzey Cadde'ye doğru eğimli olacaktır.

Orta nef üzerindeki çatının ise beşik çatı olması gerekmektedir. Ortadan kırık olan bu çatı kuzey ve güneyde yan neflere doğru eğim yapacak ve üstünde biriken suyu her iki yan nefin çatısına bırakacaktır.

Binanın doğu yönünde orta nef yapının doğu duvarından yaklaşık 5 m kadar içeride durmaktadır. Bu durumda yapının doğu ucu üç kat değil fakat iki kat yüksekliğinde olmalıdır. Yapının doğu yönündeki çatı da yan nefleri devam ettirecek şekilde, doğuya eğimli, bir sundurma çatıya sahip olmalıdır (levha 60a).

Yapının batı yönünde ise üçüncü katın batı duvarına kadar devam ettiği düşünülebilir. Bu durumda doğu yöndeki ek bir sundurma çatıya ihtiyaç olmayabilecektir.

Yapıda kullanılan çatı kiremitleri ele geçmemiştir ancak bu boyutta bir yapıda olasılıkla pişmiş toprak kiremitlerin kullanılması gerekmektedir. Mermer çatı kiremitleri zaten oldukça yüksek ve özellikle orta nefi geniş olan yapıya gereksiz bir ağırlık bindirecektir.

3.3. YAPI EVRELERİ VE TARİHLEME

Smyrna Kenti yeni yerine taşındığında ilk planlanan yapılardan olması gereken agoranın bu ilk evresine ait mimari kalıntılar alanda görülememektedir. Agoranın avlusunda yapılan kazılarda ele geçen M.Ö. 3. ve 4. yy seramikleri ise bu alanda bir yapılaşmanın olduğuna işaret etmektedir¹⁷³.

Laroche'a göre şu anda agora'da Hellenistik Dönem'e ait kalıntıların bulunması bu alanın otomatikman Hellenistik Dönemde de agora olarak adlandırılması için yeterli değildir¹⁷⁴. Bu teşhis Hellen kentlerindeki yapı geleneği göz önüne alındığında ve Smyrna Agorasında ele geçmiş olan Batı Stoa ve Bazilikanın Hellenistik Dönem içinde de stoa olarak kullanılması gereken bir plana uygun oldukları gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde temelsiz bir iddiadır. Hellen kentlerinin hafızası¹⁷⁵ yapıların yerlerini değiştirmekten çok aynı yerde devam ettirmek¹⁷⁶ şeklindedir. Başka kentlerde sayısız örneği görülebilen bu uygulama her ne kadar yeni kurulmuş olan bir kent olsa da Smyrna Agorasında da devam etmiş olmalıdır.

Bazilikanın yapı evreleri açıklanırken yapıda görülen üç ana evre ana başlıklar olarak alınmış, bu ana evrelerin altında yer alan ara yapım evreleri de alt başlıklarda incelenmiştir. Bazilikanın yapı evrelerinden ilki yapının da olasılıkla ilk evresi olan Hellenistik Dönem evresidir. M.Ö. 2. yy'dan M.S. 1.yy'a kadar devam eden bu uzun evrede yapıda bir takım değişiklik, ekleme ve tadilatların yapıldığı kesindir ancak bu ara yapım evreleri ile ilgili elimizde herhangi bir veri olmadığından bu ilk evre tek bir başlık altında açıklanmıştır. Bu yapım evresine Birinci Evre adı verilmiştir.

Bazilikanın ikinci evresi 1. yy'da görülen ve yapının planının değiştirilmesini gerektirecek bir yapım evresidir. Bu evrede yapının bodrum katı iki galeri bir plandan genişletilerek dört galerili bir plana çıkartılmıştır. Yapının planı ve mekan

¹⁷³ Ersoy, 2007 Yılı, ss. 35-36

¹⁷⁴ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 318. Tezim için gerekli olan Fransızca çevirileri sağlayan Gözde Şakar'a teşekkür borçluyum.

¹⁷⁵ Hellen kentlerinde sosyal hafıza için bkz: Susan E. Alcock. **Archaeologies of the Greek Past**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002; Yegül, ss. 133-153

¹⁷⁶ Akın Ersoy, "Antik Smyrna'nın Kuzeybatı Anadolu'ya Bağlantısı: Kervan Köprüsü", **Metropolis Ionia II, Yolların Kesiştiği Yer, Recep Meriç için Yazılar**, (Ed. Serdar Aybek ve A. Kazım Öz), Homer Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 141

kurgusunu tamamen değiştiren bu ikinci ana yapım evrelerinden biri olarak kabul edilmiş ve İkinci Evre adını almıştır.

Bir ana başlıkta incelenen bu ikinci evrenin tespit edilebilen iki alt evresi bulunmaktadır. Bu alt yapım evrelerinin her biri kendi alt başlıklarında incelenmiştir.

Bu alt evrelerden ilki yapının bodrum katındaki 3. Galeriye eklenen kùçük mekanların yapılmasıdır. Bazilikanın ana planını ve işlevini değiştirmeyen bu evre yapının içindeki alan kurgusunu değiştirmiştir. Bu ara yapım evresi 2A Evresi adını almıştır.

İkinci alt yapım evresinde yapının batısından geçen sokağın üstü kapatılmış ve yapıya dahil edilmiştir. Yapıda görülen bu değişikliğin yapının zemin katında nasıl bir değişikliğe neden olduğunu anlamak mümkün değildir. Olasılıkla yapının ana mekanının gerisine dikdörtgen bir salonun eklenmesi ile sonuçlanan bu değişikliğin doğası tam olarak bilinemediğinden bu yapım evresi de ana yapım evreleri içine alınmamış ve kendi alt başlığı içinde, 2B Evresi adı altında incelenmiştir.

Yapının nc ana yapım evresi 178 tarihinde meydana gelmiş olan depremden sonraki evredir. Bu depremin yapıda büyük zarara neden olduğu ve yapının planı, strüktürü ve mekan kurgusunun tamamen değiştiği düşünülmektedir. Yapının bodrum katına eklenen kemerler sayesinde yapının yüksekliği arttırılmış ve zemin kattaki mekan kullanımı farklılaşmıştır. Yapıda görülen bu köklü değişikliklerin sonucu olarak da bu evre ana yapım evrelerinden biri olarak kabul edilmiş ve nc Evre adını almıştır. Bu tarihten sonra yapıda görülen daha ufak çaplı tadilatlar alt başlıklarda incelenmiştir.

Bu evreden sonra ilk alt yapım evresi yapının ana planı, işlevi ya da alan kurgusunu değiştirmemiştir, bu evrede görülen değişiklik yapının strüktürü ile ilgilidir; yapının bodrum katındaki 2. Galerinin kemerleri arasında st yapı elemanı olarak kullanılmış olan kapama taşları kaldırılmış ve yerine tuğla tonozlar yapılmıştır. Neden ve ne zaman yapıldığı tam olarak bilinemeyen bu tadilat sadece bir galeri ile sınırlı olduğundan ve yapıda köklü bir değişikliğe neden olmadığından dolayısı 3A Evresi adını almış ve bir alt başlıkta incelenmiştir.

Yapının nc evresinin bir diğer alt yapım evresi de 550 depreminden sonra yapıda görülen tadilatın izleridir. Bu tarihte, yapıdaki bir zayıflıktan olsa gerek,

bodrum katta bulunan ve zemin katın ana sütunlarını taşıyan kemer ayakları üç yönde desteklenmiş ve depremin etkileri azaltılmaya çalışılmıştır. Bu çabanın yapının ömrünü uzatmış olması gerekmektedir ancak bu tarihlerden hemen sonra, 6.yy sonu ve 7. yy başlarında bazilika etrafında bulunan diğer yapılarla birlikte terk edilmiştir. Yapıdaki bu ara yapım evresi 3B Evresi adını almış ve kendi alt başlığında incelenmiştir.

3.3.1. Alandaki ilk yapılaşma evresine ait izler

Alanda şu ana kadar ele geçmiş olan çok az sayıda blok M.Ö. 3. ve 2. yy'ın içlerine tarihlendirilmektedir.

Oldukça kaliteli mermerden yapılmış olan bir eğimli sima parçası (levha 60b) üzerinde görülen iyi işçilikle de dikkat çekicidir. Bu blok kazıcıları tarafından agora avlusunda bulunan başka bir yapıya, olasılıkla bir tapınağa, atfedilmektedir¹⁷⁷.

Bir diğer buluntu kazıcıları tarafından agorayı çeviren stoalara ait olduğu düşünülen kumtaşından yapılmış sütun ve korniş parçalarıdır (levha 60c). Alt kısmı düz bırakılmış sütunun üst bölümünde yivler görülmektedir¹⁷⁸. Korniş parçasında ise diş kesimi ve madalyonlar görülebilmektedir.

Bir diğer buluntu grubu da şu anda Batı Stoa'nın bodrum katında oluşturulmuş olan sarnıçların birinin duvarında görülen parapetlerdir (levha 61a). Üzerinde kalkan şeklinde kabartmalar görülen bu parapetlerin benzer örnekleri stoaların üst katlarında kullanılmıştır¹⁷⁹.

Bunun haricinde alanda M.Ö. 4. ve 3. yy'a tarihlenebilecek kalıntılar görülmemektedir. Batı Stoa ve Bazilika'nın bodrum katlarında görülen ilk yapılaşma izleri M.Ö. 2. yy'a tarihlenmektedir. Alanın bu ilk evresinde Kuzey ve Batı yönlerde ikişer nefli birer stoa bulunması olasıdır (levha 61b).

¹⁷⁷ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, ss. 399-402, fig. 33-34

¹⁷⁸ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 402, fig. 35

¹⁷⁹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 403, fig. 37; Wolfgang Radt, **Pergamon**, Primus Verlag, Darmstadt, 1999, s. 160; Coulton, Greek, s.

3.3.2. Birinci Evre – Hellenistik Dönem

Agora’da bulunmuş bu blokların haricinde Hellenistik Dönemin içinde daha geç bir evreye tarihlenebilecek olan buluntular Batı Stoa ve Bazilikanın teras duvarları (levha 18a-b) ile Batı Stoa’nın bodrum katının üçüncü nefinde kalmış olan duvar ve içinde görülen iki adet kapıdır (levha 10b). Özellikle Batı Stoa’nın teras duvarının üst bölümlerinde bulunan profilli çıkıntılar yapının ahşap bir taban döşemesine sahip olduğu bu ikinci evreden olmalıdır. Duvarların önüne daha sonra eklenmiş olan kemerler ile işlevini yitirmiş olan bu profilli çıkıntılar tüm Batı Stoa boyunca görülebilmektedir¹⁸⁰.

Batı Stoa’nın bodrum katı üçüncü nef batı duvarı ve içinde görülen kapılar da Hellenistik Döneme tarihlendirilmektedir¹⁸¹. Yukarıya doğru daralan bu kapılar ve duvar, stoanın batısında bulunan bir yapıya ait olmalıdır. Hellenistik Dönem içinde Batı Stoa’nın üçüncü galerisi ve Bazilikanın Batı Galerisi oluşturulmadan önce buradan geçen bir sokak hattı geçmektedir. Doğu yönde Batı Stoa ve Bazilika ile sınırlı bu sokak batı yönde bu iki kapının açıldığı bir yapı ile sınırlıdır. Bu yapı olasılıkla Hellenistik Dönem *bouleuterion*udur. Roma Döneminin başlarında bu sokağın Batı Galerî bölümünün üstü kemerli bir üst yapı ile kapatılarak Batı Galerî oluşturulmuştur ve buradan geçen sokağın bir kısmı üstü kapalı bir galeriye çevrilmiştir.

Roma Dönemi içinde ikinci bir evrede sokağın şu anda Batı Stoa içinde kalan bölümü de iptal edilmiş ve stoanın üçüncü galerisi olarak kullanılmaya başlamıştır. *Bouleuterion* da aynı dönemde iptal edilerek doğu duvarı Batı Stoa’nın bodrum katına dahil edilmiş ve kapılar da duvarın içine yerleştirilmiş bir su iletim sistemine geçiş aralıkları olarak bırakılmıştır¹⁸². Böylece alanda toptan bir seviye yükselmesine gidilmiştir.

Bu alandan henüz sokağın geçtiği evrede hem Batı Stoa hem de Bazilika iki nefli bir plan özelliği gösterir. Batı Stoa’daki ahşap üst yapı elemanları için yapılmış olan profilli çıkıntılara ve Hellenistik Dönem içindeki benzer stoa örneklerine bakarak her iki yapının da bodrum kat üstünde yükselen 1 kattan oluştuğu

¹⁸⁰ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, ss. 379-380, fig. 10-12

¹⁸¹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 380, fig. 14

¹⁸² Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 314, fig. 9

düşünülmektedir. Batı Stoa'nın 2 nefli olduğunu gösteren buluntular hem burada bulunan bouleterion'a ait kapılar hem de bodrum katın 2. ve 3. nefi arasında bulunan kapı eşiğidir. Buradaki sokaktan yapının bodrum katına girişi sağlayan bu kapının izleri bugün rahatlıkla okunabilmektedir (levha 61c).

Bazilikanın Hellenistik evrede 2 nefli olduğunu gösteren ipuçları yapının bodrum katında ikinci nefte görülebilmektedir. Şu anda alanda bulunan 2. nefin batı sınırını oluşturan duvar ile 2. nefi 3. neften ayıran duvarın birleşme noktasında duvar taşlarının bir kısmı sökül müştür¹⁸³. 2. Galeri ile 3. Galeriye ayıran duvar önünde yer yer temel seviyesinde de olsa takip edilebilen bu duvar kalıntısı yapının Hellenistik evrede bu noktadan kapatıldığını ve 2 nefli bir bodrum katına sahip olduğunu göstermektedir.

Bu durumda yapıların bu evresinde ortaya çıkan görünümü agorayı kuzey ve batı yönden çeviren 2 adet stoa ve batıda kalan alandaki bir sokağın arkasında kalan bir bouleterion şeklindedir (levha 62a). Batı Stoa'nın batısında kalan Hellenistik Dönemde bouleterionun bulunabileceği alanda çalışma yapmak henüz mümkün olmamıştır. Roma Döneminde bulunduğu yerin kuzeyine taşınmış olan *bouleterion*un bulunduğu seviye yükseltilmiş ve buraya üst seviyede Mozaikli Salon inşa edilmişken alt seviyesi dolgu yapılarak yükseltilmiş ve sadece bir su iletim sisteminin geçişi için çeşitli kanallar yapılmıştır.

Agoranın bu evresiyle ilgili plan anlamında çok sıkıntı olmasa da tarihleme konusunda net veriler yoktur. Batı Stoa ve Bazilika'nın teras duvarları ile bazilikanın 1. ve 2. galerisini batı yönden çeviren duvarlar yapının geri kalanından ayrı bir özellik gösterir. Bazilikanın bu duvarlarında, özellikle orijinal olan alt seviyelerde, 52 cm yüksekliğinde¹⁸⁴ ve kenarları düzeltilmiş andezit bloklar bulunmaktadır. Yapının bu evresine ait olan bloklar yapının geri kalan duvarlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış oturma sıraları ile benzer yapıda olsa da ölçü ve görünimleri farklıdır. Anı şekilde *bouleterion*'un doğu duvarı ve kapıları ile paralel özellikler gösteren bu taş bloklar da M.Ö. 2. yy içindeki bir yapılaşmanın sonucu olarak tarihlenebilir.

¹⁸³ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, s. 390, fig. 24

¹⁸⁴ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 316

3.3.3. İkinci Evre – M.S. 1. yüzyıl (?)

Bazilika’da görülen ve Roma Dönemine tarihlenen 2. evre bazilikanın 2 galeriye sahip bir plandan 4 galeriye sahip bir plana çıkmasıdır (levha 62b). Yapının kuzey tarafına eklenmiş olan iki adet galeri ile yapı genişletilmiş ve planı değiştirilmiştir. Yapının 3. galerisinin batı duvarı (levha 63a-b) ile 4. galerisinin batı duvarları ve 4. galeriyi kuzeyden kapatan beden duvarı (levha 63c-d) bu evrede yapılmıştır. Birbirine benzer büyük boyutlu, açık renkli kireç taş bloklar kullanılarak oluşturulmuş bu duvarlar yapının ilk iki galerisinden farklı yapıda ve ölçüdedir. Laroche tarafından yapının bu evresi yapıya Batı Galerideki kemerlerin eklendiği evre ile bir tutulmaktadır. Batı galeride bulunan 4 adet kalın kemeri kanıt olarak gören Laroche bu evrede bazilikanın restitüsyonunu üç nefli olarak yapmaktadır (levha 64a). Ona göre yapının ilk iki nefi aynı ölçülerdedir fakat yapının 3. nefi oldukça dar olarak yapılmıştır. İlk iki nefte ölçü 12,50 m iken 3. nefin genişliği duvarların merkezlerinden sadece 4,50 metredir¹⁸⁵. Bu restitüsyon önerisinde bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki yazarın da kabul ettiği gibi bu planın ne stoa ne bazilika ne de bilinen başka bir yapı tipinin mimarisine uymamasıdır¹⁸⁶. Tek bir nefi oldukça dar yapılmış olan bu plana sahip herhangi bir paralel örnek bulunmamaktadır.

İkinci bir sorun bu şekildeki bir 3. nefin oldukça işlevsiz olacağı gerçeğidir. 3. Galerinin kuzey ve güney duvarlarının merkezlerinden yapılan ölçüye göre 4,50 m olan genişlik galeri içinde gerçekte 3 metreye kadar düşecektir. Bu kadar dar bir galerinin fonksiyonel olarak kullanımı mümkün olmayacaktır.

Üçüncü bir sorun Batı Galeride Laroche’un önerisine destek olarak kullandığı kemerlerin yapımı ile ilgilidir. Bu kemerlerin bulunduğu Batı Galeride bazilikanın batı duvarının önüne kaplama taşlarla ek bir duvar oluşturularak yerleştirilmiştir. Ancak açık bir şekilde, kemer ayaklarının içinde bulunduğu bu duvarın yapılabilmesi için önce bazilikanın bu duvarlarının yapılması ve böylece bazilikanın planının 4. galeriye çıkması gerekmektedir.

Laroche’un bu önerisinde, 3. ve 4. galerinin sınırını oluşturan ve şu an 4. galerinin neredeyse orta yerinde olması gereken duvarın temel izlerini aramak üzere

¹⁸⁵ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, ss. 312-314, fig. 9a-b

¹⁸⁶ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 314

bu alanda 2008 yılında bir sondaj yapılmıştır. D1 mekanında yapılan bu sondajda yapının temel seviyesinin altına inilmesine rağmen bu duvara ait herhangi bir iz bulunamamıştır (levha 64b).

Bu durumda yapının ilk Roma evresi için Bazilika'nın planının 2 galerili plandan 4 galerili plana çıktığı evre olduğunu söyleyebiliriz. Bu evrede yapının bodrum katında herhangi bir şekilde kemer izi görülmediğinden halen ahşap üst yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu yapılaşma için bir tarih vermek zordur ancak elimizde bazilikanın tarihlenmesinde kullanılabilecek tek yazıt olan Hadrianus Dönemi¹⁸⁷ yazıtından yola çıkacak olursak yapının 4. nefe çıkmasının bu yazıtın tarihinden önce, M.S. 124, ve olasılıkla M.S. 1. yy'da olduğunu söyleyebiliriz. Bu yazıt daha önce değinildiği gibi Smyrna'daki bir takım yapı faaliyetleri için bağışta bulunan kişileri sıralamaktadır. Bu yapı faaliyetleri arasında “*bouleuterion'un yanındaki bazilika*” da geçmektedir. Bu yazıttan anlaşıldığına göre bazilikadaki inşaa faaliyeti daha önceki bir tarihte zaten başlamış durumdadır ve yapı en azından bu tarihte bazilika olarak anılmaktadır.

3.3.3.1. 2A Evresi

Bazilikanın Roma evresinden hemen sonraya ait bir başka alt bir yapıım evresi de M.S. 1 yy'a ait olması gereken ve bugün izleri 3. Galeride görülmekte olan yapılaşma evresidir.

Bazilikanın bodrum katının 3. Galerisinde yan yana ve karşılıklı 63 adet mekan oluşturulmuştur. Ne amaçla kullanıldıkları tam olarak bilinmeyen bu küçük mekanların atölye, dükkan ya da ofis olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Daha önceleri bu mekanların M.S. 5. ya da 6. yy gibi oldukça geç bir dönemde yapılmış olduğu düşünülse de burada ele geçen çok sayıda buluntu ve bazı mekanlarda görülebilen sıva izleri (levha 17b) bu alanın düşünüldüğünden daha erken bir evrede oluşturulduğu kanısını uyandırmaktadır. Bu mekanların 2 tanesinde yapılan sınırlı bir sondaj çalışması ve sonrasındaki ilk değerlendirme sonucunda bu mekanların M.S. 1.

¹⁸⁷ Hadrianus Döneminde Smyrna'da yapı faaliyetleri için bkz; Onur Gülbay, **Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009, ss. 41-43; Boatwright. ss. 157-162

yy'dan itibaren 6. yy'a kadar kullanım gördüğü öne sürülmüştür¹⁸⁸. 3. Galerinin inşa tarihinin M.S. 1. yy. olduğu göz önüne alındığında bu mekanların da bu tarihten kısa bir süre sonra yapıldıklarını kabul etmek gerekmektedir. Ancak alanda bulunan 63 adet mekanın sadece 2 tanesinde yapılan çalışmanın sonucunda ortaya konulan bu öneriler henüz kesin olarak kabul edilmemelidir. Hem 3. galeri içinde çok kısıtlı bir alanda çalışma yapılmıştır hem de bu galeri Geç Antik Çağ ve belki de Osmanlı Döneminde temizlenmiş ve tekrar kullanılmıştır; bu yüzden ele geçmiş olan buluntuların ve sonuçların güvenilirliği oldukça düşüktür.

Yapının orijinal planında olmayan bu mekanlar belli ki bir ihtiyaçtan dolayı buraya eklenmişlerdir; bu mekanların hem 3. Galeri duvarları ile organik bağı olmaması hem de kendi içlerinde düzenli bir plan özelliği göstermiyor olması bunların 3. Galerinin yapılmasından hemen sonraki bir dönemde belirli bir ihtiyaç dahilinde galeriye eklendiğini gösterir.

3.3.3.2. 2B Evresi

Bazilikanın Roma evresine ait başka bir alt yapım evresinde yapının batısından geçen sokağın üstü kapatılarak bu alanda Batı Galeri oluşturulmuştur. Bu yapı evresine ait olan ve yapıda okunabilen değişiklikler Bazilikanın batı duvarlarının dışına kaplama yapılarak yerleştirilmiş bir duvar ve bu duvarın içine, üst kısımlarına, yerleştirilmiş olan kemerlerdir. Şu an alanda Batı Galerinin kuzey ucunun her iki yanında görülen ve heykel kaidesi olması olası buluntular da bu döneme ait olabilir (levha 27a-b).

Daha önce bahsedilen yazıtta¹⁸⁹ bazilika ile ilgili her iki noktada da, geçen fiil, *σπρώσειν*, Türkçe çevirisinde döşeme olarak çevrilmiştir¹⁹⁰. *I. Smyrna*'da ise sıva olarak yorumlanmıştır¹⁹¹. Bu fiil yapıların dışında kullanıldığı zaman yer döşemesi anlamına gelse de yapıların içinde kullanıldığında duvar ile ilgilidir¹⁹² o yüzden

¹⁸⁸ Ersoy ve diğerleri, 3. Galeri, s. 112

¹⁸⁹ sayfa 33

¹⁹⁰ Aytaçlar, s. 120

¹⁹¹ Petzl, s.191, no.697

¹⁹² Bu yazıt ve yazıtta geçen *σπρώσειν* fiilinin anlamı konusunda sözlü olarak fikirlerini aldığım Doç. Dr. Cumhur Tanrıver ve Dr. Michael Hethcalfe'ye teşekkür borçluyum.

burada yapıda sıva yapılması ya da duvarların son halinin verilmesi anlamında kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

M.S. 124 tarihine verilen bu yazıtta maalesef yapı ile ilgili herhangi bir detay bulunmamaktadır. Sözü geçen *σπρώσειν*, döşeme fiilinin de Bazilika'nın inşası ya da bir esaslı bir onarımı ile ilgili olup olmadığı da kesin değildir. Belki de bağışlanan bu paralarla yapının rutin bakımları ve bir kapısının değişimi yapılacaktır.

Bazilikanın yapı evrelerine dönecek olursak, bu evrede Batı Galerinin yapılması yanında yapının bazilika olarak anıldığını görüyoruz. Buradan hareketle bu tarihlerde, ya da hemen önce, yapının artık Smyrna Agorası Kuzey Stoa olmaktan çıkıp bazilika olması gerekmektedir. Daha önce örneklerini gördüğümüz şekilde bu değişim sadece bir isim değişikliği olarak yapılmamaktadır. Örneğin Ephesos'ta, 1. yy'ın hemen başında, mevcut olan stoa yapısının yerine yeni bir bazilika yapısı yapılmıştır. Bu sayede anlayışta görülen farklılık yeni bir mimari ile de yansıtılmaktadır. O yüzden elimizde herhangi bir kanıt olmasa da bu tarihte bazilikanın birinci katında, en azından bir takım değişiklikler yapıldığını, fakat olasılıkla da yapının tamamen değiştiğini düşünebiliriz; Batı Galerinin yapıya eklenmesi ile yapı batıya doğru 5 m kadar genişlemiştir bu yüzden de yapının zemin katında plan değişikliğine gitmesi gerekmektedir. Elimizde bu yapıya ait plan ya da strüktür özellikleri ile ilgili hiçbir veri olmadığından bu yapının Ephesos, Aphrodisias ve diğer çağdaş kentlerde bulunmuş olan bazilikalara benzediğini öne sürmek mümkündür.

Benzer örneklere baktığımızda 2. yy'ın ilk çeyreğine tarihleyebileceğimiz bu evrede bazilikanın yerinde orta nefi daha geniş olan üç nefli bir plana sahip, orta nefi yükseltilmiş ve yan nefleri tek kat seviyesinde bırakılmış bir bazilika yapısı karşımıza çıkar (levha 65a). Yapının orta nefinin yükseltilmesi ile yapıya bazilika adının verilmesi arasında doğrudan bir orantı görülebilmektedir; yapılara bazilika adının verilmesi yapının mimarisinden bağımsız olmamaktadır. Bu sayede Romalı bir fikir mimari anlayışıyla beraber adapte edilmiş ve bu yapı ortaya çıkmıştır. Bazilika, bu yüksek orta nef sayesinde her iki yönünde bulunan stoa yapılarından hem anlayış hem de yükseklik ve görüntü olarak ayrılmış olacaktır.

Ancak yapıdaki bu değişikliğin, yapının orta nefinin yükseltilmesinin, dördüncü evrede mi yoksa hemen öncesinde, yapının bodrum katının 4 galeriye

çıkartılması evresinde mi olduğunu bilmek mümkün değildir. Bu evrede yapının Batı Galerisi inşa edilmiş olduğundan ve dolayısıyla yapının birinci kat alanı da genişlemiş olacağından yapının birinci kat planının da değişmiş olduğu söylenebilir. Ancak bu değişimin tam karakterini anlamak mümkün değildir; bu değişim yapının tüm planının değiştirilmiş olması şeklinde olabileceği gibi yapının batı ucuna Ephesos örneğinde olduğu gibi ek bir mekanın ilave edilmesi şeklinde de olabilir.

Alanda yapılan kazılarda bazilika ve diğer yapılarda görülen bir yapı faaliyetinin izlerini gösteren bazı buluntular ele geçmiştir. Hadrianus dönemine tarihlenen bu sütun başlıklarının¹⁹³ ne kadar kapsamlı bir yapı faaliyetine ait olduğunu anlamak mümkün olmamıştır. Hadrianus döneminde kentte birçok imar faaliyeti yapılmıştır; sofist Antonius Ploemo'nun teşviki ve Hadrianus'u ikna etmesi sayesinde kente 10 milyon denar gönderilmiş ve bu parayla *gymnasion* ve yine imparator döneminde ikinci defa kazanılan *neokoros* ünvanı dolayısıyla da bir tapınak yapılmıştır¹⁹⁴. Kente yapılan birçok yardım ve de imar faaliyetinin olduğu düşünüldüğünde agora'da da birtakım değişimlerin olması beklenebilir.

3.3.4. Üçüncü Evre – M.S. 178 depremi ve sonrası

Smyrna'da M.S. 2. yüzyılın son çeyreğinde büyük bir deprem olmuştur. Geleneksel olarak M.S. 178 yılına tarihlenen bu deprem¹⁹⁵ kentte çok büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Bu depremden kısa bir süre önce Marcus Aurelius ile Smyrna'da görüşmüş olan¹⁹⁶ Aristides bu depremin ardından Smyrna'ya ağıtlar yakıp¹⁹⁷ daha sonra da Marcus Aurelius ve Commodus'a bir mektup göndererek Smyrna için yardım istemiştir¹⁹⁸. Aristides'in çabası sayesinde Smyrna kenti Roma'dan depremin yaralarını sarmak için yüklü yardımlar almıştır. Çok hızlı bir

¹⁹³ Bkz. Bölüm 3.4 Mimari Dekorasyon

¹⁹⁴ Gülbay, ss. 41-43

¹⁹⁵ Bu depremin 177 yılının başlangıcına tarihlendirilmesi ile ilgili bkz; Charles Allison Behr, **P. Aelius Aristides and the Sacred Tales**, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1968, s. 112, n. 68; Behr, C. A. **P. Aelius Aristides. The Complete Works**, Vol.II, Orations XVII-LIII, Brill, Leiden, 1981, (Complete), ss. 7-9,

¹⁹⁶ Fernando Gasco, "The Meeting between Aelius Aristides and Marcus Aurelius in Smyrna", **The American Journal of Philology**, 110, No. 3, John Hopkins University Press, Baltimore, Autumn 1989, ss. 471-478: İkisinin Smyrna'da buluşmamış olduğuna dair görüşler de vardır, bkz; Behr, Complete, s.1, dipnot 1

¹⁹⁷ Behr, Complete, s. 7-9

¹⁹⁸ Behr, Complete, s. 10-11, dipnot 1

şekilde yapıldığı anlaşılan yeniden inşa faaliyetleri 178 yılında çoktan başlamıştı¹⁹⁹ ve 179 yılının Mart ayına gelindiğinde ise neredeyse tamamlanmıştı²⁰⁰.

Agora ve Bazilikanın şu anda alanda görülen kalıntılarının büyük çoğunluğu bu evreye aittir. Alanın karakteri ve mimarisinde görülen en büyük değişim de bu evrede meydana gelmiştir (levha 66a).

Yazılı kaynaklarda görülen bu hızlı yeniden yapım ve onarım faaliyetlerinin izlerini Bazilika ve Batı Stoa'nın özellikle bodrum katlarında görmek mümkündür. Yapıda mevcut olan duvarların önlerine hızlıca ve dikkatsizce yerleştirildikleri anlaşılan kemer ayakları arasında merkezden kaymış, birbirini tutmayan ve mesafeleri eşit olmayan kemerler görülmektedir (levha 66b). Bundan başka özellikle bazilika'nın duvarlarında birçok noktada devşirme olarak kullanılmış oturma sıralarına ait bloklar görülmektedir (levha 66c). Profil kısımları kısmen düzeltilmiş olan bu bloklar yapının hemen her tarafındaki duvarlarda kullanılmıştır. Özellikle yapının bodrumunda görülen bu blokların düzeltilmesine yeterli özen gösterilmemesinin nedeninin yapının bodrum katının duvarlar ve tavanlar da dahil olmak üzere tümüyle sıvayla kaplanması olduğu anlaşılmaktadır. Bu blokların nereden geldiği konusunda kesin bir veri yoktur ancak bu bloklar bu evrede yıkılıp yeri değiştirilen ve eski yerinin hemen kuzeyinde baştan yapılmış olan *bouleuterion*'a ait olabilirler.

Bu tarihe kadar ahşap bir üst yapıya sahip olan bazilikanın bodrum katları kemerlerle desteklenir hale getirilmiş ve üst yapı taşa dönüştürülmüştür. Bu kemerlerin üzerine yerleştirilen yatay kireç taşı bloklar yapının 1. katı için zemin oluşturmaktadır (levha 16a). Yapının 1. katının zemini tamamen mermer kaplanmıştır. Bu kaplamanın izleri yer yer halen okunabilmektedir (levha 67a). Şu anda bazilikanın zemininde görülen 3 farklı döneme ait mermer zemin kaplama levhalarına ait ilk dönem izleri bu evreden olmalıdır.

Bazilika'nın bu tarihte geçirdiği değişimin aynısını Batı Stoa'da da görmek mümkündür. Birbirine eşit olmayan ve merkezleri birbirini tutmayan kemerlerin eklendiği yapıda çok hızlı ve dikkatsiz yapılan inşaat seçilebilmektedir (levha 67b). Aynı zamanda agora'nın batısında bulunan *bouleuterion*un da yıkıldığı ve yerinin değiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihte Batı Stoa'da yapılan değişiklik yapının iki

¹⁹⁹ Behr, Complete, s. 14-18, dipnot 1

²⁰⁰ Behr, Complete, s. 19-22, dipnot 1

nefli bir plandan üç nefli bir plana genişletilmesidir. Batı Stoa'nın batısından geçen ve M.S. 2. yy'ın ilk çeyreğinde Bazilika tarafındaki bölümü Batı Galeri olarak üstü kapatılan sokak bu evrede tamamen iptal edilmiştir. Burada bulunan *bouleuterion*'un doğu duvarı Batı Stoa'nın bodrum kat batı duvarı olarak dönüştürülmüştür. Agoranın batı alanında görülen genel bir zemin yükseltilmesi sonucunda *bouleuterion* bulunduğu yerin kuzeyine taşınmış olmalıdır. *Bouleuterionu* sokağa bağlayan kapılar artık özelliğini yitirmiş ve Batı Stoa'nın bodrum katında, duvarların arkasına yapılmış olan su iletim sistemine açılan geçitler olarak kalmıştır.

Bouleuterion'un bulunduğu alandaki seviye yükseltilerek buraya Mozaikli Salon inşa edilmiştir. Hemen kuzeyinde bulunan yeni *bouleuterion*'a ön avlu olarak hizmet edecek bu yapı bu dönemde agora ve çevresinde yapılmış yeni bir yapıdır.

Tüm agoranın geçirdiği bu köklü değişimin izleri Agora'da bu tarihten önce yapılmış olan Batı Galeri'de görülmemektedir. Bazilika ve Batı Stoa'da bulunan kemerlerden farklı, oldukça kaliteli işçilik gösteren Batı Galeri'de küçük ve kendi içine kapalı bir alanda bulunan bu kemerler depreme dayanmış olmalıdır. Ancak bu kemerler üstünde de, yeni bazilika planının gerektirdiği değişiklikler yapılmış ve mevcut kemerlerin arasına eklenen daha yüksek kemerler bazilikanın orta nefinde, Batı galerinin üzerine yerleştirilmiş olan tribunali desteklemek için kullanılmıştır.

Bazilikanın bodrum katının bu evreden hemen öncesine kadar halen ahşap bir üst yapıya sahip olduğu ve deprem sonrasında yapılan hızlı onarımlarla değiştirilmesine dair izler yapının 4. galerisinde okunabilmektedir. Bu alanda bulunan duvar taşlarının bir kısmı kırılarak içlerine kemerlerin yastık taşları yerleştirilmiştir (levha 23b). Aynı şekilde 4. galerinin her iki yönüne yerleştirilmiş olan Kuzeybatı ve Kuzeydoğu kapılarda da bu hızlı inşaat faaliyetinin izleri okunabilmektedir. Kapılara ait bloklar 4. galerinin duvarlarının önüne dikkatsizce yerleştirilmiştir; aralarında herhangi bir organik bağ bulunmamaktadır (levha 21d).

Yapının 4. Galerisinde bulunan mekanların eklenmesi de bu tarihte olmalıdır. Özellikler D1 mekanında seçilebilen değişime göre mekanın üstünü kapatan moloz taşlardan oluşturulmuş tonoz, yapının halihazırda bulunan duvarının önüne eklenen ikinci bir duvar ile taşınmaktadır (levha 25c). Öyle ki D1 mekanının batı duvarı hem mekanın içinde doğu yönde hem de mekanın dışında batı yönde Batı galeri içinde

eklenen kemerleri taşıyan duvarlarla tam 3 adet duvarın birbirine eklemlendiği bir duvar haline gelmiştir.

Bazilikanın bodrum katları bu yapım faaliyetinin hemen ardından tamamen sıvayla kaplanmıştır. Duvar ve tavanları kaplayan bu sıvalar günümüze yer yer iki kat olarak ulaşmıştır (levha 68a). Üzerlerinde çok çeşitli boya ve kazıma ile yapılmış yazı ve çizimler bulunan bu sıvalar özellikle 2. Galerinin kuzey duvarında iyi durumda korunmuşlardır. Bu sıvalar üzerinde bulunan *graffito* ile ilgili iki farklı çalışma yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi sıvalarda görülen gemi çizimleri hakkında Patrice Pomey tarafından yapılan ön çalışmadır. Bu ön çalışma sonunda yayında varılan sonuç bu gemi çizimlerinin, ilk aşamada, Roma İmparatorluğunun ilk 200 yıllık dönem aralığına yerleştirilebileceği ancak kesin kanıya varmak için daha kapsamlı çalışma yapılması gerektiğidir²⁰¹. Bu çalışmanın devamı şimdiye kadar maalesef yapılmamıştır.

Bazilikadaki *graffito* üzerine yürütülen ikinci çalışma burada bulunan yazıtlar hakkında Roger S. Bagnall tarafından yapılmıştır²⁰². Bagnall’a göre yapı M.S. 178 depreminden önce kemerli bir altyapıya sahipti ve depremin sonucu olarak da yapının bodrum katında bulunan kemer ayaklarına destek amaçlı bazı eklemeler yapılmıştı. Bazilikanın bodrum katı bu tarihten sonra artık kullanılmaz hale gelmiş ve böylece M.S. 1. yy’ın sonu ve 2. yy’ın başı ile 2. yy’ın 3. çeyreğindeki bir dönemde, depremden hemen sonra, kullanıma kapatılmış ve böylece “*kapalı bir zaman kapsülü*” haline dönüşmüştür²⁰³.

Bagnall’a göre 16 numaralı pano’da²⁰⁴ (levha 68b) bulunan bir yazıt bazilika graffitileri içindeki en önemli buluntulardandır çünkü bu yazıtta bir tarih okunabilmektedir;

“Χαρίας ὁ κα[ί] Λου | κος εὐζάμενος | περί τῶν ὀφθαλμῶν | τοὺς λύχνους
ἀπέδωκε | ἐτους σι”²⁰⁵

²⁰¹ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, ss. 327-337

²⁰² Roger S. Bagnall, **Everyday Writing in Graeco-Roman East**, University of California Press, Berkeley, 2011; Bu graffito hakkında uzunca bir email trafiği ile konuştuğumuz, bazilikada graffito üzerinde çalışmak için İzmir’e gelen ve fikirlerini paylaşan Prof. Roger S. Bagnall’a teşekkür borçluyum.

²⁰³ Bagnall, s. 8

²⁰⁴ Yeni numaralandırma sistemine göre G21

²⁰⁵ Bagnall, s. 22, dipnot 36

Bagnall'a göre bu graffitideki “*ἔτους σι*” “Yıl 210” ibaresi Sulla Erası'na göre 125/6 yılına tarihlenmelidir²⁰⁶.

Yazarın bazilikanın bodrum katı ve burada bulunan kemerler için daha erken bir tarihleme yaptığı kurgusu ile birlikte ele alındığında bu tarihleme doğru görünmektedir ancak bazı noktalarda sıkıntılar vardır;

İlk olarak, bazilikanın bodrum katında üzerinde graffito bulunan sıvaların ilk evresi duvarlar ile birlikte kemer ayaklarını da kapladığından bu kemerler için 125/6 yılının da öncesi bir tarih ortaya çıkmaktadır ki bu bazilikanın ve agoranın diğer mimari unsurlarının kurgusu ile örtüşmeyen çok erken bir tarihtir.

İkinci bir sorun da bu sıvaların yapının terk edildiği tarih olan 6. yy sonu 7. yy başına kadar sağlam kaldığı ve bazilikanın bodrumunun da bu süre içinde kullanılmadığı, kapalı bir alan olarak bırakıldığı önermesidir. Ancak yapının bodrum katlarında daha sonraki dönemlerde yapılan bazı mimari değişiklik ve eklentiler görülebilmektedir. Ve ayrıca, yapı çok uzun süre kullanıldığından dolayı stratigrafik veriler elde edilemese bile, daha geç tarihli buluntular ele geçmiştir²⁰⁷.

Üçüncü ve son sorun ise yazarın bu yayını bu graffitilerin henüz yeni bulunmuş olduğu 2003 yazında görmüş olmasıdır. Alanda temizlik ve restorasyon çalışmaları henüz yapılmadığı bir dönemde incelenen graffitilerin okunmasında maddi bir hata oluşmuş gibi görünmektedir. Çünkü ileriki yıllarda bu graffiti üzerinde gerekli temizlik ve sağlamlaştırma çalışmalarının yapılmasından sonra graffitinin özellikle son kısmındaki “*ἔτους σι*” ifadesi görülememektedir.

Tüm bunları göz önüne aldığımızda graffitiler için Bagnall tarafından yapılmış olan tarihlemenin doğru olmadığı görülmektedir²⁰⁸.

Sonuç olarak 178 depreminden sonra orta çıkan görüntüye göre bu depremin ardından Smyrna Agorası, olasılıkla kentin geri kalanı gibi, köklü bir değişim yaşamıştır. Batı Stoa, batısından geçen sokağı da içine alacak şekilde genişlemiş ve üç nefli bir yapı haline gelmiştir. Aynı zamanda bodrum katına eklenen kemerler sayesinde yapı yükseltilebilmiş ve bodrum kat üstünde üç katlı bir hale gelmiştir.

²⁰⁶ Bagnall, s. 22

²⁰⁷ Akın Ersoy ve Mehmet Önder, **Antik Smyrna. Seçilmiş Eserler ve Sikkeler, 2007-2009**, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir, 2011, ss. 22-95

²⁰⁸ Söz konusu graffitinin de dahil olduğu bazilikaya ait bir grup graffito Roger S. Bagnall ve Cumhuriyet Tanrıver tarafından yayına hazırlanmaktadır. Ön hazırlık aşamasında olan çalışmanın ilk sonuçları bu tezde tarihleme ile ilgili varılan sonuçlarla paralellik göstermektedir. Yapılan bu ön çalışmada “*ἔτους σι*” ifadesi için Aktium Erası'nın kullanılması gündeme gelmiştir.

Batı Stoa'nın hemen batısında bulunan bouleuterion yıkılmış ve oturma sıraları olasılıkla bazilikanın yeniden yapımında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Bulunduğu yerin kuzeyine taşınarak yeniden inşa edilen bouleuterionun eski yerine Mozaikli Salon yapılmıştır. Yaklaşık 1000m² lik alanı kaplayan bu dev yapı bouleuterionun ön avlusu vazifesini görmüştür.

Bazilikada da aynı köklü değişiklikler görülür; bodrum katına eklenen kemerli altyapı sayesinde yükseltilebilen yapının orta nefi üç kat ve yan nefleri iki kat yüksekliğine çıkarılmıştır. Bodrum katta kuzey cepheye eklenen mekanlar ile Kuzey Cadde ve alanla ilişkisi yeniden tanımlanan yapı, birbirinden bağımsız her iki seviyesi ile hem agora avlu alanına hem de Kuzey Caddeye hizmet eden bir yapı haline gelmiştir.

3.3.4.1. 3A Evresi

Yapıda görülen bir sonraki ara yapım evresi bodrum katın 2. Galerisinin üst yapısında kemerler arasında görülen taş blokların tuğla tonozlarla değiştirilmesidir. Bu alanda görülen taş bloklar indirilerek yerlerine oldukça basık tuğla tonozlar yapılmıştır (levha 16b). Bodrum katın üst yapısında yapılan bu değişikliğin yansımaları yapının birinci katının zemininde de görmek mümkündür. Bazilikanın batı yönüne doğru olan alanda 2. Galerinin hemen yanında olan mermer zemin kaplama levhaları bu değişiklik yapıldığından dolayı yenilenmiştir. Şu anda bu alanda yer yer görülen ikinci evre mermer kaplama levhası izleri bu döneme ait olmalıdır (levha 69a). Yapıdaki bu değişikliğin neden sadece 2. Galeride ya da ne zaman yapıldığı ile ilgili herhangi bir veri ele geçmemiştir. Anadolu'da benzer tuğla tonozların benzer örnekleri ²⁰⁹ 2. yy'ın son çeyreği ve daha sonra tarihlendirilmektedir. Smyrna Agora Bazilikasındaki tuğla tonozların da 3.-4. yy içlerine tarihlenebileceği düşünülebilir.

²⁰⁹ Tuğla tonozlar ile ilgili daha geniş teknik ve köken bilgisi ve Anadolu'daki erken örnekleri için bkz. Lynne C. Lancaster, "Early Examples of So-Called Pitched Brick Barrel Vaulting in Roman Greece and Asia Minor: A Question of Origin and Intention" (Ed. Martin Bachmann), **Bautechnik im antiken und vorantiken Kleinasien, Byzas 9**, Ege Yayınları İstanbul, 2009, ss. 371-391

3.3.4.2. 3B Evresi

Bazilikada görülen bir sonraki değişiklik 550 yıllarında meydana gelmiş olan depremden sonra yapılmış olmalıdır²¹⁰. Alanda yapılan kazılarda ele geçmiş olan bir heykel kaidesi üzerinde bulunan bir yazıtta (levha 69b) bu depremden sonra kente yaptığı yardımlardan dolayı Yargıç *Damokharis*'e teşekkür edilmektedir;

“Ey maharette (ustalıkta) ünlü yargıç Damokharis!

Bu başarı da sana ait;

*Bir depremin öldürücü felaketlerinden sonra çok gayretli bir çalışmayla Smyrna'yı tekrar bir şehir haline getirmeyi de başardın.”*²¹¹

Bu depremin bazilikadaki yansıması yine yapının bodrum katında görülebilmektedir. Bodrum katta her iki kemer ayağından biri, birinci katın orta nefinin altında bulunan sütunları destekleyen kemer ayakları, bu tarihte üç yandan çevrilerek desteklenmiştir. Üst yapıya kadar yükseltilmiş olan bu desteklerin içinde çeşitli devşirme malzemeler görülebilmektedir (levha 70a-b).

Bazilikanın kullanımın evrelerinin sonuna doğru gelindiğinde yapıda tekrar köklü değişiklikler yapılmış gibi görülmektedir. Yapının *stylobat*ında devşirme malzeme olarak kullanılmış olan (levha 70c) ve orijinal yerinde, orta nef sütunlarının yanında, kemer ayağı olarak kullanılmış olan bu blokların ne zaman ya da neden buraya geldiği konusunda hiçbir veri yoktur. Eğer bu parça orta neften tamirat haricinde bir nedenden dolayı sökülümüşse o zaman yapının orta nefinin üç katlı seviyesinin son evresinde korunmamış olduğunu söyleyebiliriz²¹².

Bazilika'da ele geçen küçük buluntuların en geç örnekleri 6. yy sonu ile 7. yy başına tarihlenmektedir; yapının bu tarihlerden sonra terk edilmiş olduğu görülmektedir. Bazilikaya ait bu son kullanım evresi tarihi alanın geri kalanındaki yapıların son kullanım evreleri ile de örtüşmektedir. Smyrna Agorası 7. yy'dan itibaren terk edilmiş ve alan mezarlık olarak kullanıldığı başlanmıştır. Agora avlu

²¹⁰ Burak Yolaçan ve Gözde Şakar, “İzmir ve Deprem” **İzmir Tarih ve Toplum**, 2, Şenocak Yayınları, İzmir, Eylül-Ekim-Kasım 2008, s. 74

²¹¹ Doç. Dr. Cumhuriyet Tanrıver çevirisiyle

²¹² Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, s. 318

alanı Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde boyunca da mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. Agora ve çevresinde 7.yy'dan başlayarak 11.yy'a kadar bir *hiatus* görülmektedir. 11.yy'dan itibaren ise özellikle 13.yy'a kadar yoğun kullanım olduğu ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır²¹³.

²¹³ Ersoy, Önder, s. 12

3.4. MİMARİ DEKORASYON

3.4.1. Güney Cephe 1. Kat Kompozit Başlıkları

a. Kompozit Başlık 1

Kazılarda bazilikada ele geçmiş ve Naumann ve Kantar tarafından bazilikaya ait oldukları öne sürülen kompozit başlıkların ilkinin (levha 37c-d) *kalathos* kısmı iki sıra *akanthus* yaprağı ile süslenmiştir. Başlık üstünde yoğun matkap kullanımı görülmektedir ve *akanthus* yaprakları oldukça belirgin işlenmiştir. *Akanthus* yaprakları arasından yükselen *kalyx* görülebilmektedir ancak *heliks* okunamamaktadır. Oldukça iyi işlenmiş olan volütlerin arasında inci dizisi ve ok ve yumurta sırası görülmektedir ve bu bölüm de oldukça derin işlenmiş. *Abakus* tek silme ile işlenmiştir, *abakus* çiçeği, kırık da olsa, seçilebilmektedir.

Bu başlık Ephesos Vedium Gymnasium’unda kullanılan ve 2. yy’ın üçüncü çeyreğine tarihlenen başlıklar (levha 71a) ile benzer özellikler gösterir²¹⁴.

b. Kompozit Başlık 2

2 nolu Kompozit başlık 1 nolu kompozit başlığa oldukça benzer bir başlıktır (levha 71b). Diğerinden biraz daha kısa olan bu başlık bir köşe başlığı olarak işlenmiştir. Naumann ve Kantar tarafından Mozaikli Salon’a ait olduğu söylenen bu başlık²¹⁵ 1 nolu başlık ile birçok açıdan benzerdir ancak ok ve yumurta sırasının biraz inceltilmiş ve yumurtaların alt kısımlarının sivri yapılmış olması²¹⁶ ve volütlerin farklı işlenmesi ile ayrılır.

Bu başlığa benzer bir örnek Aphrodisias A Bazilikasından 2. yy’ın ortalarına tarihlenen²¹⁷ başlıktır²¹⁸ (levha 71c).

²¹⁴ Laurence Cavalier, “Chapiteux de la basilique civile de Smyrne: une “ecole” smyrniote?”, **Basiliques et agoras de Grèce et d’Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri), Ausonius, Bordeaux, 2012, (Chapiteux), s. 154

²¹⁵ Naumann ve Kantar, Smyrna, levha 28c

²¹⁶ Vedat İdil, "Anadolu’da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anatolia** (Anadolu) 20, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976-77 (1984), s. 20

²¹⁷ Wolf-Dieter Heilmeyer, **Korinthische Normalkapitelle, Studien zur Geschichte der römischen Architekturdekoration**, Heidelberg, Kerle, 1970, s. 98

²¹⁸ Cavalier, Chapiteux, s. 154

Bir diğ er örnek ise Ephesos Liman Hamamında ele geçmiş olan kompozit başlıktır (levha 71d). Hadrianus dönemine tarihlenen bu başlık nedeniyle Naumann bu başlığın tarihlemesini de aynı döneme yapmaktadır²¹⁹.

Naumann ve Kantar'ın Mozaikli Salon'a ait olduğunu söylediği bu başlık Bazilikaya da ait olabilir; bazilika'da Hadrianus döneminde bir yapı evresi olduğu bilinmekte ancak başlığın nereden geldiğinden emin olmak mümkün değildir. Naumann'a göre bu başlık daha sonraki kompozit başlıkların örnek aldığı ve taklit edilen bir başlıktır, hatta bazı yapı elemanları devşirme malzeme olarak yeni yapıda da kullanılmıştır²²⁰.

3.4.2. Güney Cephe 2. Kat Korinth Başlıkları

a. Korinth başlığı 1

Korinth başlıklarından ilkinin (levha 44b) *abakusu* bezemesiz tek silme ile geçilmiştir. İki sıra *akanthus* yaprağı görülür. Üst sıra *akanthus* yapraklarının kökleri alt sıra *akanthus* yapraklarının orta seviyesinden yükselmektedir. Alt sıra *akanthus* yapraklarının alt uçları belli belirsiz birbirine değmektedir. *Akanthus* yaprakları damarlı ve belirgin olarak işlenmiştir, yaprak uçları testere ağzı biçimli sivri hatlara sahiptir. *Kauliculus* yaprakları yüksek kabartma olarak ince işçilikle işlenmiştir ve *kauliculus* volütlerin altına doğru uzanmıştır. *Kauliculus* sapı belli belirsiz görülebilmektedir. *Kauliculus* yapraklarının arasından çıkan *heliks* ve vol tler sütün başlığının hemen hemen tüm yüzeyini kaplayan *akanthus* yaprakları ile *abakus* arasında sıkışmış izlenimi vermektedir. Vol tler köşelerde *abakusu* destekler biçimde işlenmiş, düzgün ve belirgin spiraller oluşturmuştur.

Alt sıra *akanthus* yapraklarının alt uçlarının birbirine değiyor olması²²¹ ve üst sıra *akanthus* yapraklarının alt sıra *akanthus* yapraklarının ortasından yükseliyor olması nedeniyle başlık bu bezeme stilinden dolayı kesin bir tarih verilemese bile M.S. 2. yy'ın ortalarından sonraya tarihlenmelidir.

²¹⁹ Cavalier, Chapiteux, s. 154

²²⁰ Naumann ve Kantar, Smyrna, s. 111

²²¹ Cavalier, Chapiteux, s. 159

b. Korinth Başlığı 2

İkinci Korinth başlığının (levha 72a) *akanthus* yaprakları başlık yüzeyinden çok ayrılmamıştır. Üst sıra *akanthus* yaprakları, 1 nolu Korinth başlığına göre, daha stilize olarak işlenmiştir. *Kalathos* dudağı görünür durumda işlenmiştir. *Kauliculus* sapı ise belirgin olarak işlenmemiştir. Volütler tahrip olduğundan okunamamaktadır. Sütun başlığının yüzeyi ise net görülebilmektedir. Üst sıra *akanthus* yapraklarının sapları alt sıra *akanthus* yapraklarının üst seviyelerinden çıkmaktadır.

Başlık bu stilistik özellikleri ile 2. yy'ın ortalarına belki de hemen öncesine 130-140 civarına²²² tarihlenmelidir.

Başlığın benzer bir örneği Ephesos Liman *Gymnasiumu*'nda ele geçmiş ve Hadrianus dönemine tarihlenen²²³ bir başlıktır (levha 72b).

c. Korinth Başlığı 3

Korinth başlıklarının üçüncüsünde (levha 72c) alt ve üst sıra *akanthus* yaprakları ve *kalyx* sütun başlığının tüm gövdesini kaplar.

Alt sıra *akanthus* yapraklarının sivriltilmiş uçları birbirine değer ve ortalarında eşkenar dörtgenler oluşturur. *Akanthus* yaprakları başlık gövdesinden ayrılmışlardır bunun sonucunda da daha plastik bir görünüm ortaya çıkmıştır. Üst sıra *akanthus* yapraklarının sapları, alt sıra *akanthus* yapraklarının hemen üstünden başlar ve neredeyse görünmeyecek kadar kaybolmuştur. Calyx sapları kaybolmuştur. Volüt ve helyksler *kalyx* ve abakus arasında sıkışarak daha şematik bir görüntü kazanmıştır, volüt spiralleri ise belirsizleşmiştir. *Kalathos* görülmemektedir. Üst sıra *akanthus* yaprakları sütun gövdesinden daha çok ayrılmış, uçları kıvrılarak yarım spiraller oluşturmuştur.

Başlığın stilistik özellikleri 150 yıllarından sonra görülen özelliklerdir bu nedenle de kesin bir tarih verilemese bile 150 yıllarından sonraki bir tarihten

²²² Cavalier, Chapiteux, s. 159

²²³ Cavalier, Chapiteux, s. 159, dipnot 34

olmalıdır. 1 nolu Korinth başlığı ile birlikte 180 yıllarına tarihlenmesinde²²⁴ bir sakınca yoktur²²⁵.

3.4.3. Güney Cephe 1. Kat/Propylon Ionik Başlıkları

Bazilika kazılarında iki farklı tipte Ionik başlık ele geçmiştir. Bunlardan biri olasılıkla orta nefin yarım sütunlarının yan neflere bakan yüzlerine yerleştirilmiş olan yarım sütun başlıklarıdır (levha 52a-b, 72d).

Bu başlıkların volütleri arası ok ve yumurta sırası ile süslenmiştir. Bilezik bölümlerinde ise sarmaşık, çiçek gibi bitkisel bezemeler görülür.

İkinci tip ise yarım başlıklardan değil tam başlıklardan oluşur. Agora'da toplam dört adet bulunan bu başlıklardan (levha 73) bir tanesi kalp şeklinde bir köşe başlığıdır (levha 73g-h). Bu gruba dahil olabilecek bir başka başlık da şu an İzmir Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır (levha 74a).

Naumann ve Kantar'a göre Bazilikanın Güney Cephesinin birinci katında Kompozit başlıklar kullanılmıştır. Bu durumda Ionik başlıkları aynı cephe içinde değerlendirmek mümkün değildir ancak bazilikadaki kazılarda ele geçmiş olan bu başlıklar belki yapının erken bir evresine belki de güney cephedeki *propylon*'a ait olabilirler. Başlıkların ok ve yumurta sıraları ile volütleri kompozit başlıklarla paralellik gösterir. Bu Ionik başlıkların iyi korunmuş olmalarından dolayı yapının iç mekanında kullanılmış oldukları da öne sürülmüştür²²⁶.

Ionik başlıklarda görülen bezeme tipi Anadolu'da sık görülmez; benzer örnekler Aizanoi'daki C Tiyatrosundan (levha 74b) ve Ephesos'dan ele geçmiştir²²⁷ ve 2. yy'a tarihlenir. Latran koleksiyonundan bir örnek ise (levha 74c) Antoninler dönemine tarihlenir²²⁸.

Cavalier'e göre Smyrna buluntusu Ionik başlıkların hepsi birbiriyle çağdaş değildir; ona göre en erken örnek olması gereken Ionik başlık 3 (levha 73e-f)

²²⁴ Naumann ve Kantar, Smyrna, ss. 108-110

²²⁵ Cavalier, Chapiteux, s. 160

²²⁶ Cavalier, Chapiteux, s. 160

²²⁷ Cavalier, Chapiteux, s. 160

²²⁸ Heilmeyer, ss. 168-171

Antoninler dönemi başına tarihlenebilir. Ionik başlık 2 ise (levha c-d) 2. yy'ın sonu ile 3. yy'ın başına tarihlenmelidir²²⁹.

3.4.5. Orta Nefe Ait Korintizan Başlıklar

Korintizan başlıklar içinde ilk grup olan orta nefin yarım sütunları üzerinde bulunan başlıklardır²³⁰. Korintizan başlık 1'in alt bölümünde *akanthus* yaprakları ve aralarından görülen Ion kymationu ve köşelerde bulunan volütlerin bir kısmı korunmuştur (levha 75a-b-c-d-e).

Kazılarda bu başlıkların bezeme özelliğini takip ettiren bir friz de (levha 75f) ele geçmiştir. Başlığı takip eder biçimde hemen yanına gelen bu frizler Ion kymationu ve *akanthus* yaprakları ile süslüdür ve başlıklar ile aynı stilde işlenmiştir.

Korintizan başlıklar içinde bir diğer grup orta nefin kemerlerini taşıyan ayakların (levha 52c-d) üstüne gelecek olan plaster başlıklarıdır (levha 53a-b). Alt kısmında Ion kymationu görülen bu başlıklar *akanthus* yaprakları ile bezenmiştir. *Abakus*larında lesbos kymationu görülür. Köşelerde volütlerin görüldüğü bu plaster başlıklar matkapla yapılmış olan bezemeleri ve özenli bir işçiliğe sahiptir. *Akanthus* yapraklarının ince işçilikle ve 1 yy'da ortaya çıkan ancak Antoninler döneminde popüler hale gelen *feingezahnter Akanthus*²³¹ tipi yapılmış olması bu başlıkların ayırd edici özellikleridir²³². Başlıkları tek başına stilistik olarak tarihlemek pek mümkün olmamakla birlikte yapı evreleri göz önüne alındığında 180 yıllarına tarihlenmelerinde bir sıkıntı yoktur.

Orta nefin ikinci katına ait olduğu düşünülen bir başka grup olan Korintizan başlık daha (levha 44a, 77a-b) bazilika kazılarında el geçmiştir. İkinci katın üst kısımları altıgen olan sütunlarına uygun şekilde sütunların yan neflere bakan bölümleri köşeli, orta nefe bakan bölümleri ise yarım daire olarak işlenmiştir.

Başlıkların üzerinde iki sıra *akanthus* yaprağı, üst köşelerde de hafif çıkıntılı volütler işlenmiştir. *Akabus* tek silme ile geçilmiştir. *Akanthus* yapraklarının işlenişi

²²⁹ Cavalier, Chapiteux, s. 160

²³⁰ Bu başlıktan son dönem kazılarına kadar tek bir örnek ele geçmiştir. Ancak son dönem kazılarında 2 adet daha bulunmuş ve böylece şu anda toplam dört adet başlık bulunmaktadır.

²³¹ J. Rohmann, "Einige Bemerkungen zum Ursprung des 'fein-gezahnten Akanthus'" *IstMitt*, 45, Tübingen, 1995, ss. 109-121; Joachim Kramer, *Korinthische Pilasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel*, Tübingen, 1994, ss.24-57

²³² Cavalier, Chapiteux, s. 155

bazilikanın 2.yy'ın ortası sonrasına tarihlenen diğer başlıkları ile benzerlik gösterir ve ayrıca başlığın alt kısmında *akanthus* yapraklarının uçlarının birbirine değiyor olması da (levha 77b) başlıkların 2. yy'ın ortasından sonraki bir evreye tarihlenmesi gerektiğini gösterir.

Özellikle orta nefe ait bu yarım sütun başlıkları Aphrodisias Okulu örneklerine benzerlik göstermektedir²³³. Ancak bu üretimlerin yerel taklitler mi yoksa Aphrodisias'lı ustaların belki de Smyrna'daki hızlı onarım yüzünden yaptıkları üretimler mi olduklarını belirlemek çok zordur.

²³³ Cavalier, Chapiteux, s. 163

3.5. İŞLEV

Bazilikalar, Roma Döneminde çok amaçlı kullanılmış olan sosyal yapılardır; bankacılık işlemlerinin yapıldığı, mahkemelerin ²³⁴ görüşüldüğü bu yapılar Vitruvius'a göre ²³⁵ aynı zamanda iş adamlarının da bir araya geldiği ve çeşitli işlerini görüştüğü yapılardır. Adli işlevi ve tüccarlara sağladığı buluşma mekanı işlevi dışında Bazilika yapıları aynı zamanda çeşitli memurların ofislerinin bulunduğu ve kimi arşivlerin korunduğu yapılar olarak da kullanılmış olmalıdır. Smyrna Agora Bazilikasının batı ucundaki platformun her iki yanında bulunması muhtemel odalar yapının adli işlevi ile ilgili depolama amacıyla kullanılmış olabilir.

Bazilikanın bodrum katlarında 3. Galeri haricinde herhangi bir şekilde kalıcı bölmelerin olmayışı, odaların çok kısıtlı sayıda oluşu bu alanın depolama ya da ofis tarzı kullanımdan çok öncelikli olarak alandaki seviyeyi düzenlemek ve bazilikaya temel oluşturmak amacıyla kullanıldığını ve ikincil olarak da herkese açık bir alan olarak değerlendirildiği izlenimini oluşturmaktadır. Bodrum katlarının tüccarların mallarını depoladığı bir alan olarak kullanıldığı düşünülse bile bu depolama alanları, kalıcı bölmelerin yokluğunda, en azından ahşap paravanlar ile oluşturulmuş olmalıdır. Bu da yapının bodrum katlarındaki depolamaların uzun süreli olmadığını göstermektedir. Bunun yanında bazilika içindeki bu geçici mekanlarda çeşitli memurların bulunduğunu, buraların geçici ofisler olarak kayıt, vergi vb işler için bu alanı kullandığını da söylemek mümkün olabilir. Ancak bodrum katta depolama yapılmasına uygun bir bölümlenme yapıldığına dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. İzlerin günümüze ulaşmadığını ya da gözden kaçırıldığını kabul etmemiz halinde dahi bazilikanın bodrum katlarının depolama alanı olarak kullanılmaya uygun olmadığını göz önüne almak gerekmektedir. Bodrum katta 2. ve 3. galeri arasındaki kapıların darlığı, avlu alanından bodrum katlara geçişin dolaylı olarak yapıların içinden yapılabilmesi ve bazilikanın Kuzey Cadde ile arasında bulunan kod

²³⁴ Jean-Michel David. "Le tribunal dans la basilique : évolution fonctionnelle et symbolique de la République à l'Empire", *Architecture et société. De l'archaïsme grec à la fin de la République. Actes du Colloque international organisé par le Centre national de la recherche scientifique et l'École française de Rome (Rome 2-4 décembre 1980)* École Française de Rome, Rome ,1983, ss. 219-241

²³⁵ Vitruvius, V, I, 4

farkından dolayı yapıya geçişin merdivenle yapılıyor olması olası bir depolama işlevini verimsiz ve zahmetli bir iş kılacaktır.

Yapının 178 depremi sonrası inşa evresine ait olan kuzeydoğu ve kuzeybatı uçtaki toplam 10 mekan ise yapının en azından bu tarihten itibaren bir takım ticari fonksiyonlar kazandığını, kentin bu bölgesinde bazilikanın kuzeyindeki bir alana hizmet eden bazı ticari işletmeleri barındırdığını göstermektedir. Sayıca az olan bu mekanlar yapının kuzey kanadında konumlanmıştır ve agora'nın sadece kuzeyindeki alana hizmet etmektedir. Bu mekanların 8 tanesinin bazilika ile hiçbir ilişkisi yoktur; bu mekanlara giriş çıkışlar sadece Kuzey Caddeden yapılabilmektedir. Bu mekanlarla bazilika arasında geçişin yapılmasını sağlayacak kapıların olmaması bu mekanların bazilika'nın geri kalanından tamamen ayrı bir planlama ve işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Yapının 3. galerisinde görülen mekanların işlevi şu an için tam olarak anlaşılamamıştır. Burada bulunan toplam 63 adet mekan 3. Galeriye oldukça daraltmaktadır; 3. galerinin genişliği 110cm ile 140cm arasında değişmektedir. Bunun yanında oldukça dar kapılara sahip bu mekanların depolama amaçlı olmadığını görülmektedir. Mekanların içinde ele geçen buluntular bu mekanların işlevi için bazı ipuçları sunmaktadır; buluntular arasında en kalabalık grup maşrapalar, kandiller ve *terra sigillata*lardır. Toplam 984 parça buluntunun ele geçtiği²³⁶ mekanların dükkan, atölye ya da büro amaçlı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ele geçmiş olan kandillerin kullanılmış olması bu mekanın belki de bir büro olabileceğini gösterirken, 13 nolu mekanda ele geçmiş olan çok sayıda kemik obje bu mekanın ise bir atölye ya da dükkan olarak kullanıldığını düşündürmektedir²³⁷.

Bazilikanın bodrum katının en kuzeyinde bulunan 4. Galerisinin yapısı ve süslemesi bu alanın bazilikanın geri kalan kısmından farklı bir işleve sahip olduğunu düşündürmektedir. Her iki yanında bulunan mekanlar ve yapıya girişi sağlayan Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Kapılarının konumu ile kendi içine kapalı bir alan oluşturan 4. Galeri, bazilikanın geri kalanından ayrı bir işlevde Agora'nın kuzeyindeki yol ve alanla ilişkili bir şekilde ve kendi içinde özel bir işleve sahip olarak hizmet etmek üzere planlanmış gibi görünmektedir. 4. Galerinin işlevi ile ilgili

²³⁶ Ersoy ve diğerleri, 3. Galeri, s. 112

²³⁷ Ersoy ve diğerleri, 3. Galeri, s. 113

ele geçmiş herhangi bir buluntu yoktur ancak alanın süslemesi ve planı göz önüne alındığında burasının bir çeşit kabul ya da ziyafet salonu olarak kullanıldığı düşünülebilir. Kuşkusuz ki Smyrna antik kentinin devlet agorasında bu tarz mekanlara ihtiyaç vardır ve şu ana kadar bu tarz mekanların ele geçmemiş olması belki de bu mekanların en azından bir kısmının, bazilikanın bodrumu gibi diğer yapılar içinde konumlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, 4. galeriden, mekanın kullanımı ile ilgili ipucu verebilecek yeterince buluntu ele geçmemiş olmasından dolayı bu mekanın işlevi ile ilgili fikirlerin şimdilik sadece öneri olarak kalmasına neden olmaktadır.

Bazilika'nın kuzeyinde Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Kapıları arası mesafe 80 metre kadardır (levha 25). Önünden Kuzey Cadde'nin geçtiği bu alanda bu kadar uzun bir sağır duvar olmayacağı, bunun yerine 4. Galeri'ye geçişi sağlayacak bir kapı yapılmış olduğu düşünülmektedir. Belki de yapının güney cephesindeki giriş kadar görkemli olmayan bu kapıyı tespit etmek için 2008 yılında bu alanda kısıtlı bir kazı çalışması yapılmıştır. Ancak bu kazılar sonucunda yapının en çok tahrip olmuş bölümü olan kuzey kısmının orta alanında yer aldığı düşünülen bu kapı hakkında net bir bilgi elde edilememiştir. Alt seviyelerde, avlu alanından gelip kuzey alana uzanan, güney-kuzey yönlü bir kanalizasyonun yapının orta bölümünde bulunduğu görülmüştür²³⁸. Ayrıca bu alanda, bazilika kuzey duvarının temelleri olduğu anlaşılan blokların önünde payanda ya da sütunlar için temel olabilecek bazı kalıntılar bulunmuştur (Levha 51). Şimdiye kadar kısıtlı bir alanda yapılabilen çalışmalar bu alanın karakterini anlamak için yeterli olmamıştır. İleride yapılacak yeni çalışmalarla bu sorunun aşılacağı ve kuzey yönde yapının nasıl bir plan ve tasarıma sahip olduğunun anlaşılabileceği umulmaktadır.

Bazilikanın, bodrum kata sahip ve avluya teras duvarları ile ilişkilendirilmiş olan güney yönünün aksine arazinin eğiminden dolayı toprak üstünde bulunan yapının kuzey duvarı, bazilikanın en çok yıkıma uğrayan bölümü görünümündedir. Yapının kuzey bölümü hakkında daha fazla bilgi edinmek şimdilik mümkün olmamıştır, ilerideki yıllarda kuzeydoğu kapı yakınlarında yapılacak modern yapıların yıkımı ve sondaj çalışmalarında daha fazla veriye ulaşılabileceği umulmaktadır.

²³⁸ Ersoy, 2008 yılı, s. 411

Laroche, bazilikanın ilk evrelerine ait olduğunu düşündüğü 3 nefli alışılmamış planını Batı Stoa'da ele geçmiş olan bir takım havuzlar ile de ilişkilendirmektedir. Ona göre Bazilikanın bodrum katlarında, bu erken evreden itibaren, spor ile ilgili bir yapılaşma görülmektedir. Bu yapılaşmanın izleri olarak Batı Stoa'nın bodrum katlarındaki küçük su havuzlarını ve Bazilika'nın bodrum kat teras duvarındaki tuğla eklemeler ve pişmiş toprak su borularını göstermektedir. Ona göre bunlar, yapının bodrum katında *gymnasion* ile ilişkili spor faaliyetleri yapılmasına dair kanıttır²³⁹. Ancak bu tuğla duvarlar ve su iletim sistemleri yapının oldukça geç bir evresine aittir ve görüldüğü kadarıyla avluda belli bir dönem yükselmiş olan su seviyesini kontrol etmek amaçlıdır. Bazilikanın bodrum katlarında sportif faaliyetler ve yapının *gymnasion* olarak kullanımı ile ilişkilendirilebilecek başkaca herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.

Bazilikanın işlevi ve genel formu ile ilgili bir çalışma da yapılmıştır²⁴⁰. Bu kısa raporda Smyrna Agorası ve Philippi Agorası karşılaştırılmıştır. Her iki yapı kompleksinin benzerlik ve farklılıklarının sıralandığı rapor herhangi bir sonuca varmadan sonlanmaktadır ancak bodrum katın alanın seviyesini düzenlemek için kullanılmış olabileceği söylenmiştir.

Görülen o ki bazilika işlevsel olarak 9 ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar; bodrum kat 1. ve 2. Galeri, 3. Galeri, 4. Galeri, Kuzey Mekanlar, Batı Galeri, çapraz tonozlar, 1. kat, tribunalis ve 2. kat olarak ayrılabilir.

1. ve 2. Galeri kendi içlerinde açık, yapının diğer bölümlerine ise nispeten kapalı durumdadır. Bu alanda ele geçen oturma sıraları ve neredeyse tüm duvarları kaplayan graffito bu iki galerinin kentliler tarafından serbestçe gezilebildiğini ve günlük kullanıma sahip alanlar olduklarını göstermektedir. Bu iki galeri bir anlamda Kuzey Cadde'nin bir anlamda da her ne kadar iki alan arasında ulaşım kısıtlı da olsa agora avlusunun uzantısı olarak tanımlanabilir.

3. Galerideki mekanlar bu alanın ticari ya da yönetsel bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir. Buradaki mekanların ne amaçla kullanıldığı tam olarak bilinmese de yapının geri kalanından ayrı, tek bir galeri olarak planlanmış 3. Galeri içindeki kesintisiz küçük mekanlar bu alanı yapının geri kalanından işlevsel ve yapısal olarak ayırır. 3. Galerinin hem Kuzeydoğu hem de Kuzeybatı Kapı

²³⁹ Taşlıalan ve Diğerleri, Campagne 2005, s. 314

²⁴⁰ Taşlıalan ve diğerleri, Campagne 2004, ss. 435-438

vasıtasıyla Kuzey Cadde ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünüldüğünde buradaki mekanların büro, atölye ya da dükkan olarak planlandığı ve 3. Galerinin de bir bütün olarak üstü kapalı bir çarşı mekanı olarak kullanıldığı düşünülebilir. Bu durumda 3. Galeri, agora avlu alanı ve bazilikanın üst katından tamamen ayrı bir anlayışla ve farklı bir işlev için planlanmış gibi görülmektedir; Kuzey Cadde'ye kolayca geçiş yapılan 3. Galeri agora ve bazilikanın geri kalanından kopuk bir görünümde ve Kuzey Cadde'nin kapalı bir uzantısı konumundadır.

4. Galeri de yapının geri kalanından ayrı planlanmıştır. Hem plan hem de süsleme açısından farklı olan bu alan bir çeşit kabul ya da ziyafet salonu olarak kullanılmış olabilir. 3. Galeri gibi 4. Galeri de Kuzey Cadde'ye nispeten kolay bir şekilde geçiş yapılabilen bir yapıdadır. Bazilikanın geri kalanından ve Agora avlu alanından kopuk olan bu mekanın her iki ucundaki kapılara eklenmiş, bazilikanın birinci katına çıkışı sağlayan merdivenlere ait olabilecek izler bulunmuştur ancak bu izler kesin bir fikir vermekten çok uzaktır ve gerçekten birer merdivene ait oldukları düşünülse bile yine de 4. Galeri ile bazilikanın birinci katı arasında direk bir ilişkiden çok sonradan eklenmiş geçiş koridorları gibi durmaktadırlar. Zaten bu merdivenler Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Kapılara eklenildiğinden 4. galeri ile olan ilişkileri de dolaylıdır.

Kuzey Mekanlar bazilikanın geri kalanı ve agora ile bağlantısı oldukça kopuk 10 adet mekandır. Bu mekanlar aynı zamanda yapının işlevsel anlamda en ayrı bölümüdür. Kuzey Cadde ve arkasında bulunan alana hizmet eden bu mekanlar olasılıkla ticari işletmeler tarafından atölye ya da dükkan kullanılmaktadır. Bu mekanların bazıları Geç Antik Çağ ve daha sonra Osmanlı ve hatta Cumhuriyet dönemine kadar kullanımda kalmıştır. Özellikle en batı ve doğu uçtaki mekanlar sürekli kullanımda kalmış, bir kısmı üstlerine inşa edilmiş olan evlerin bodrum katları olarak da kullanılmıştır.

Batı Galeri yapının en batısında kalan, kuzey-güney doğrultulu kemerli bir üst örtüye sahip mekandır. Bazilika'nın bodrum katları ve Kuzey Cadde arasındaki geçişi sağlayan galeri aynı zamanda Batı Stoa'nın bodrum katına da ulaşımı sağlar. Bu anlamda bir geçiş koridoru olarak kullanılan bu mekan, girişinin her iki yönünde bulunan heykel kaideleri ve profilli kemerler ile de kendi içinde vurgulanmıştır. Bu mekan aynı zamanda yapının *tribunalisi* için bir alt yapı oluşturmaktadır. Aralıklarla

yerleştirilmiş olan diğerlerinden daha yüksek olan kemerler ile *tribunalis* yükseltilmiş ve bazilikanın zemin katında vurgulanması sağlanmıştır.

Bazilikanın bodrum katında doğu ve batı yönlerde bulunan çapraz tonozlar olasılıkla her iki alanın genişletilmesi ve büyükçe alanlar elde edilmesi için yapılmışlardır. Bodrum katın geri kalanında görülen kemer sıraları çapraz tonozlar ile kesintiye uğramış ve kendine özgü olan bu çapraz tonozların bulunduğu alanlar oluşturulmuştur. Her iki yönde de oluşturulmuş bu salonların ne amaçla kullanıldığı bilinmese de 1. ve 2. Galeriden ayrı planlandıkları ve üstlerinde bir yük taşımadıkları görülmektedir. Bu iki çapraz tonoz mekanının ufak toplanma mekanları olarak kullanıldığı düşünülebilir.

Bazilikanın esas kullanım mekanı ise birinci kattır. Agora avlusundan ve her iki yönde bulunan stoalardan geçişin yapılabilirdiği bu geniş mekan yapıyı kullanan tüccar, banker, avukat, halktan kişiler gibi çok çeşitli bir kitleye hitap ediyor olmalıdır. Orta nefin genişliği ve yüksekliği ile vurgulanan mekan yapının ana mekanıdır. Birinci katın sütun sırasının tam orta noktasında yer alan propylon ile giriş vurgulansa da tüm avlu boyunca yapıya geçişi sağlayan kesintisiz sütun açıklıkları ile alana geçiş her noktadan yapılabilir. Sütunların üzerinde parapetlere ait olabilecek herhangi bir iz bulunmuyor olması bunu göstermektedir. Zaten agora avlusuna uzun kanadı ile bağlanan bazilikanın bu 150 metrelik cephesinin sağır duvar olarak planlanmış olması düşünülemez.

Bazilikanın birinci katında orta nefin batı ucunda bulunan *tribunalis* bazilikanın hem görsel hem de düşünsel anlamda odağı gibi görülmektedir. Yapının ana mekanı olan orta nefi batı yönde tamamen kaplayan *tribunalis* görsel odak noktası iken bazilika içindeki işleviyle de merkezde olmalıdır. Buradaki yükseltilmiş kürsü ve her iki yanındaki mekanlar olasılıkla yapıda görülen mahkemelerin yapıldığı alandır. Birinci katın seviyesinden yükseltilmiş bir şekilde konumlanmış olan *tribunalis* bu sayede alana hakim bir konumdadır, bu hakimiyet her iki yönde de algılanabilir; *tribunalis* üstünde bulunan kişiler birinci katın tamamını görebilmekte ve böylece alanın odak noktası ve hakimi olmaktadır, alanın geri kalanında olan kişilerin dikkati ise sürekli *tribunalise* çekilmekte ve böylece burası hem sürekli olarak görünürde kalmakta hem de ilgiyi sürekli olarak kendinde toplamaktadır.

Bazilikanın kuzey ve güney neflerinde bulunan 2. katlar yapıya fazladan alan kazandırmak için kullanılmıştır. Orta nef yönünde olasılıkla kapalı olan bu 2. katlar gezinti alanı olarak kullanılmış olmalıdır. Bu alanların aynı zamanda ilgi çeken ve kalabalık mahkemelerde seyir terası olarak kullanıldığı da antik kaynaklardan bilinmektedir. *Plinius, Romanus*'a yazdığı mektupta²⁴¹ *tribunalis*in önü çok kalabalık olduğu için bu balkonlarda birçok erkek ve kadının toplandığını ve mahkemeyi buradan izlediğini anlatılmaktadır.

Yapının güney yönündeki 2. kat aynı zamanda avlu tarafında seyir terası işlevi görmektedir. Agora'nın avlusunda ne gibi faaliyetlerin yapıldığı konusunda elde herhangi bir kesin veri olmasa da olası faaliyetler arasında çeşitli dinsel ritüeller, siyasi konuşmalar düşünülebilir.

Buna göre Smyrna Agora Bazilikası tek bir amaç için planlanmaktan öte kendi içinde farklı seviye ve mekanlarda birçok işlevi barındıran, çok amaçlı bir yapı görünümündedir. Smyrna kentinin merkezi olan agoranın odağında bulunan bazilika, agoranın bir parçası olarak tüm agoradan işlevsel anlamda parçalar almıştır ve bunların üstüne adli, ticari ve olasılıkla idari fonksiyonlar da ekleyerek belki de tüm kentin merkezi konumuna gelmiştir.

Tüm bu işlevsel kullanımının yanında yapı aynı zamanda bir prestij yapısıdır da. Bir anlamda kentte bulunan Romalı yönetimin gerekliliği olan yapı, içinde barındırdığı adli ve idari fonksiyonu ile bu ihtiyacı karşılamıştır ancak bunun da ötesinde böyle büyük ve anıtsal bir yapı hem boyutları hem de süsleme özellikleri ile kentin ihtişam kaynaklarından biri olmalıdır. Tüm Batı Anadolu kentlerinin ve de özellikle Smyrna, Ephesos ve Pergamon'un içinde bulunduğu çekişme ortamında Smyrna Agora Bazilikası vatandaşlarına hakkında övünülecek bir unsur daha kazandırmış olmalıdır. Bodrum katta bulunan ve olasılıkla bir Ephesos'lu vatandaşın da katıldığı bir graffiti²⁴² de bu çekişmeye örnektir. Bu graffitide büyük harflerle “*Asia'nın en büyüğüne*” yazmaktadır; Smyrna'da ele geçmiş olan bu graffiti Smyrna kentini övmek için kullanılmış olmalıdır ancak harflerin arasında daha küçük harflerle “*Ephesoslulara*” ibaresi eklenmiştir. Görünen o ki Smyrna'nın bu prestij yapısı diğer kentlerden gelen ziyaretçileri de kendisine çekmiş ve belki de kıskandırmıştır.

²⁴¹ Plinius, *Epistulae*, VI,33

²⁴² Bagnall, s. 19, fig. 7

SONUÇ

Smyrna Agorasının kuzey kanadını tamamen kaplayan Smyrna Agora Bazilikası (levha 79) 160 metreye 29 metre boyutları ile Batı Anadolu’da bilinen en büyük ve anıtsal yapılardan biridir. Kentin merkezi olan agoranın her anlamda odak noktasındaki yapı hem süsleme hem de plan özelliği ile agoradaki diğer yapılardan ayrılmış ve vurgulanmıştır.

Bazilika, Batı Anadolu’da görülen Asyatik Bazilika tipinin bir örneğidir. Batı Anadolu kentlerinde görülen bu tip, Roma bazilikasından gelişmiş olmasına rağmen Kıta Yunanistan ve İtalya’daki Bazilika örneklerinden farklıdır. Batı Anadolu’da daha önceden gelen bir stoa ve agora geleneği Roma Döneminde devam ettirilmiştir. Roma İmparatorluğunun siyasi olarak Batı Anadolu’da etkin olmasıyla birlikte idari işleyişin gerekliliği ve de kentlerin prestij gösterisi için kullandığı yapılar olarak ortaya çıkan bazilika yapıları Batı Anadolu’da daha önce bulunan Stoa yapıları temel alınarak oluşturulmuştur. Böylece Batı Anadolu’da yaygın olan geleneksel yapı formları ve anlayışı terk edilmeyerek mimari geleneğin devamlılığı sağlanmıştır.

Anadolulu mimariyi Romalı düşünce ile birleştiren Asyatik Bazilikalar hakkında eldeki veriler şimdilik çok azdır. Şu ana kadar kazılarda ele geçmiş olan bazilikaların azlığı, bu yapılarla ilgili yayınların kısıtlı olması, birçok kentte ele geçmiş olması muhtemel bazilikaların, planlarının oldukça benzer olmasından dolayı stoa olarak adlandırılmış ya da doğru tanımlanamamış olması olasılığı gibi sebeplerden Asyatik Bazilikalar ile ilgili verilerimiz oldukça kısıtlıdır ancak her geçen gün yeni çalışmaların yapılmakta ve Asyatik Bazilikalar üstündeki sis perdesi kalkmaktadır.

Smyrna Agora Bazilikası da bu Anadolulu geleneği devam ettirmektedir. Yapı, bir bodrum kat üstüne 3 kat olmak üzere toplam 4 katlıdır. Bodrum katı 4 galeriden oluşan yapının birinci katında orta nef geniş ve yüksek bırakılmış ve birinci kat 3 nefli olarak oluşturulmuştur. Birinci katın 3 nefli oluşu orta mekanın hem geniş hem de yüksek olarak tasarlanmasına imkan vermiş ve bunun sonucunda da yapıya stoalardan daha fazla ferahlık ve büyüklük hissi katmıştır.

Birinci katın batı ucunda yükseltilmiş bir podyum bulunmaktadır. *Tribunalis* adı verilen bu bölüm mahkemelerin yapıldığı, olasılıkla hakimlerin bulunduğu,

konuşmaların yapıldığı; yapının odak noktasında bulunan mekandır. Ön kısmında merdivenlerin bulunmadığı bu alana giriş her iki yandaki merdivenlerden yapılmaktadır. Aphrodisias, Cremna, Magnesia gibi diğer bazilikalarda da görülen bu platform yapının iç mekanındaki görsel ve işlevsel anlamda odak noktası konumundadır.

Yapı, alanda görülen eğim dolayısıyla bodrum katta kemerler ile desteklenen bir altyapı üzerine oturmaktadır. 1. ve 2. galeri arasında 2 sıra halinde 57şer kemer ayağı ile desteklenen yapının avluya bakan yüzünde 1. ve 2. katta 51 sütun (köşe sütunları dahil), yapının içinde orta nefi oluşturan sütun sıralarında ise 28er adet sütun bulunmaktadır. Orta nefin sütunlarının ön cepheye göre yarı yarıya azaltılıp bu şekilde tanımlanması yine diğer bazilikalarda da görülmektedir. Ephesos Bazilikasında da orta nefin sütun aralıkları geniş tutulmaya çalışılarak aynı görüntü oluşturulmak istenmiştir.

Avluya bakan cephede yapının ortasında çıkıntı yapmış olan 4 adet ekstra sütun ile bir *propylon* oluşturulmuştur. Asyatik Bazilikalar içinde sadece Smyrna Agora Bazilikası ve Hierapolis Stoa-Bazilikasında benzer bir *propylon* görülmektedir. Anadolu diğer bazilikalarda benzer *propylon*lar görülmemektedir.

Bazilikanın doğu köşesinde 2 adet ekstra sütun ile orta nef çevrilmiş ve kapalı bir alan algısı yaratılmış iken batı yönde bulunan *tribunalis* yüzünden bu 2 sütun bulunmamaktadır. Böylece bu yönde orta nefin devamında, *tribunalisi* de içine alan bir devamlılık sağlanmıştır. Doğu yönde bulunan sütunlar aynı zamanda fonksiyoneldir de; yapının doğu yönünde de dönen ikinci kat bu sütunlar olmadan yapılamaz. Batı yönde ise bu ikinci kat bulunmamaktadır. *Tribunalisin* bulunduğu batı yönde bu alanı kısıtlamamak için ikinci kat kullanılmamış olmalıdır.

Bodrum kat 4 ana galeriye ayrılmıştır. Bu 4 galerinin dışında yapının batı kanadı kendi içine kapalı bir özellik göstermektedir. Yapıya sonradan eklenmiş bu geçiş koridoru bazilikanın hem Kuzey Cadde hem de Batı Stoa ile ilişkisini sağlamaktadır ve aynı zamanda *tribunalise* altyapı oluşturmaktadır.

Yapının kuzey yüzünde doğu ve batı uçlarda 5er adet olmak üzere toplam 10 adet mekan oluşturulmuştur. Bu mekanların her bir yönde sadece birer tanesi dışında 3. ya da 4. Galeriyeye açılan kapıları yoktur. Yapının kuzeyindeki alana ve Kuzey Cadde'ye hizmet eden bu mekanların birer dükkan ya da atölye olarak

kullanıldıklarını düşünmek mümkündür. Bu mekanlar bazilikanın içinde işlevsel anlamda en aykırı mekanlardır.

Yapının bodrum katının 1. ve 2. Galerisinin doğu ve batı uçlarında, kuzey-güney doğrultulu uzanan ikişer adet çapraz tonozun oluşturduğu mekanlar bulunmaktadır. Bu tonozların yapılma amacı her iki yönde geniş birer mekan oluşturmak gibi görünmektedir ancak her iki tonozda da eklenen beşinci kolun neden eklendiğini anlamak mümkün değildir. İlk bakışta üzerinde büyük bir yük taşıyacağı için yapıldığı izlenimini veren bu tonozların yastık taşları kemer ayaklarından çıkan üzengilerin üstüne oturmaktadır; bu yüzden yük taşıma kapasiteleri oldukça kısıtlıdır. Bunun dışında çapraz tonozların desteklediği alan batı yönde, birinci katta bulunan *tribunalis*in hemen önüne gelmektedir. Yapının kullanımı için bu alanın boş bırakılması gerekliliği de yük taşıma teorisini boşa çıkarmaktadır; çünkü bu yönde tam da *tribunalis*in önünde büyük boyutlu bir eklenti kullanılmamış olmalıdır. Aynı şekilde doğu yönde de bu çapraz tonozun taşıdığı alan orta nefi doğu yönde çeviren sütunların hemen arkasıdır; bu alanda da ağırlık yapacak büyük boyutlu bir eklenti olması mümkün görünmemektedir.

Bodrum katta 1. ve 2. Galeri arasında kemer ayakları haricinde herhangi bir ayırım bulunmazken 2. ve 3. Galeri arasında bir duvar örülmüş ve iki galeri arasında geçiş toplam 18 adet kapı ile sağlanmıştır. Bu kapıların 9 tanesi sonradan örülerek kapatılmış ve duvara dahil edilmiştir.

Bodrum katın 3. Galerisi boyunca yan yana ve karşılıklı 63 adet mekan oluşturulmuştur. Oldukça küçük ve düzensiz olan bu mekanlar 3. Galeriyi oldukça daraltmış ve ortada sadece bir geçiş koridoru bırakmıştır. İşlevleri tam olarak bilinmeyen bu mekanların büro, dükkan ya da atölye olarak kullanılmış oldukları kabul edilmektedir. Oldukça dar bir koridorda bulunan bu mekanlar yine oldukça dar kapılara sahip olduklarından depolama amaçlı kullanımları mümkün görülmemektedir.

Yapının bodrum katının orta noktasında, 3. ve 4. Galerilerin merkezinde daha önceden bir kapı varken sonradan bu kapı kapatılmış ve iki galeri arasında geçiş kuzeydoğu ve kuzeybatı kapıları ile dolaylı olarak sağlanmıştır. Bu sayede yapının 4. Galerisi kendi içine kapalı bir hal almıştır. Alanın bu kapalı yapısı ve iki yönde bulunan sütunlu girişler ve de alanın duvarları ve zemininde görülen mermer

kaplama levhaları 4. Galerinin yapının geri kalanından ayrı planlandığını ya da daha sonradan planda yapılan değişiklikler ile ayrıldığını göstermektedir. Hem işlem hem de dekorasyon anlamında ayrı olan bu alanın ne amaçla kullanıldığını tahmin etmek kolay değildir. Yapının en çok zarar görmüş yeri olan 4. Galeri’de alanın doğasını açıklayacak buluntular da ele geçmemiştir. Bu yüzden 4. Galerinin kullanımı ile ilgili en azından şu an için sadece tahmin yürütmek mümkündür. Bazilikanın kuzeyindeki alana açılan galerinin, bazilikanın birinci katı ile ilişkisinin olmaması ve bodrum kattaki diğer alanlarla da oldukça kısıtlı bir ilişkisinin olması bu alanın yapının geri kalanından farklı bir işlevde olduğunu gösterir. Bazilikanın geri kalanından daha özenli bir süslemeye sahip ve kendi içinde 2 farklı seviye özelliği gösteren bu alanın bir tür toplantı, kabul ya da ziyafet salonu olarak kullanıldığını söylemek şimdilik mümkün olabilir ancak daha kesin konuşabilmek için bu alanın karakterini açıklayıcı verilere ulaşılması zorunludur.

Yapının birinci katında bulunan sütunların arasına yerleştirilmiş kemerler daha önce Roma bazilikalarında kullanılan bir özelliktir ve hatta Anadolu’da da örnekleri görülmektedir aynen Cremna bazilikasında hem bazilikanın batı yönündeki *eksedraya* geçiş kısmında hem de orta nefte sütunların arasında kullanıldığı gibi. Bunun yanında Ephesos bazilikasında doğu ve batı yönlerdeki salonlara geçiş kısmında ve Aphrodisias bazilikasının hem güney holüne geçişte hem de güney holünün batı duvarında ve Aspendos bazilikasında sütunların arasında ve üstünde yükselen kemerler kullanılmıştır. Bunun yanında bu sütun ile tonoz ve kemer birlikteliğinin taşıyıcı olarak kullanıldığı örnekler de yok değildir. Ephesos’taki Hadrianus Kapısı²⁴³ ve yine Attaleia’daki Hadrianus Kapısında²⁴⁴ sütunların arasındaki kemerlerin ve tonozların üstüne yerleştirilmiş sütunlar bulunmaktadır. Smyrna Agora Bazilikasında ise sütun ve kemer birlikteliği bir adım öteye götürülmüş ve sütunların arasındaki kemerler üst yapıyı destekleyici elemanlar olarak kullanılmıştır. Orta nef kemerlerinin üstünde sütun kullanılması biraz farklı da olsa Aphrodisias güney holünün batı duvarında görülmektedir. Burada yapının güney holünün batı yönünde birinci katta bulunan sütunlar arasında kemerler bulunmaktadır. ikinci katta ise sütunların arasına kemerler yerine 4 adet sütun yerleştirilmiştir ve böylece sütunlar kemerlerin üzerine oturtulmuştur.

²⁴³ Thomas, s. 42, fig. 29,

²⁴⁴ Thomas, s. 110, fig. 101

Orta nefte bulunan sütunların *intercolumniasını* geniş tutmak Hellenistik Dönemden itibaren görülen bir uygulamadır. Hellenistik Dönem stoalarında ahşap kullanılarak yapılan bu uygulama Ephesos Bazilikası'nda da bir Roma yapısına entegre edilmek istenmiştir. Ancak bazilika yapısının doğası gereği orta nefinin iki kat seviyesinde yapılarak yüksek tutulmak istenmesi yüzünden çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Yatay kemerler ve genişletilmiş sütun başlıkları ile aşılamayan bu sorunlar sonucunda da yapının orta nefine her iki sütun arasına daha sonraki bir tarihte ek bir sütun eklenmek zorunda kalınmış ve ikinci kat bu şekilde taşınabilmiştir.

Smyrna Agora Bazilikası'nın mimarı ya da mimarları Ephesos'ta yaşanmış olan bu tecrübeden ders almış gibi görünmektedirler; yapının birinci kat orta nef sütunlarının arasına kemerlerin eklenmesi ile hem sütun aralıkları geniş bırakılabilmiş hem de orta nefin yükseltilmesinden kaynaklanacak olası sorunların üstesinden gelinebilmiştir. İkinci katta kemerlerin desteklediği sütunların kullanılması ile sütun aralıkları daraltılabilmiş ve bu sayede yapının ikinci ve üçüncü katlarında taş üst yapı sorunsuz bir şekilde kullanılabilmıştır. Bu sayede yapının yan nefleri 2 kat yüksekliğinde iken orta nefi 3 kat yüksekliğe çıkarılabilmıştır. Yükseltilmiş bu orta nef yapının hem ışık alması için hem de görseelliğine katkıda bulunmak için kullanılmıştır.

Yapının içinde orta nefin yükseltilmesiyle yaratılan anıtsal yapı fikri yapının dışından da algılanabilmektedir. Bazilika yapısı, doğu ve batı yönünde bulunan stoalardan daha yüksek olan orta nefi ile farklılaştırılmış ve bazilikal bir kesite kavuşmuştur böylece yapı agora avlu alanında olan kişiler için alanın odağına yerleştirilmiştir.

Bazilika'nın avluya açılan güney cephesi, 3 adet *krepis* üzerinde yükselen, 50 *intercolumnia* ile kesintisiz bir sütun sırası ile yapılmıştır; sadece orta bölümde, girişi vurgulayan ve çıkıntılı bir şekilde konumlandırılmış olan *propylon* cepheye hareket kazandırmış ve tek düze bir görünümünden kurtarmıştır. Dört *intercolumnia* mesafede bulunan bir *intercoloumnia* genişliğindeki iki adet çıkıntı toplam dört sütun ile avlu alanına doğru taşmış ve yapının orta bölümünde anıtsal bir giriş sağlamıştır ancak yapının avluya açılan cephesinde sütunların arasında herhangi bir engel bulunmadığından tüm cepheden giriş yapılabilir. Bu durumda *propylon*

işlevsel olmaktan daha çok görsel bir öğedir. Her iki yönde bulunan çıkıntı yapmış bölümler ikinci kat seviyesinde olasılıkla küçük birer alınlık ile taçlandırılmıştır.

Birinci katta attik kaidelerin üzerinde yükselen, 2.60 m *intercoloumniaya* sahip yivli sütunlar ve kompozit ve/veya Ionik sütunların üzerinde yazıtlı bir arşitrav bulunmaktadır. Yapının Nemesis ve diğer tanrılara adandığını belirten bu yazıt olasılıkla *propylon*'un iki tarafına bölünmüştür. Bu arşitravin üzerinde henüz ele geçmemiş olan bir friz ve korniş bulunması gerekmektedir. Güney cephenin birinci kat yüksekliği *stylobattan* kornişin üstüne kadar 8,15 metre olarak öngörülmektedir.

Yapının ikinci katında olasılıkla yine attik kaideler üzerinde yükselen 2.60 m *intercoloumniaya* sahip ve aralarında olasılıkla alçak parapetlere sahip yivli sütunlar ve Korinth başlıkları bulunmaktadır. Çok katlı yapılarda görülen farklı katlardaki farklı düzenlerde yapılmış olan sütun başlıkları bazilikada da görülmektedir. Başlıkların üzerinde yükselen arşitrav ele geçmemiştir. Kazılarda ele geçmiş olan 38-40 cm yüksekliğindeki bir friz ve onun üzerinde de olasılıkla 40 cm yüksekliğinde bir korniş bulunmaktadır. Güney cephenin ikinci katının yüksekliği 5,53 metre olarak öngörülmektedir. Böylece yapının güney cephesinin toplam yüksekliği 13,68 metre olarak hesaplanmıştır.

Yapıya ait olası bir üçüncü kat/ışıklık 5 m kadar bir yükseklikte kabul edilip eklendiğinde toplam yapının agora avlusundan yüksekliği 18,68 olarak ortaya çıkmaktadır. Çatının eğimi 25° olarak kabul edildiğinde orta nefin merkezinden çatıya kadar yapının yüksekliği 22,09 m olarak ortaya çıkmaktadır. 4,40 m olan bodrum katı da eklendiğinde yapının kuzey cephesinden toplam yüksekliği 26,5 metreyi bulmaktadır.

Yapının orta nefini çevreleyen yarım sütunlar üzerlerinde oldukça fazla yük taşıyacağından oldukça güçlü yapılmışlardır. Aralarına yerleştirilen kemerler ile üst katların yükünü taşıyan bu sütunlar güney cephenin iki katı olacak şekilde 5,20 metre aralıklarla yerleştirilmiştir.

Orta nefin ikinci katında ise *intercoloumnia* 2,60 metreye düşürülmüştür. Bu sayede üçüncü kat yani ışıklığın ağırlığı taşınabilmiştir. İkinci katta birinci katın yarı ölçüsünde olan *intercoloumnia* sayesinde orta nef daha geniş ve ferah bir algıya sahip olmuş ve yapının iç mekan kurgusu bu sayede farklılaştırılabilmiştir.

Yapının orta nefi üzerinde yükselen üçüncü kat bir ışıklık olarak çalışmaktadır. Bu ışıklık özellikle yapının orta nefi ve kuzeyde bulunan neflerin aydınlatılması için önemlidir. Yapının kuzey cephesinde herhangi bir pencere açıklığının bulunup bulunmadığı konusunda elde herhangi bir veri bulunmamaktadır ancak kuzey cepheyi oluşturan duvarın, yapının kuzey alanının seviyesinin de avluya göre oldukça alçak olmasından dolayı, pencere açıklıkları ile zayıflatılmak istenmeyebileceği düşünülebilir.

Yapının kuzey yan nefinde duvarların arasında hem hareketlilik sağlaması için hem de olasılıkla buraya konacak heykeller için yuva olacak yarım daire nişler bulunmaktadır. Yerden 1,50 m yüksekliğinde başlayan ve yaklaşık 1,50 m çapındaki bu nişlerin ne kadar yükseldiği bilinmemektedir ancak en azından gerçek boyutlardaki heykellerin sığacağı ölçülerde olmalıdır.

Yapının çatısı ile ilgili elde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Hem ahşap elemanların korunmamış olması hem de ikinci katın ahşap elemanlar ile birlikte kullanılacak üst yapı elemanlarının ele geçmemiş olması çatı ile ilgili herhangi bir öneriyi mümkün kılmamaktadır ancak yapının orta nefi üstünde tam ortadan kırılacak bir beşik çatı, kuzey, güney ve olasılıkla doğu yönünde ise yapının dışına doğru eğimli birer sundurma çatı bulunduğu düşünülmektedir.

Yapıya ait tanımlanabilen toplam dört adet ana yapı evresi ve 3 adet onarım evresi okunabilmektedir. Hellenistik dönemde, kent yeni yerine taşınırken alanda planlanan ilk yapılardan biri olan bazilika olasılıkla ilk olarak 2 nefli bir stoa yapısı olarak planlanmıştı. Yapının bu evresine ait okunabilen plan elemanları batı ve güney yönde görülebilen duvarlardır. Yapının geri kalanından farklı ve daha iyi bir işçiliğe sahip bu duvarlar yapının diğer evrelerinde de sürekli olarak kullanılmıştır.

Yapının ikinci ana yapı evresi 2 nefli bir plandan 4 nefli bir plana çıkarılması evresidir. Bu evrede yapı kuzeye doğru genişletilmiş ve bu sayede bodrum kat 4 nefe ulaşmıştır. Bu evrede yapının birinci katının nasıl bir plana sahip olduğunu bilmek mümkün olmasa da çağdaş örneklerle bakarak orta nefi geniş bırakılmış 3 nefli bir plana sahip olduğu öne sürülebilir.

Yapının bir sonraki ana yapı evresi Batı Galerinin eklenmesidir. Bu sayede yapı batıya doğru genişlemiş ve yaklaşık 150 metrekare kadar ek bir alan kazanmıştır. Bu sayede yapının batı yönüne olasılıkla bir oda eklenmiştir. Bu evrede,

Ephesos stoa-bazilikası ve Ksanthos bazilikasında görülen, yapıların kısa uçlarına eklenmiş dikdörtgen mekanların bir benzerinin Smyrna Agora Bazilikasında da yapıldığı düşünülebilir.

Yapının bir sonraki ana yapım evresi kentte meydana gelen 178 depreminin hemen sonrasındadır. Bu depremin ardından bazilika, agoradaki ve olasılıkla kentteki diğer yapılar gibi köklü bir değişim geçirmiştir. Yapının bodrum katına eklenen kemerler sayesinde daha sağlam bir altyapıya kavuşturulan yapının yüksekliği arttırılmış ve bu sayede bodrum kat üzerinde yükselen üç katlı bir yapı haline dönüşmüştür. Bugün alanda görülebilen yapılaşma izlerinin ve mimari blokların büyük çoğunluğu yapının bu evresine aittir.

Yapıda değişik zamanlarda çeşitli onarım ve eklemeler de yapılmıştır. Bodrum katın 3. galerisine eklenen küçük mekanlar yapının bodrum katının karakteri üstünde en büyük değişimi sağlayacak değişikliklerdendir. Bu mekanların eklenmesi ile yapının bodrum katı bir geçiş alanı ya da kapalı bir mekandan kalabalık ve oldukça fazla trafiğe sahip işlek bir mekan konumuna bürünmüş olmalıdır; 63 adet bu mekan gün içinde birçok insanı yapının bodrum katına çekecektir.

Bazilikanın işlevi ile ilgili çok kesin bir veri ele geçmemiştir ancak benzer örneklerle bakarak yapının ne amaçla kullanılmış olabileceği tahmin edilebilir. Görünüşe göre bazilika yapısının bodrum katı ve birinci katı farklı işlevlere sahiptir. Birbirinden oldukça kopuk olan bu iki seviye arasında oldukça kısıtlı bir bağlantı bulunmaktadır. Yapının birinci katının, içinde bulunan *tribunalis* ile mahkemelerin yapıldığı ve adli işleve sahip bir alan olduğu söylenebilir ancak tüm birinci kat tek başına bu iş için ayrılmamış olmalıdır. Birinci katın batı yönünde konumlanmış *tribunalis* alanın bu yönüne hakimken birinci katın doğu yönünün diğer vatandaşların kullanımına ayrıldığı söylenebilir. Kentteki tüccarların, bankerlerin buluşma mekanı olması gereken yapı kentte büyük ölçekte yapılan ticaretin merkezlerinden biri olmalıdır. Bunun dışında bir prestij yapısı olarak da planlanan yapı kapalı bir gezinti mekanı olarak da kullanılmış olmalıdır.

Yapının bodrum katının kullanımı ile ilgili de elde fazla veri yoktur ancak 4. Galeride bulunan ve Kuzey cadde'ye hizmet eden mekanlar ve yine 3. Galeride bulunan ve Kuzey Cadde ile organik bağı olan küçük mekanlar ile bodrum katın bu bölümü Kuzey Cadde ve arkasındaki alana hizmet etmektedir. Agora avlu alanı ile

oldukça kısıtlı bir ilişkiye sahip bu alanların işlevi yapının birinci katı ile tamamen farklı görünmektedir. Yapının birinci katı agora avlu alanından gelecek vatandaşlara hizmet ederken 3. ve 4. galerilerdeki bu mekanlar Kuzey Cadde'ye ve farklı bir amaca yönelik olarak yapının gündelik ve ticari işlevini öne çıkarmaktadır. 3. Galeride bulunan küçük mekanların bir olası kullanımı da büro olarak planlanmış olmalarıdır. Gerçekten böyle bir kullanım varsa bodrum katlarında kentte bulunan çeşitli memurların bürolarına ev sahipliği yapan bazilika bu anlamda kentin idari anlamda merkezi konumunda bulunan yapı olacaktır.

Yapının bodrum katının 4. Galerisinin farklı ve özenli işçiliği bu alanın yapının geri kalanından farklı ve daha prestijli bir işleve sahip olduğunun kanıtı olabilir. Kendi içine kapalı ve mermer kaplı zemini ve duvarları ile oldukça süslü olan bu alan bir nevi kabul salonu hizmeti görmüş olabilir. Bu anlamda bu mekan agora alanının idari işlevinin bir devamı niteliğinde prestijli bir mekan olarak planlanmış olabilir.

Yapının içinde 1. ve 2. galeri de dahil olmak üzere herhangi bir mekanın bir depolama alanı olarak kullanıldığına dair izler bulunmamaktadır. Görünüşe göre yapının 1. ve 2. Galerisi sadece bir geçiş alanı ve kapalı mekanlar olarak kullanılmıştır. Vatandaşların serbestçe vakit geçirebildiği alanlar olarak ayrılan bu bölümlerde görülen *graffito* da bu düşüncüyü desteklemektedir. Vatandaşların birçok farklı konu üstüne yaptığı yazı ve çizimler bu mekanın yoğun bir trafiğe sahip olduğunu göstermektedir.

Yapının doğu ve batı yönünde bulunan çapraz tonozlar her iki noktada da büyükçe alanlar yaratmak için kullanılmış olmalıdır. Bu alanların ne için kullanıldığına dair herhangi bir veri olmamasına rağmen 1. ve 2. Galeriden farklı planlanmış olmaları toplanma alanları gibi farklı bir işleve sahip olduklarını düşündürmektedir.

Yapının Batı Galerisi hem bazilikanın hem de Batı Stoa'nın Kuzey Cadde ile ilişkisini sağlamak için bir geçiş koridoru olarak planlanmıştır. Bu alanın ikinci bir işlevi de hemen üstünde bulunan ve bazilikanın batı yönüne doğru genişlemesi ile konumlanmış olan *tribunalis* için altyapı oluşturmaktır. Yüksek kemerlerin konumlandığı galeri bu sayede önceleri yapının dışında bulunan bu alanı yapıya entegre etmiştir.

Bazilikanın bodrum katlarının bir diğer önemli işlevi de Agora avlu alanını bir teras duvarı ile sınırlamak ve seviyenin düzeltilmesini sağlamaktır. Eğimli bir arazide bulunan agora bu sayede düz bir seviyeye kavuşturulmuştur.

Yapının ikinci katlarında bulunan alanlar da yapıya ekstra kullanım alanı kazandırmak için planlanmıştır. Kuzey cephede bulunan ikinci kat ekstra alan olarak kullanılırken güney cephede bulunan ikinci kat aynı zamanda agora avlu alanına hakim bir konumdadır ve bir seyir terası olarak kullanılmış olmalıdır. Bu ikinci katlar aynı zamanda bazilikanın Doğu ve Batı Stoalar ile bağlantısını da sağlamaktadır. Birbirine geçişe olanak veren bu ikinci katlar böylece Agoranın her üç yönünde de kesintisiz bir alan yaratmış ve yapılar arasında geçişi sağlamıştır.

Bu tez çalışması ile elde edilen sonuçlar ışığında Smyrna Agora Bazilikası ile ilgili ilk defa tam olarak bir restitüsyon yapılabilmektedir. Bu sayede yapının birçok açıdan daha kolay algılanması sağlanabilecektir. Kent merkezindeki agorada bulunan bazilika yapısı bir prestij yapısıdır; içinde ve dışında bulunan yazıtlar ve heykeller ile kentin belleğinde önemli bir yer tutuyor olmalıdır. Tüm bu resmi “gösterişin” yanında yapının bodrum katındaki *graffito* da vatandaşların yapıya ilgisini göstermektedir. Bazilika içinde bulunan resmi ve ticari mekanları, yazıtları, heykelleri ve *graffito* ile kent yaşamının tam ortasında duran bir yapıdır.

Asyatik Bazilikalar geleneğindeki Smyrna Agora Bazilikası bu geleneğin araştırılmasında da bir adımdır. Romalı bir yapı anlayışının Hellen geleneğiyle harmanlanmasıyla ortaya çıkmış olan Anadolu bu yapı tipi ile ilgili araştırmalar henüz oldukça az sayıdadır. Smyrna Agora Bazilikası, bu yapı tipinin kanonik formlarını anlayabilmemiz için bilgi sağlamaktadır.

Bu yapı tipi ve Smyrna Agora Bazilikası aynı zamanda Anadolu’nun Romalılaşması tartışmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Smyrna Agora Bazilikasının planlanmasında yakın çevredeki kentlerde bulunan bazilikaların etkisi olduğu görülmektedir. Bazilika kavramı her ne kadar köken itibarıyla Romalı bir kavram olsa da Smyrna Agora Bazilikası Ephesos’tan yayılan Romalı bir yapının Hellenleşmesi olgusunun devamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Smyrna Agora Bazilikası Anadolu’nun Romalılaşmasına dair bir kanıt değil tam tersine Hellen geleneğinin yaratıcı ve dönüştürücü anlayışının kanıtıdır. Ephesos stoa-bazilikası ile

başlayan bu dönüşüm Asyatik Bazilikaları Batı Roma bazilikalarından ayrı ancak paralel bir çizgide gitmesini sağlamıştır.

Smyrna Agora Bazilikası alanda daha önce bulunan stoanın üzerine inşa edilmiş olsa da genişletilmiş ve 4 nefe çıkartılmış planı ve eklemelenmiş Batı Galerisi ile agora alanı ve çevresinin mimari kurgusunda da bir takım değişikliklere sebep olmuştur. Bazilikanın 4 nefe çıkarılması sırasında Kuzey Cadde ve daha kuzeye itilmiş ya da daraltılmıştır. Batı Galerinin eklenmesi sırasında ise bu alandan geçen sokağın üzeri kemerli bir üst yapı ile örtülmüştür.

Bazilikanın agora alanı ve diğer stoalar, Kuzey Cadde ve arkasındaki alan ile olan sıkı bağlantısı yapının belli bölümlerinin geçiş mekanları olarak planlanmasını gerektirmiştir. Bu anlamda bazilika aşağıyı yukarıya, Kuzey cadde'yi agora avlusuna bağlamaktadır. Yapının bodrum katında klasik bir teraslama yerine kemerlerle oluşturulmuş bodrum katı da yapıya işlevsel özellikler katmaktadır. Hem farklı bir geçiş mekanı hem atölye ve dükkanlar için alan sağlanması hem de kentlilere sağladığı kapalı gezinti mekanı işlevi ile bazilikanın önemini arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

Alcock, Susan E. **Archaeologies of the Greek Past**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Alzinger, Wilhelm, **Augusteische Architektur in Ephesos**, Selbstverl, Vienna, 1974.

Aytaçlar, Pınar Özlem. **Batı Anadolu’da Entelektüeller**, Ege Yayınları, İstanbul, 2006.

Bagnall, Roger S. **Everyday Writing in Graeco-Roman East**, University of California Press, Berkeley, 2011.

Behr, Charles Allison. **P. Aelius Aristides and the Sacred Tales**, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1968.

Behr, Charles Allison. **P. Aelius Aristides. The Complete Works**, Cilt:II, Orations XVII-LIII, Brill, Leiden, 1981.

Bingöl, Orhan “Magnesia Ad Meandrum (1989)”, **12. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2 Ankara, 1990, ss. 105-117

Bingöl, Orhan. “Magnesia Ad Meandrum” 1990, **13. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2 Ankara, 1991, ss. 79-90.

Bingöl, Orhan **Bu koca taşları nasıl işlediler, nasıl kaldırdılar**, Bilgin Kültür Yayınları, Ankara, 2012.

Bingöl, Orhan ve Kökdemir, Görkem. “Magnesia Ad Maeandrum”, 2004, **27. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2005, ss. 273-288.

Bingöl, Orhan ve Kökdemir, Görkem. Magnesia Ad Maeandrum 2005, **28. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2006, ss. 203-222.

Boatwright, Mary T. **Hadrian and the Cities of the Roman Empire**, Princeton University Press, Princeton, 2003.

Boeckhius, A. ve diğeri, **Corpus Inscriptionum Graecarum**, Berolini, 1825-1877, Cilt: 2, s. 690, n. 3137

Cadoux, Cecil John. **Ancient Smyrna. A History of the City from the Earliest Times to 324 A.D.** Blackwell, Oxford, 1938.

Cavalier, Laurence. “Chapiteaux De La Basilique Civile De Smyrne”, **Basiliques et agoras de Grèce et d'Asie mineure. Mémoires**, 27. (Ed. Laurence Cavalier ve diğeri), Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 153-167.

Cavalier, Laurence. “La basilique civile de Xanthos étude architecturale et proposition de restitution” **Basiliques et Agoras De Grèce et d'Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğeri) Ausonius, Bordeaux, 2012, (Basilique), ss. 189-200.

Coulton, J.J. **The Architectural Development of the Greek Stoa**, Clarendon Press, Oxford, 1976.

Coulton, J. J. **Greek Architects at Work**, Elek, London, 1977.

Coulton, J.J. “Greek Architects and the Transmission of Design”, **Architecture et société. De l'archaïsme grec à la fin de la République. Actes du Colloque international organisé par le Centre national de la recherche scientifique et l'École française de Rome (Rome 2-4 décembre 1980)** Roma, 1983, ss. 453-470.

D'Andria, Francesco. **Hierapolis**, Ege Yayınları, İstanbul, 2003.

D'Andria, Francesco. “Phrygia Hierapolisi (Pamukkale) 2009 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:4, Ankara, 2010, ss. 76-91.

D'Andria, Francesco ve Rossignani, Maria Pia. “La stoa-basilique Hiéropolis de Phrygie. Architecture et contexte urbain” **Basiliques et agoras de Grèce et d'Asie mineure. Mémoires**, 27. (Ed. Laurence Cavalier ve diğeri), Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 127-152

David, J.M. “Le tribunal dans la basilique : évolution fonctionnelle et symbolique de la République à l'Empire”, **Architecture et société. De l'archaïsme grec à la fin de la République. Actes du Colloque international organisé par le Centre national de la recherche scientifique et l'École française de Rome (Rome 2-4 décembre 1980)** Roma, 1983, ss. 219-241.

Delaine, Janet “Structural experimentation: the lintel arch, corbel and tie in western Roman architecture” **World Archaeology**, Sayı:21, 1980, ss. 407-424.

Dodge, Hazel. “Architectural Impact of Rome in the East”, **Architecture and Architectural Sculpture in the Roman Empire** (Ed. Martin Henig), Oxford University Committee for Archaeology, Oxford, 1990, ss.108-120.

Doğer, Ersin. **İzmir'in Smyrna'sı, Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Downey, Glanville. “The Architectural Significance of the Use of the Words Stoa and Basilike in Classical Literature”, **American Journal of Archaeology** 41, 1937, ss.194-211.

Duyuran, Rüstem. “Türk Tarih Kurumu Adına İzmir'de Namazgah'ta 1944 Yılında Yapılan Kazıya Ait Kısa Rapor”, **Belleten**, Cilt:IX, Sayı:35, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1945, ss. 405-418.

Ersoy, Akın. **Batı Anadolu Hellenistik Dönem Stoaları Işığında Metropolis Stoası**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1998.

Ersoy, Akın. “2007 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2008, ss. 33-46.

Ersoy, Akın. 2008 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2009, ss. 409-433.

Ersoy, Akın. “Urban History within the National Context: The Case of Izmir, Turkey - Ancient Smyrna: Archaeology in Izmir and Stratigraphy in Ancient City Centre” **Urban**

Historical Stratum: from Smyrna to İzmir, (Ed. A. E. Göksu ve Ş. Gökçen Dünder), 2010, ss. 131-137.

Ersoy, Akın. “Antik Smyrna’nın Kuzeybatı Anadolu’ya Bağlantısı: Kervan Köprüsü”, **Metropolis Ionia II, Yolların Kesiştiği Yer, Recep Meriç için Yazılar**, (Ed. Serdar Aybek ve A. Kazım Öz), Homer Kitabevi, İstanbul, 2010, ss. 141-144.

Ersoy Akın ve diğerleri. “2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı” **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2010, ss. 133-150.

Ersoy Akın ve Yılmaz, Çağdaş. “Smyrna Agorası”, **İzmir Kültür ve Turizm Dergisi**, İzmir, 2010 Sayı:6, ss. 46-52.

Ersoy, Akın ve Alatepeli, Sarp. “Smyrna Agorası Mozaikli Yapı Mozaikleri”, **Journal of Mosaic Research** 4, Uludağ Üniversitesi Yayınevi, Bursa, 2011, ss. 17-26.

Ersoy, Akın ve Önder, Mehmet. **Antik Smyrna. Seçilmiş Eserler ve Sikkeler, 2007-2009**, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir, 2011.

Ersoy Akın ve Yolaçan Duygu. “Smyrna Agorası Mozaikli Yapı Mozaik Döşemi Konservasyon Çalışmaları”, **Journal of Mosaic Research** 5, Uludağ Üniversitesi Yayınevi, Bursa, 2012, ss. 71-80.

Ersoy Akın ve diğerleri. “Smyrna Agora Bazilikası 3. Galeri 13 ve 16 Numaralı Mekanlarda Ele Geçen Bir Grup Objeye Çerçevesinde Bir Değerlendirme” **İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı**, Trakya Üniversitesi Yayınevi, Edirne, 2012, ss. 105-114.

Erturan, Yusuf Perçin. **Smyrna Agorası, Batı Stoa Restitüsyon Önerisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2010.

Fossel-Peschl Elisabeth A. **Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos**, Graz, 1982.

Foucher, L. “Nemesis, le griffon et les jeux d'amphitheatre” **Melanges d'histoire ancienne offerts a William Seston**, E. De Boccard, Paris, 1974, ss. 187-195.

Gasco, Fernando. "The Meeting between Aelius Aristides and Marcus Aurelius in Smyrna", **The American Journal of Philology**, 110, No. 3, John Hopkins University Press, Baltimore, Autumn 1989, ss. 471-478.

Gerhard, Paul. "Die Anastylose des Tetrapylons in Aphrodisias" **Aphrodisias Papers 3**, (Ed. C. Roueché, R.R.R. Smith), **Journal of Roman Archaeology**, supp. 20, Ann Arbor, Journal of Roman Archaeology, 1996, ss. 201-214.

Giuliani, Cairoli Fulvio. **L'edilizia nell'antichità**, Carocci Editori, Roma, Üçüncü Baskı, 2008.

Gordon, Hirsch, L. "The Basilica and Stoa in Early Rabbinical Literature", **The Art Bulletin 13**, University of Chicago, Chicago, 1931, ss. 352-375.

Gül, Yusuf. "İzmir Merkez, Agora Örenyeri Kazı, Çevre Düzeni ve Temizlik Çalışmaları" **VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Kuşadası 7 - 9 Nisan 1997, Ankara 1998, ss. 1-12.

Gülbay, Onur. **Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

Halfmann, H. "Städtebau und Bauherren im römischen Kleinasien : Ein Vergleich zwischen Pergamon und, Ephesos" **Istanbuler Mitteilungen** Supp. 43, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen, 2001,ss. 21-35.

Heilmeyer, W. D. **Korinthische Normalkapitelle, Studien zur Geschichte der römischen Architekturdékoratíon**, Kerle, Heidelberg, 1970.

von Hesberg, H. "Die Basilika von Ephesos - die kulturelle Kompetenz der neuen Stifter, **Patris und Imperium**, (Ed. Berns, C ve diğérleri) Leuven, Peeters, 2002, ss. 149-158.

İşık, Cengiz. “Kaunos 2009, Çalıştay-Kazı-Araştırma-Restorasyon-Konservasyon-Onarım ve “Arkeolojik Park” Çalışmaları”, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:1, Ankara, 2010, ss. 17-32.

İdil, Vedat. "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anatolia** (Anadolu) 20, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976-77 (1984).

İdil, Vedat. **Nysa ve Akharaka**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Knibbe, Dieter ve diğerleri. “Neue Inschriften aus Ephesos VII”, **Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes**, 62, A. Hölder, Wien, 1993, ss. 148-149.

Kramer, Joachim. **Korinthische Pilasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel**, Tübingen, 1994.

Lancaster, Lynne C. “Early Examples of So-Called Pitched Brick Barrel Vaulting in Roman Greece and Asia Minor: A Question of Origin and Intention” (Ed. M. Bachmann), **Bautechnik im antiken und vorantiken Kleinasien, Byzas 9**, Ege Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 371-391.

Lanckoronski, K. G. **Pamphylia ve Pisidia Kentleri, Pamphylia, Cilt:1**, (Çev. S. B. Gün, Suna), İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Lauter, Hans. “Bemerkungen zur Spathellenistischen Baukunst in Mittelitalien.” **Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts**, 94, 1979, ss. 390-459.

Lauter, Hans. **Die Architektur des Hellenismus**, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1986.

Malthew, C. V. “Roman Basilicas, A Progress Report”, **Classics Ireland 2**, Dublin, University College Dublin, 1995, ss. 133-149.

Miltner, F ve Kantar, Selahattin. "İzmir'de Roma Devrine Ait Forumda Yapılan Hafriyat Hakkında İhzari Rapor", **Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, 11, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1934, ss. 219-242.

Mitchell, Stephen. "The Hadrianic Forum and Basilica at Cremna", **Festschrift für Jale Inan. Jale İnan Armagani**, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, 1989, ss. 229-245.

Mitchell, Stephen. **Cremna in Pisidia**, Duckworth, London, 1995.

Müller, Valentin. "The Roman Basilica", **American Journal of Archaeology** 41, No. 2, 1937, ss. 250-261.

Naumann, Rudolf ve Kantar, Selahattin. "İzmir'de Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İhzari Rapor", **Belleten**, Cilt:VII, Sayı:26, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1943, ss. 213-225.

Naumann Rudolf ve Kantar, Selahattin. "Die Agora von Smyrna", **Kleinasien und Byzanz, IstForsch**, Bd 17, W. de Gruyter, Berlin, 1950, ss. 69-114.

Nielsen, Inge. **Hellenistic Palaces, Tradition and Renewal**, Aarhus University Press, Aarhus, 1994.

Ohr, Karlfriedrich. **Die Basilika In Pompeji**, W. de Gruyter, Berlin-New York, 1991.

Otschar, Ulrike. "Zur Baudekoration und typologischen Stellung des Tetrapiylos", **Aphrodisias Papers** 3, (Ed. C. Roueché, R.R.R. Smith), JRA, supp. 20, Ann Arbor, Journal of Roman Archaeology, 1996, ss. 214-224.

Öztaner, Serdar, Hakan. **Menderes Magnesiası Bazilikası (haçayak, kemer, sütun sistemleri)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Öztaner, Serdar, Hakan. "Menderes Magnesiası Çarşı Bazilikası", **Anatolia** 31, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2006, ss. 123-152.

Öztaner, Serdar. Hakan. “La basilique civile de Magnésia du Méandre” **Basiliques et Agoras De Grèce et d’Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri) Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 167-187.

Pausanias, **Description of Greece**, (Çev. Jones, W. H. S) Londra, 1977-1988 (The Loeb Classical Library)

Petzl, Georg. **Die Inschriften von Smyrna**, I, II, 1-2, Bonn, 1982, 1987, 1990.

Radt, Wolfgang. “Landscape and Greek Urban Planning. Exemplified by Pergamon and Priene”, **City and Nature. Changing relations in time and space**, (Ed. T. M. Kristensen ve diğerleri), Odense University Press, Odense, 1993, ss. 201-209.

Radt, Wolfgang. **Pergamon**, Primus Verlag, Darmstadt, 1999.

Ratte, Christopher. “The Urban Development of Aphrodisias in the Late Hellenistic and Early Imperial Periods,” **Patris und Imperium**, (Ed. C. Berns ve diğerleri) Leuven, Peeters, 2002, ss.5-32.

Reynolds, J. M. “The inscriptions of the Basilica”, **Aphrodisias Papers 4**, (Ed. R.R.R. Smith ve diğerleri), Portsmouth, 2008, ss.131-143.

Rohmann, J. “Einige Bemerkungen zum Ursprung des ‘fein-gezahnten Akanthus’” **Istanbuler Mitteilungen**, 45, Tübingen, 1995.

Rossignani, Maria Pia ve Sacchi, Furio. “La Stoa-basilica dell’Agora settentrionale (Regio I)”, (Ed. Francesco D’Andria ve M. Piera Caggia), **Hierapolis Di Frigia I**, Ege Yayınları, İstanbul, 2007.

Scherrer, Peter. **Efes Rehberi**, Ege Yayınları, İstanbul, 2000.

Paul D. Scotton, “The Basilica at Fano and the Vitruvian Norm” **Basiliques et Agoras De Grèce et d’Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri) Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 25-89

Smith, R.R.R. “Aphrodisias 2009”, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt:2, Ankara, 2010, ss. 257-277.

Stinson, Philip. “Imitation and Adaptation in Architectural Design: Two Roman Basilicas in Ephesus and Aphrodisias”, **Neue Zeiten – Neue Sitten, Zu Rezeption und Integration Römischenund Italischen Kulturguts in Kleinasien**, (Ed. M. Meyer), Wien, Phoibos, 2007, ss. 91-100.

Stinson, Philip. **The Civil Basilica of Aphrodisias in Its Local and Wider Settings**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Institute of Fine Arts, New York University, 2007.

Stinson, Philip. “The Civil Basilica, urban context, design and significance” **Aphrodisias Papers 4**, (Ed. R.R.R. Smith ve diğerleri), Portsmouth, 2008, ss. 79-106.

Stinson, Philip. “Local Meanings of the Civil Basilica at Aphrodisias: Image, Text and Monument” **Basiliques et Agoras De Grèce et d’Asie Mineure**, (Ed. Laurence Cavalier ve diğerleri), Ausonius, Bordeaux, 2012, ss. 107-126.

Strabon. **Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII – XIII – XIV**, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2000.

Taşlıalan, Mehmet ve Drew-Bear, Thomas. “Rapport Sur les Travaux Effectués sur l'agora de Smyrne” **Anatolia Antiqua 12**, De Boccard, İstanbul, 2004, ss. 293-308.

Taşlıalan, Mehmet ve diğerleri. “Fouilles de l'Agora de Smyrne : Rapport sur la Campagne de 2004” **Anatolia Antiqua XIII**, De Boccard, İstanbul, 2005, ss. 371-434.

Taşlıalan, Mehmet ve diğerleri. “Fouilles de l'Agora de Smyrne : Rapport sur la Campagne de 2005” **Anatolia Antiqua 14**, De Boccard, İstanbul, 2006, ss. 309-361.

Thomas, Edmund. **Monumentality and the Roman Empire, Architecture in the Antonine Age**, Oxford University Press, New York, 2007.

Tietze, C. “Priene, Rekonstruktion einer antiken Stadtplanung”, **Alttertum 34**, Berlin, 1998, ss. 217-233.

Vitruvius. **Mimarlık Üzerine On Kitap**, (Çev. Suna Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, 1993.

Waelkens, Marc. "The Adoption of Roman Building Techniques in the Architecture of Asia Minor", **Roman Architecture in the Greek World**, (Ed. Sarah Macready, F.H. Thompson), Society of Antiquaries of London, London, 1987 ss. 94-105.

Waelkens, Marc. "Hellenistic and Roman Influence in the Imperial Architecture of Asia Minor", **The Greek Renaissance in the Roman Empire**, (Ed. S. Walker, A. Cameron) Bulletin of the Institute of Classical Studies 36, supplement 55, University of London, London, 1989, ss. 77-88.

Ward-Perkins, J.B. "Constantine and the Origins of the Christian Basilica", **Papers of the British School at Rome vol. 22**, 1954, ss. 69-90.

Welch, Katherine. "A new view of the origins of the Basilica: the Atrium Regium, Graecostasis, and Roman Diplomacy", **Journal of Roman Archaeology**, 16, Ann Arbor, 2003, ss. 5-33.

Wiplinger, Gilbert ve Wlach, Gudrun. **Ephesos, 100 Jahre Österreichische Forschungen**, Köln, 1995.

Yegül, Fikret. K. "Memory, Metaphor and Meaning in the Cities of Asia Minor" **Romanization and the City**, (Ed. E. Fentress), **Journal of Roman Archaeology** supp. 38, 2000, ss. 133-153.

Yıldırım, Bahadır. "Karya'daki Aphrodisias'da Bulunan Sivil Roma Bazilikasının Kabarmaları", **Eskiçağ'ın Mekanlar, Zamanları, İnsanları**, (Der. Lale Özgenel), Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, ss. 133-145.

Yıldırım, Bahadır. "The date of the reliefs from the colonnades of the Civil Basilica", **Aphrodisias Papers 4**, (Ed. R.R.R. Smith ve diğerleri), Portsmouth, 2008, ss. 107-130.

Yolaçan, Burak ve Şakar, Gözde. "İzmir ve Deprem" **İzmir Tarih ve Toplum**, 2, Şenocak Yayınları, İzmir, Eylül-Ekim-Kasım, 2008, ss. 70-76.

EKLER

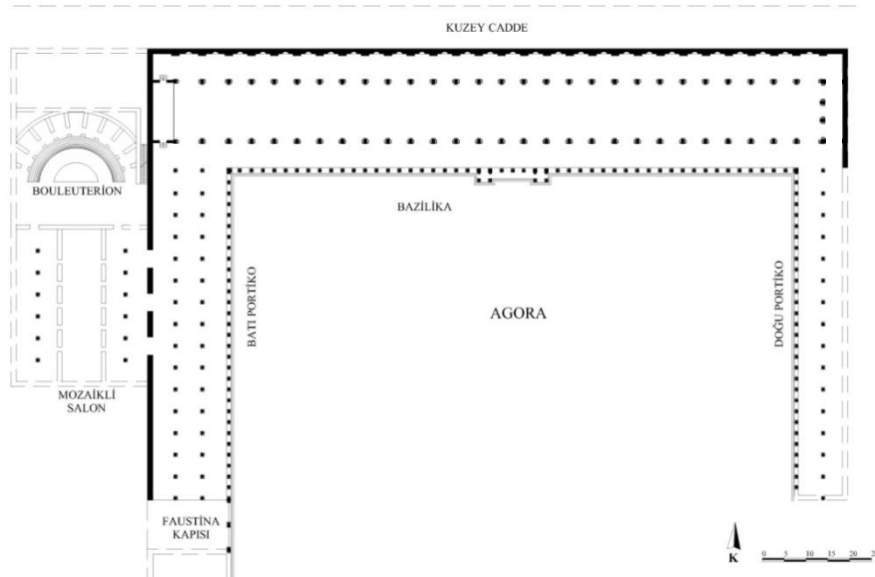
EK 1: LEVHALAR

Levha 1: a.Smyrna Antik Kenti Planı

Kaynak: Ersoy, Stratum, fig. 1

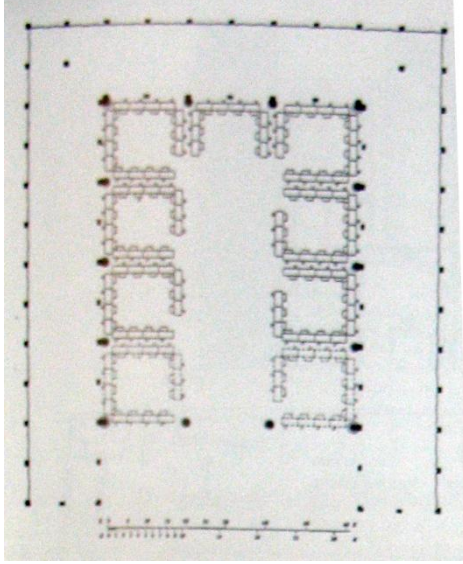
b. Smyrna Agorası Planı

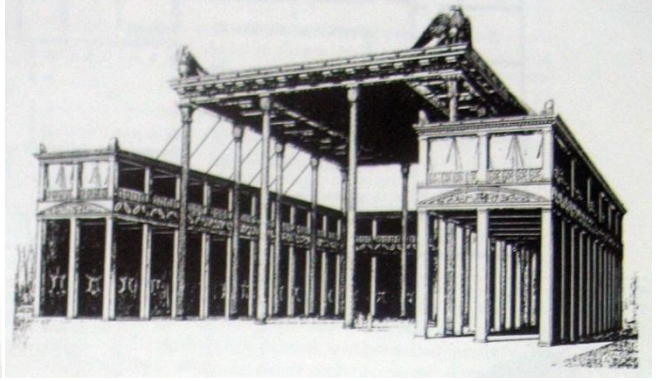
Çizim: Nilüfer Dinçer, Gülçin Önsüz, Akın Ersoy, Burak Yolaçan

Levha 2: Ptolemaios'un Kral Çadırı

a. Plan

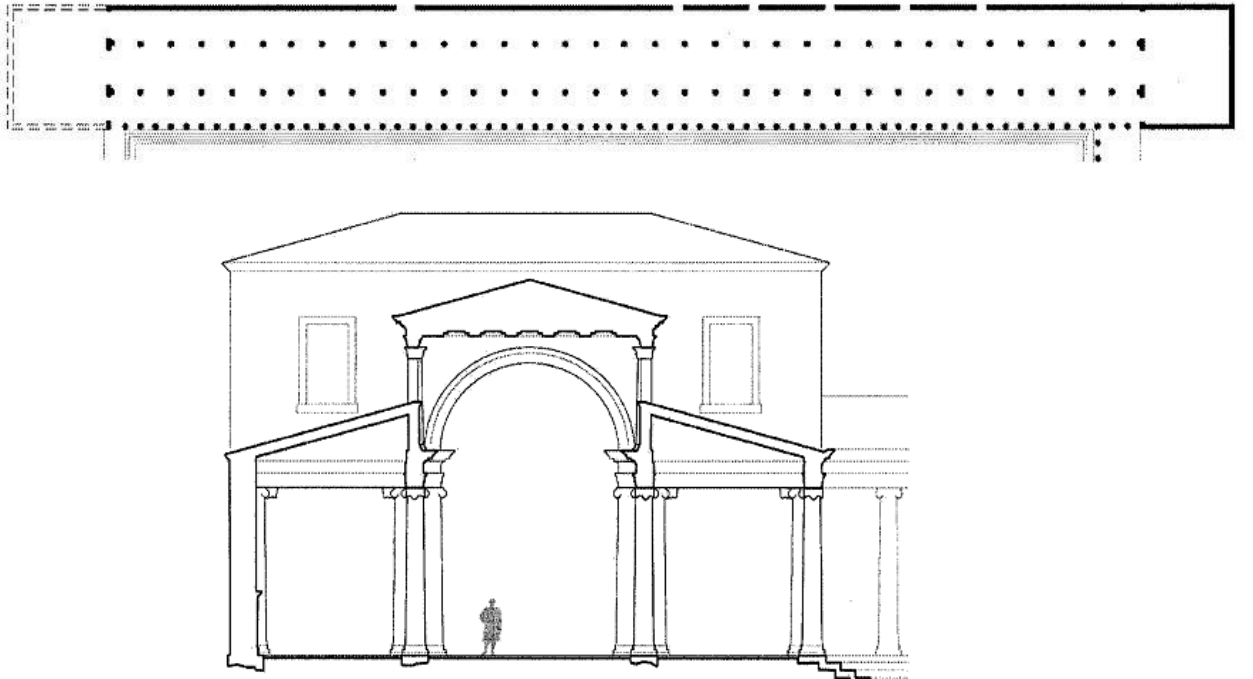

b. restitüsyon

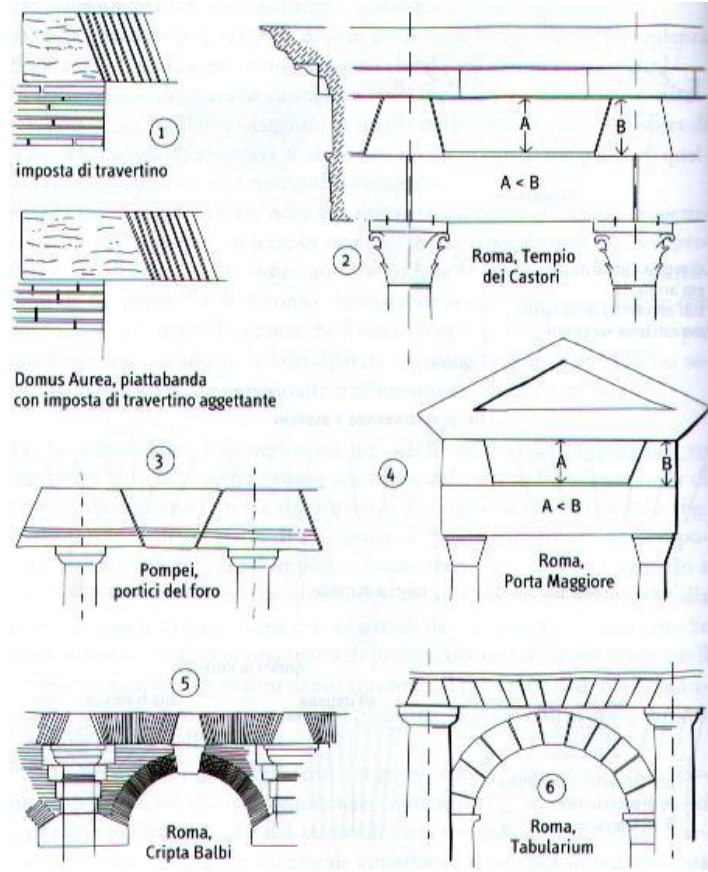
Kaynak: Nielsen. s. 135, fig. 70

c. Ephesos Bazilika Plan ve Cephe

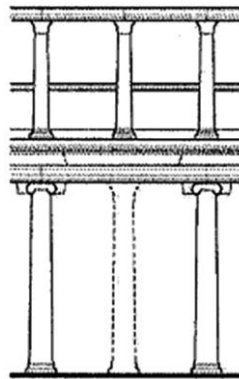
Kaynak: Stinson, Civil, s. levha 3.5a-b

Levha 3: a. *Piattabanda* Örnekleri

Kaynak: Giuliani, s. 116, fig. 33,

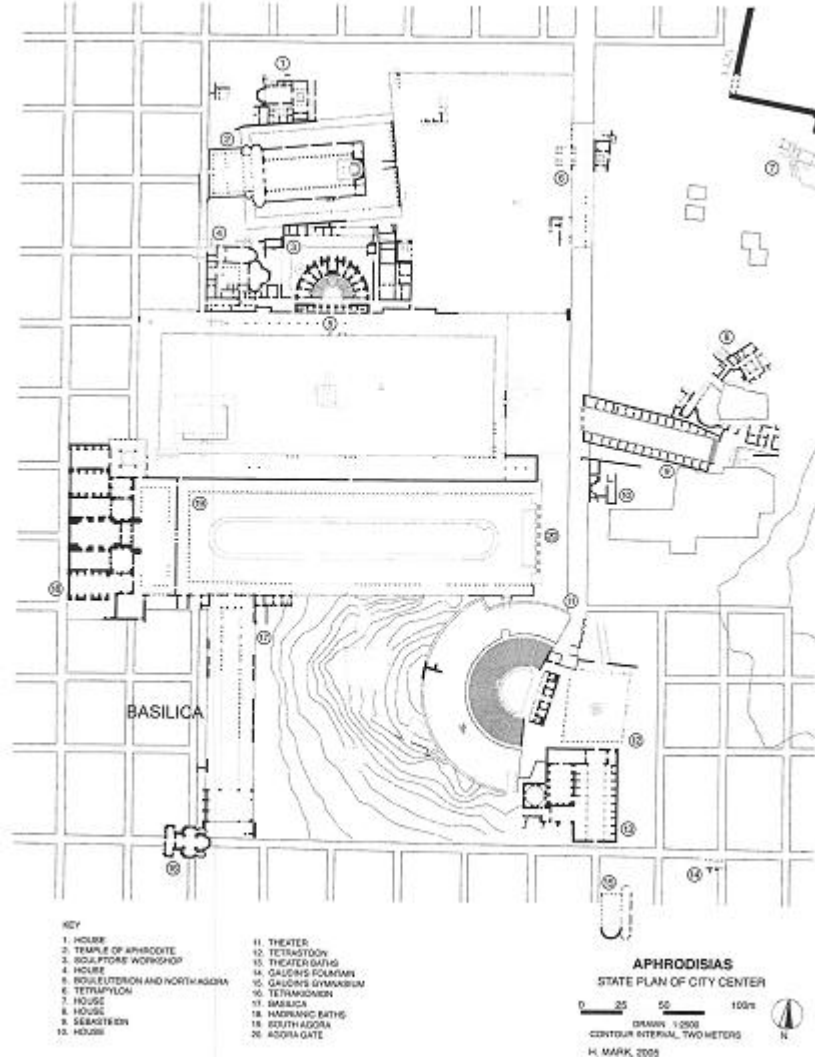
b. Ephesos Bazilikası Cephe

Kaynak: Stinson, Civil, levha 3.5b

Levha 4

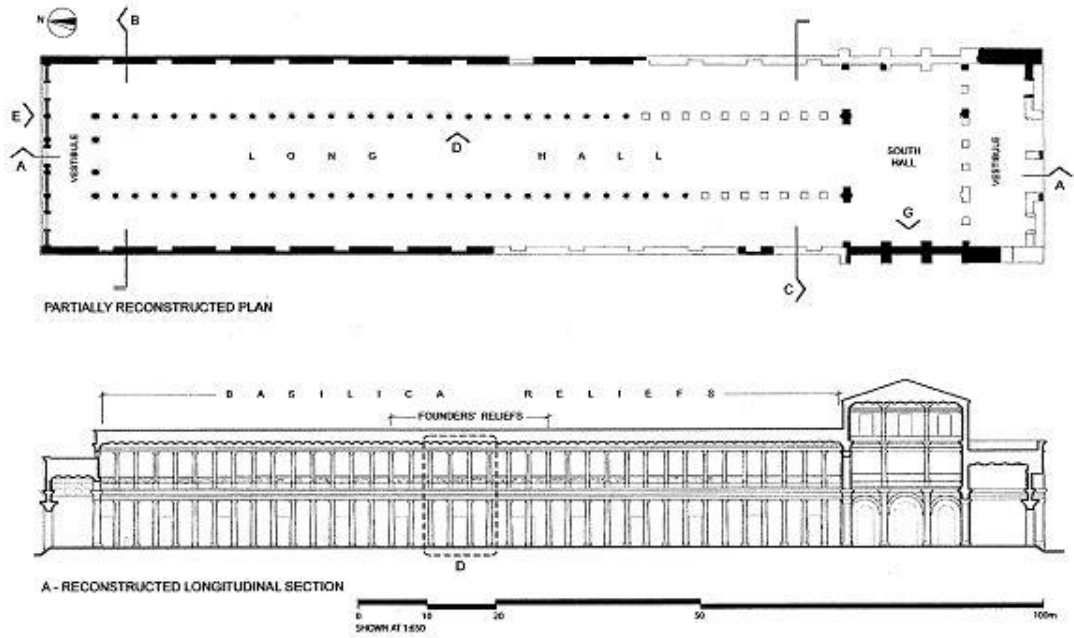
Aphrodisias Kent Planı

Kaynak: Stinson, Image, Fig. 1

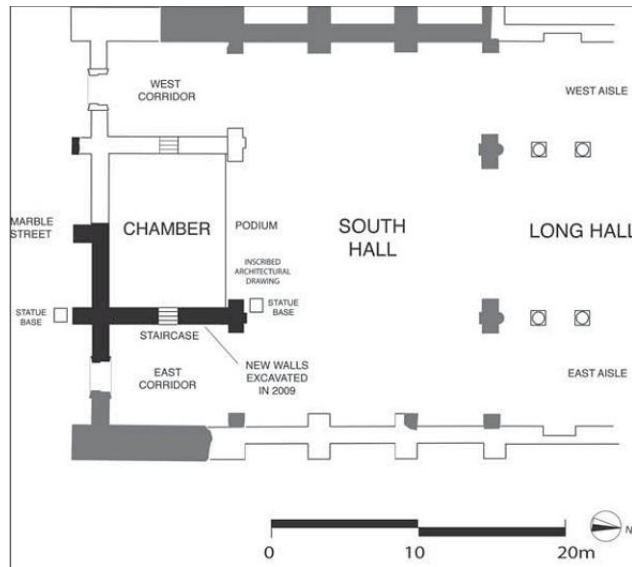
Levha 5:

a. Aphrodisias Bazilikası Plan ve Cephe

Kaynak: Stinson, Civil, levha 1.3

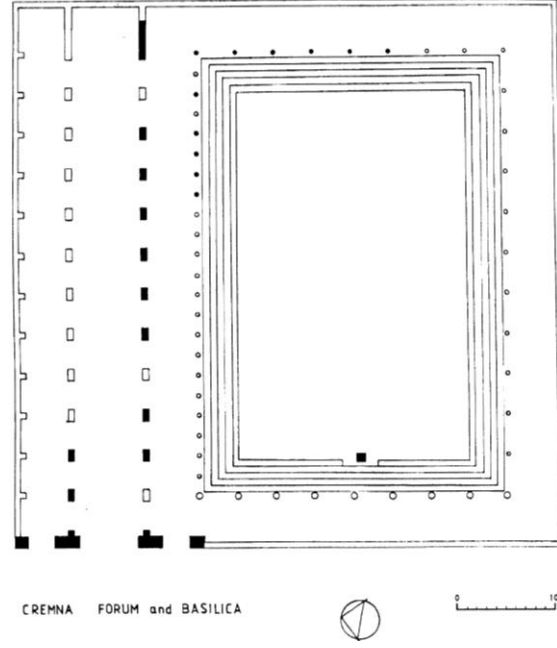
b. Aphrodisias Bazilikası Güney Girişin Değiştirilmiş Planı

R.R.R. Smith, 2009, res. 5

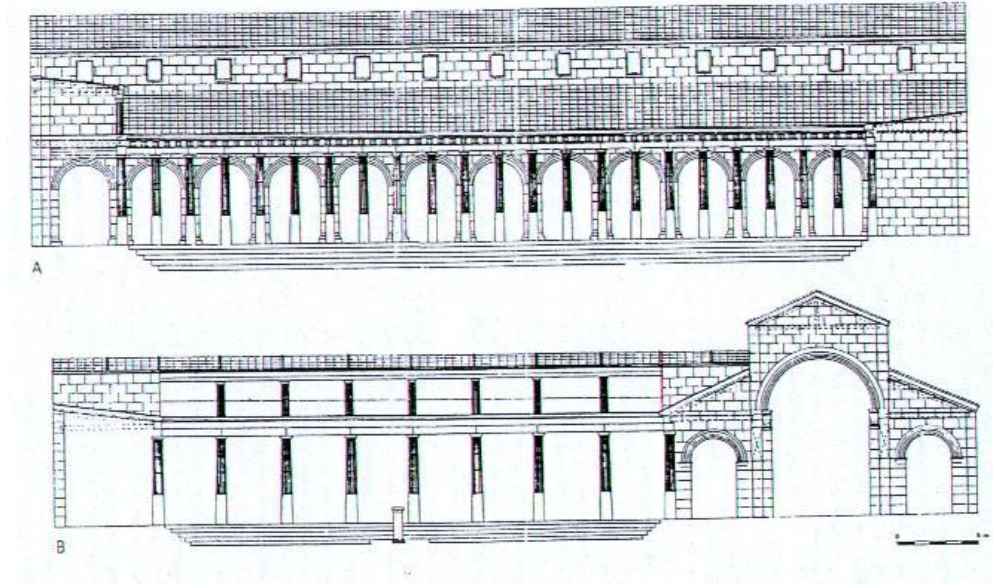
Levha 6:

Cremna Forum ve Bazilikası a. Plan

Kaynak: Mitchell, Pisidia, fig. 12

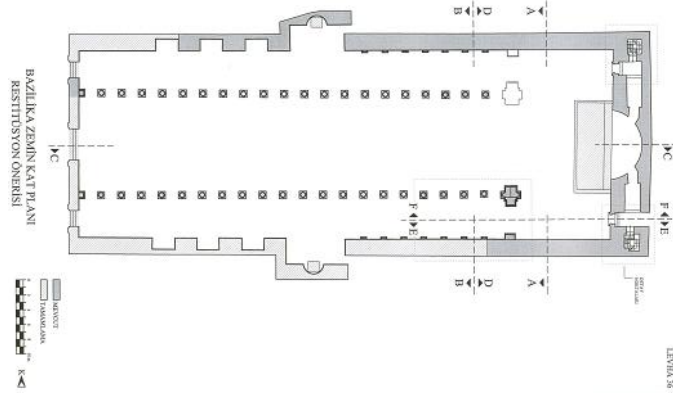
b. Cephe ve Kesit

Kaynak: Mitchell, Pisidia, fig. 15

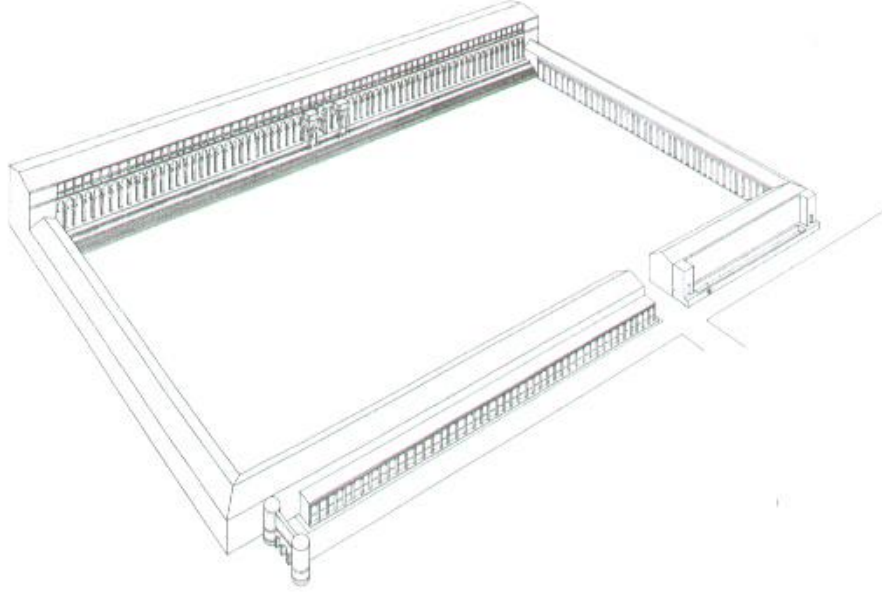
Levha 7: Menderes Magnesiası Bazilikası

a. Plan

Levha 8: Hierapolis Stoa-Bazilika

a. Restitüsyon Çizimi

Kaynak: D'Andria, Hierapolis, res. 76

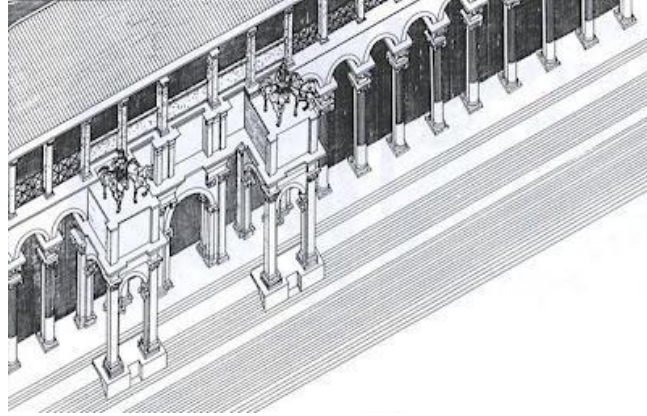
b. Stoa-bazilikadan Görünüm

Kaynak: D'Andria, Hierapolis, res. 77

Levha 9:

a: Hierapolis Stoa-Bazilika Propylonu

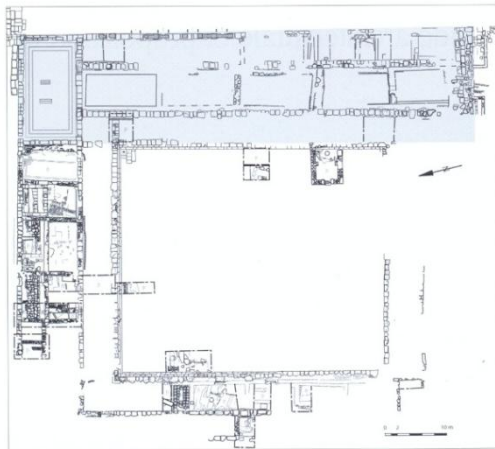

Kaynak: D'Andria, Hierapolis, res. 77

b. Aspendos Bazilikası planı

c. Ksanthos agora ve bazilikası

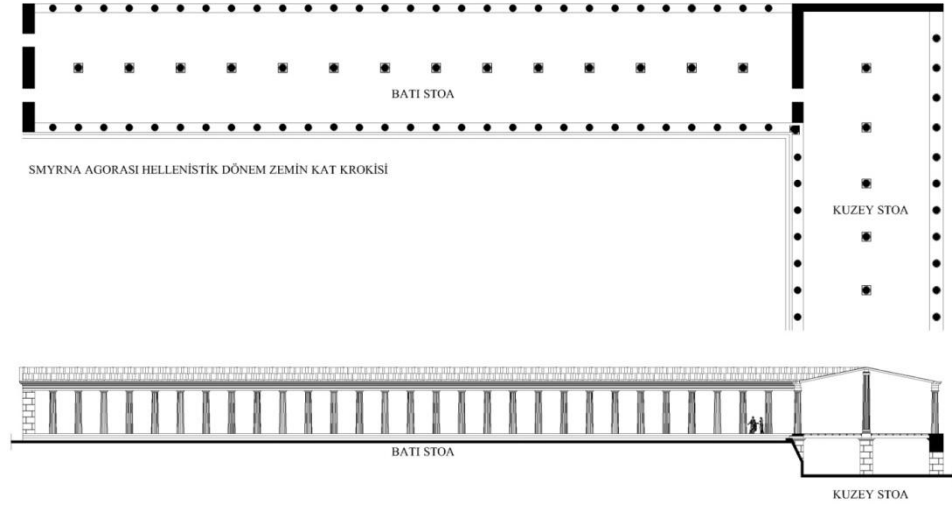
d. Bazilika restitüsyon çizimi

Kaynak c-d: Cavalier, Basilique, fig. 2-3

Levha 10

a. Batı Stoa Hellenistik Dönem Plan ve cephe

Çizim: Nilüfer Dinçer, Gülçin Önsüz, Akın Ersoy

b. Hellenistik kapılar

Levha 11

a. Güney yönüne doğru Batı Galeri

b. Kuzey yönüne doğru Batı galeri ve duvarlar

c. Batı Galeri Profilli Kemer

d. Kemer Ayakları

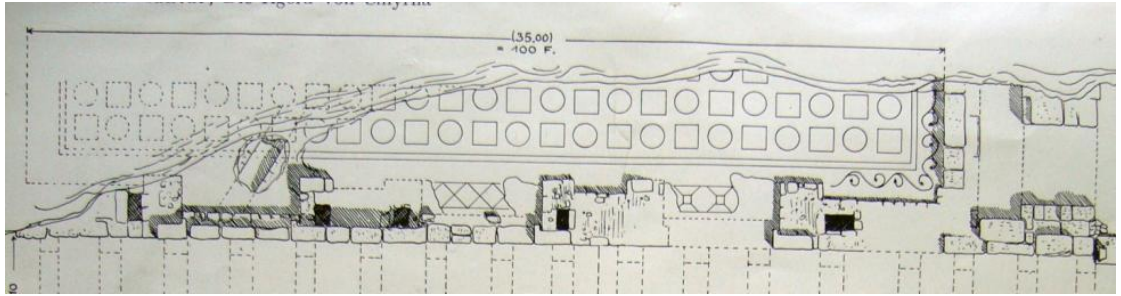

Levha 12

a. Doğu Stoa görünüm

b. Mozaikli Salon plan

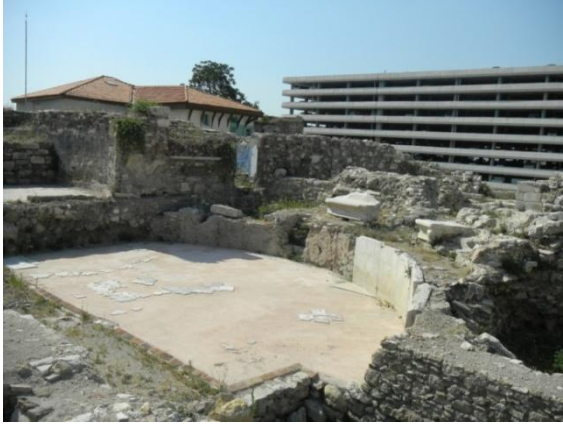
Kaynak: Naumann, Kantar. Smyrna, levha 47

c. Mozaikli Salon görünüm

Levha 13

a. Bouleuterion genel görünüm

b. altyapı ve taşıyıcı kemerler

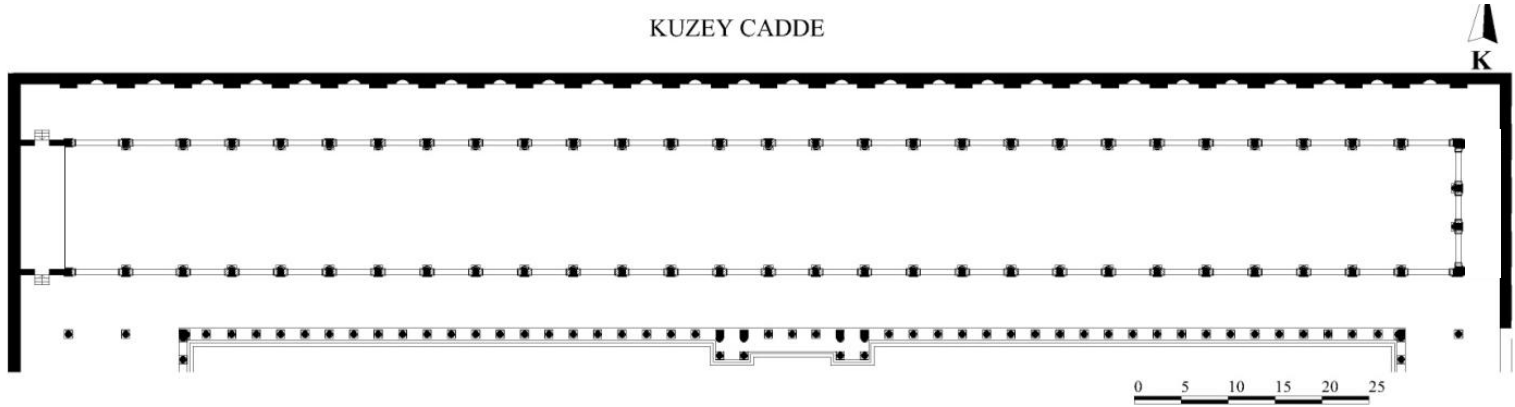

c. Avludaki Yapı Temelleri/Sunak kalıntıları

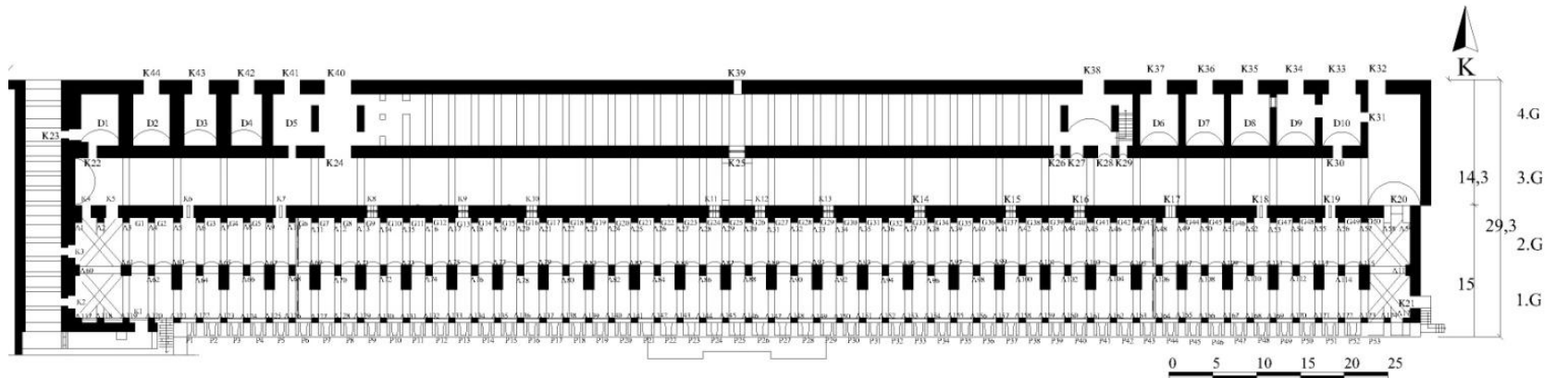
Levha 14

a. Bazilika 1. Kat Planı

Çizim: Nilüfer Dinçer, Gülçin Önsüz, Akın Ersoy, Burak Yolaçan

b. Bazilika Bodrum kat planı

Çizim: Didier Laroche, Burak Yolaçan

Levha 15

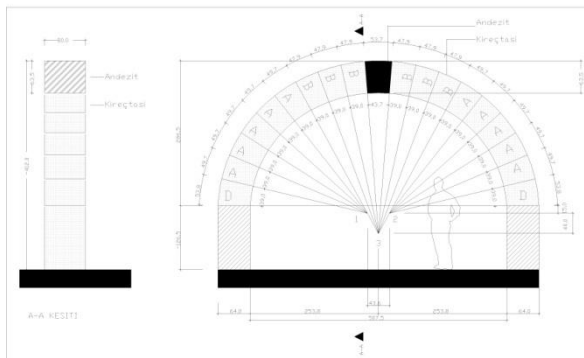
a. Bodrum Kat 1. ve 2. Galeri Arası Kemer Ayakları

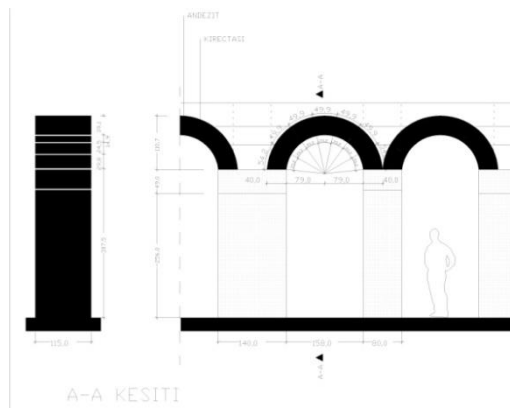
b. Kısa Kemerler

c. Büyük kemer cephe ve kesit

d. Küçük kemer cephe ve kesit

Çizim: Ceren Cenkçioğlu, Anıl Akçay, Arman Kuduğ

Levha 16

a. 1. Galeri Üst Örtüsü

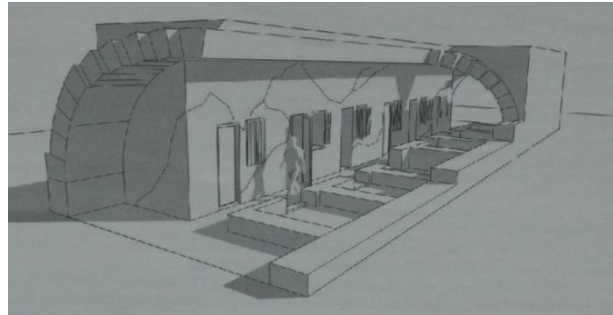
b. 2. Galeri tuğla tonoz üst örtüsü

c. 3. Galeri tonoz üst örtüsü

d. 3. Galeri mekanlar

Kaynak: Ersoy ve diğerleri, 3. Galeri, fig. 9

Levha 17

a. 3. Galeri Mekanlar

b. 3. Galeri sıva izleri

c. 4. Galeri genel görünüm

d. Bazilika bodrum katı doğu duvar kapı ve merdiven

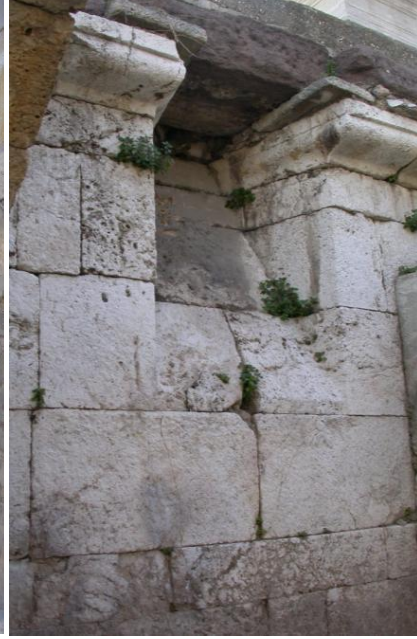

Levha 18

a. Bazilika teras duvarı

b. Batı Stoa teras duvarı

c. Bazilika teras tuğla duvar ve su iletim sistemi

d. Bazilika teras duvarı pencere

Levha 19

a. 1. ve 2. Galeri arası kemer ayakları arası

b. 2. Galeri kuzey duvar kemer ayakları arası

c. Avluya çıkan merdiven ve Batı Stoa'ya açılan kapı

Levha 20

a. 2. Galeri Pencerelemi

b. 3. Galeri Duvar Örgüsü

c. 3. Galeri Nişler

d. 3. Galeri duvar ve niş detayı

Levha 21

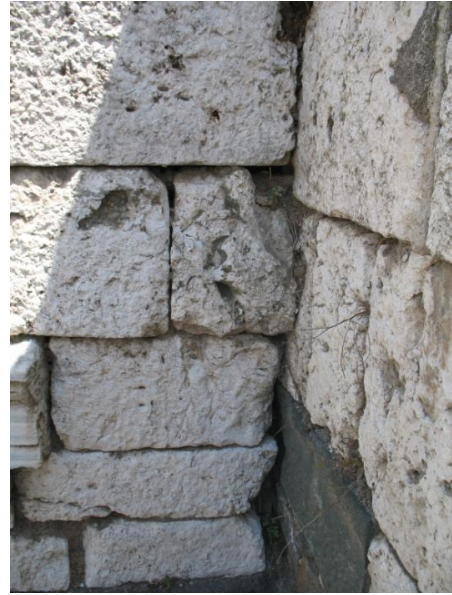
a-b. Bazilika Kuzey Mekanlar

c. 4. Galeri Batı Kapı

d. 4. Galeri Batı Kapı ve duvar birleşim Detayı

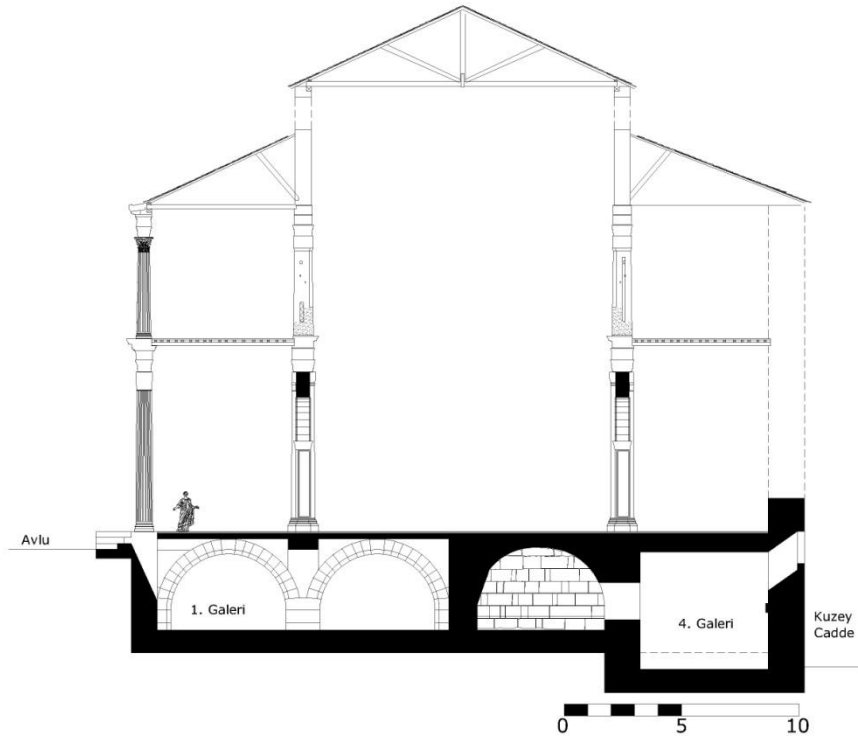

Levha 22

a-b. 4. Galeri duvar ve zemin kaplama mermer levhalar

c. Bazilika kesit

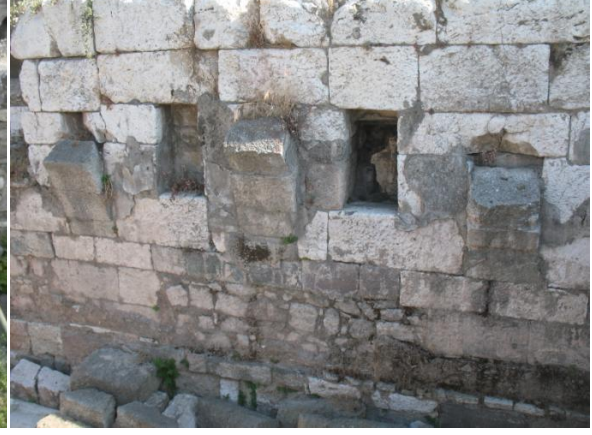

Levha 23

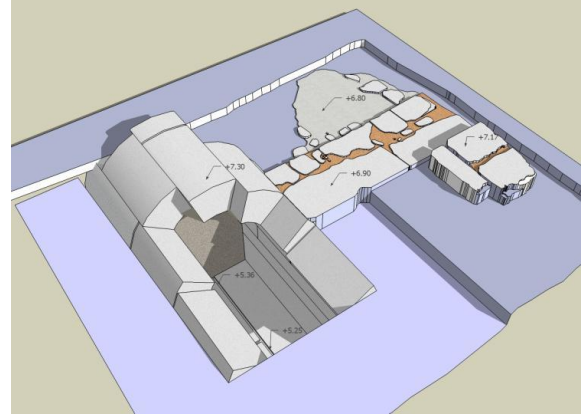
a. 4. Galeri subasman

b. Duvardaki yastık taşları

c-d. Su kanalı fotoğraf ve çizim

Çizim: Yusuf Perçin Erturan

Levha 24

a. Kuzeydoğu Kapı

b. Kuzeydoğu Kapı, lentonun içten görünüşü

c. Tavan Kasetleri

d. Kuzeybatı Kapı

Levha 25

a. Alçak tonoz

b. Merdiven açıklığı

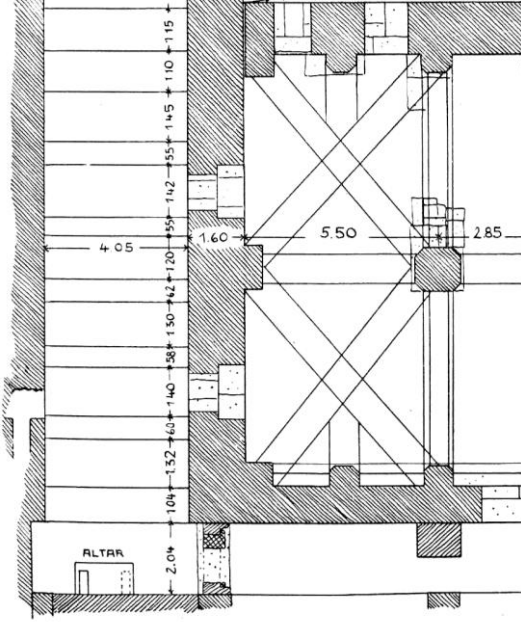

c. D1 tonoz detayı

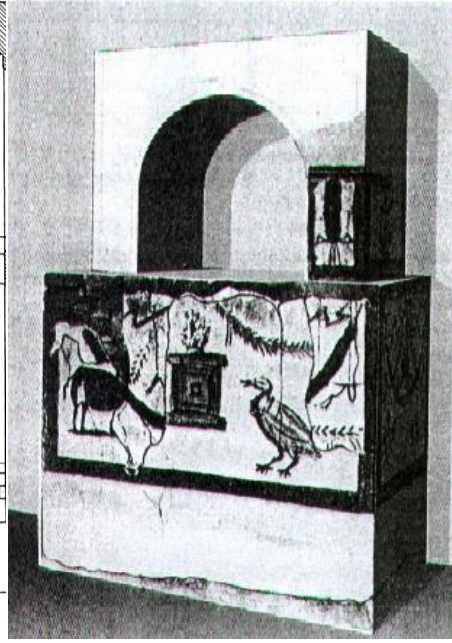

Levha 26

a. Batı Galeri planı, sunak

b. Sunağın restitüsyon çizimi

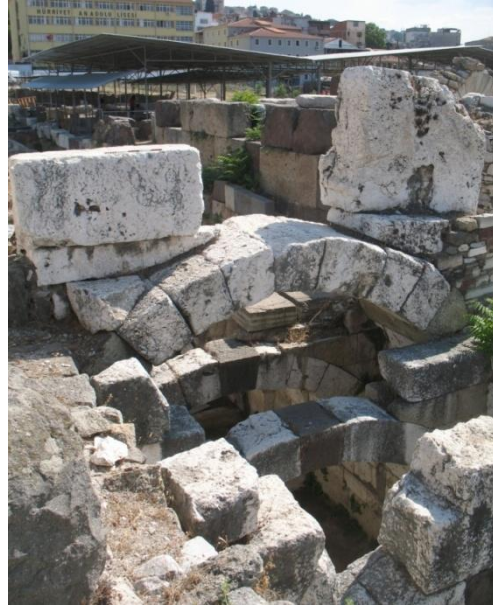

Kaynak: Naumann ve Kantar. Smyrna, levha 45 Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, fig. 7

c. Bazilika Güney Duvar izler

d. Yüksek kemerler

Levha 27

a-b. Batı Galeri, Kuzey Yönü Heykel Kaideleri

c-d. Batı Galeri, Tandır

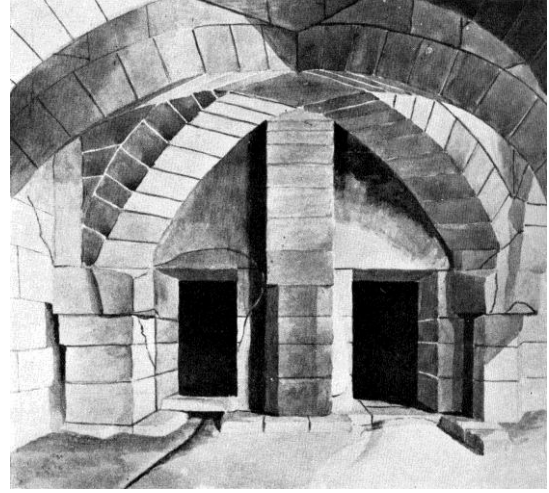

Levha 28

a. Batı çapraz tonoz görünüm

b. Batı çapraz tonoz çizim

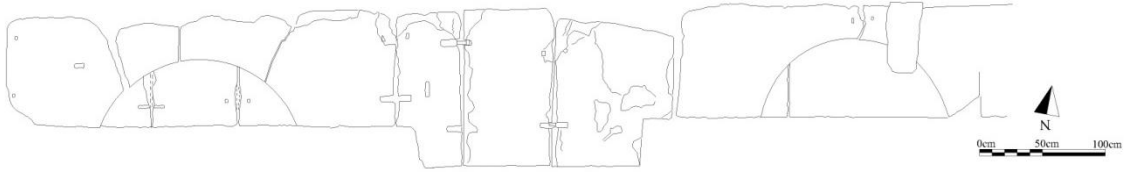
Kaynak: Naumann, Kantar. Smyrna, levha 42c

c. Bazilika 1. Kat genel görünüm

Levha 29

a-b. Bazilika 1. kat kuzey duvar görünüm ve çizim

c. Bazilika 1. Kat doğu yön sütunları

Levha 30

a. *Tribunalis* görünüm

b. *Tribunalis*, güney yan açıklık

c-d. *Tribunalis* köşe sütunları

Levha 31

a-b. Bazilika-Batı Stoa, Köşe Postament ve Sütun

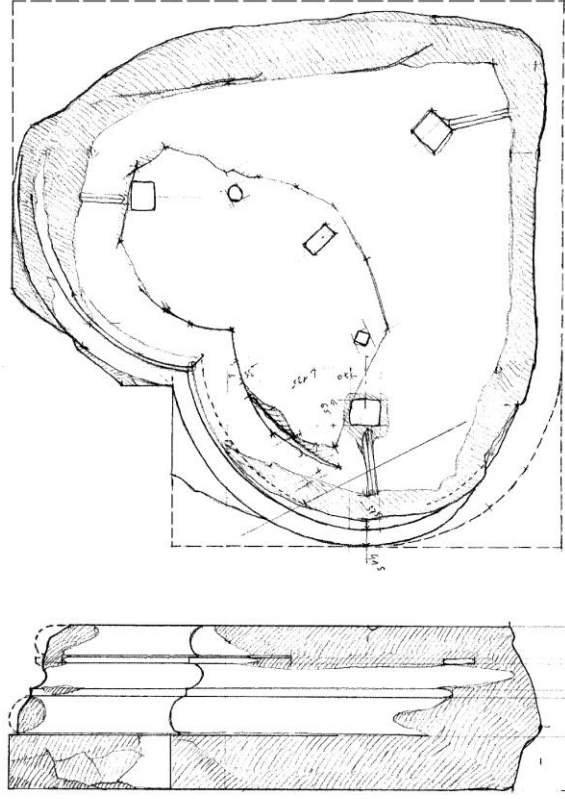

c. Bazilika-Doğu Stoa Köşe Kaide

Levha 32

a-b. Bazilika 1. Kat Köşe Kaide

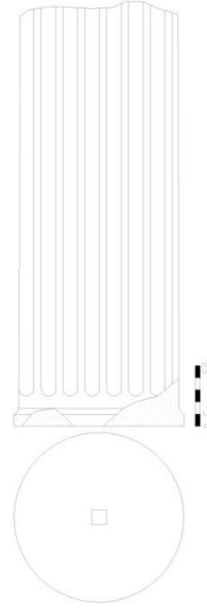
Çizim: Didier Laroche

c. Bazilika 1. kat kaideler

Levha 33

a-b. 1. Kat Sütun Alt Parça

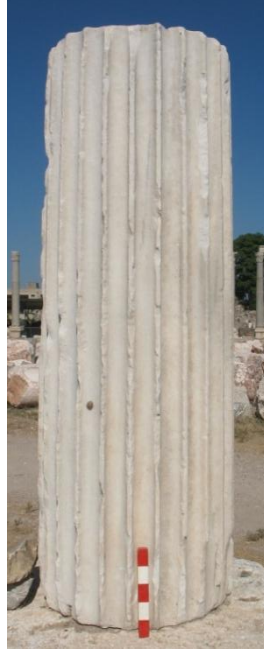

c-d. 1. kat Sütun Orta Parça

Levha 34

a. 1. kat sütun Orta Parça

b-c. 1. kat Sütun Üst Parça

Levha 35

a. 1. kat Sütun Üst Parça

b. 1. kat Sütun Üst Parça

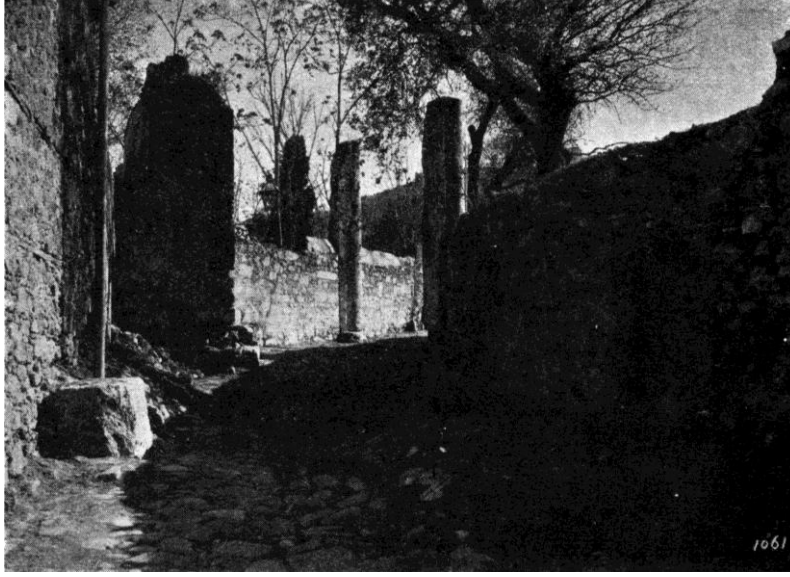

c. 1. kat Sütun Üst Parça

Levha 36

a. Dikilitaş Sokağı

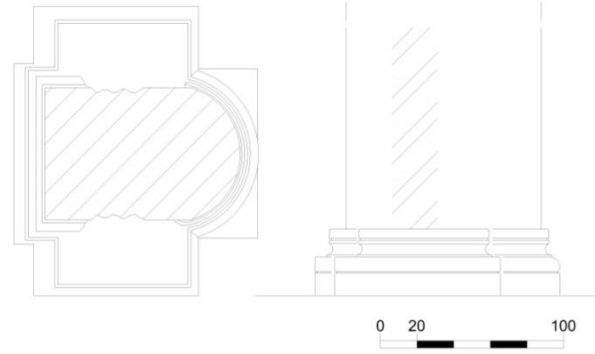
Kaynak: Miltner ve Kantar. Res. 1

b. Orta nefe ait *in-situ* kemerler

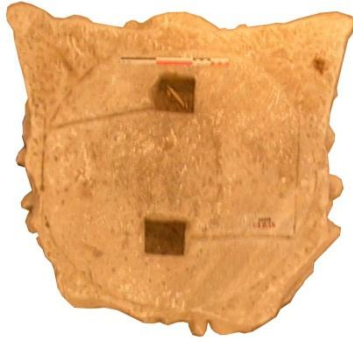

Levha 37

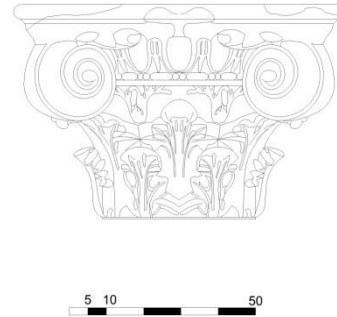
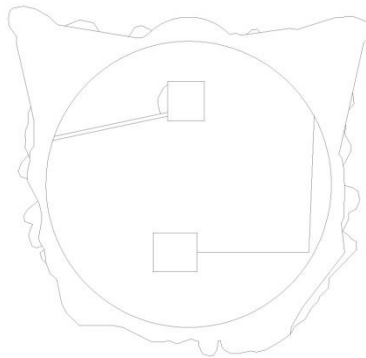
a-b. Orta nef e ait 1. kat kaidesi

c. Kompozit başlık

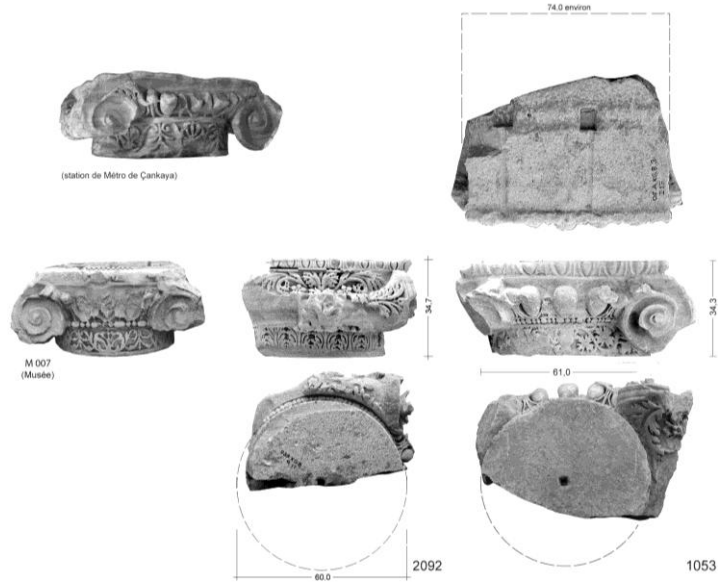
d. Kompozit başlık çizim

Çizim: Yusuf Perçin Erturan ve Burak Yolaçan

Levha 38

a. 1. Kat Ionik Başlıklar

Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, fig. 28

b. Arşitrav-friz parçası

Levha 39

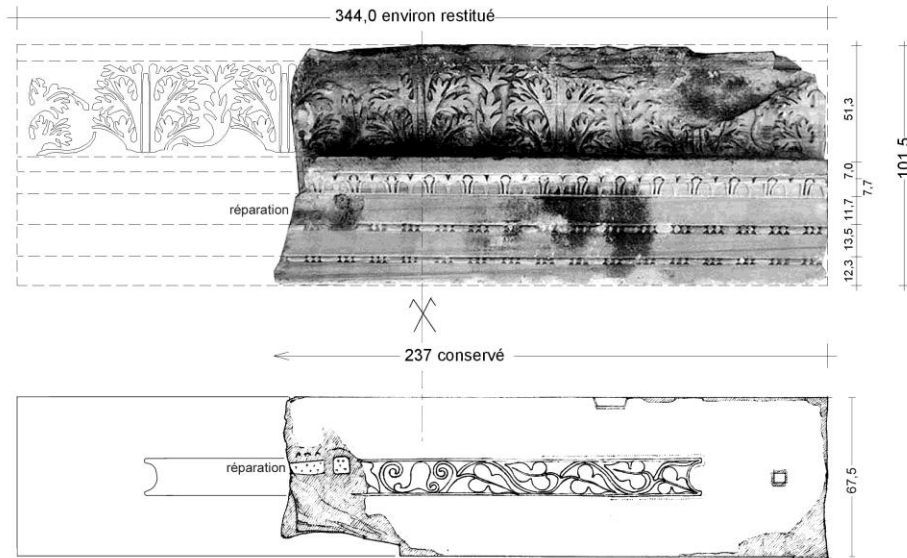
a. Korniş

b. Arşitrav-friz parçası

c. Arşitrav-friz Çizim

Çizim: Didier Laroche

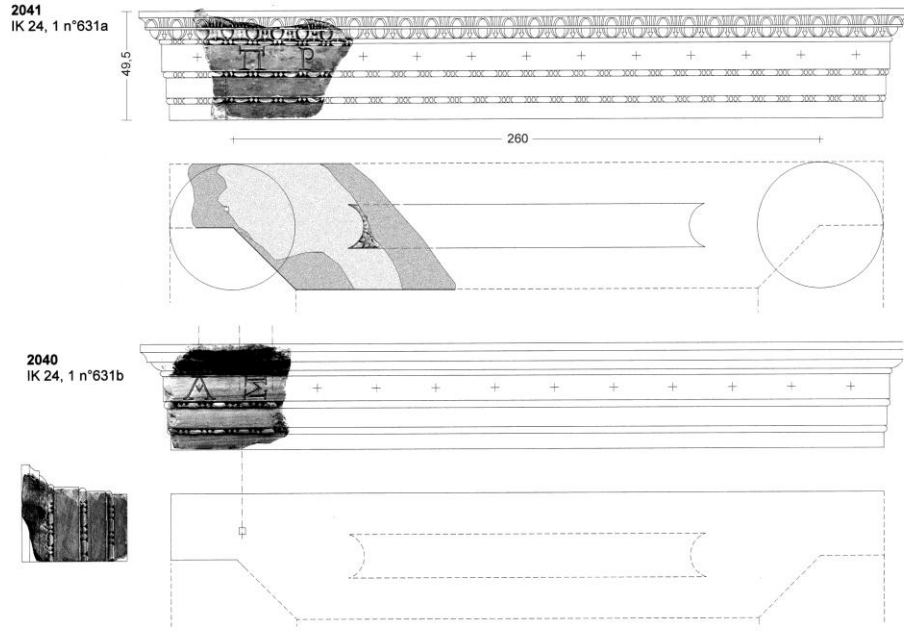
Levha 40

a-b-c-d-e-f. 1. Kat Yazıtlı Arşitrav parçaları

Levha 41

a. 1. Kat Köşe Arşitrav

Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, fig. 26

b. Korniş

Levha 42

a-b-c-d. 2. kata Ait Sütun Alt Parçaları

Levha 43

a-b. 2. kat sütun üst parçası

c-d-e. Orta nef 2. kat sütun parçaları

Levha 44

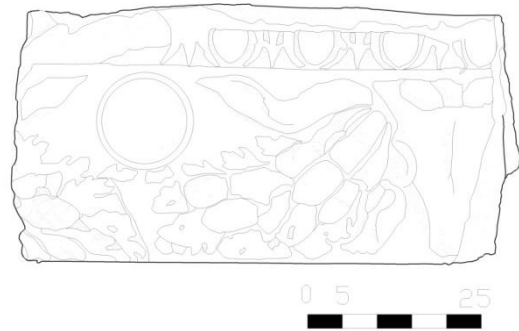
a. Orta nef 2. kat başlık

b. 2. kat Korinth başlık

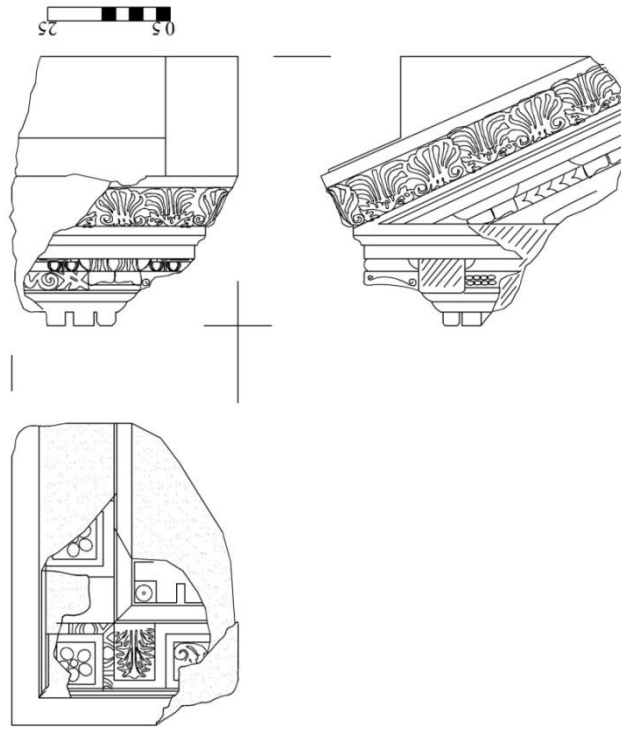
c. Bukafelion ve girland bezemeli friz

Çizim: Sarp Alatepeli ve Burak Yolaçan

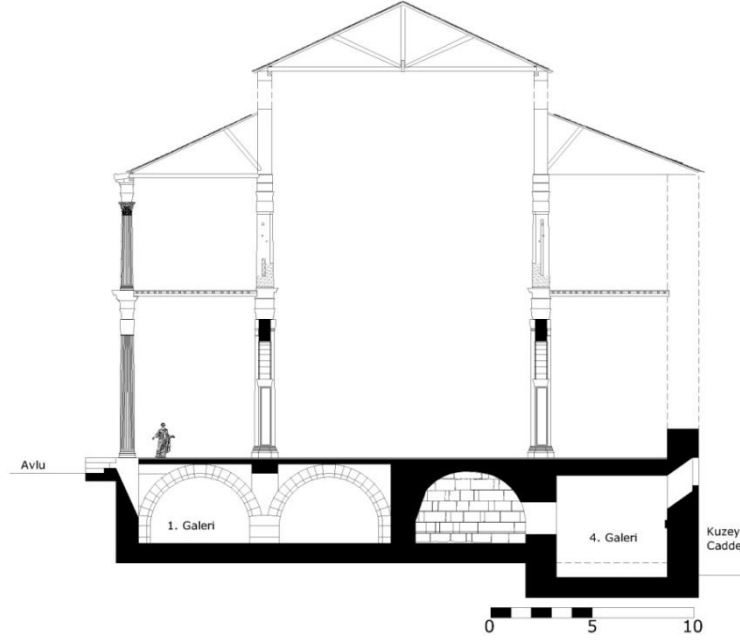
Levha 45

a-b. Eğimli korniş ve alınlık parçası

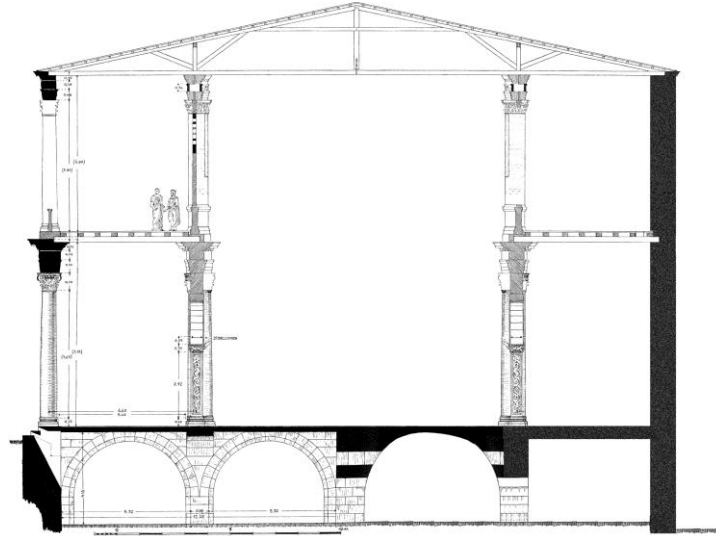

Levha 46

a. Bazilika kesit

b. Bazilika kesit

Kaynak: Naumann-Kantar, Smyrna, fig.

Levha 47

a-b. Konglomera sütun parçaları

c-d. Burgulu sütun parçaları

Levha 48

a. Propylon Temel Kalıntıları

b. 1. kata ait payanda parçası

c. 2. kata ait payanda parçası

d. 2. kata ait payanda parçası

Levha 49

a. Aphrodisias Tetrapylon'dan eğimli korniş parçası

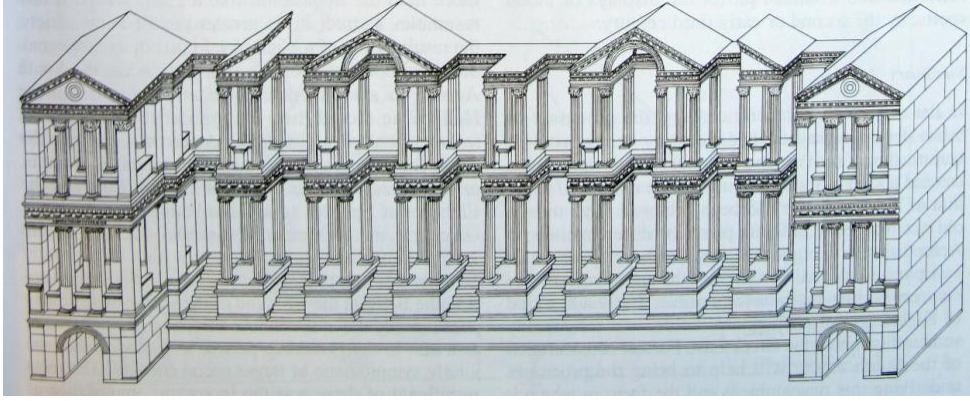
Kaynak: Outschar, s. 216, levha. 16b

b-c. Eğimli kaset parçaları

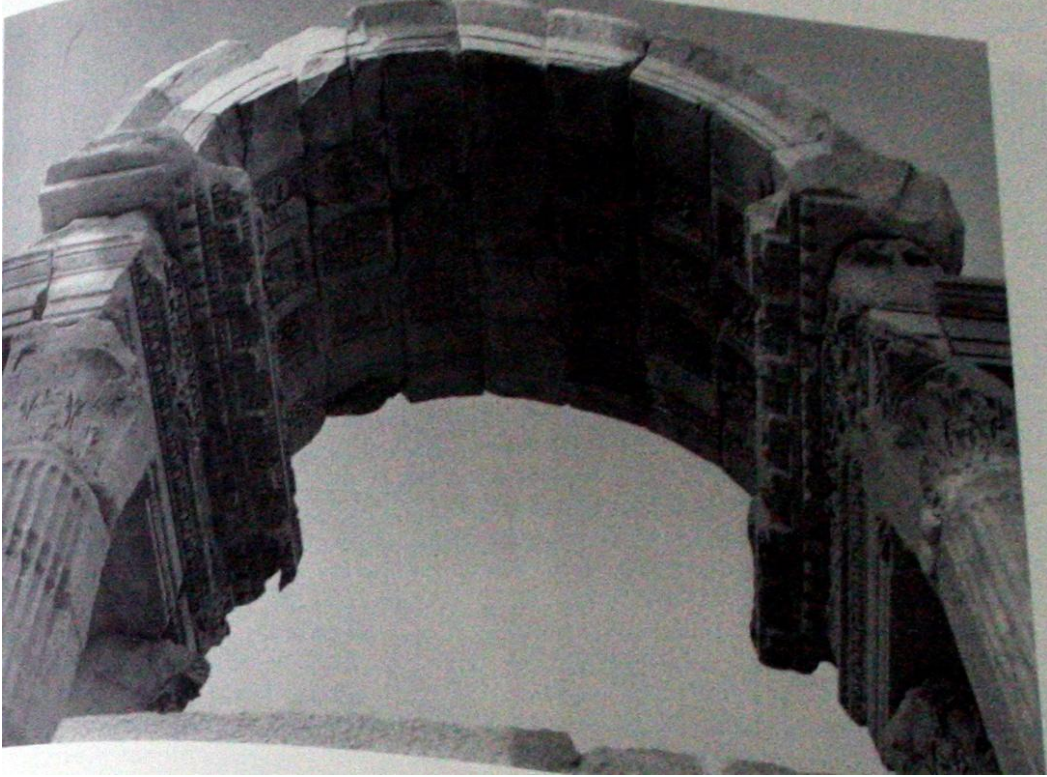

Levha 50

a. Aphrodisias Agora Kapısı

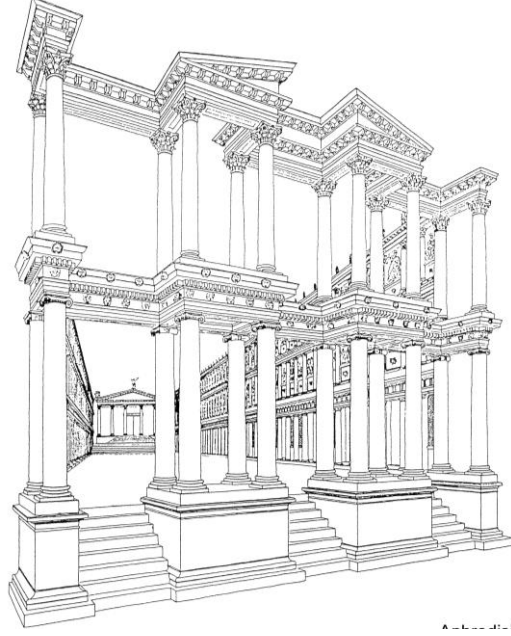
b. Tetrapylon'dan eğimli kasetler

Kaynak: Gerhard Paul. Die Anastylose des Tatrpylons in Aphrodisias, **Aphrodisias Papers 3**, (Ed. Charlotte, Roueché ve R. R. R. Smith), Ann Arbor, 1996, levha. 11

Levha 51

a. Aphrodisias Sebasteion Propylon

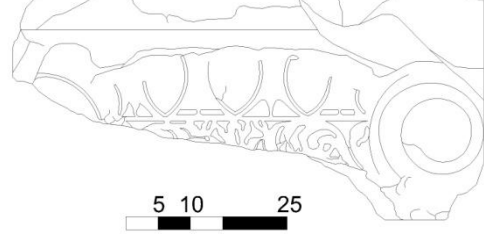
Kaynak: Ratté, s. 18, fig. 11

b. Orta Nef 1. Kat Sütunları L Şekilli Profil

Levha 52

a-b. Orta nef 1. kat küçük Ion başlıkları

5 10 25

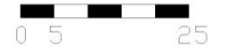
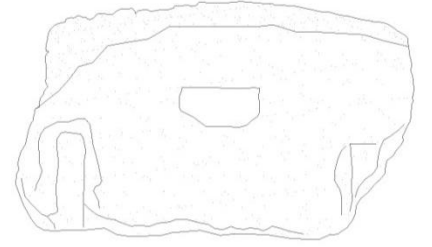
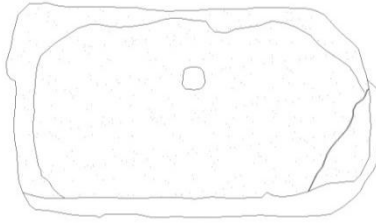
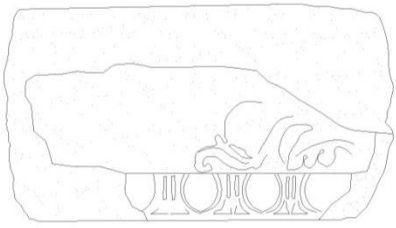
Çizim Perçin Erturan

c-d. Orta nef kemer ayakları

Levha 53

a-b. Orta Nef Kemer Ayağı Başlıkları

c. Orta Nef 1. Kat Başlık

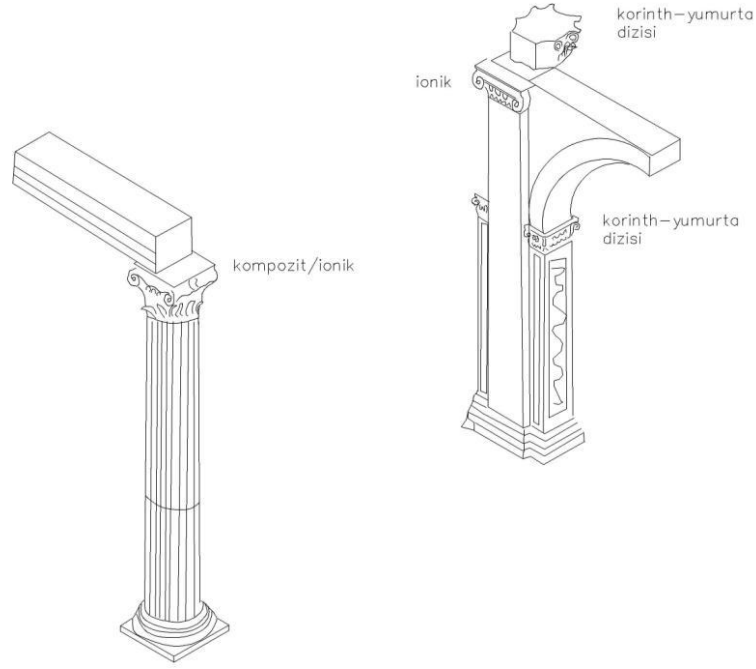

d. Orta Nef Friz

Levha 54

a. Ön Cephe ve Orta nef

Çizim: Didier Laroche, Burak Yolaçan

b. korniş izleri

c. kaide izleri

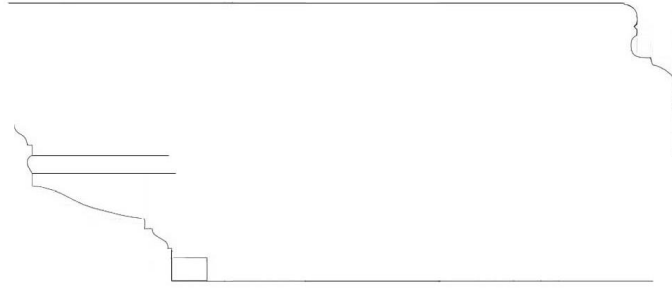

Levha 55

a. Zıvana izleri

b. Korniş-Kaide

Çizim: Didier Laroche

c. Korniş-Kaide

Levha 56

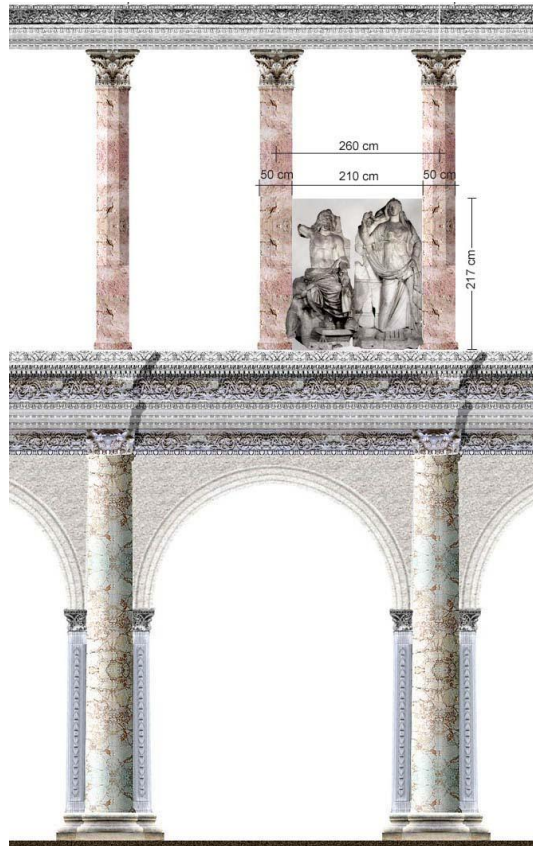
a. 3 Fascialı Başlık

b. Eros Kabartmalı Mermer Plakalar

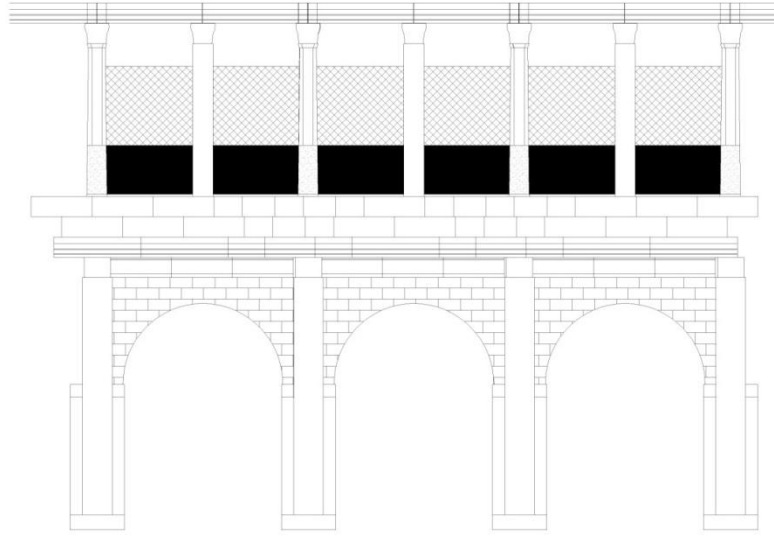
c. Orta Nef Cephe

Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, fig. 32

Levha 57

a. Orta nef cephe

b. Orta nef 2. kat destek

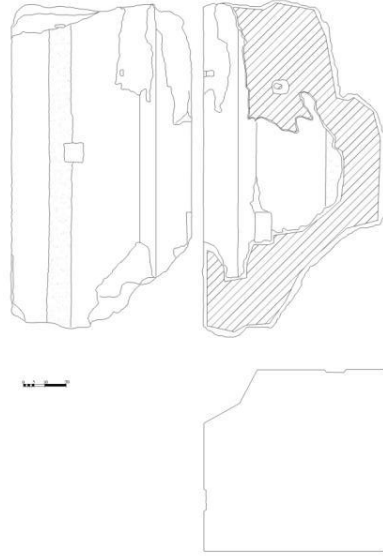

c. 1. kat doğu y6nu k6şe s6tunu detay

Levha 58

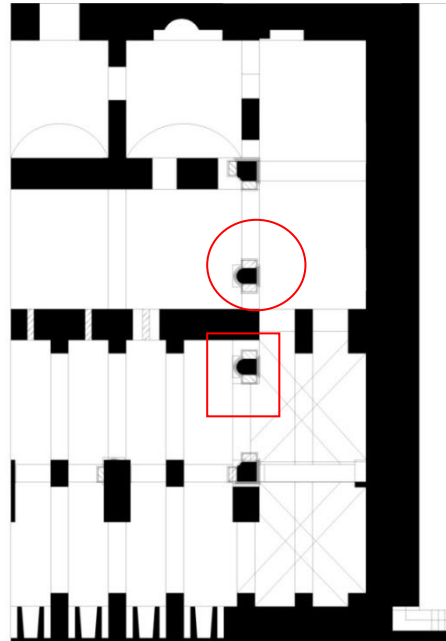
a-b. 2. Kat Köşe Sütunu

c. Bodrum Kat Sütun Desteği

d. Bodrum ve 1. kat planı doğu yönü

Levha 59

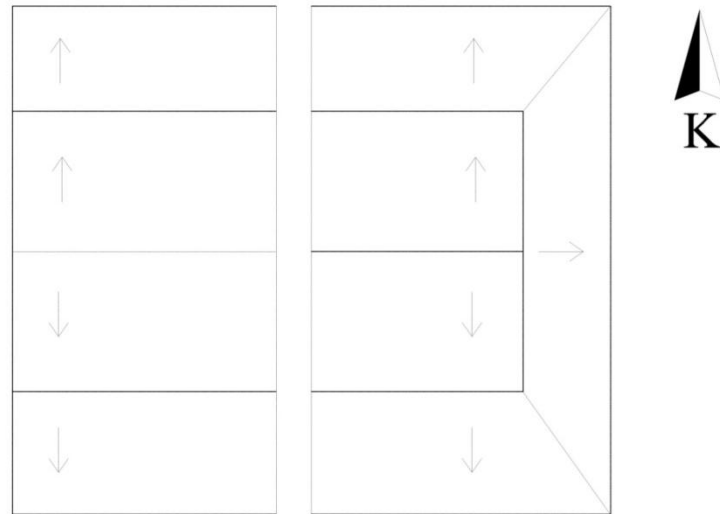
a. Bazilika'nın Batısındaki Merdiven

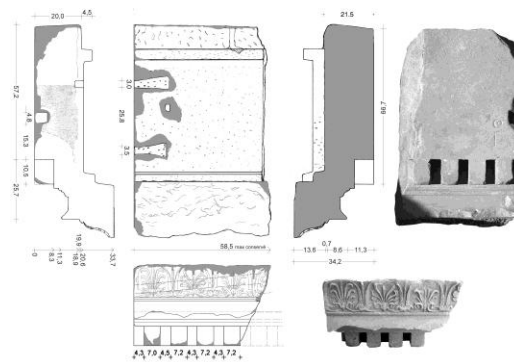
b-c. 3. Kat Sütun

a. Çatı planı

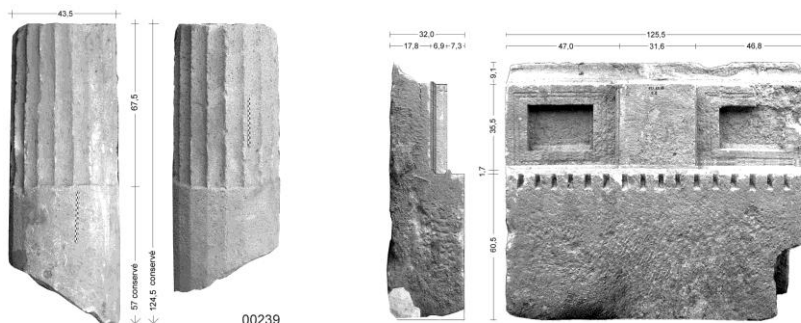

b. Erken tarihli korniş parçası

Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, fig. 33

c. sütun ve korniş parçası

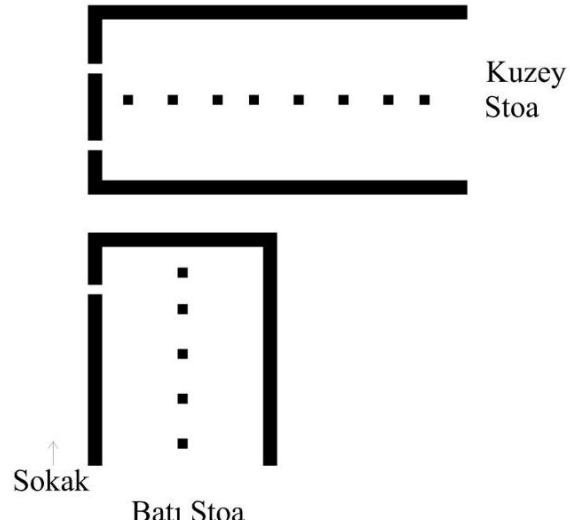
Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2004, fig. 35-36

Levha 61

a. Batı Stoa Devşirme Parapetler

b. Alandaki ilk yapılaşma

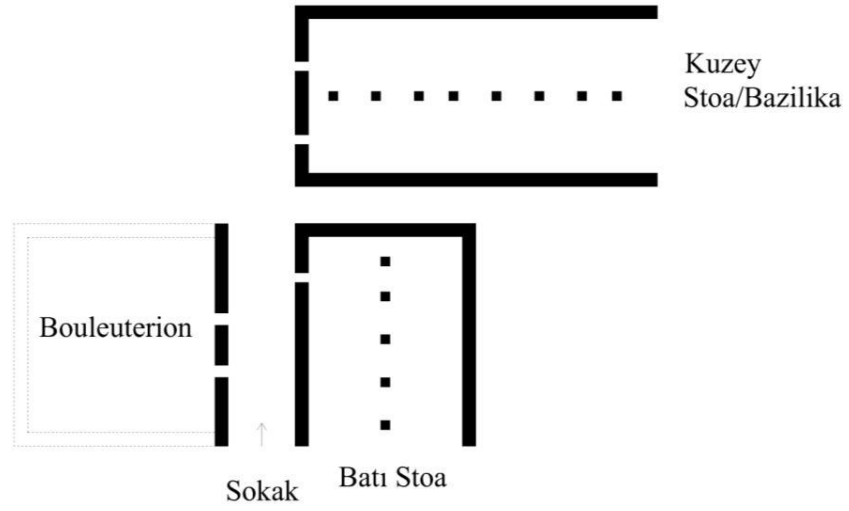

c. Batı Stoa bodrum, 2. Galeri kapı izi

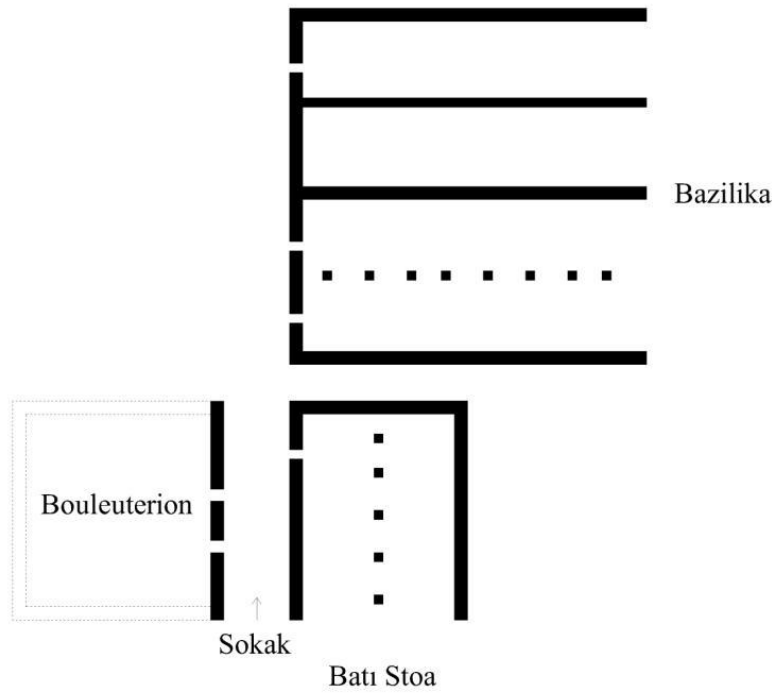

Levha 62

a. Birinci evre planı

b. İkinci evre planı

Levha 63

a-b. Bazilika 3. Galeri Batı Duvar ve Tonoz Birleşim Detayı

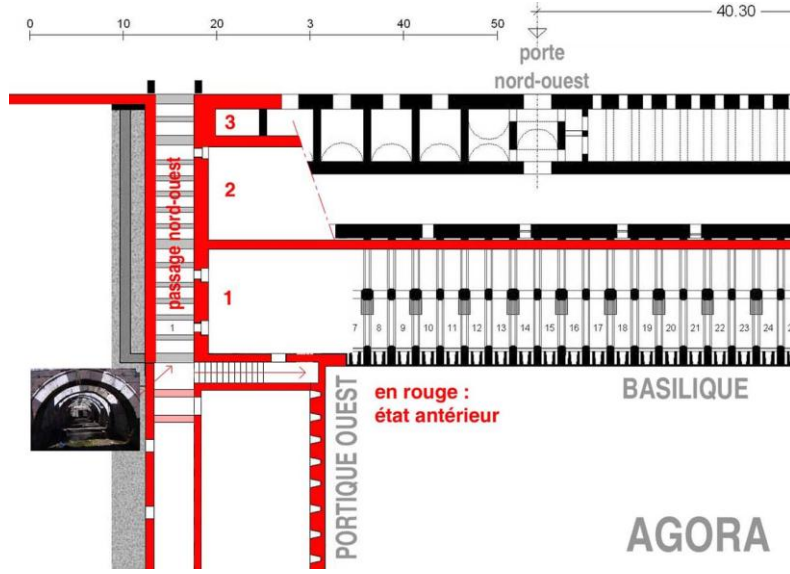

c-d. Bazilika Kuzey Duvar

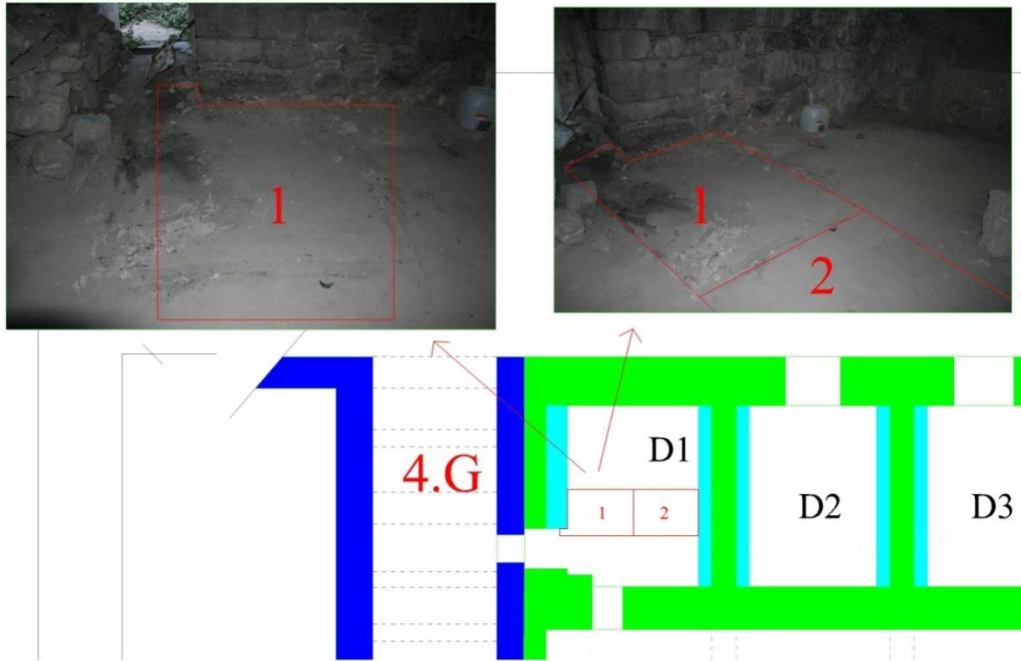
Levha 64

a. 3 Galerili Bazilika Planı

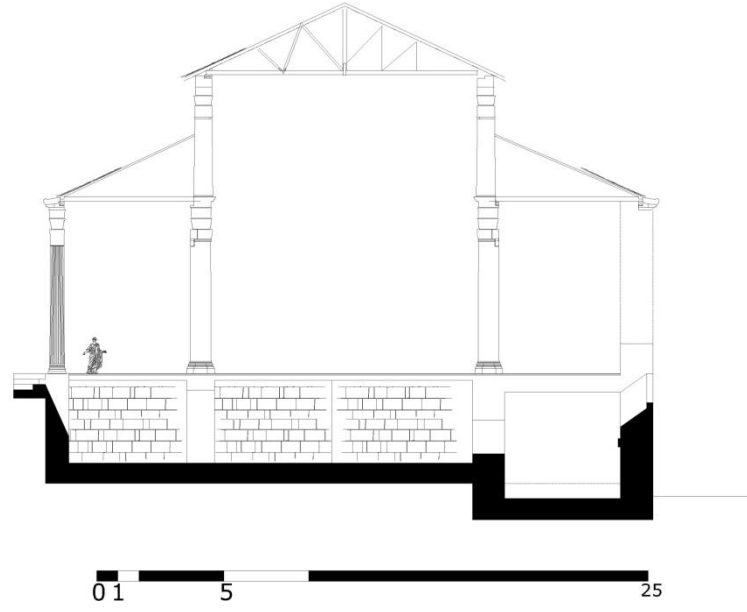
Kaynak: Taşlıalan ve diğerleri, Campagne de 2005, fig. 9

b. D1 Kazı Alanı

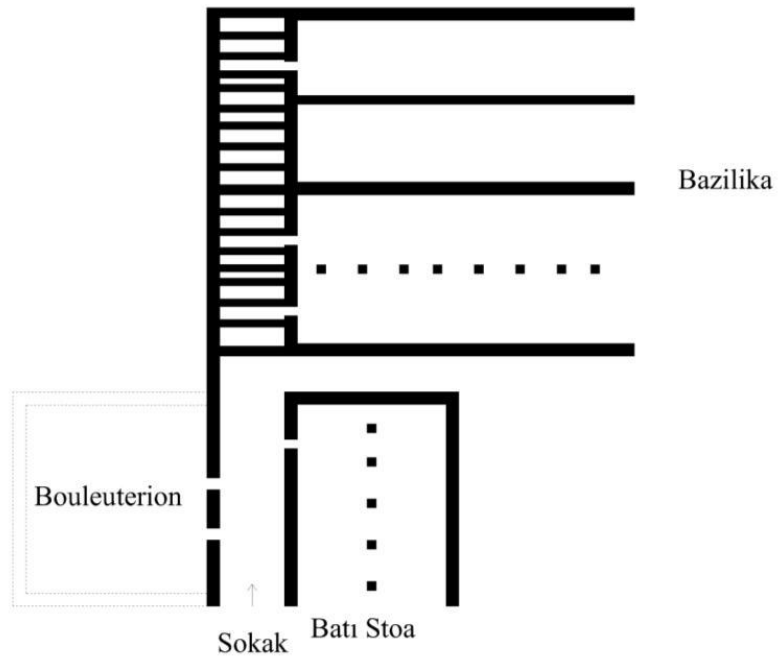

Levha 65

a. Bazilika kesit

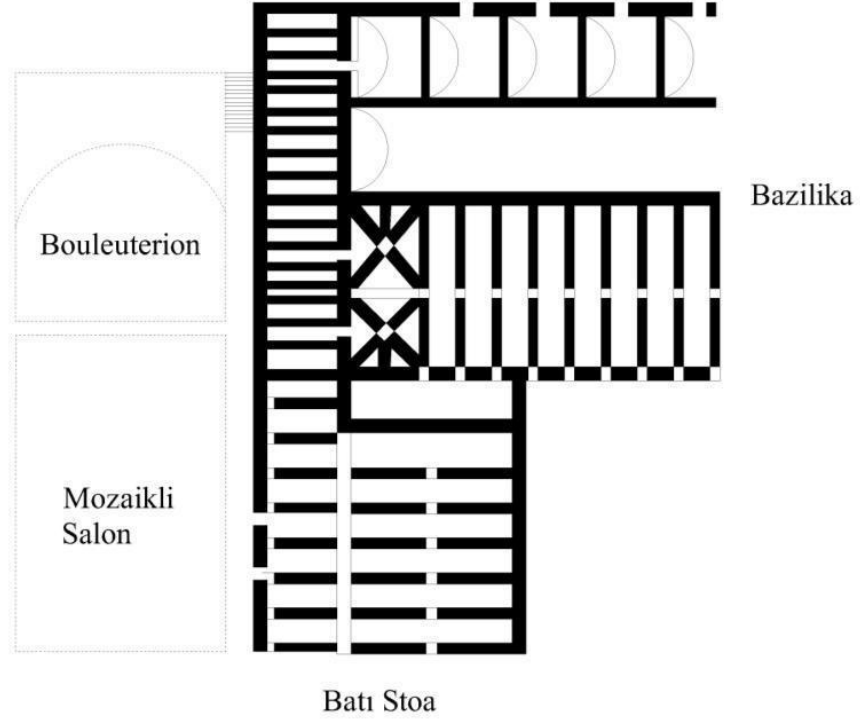

b. 2B evresi

Levha 66

a. Üçüncü evre planı

b. Bazilika bodrum kat kemerleri

c. Devşirme Oturma Sıraları

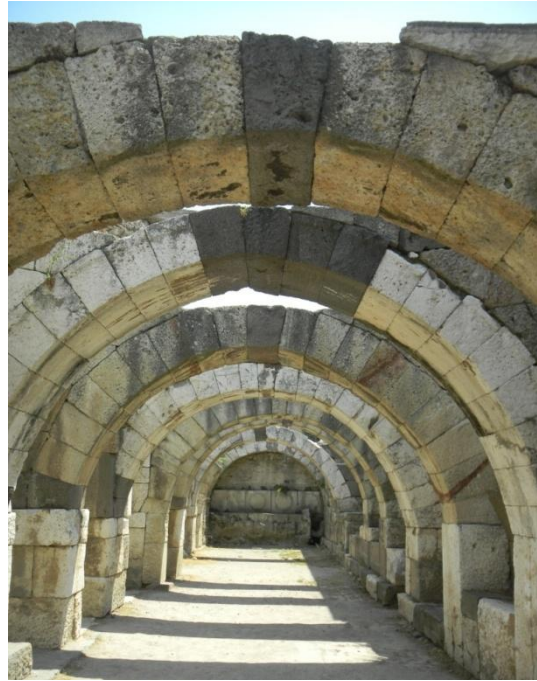

Levha 67

a. Bazilika 1. kat mermer zemin

b. Batı Stoa bodrum kat kemerleri

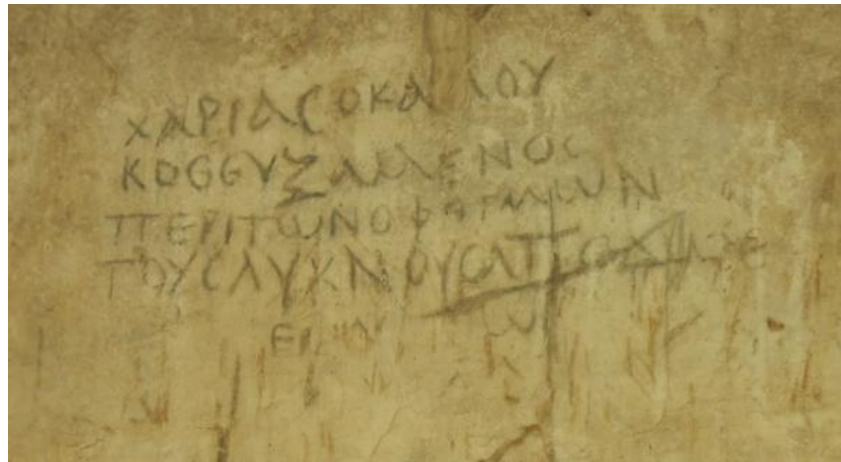

Levha 68

a. 2 Kat Sıva Detayı

b. G16 numaralı graffiti panosu

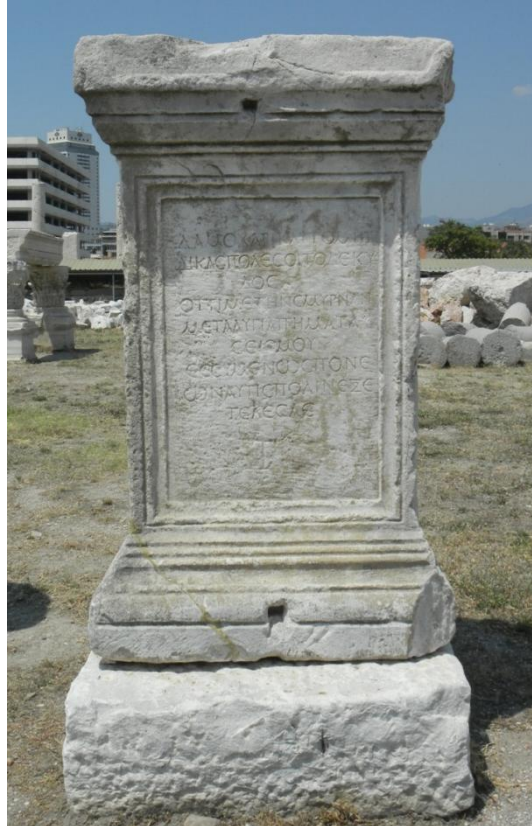

Levha 69

a. Bazilika 1. kat mermer zemin

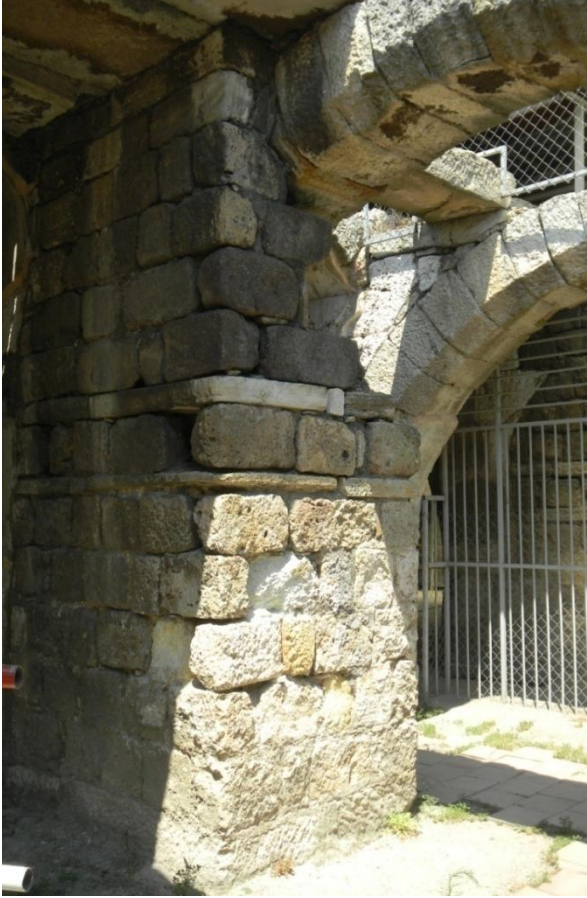

b. *Damokharis* için Heykel Kaidesi

Levha 70

a. Bazilika bodrum kat kemer ayağı destekleri b: Destekler içindeki devşirme malzemeler

c. Sylobatta kullanılmış kemer ayağı blokları

Levha 71

a. Ephesos Vedius Gymnasiumu'ndan Kompozit Başlık

Kaynak: Martino La Torre ve Martin Steskal, **Das VediusGymnasium In Ephesos**, fig 46, 2

b. Kompozit Başlık 2

c. Aphrodisias A Bazilikası Kompozit başlık d: Ephesos Liman Hamamı kompozit başlık

Kaynak: Cavalier, Chapiteux, levha I, 2

Levha 72

a. Korinth Başlığı 2

b. Ephesos Liman Gymnasiumu'ndan Korinth Başlığı

c. Korinth Başlığı 3

d. Ionik Başlık 1

Levha 73

a-b. Ionik Başlık 1

c-d. Ionik Başlık 2

e-f. Ionik Başlık 3

g-h. Ionik Başlık 4

Levha 74

a. Ionik Başlık, İzmir Müzesi

b. Aizanoi Tiyatrosundan Ionik başlık

Kaynak: Cavalier, Chapiteux, resim II, 3

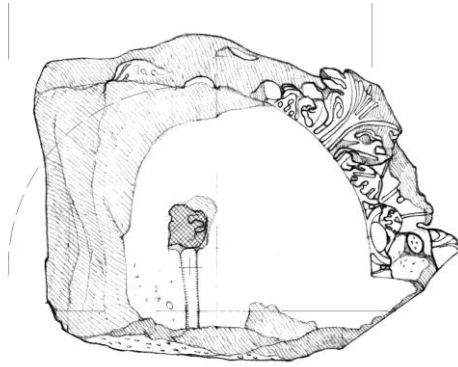
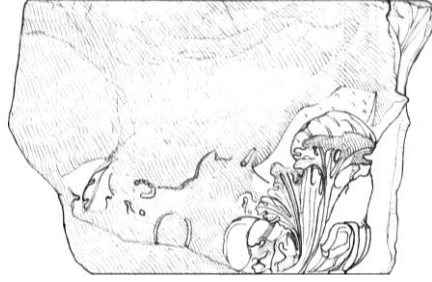
c. Latran koleksiyonundan Ionik başlık

Kaynak: Cavalier, Chapiteux, resim II.4

Levha 75

a-b-c-d-e. Korintizan sütun başlığı 1

Çizim: Didier Laroche

f. Ion kymtaionu ve *akanthus* yaprakları ile bezeli friz

Levha 76

a-b. Korintizan Başlık 2

c-d. Korintizan Başlık 3

e. Korintizan Başlık 3

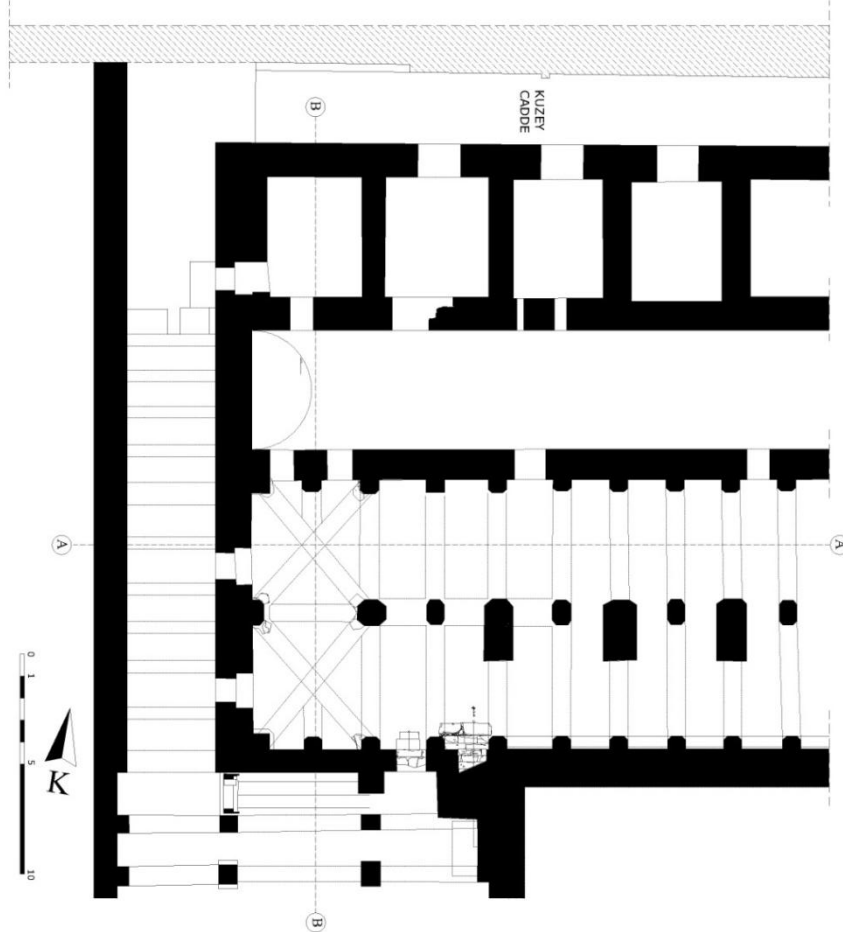

Levha 77

a-b. Korintizan Başlık

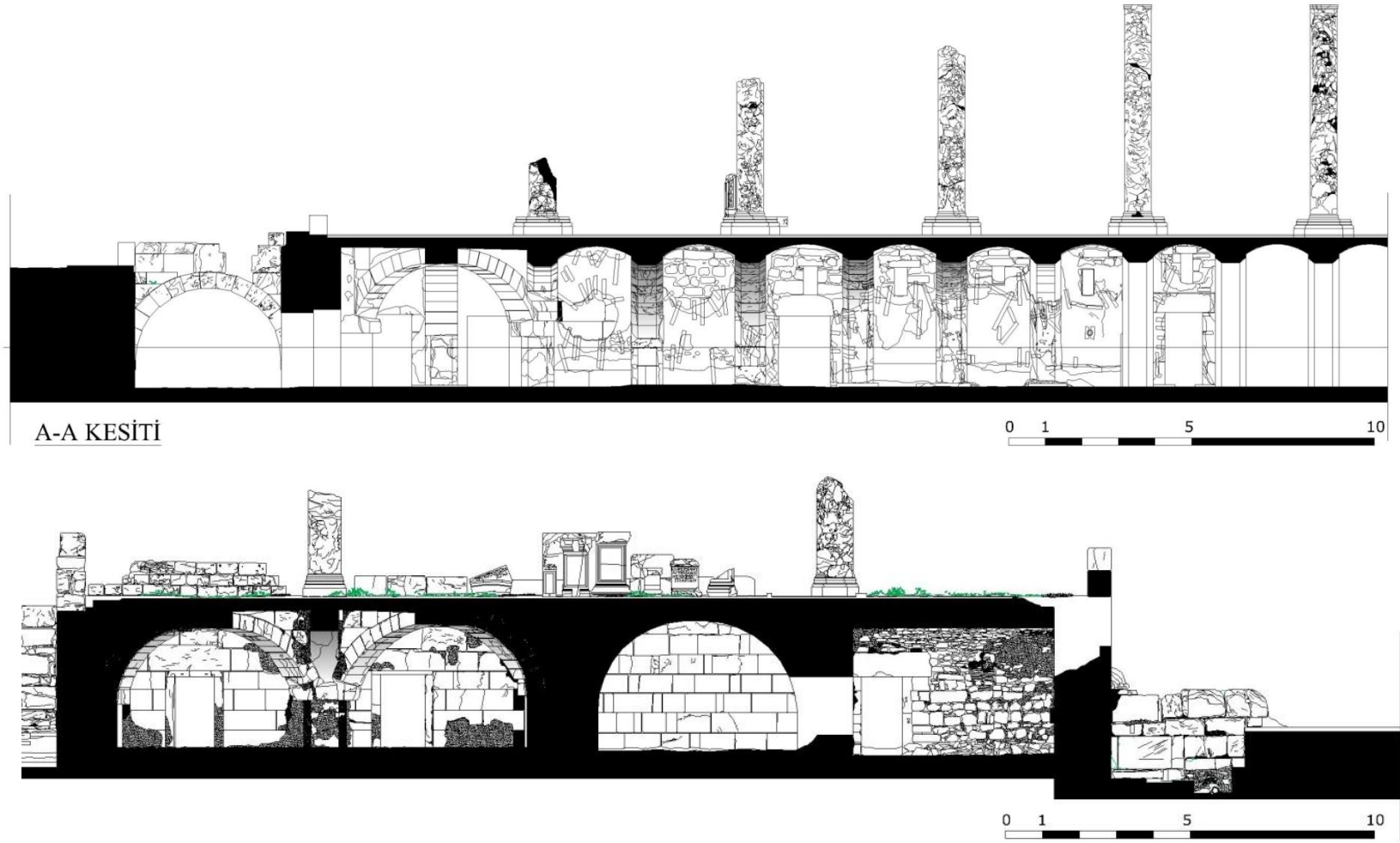

c. Bazilika Batı Köşe Plan

Levha 78

AA ve BB Kesiti

Levha 79

Bazilika Zemin Kat Planı ve Güney Cephe

